

האנטי

11

1986

სსსრ

352

გამოცემის ოცდამეათე წელი

11

ნომერი

1986

თბილისი

საქ. კვ. ც.-ის გამომცემლობა

ლიტერატურულ-მხატვრული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი

შ ი ნ ა ა რ ს ი

125 — ვაჟა-ფშაველა — 125

3. ჩვენი ვაჟა-ფშაველა

კოეზია და პროზა

5. მორის ფონსიუვილი — ლექსები
10. რუსუდან კაიხაური — ლექსები
12. ნიკო რბივიაშვილი — ლექსები
14. დავით თევზაძე — მოთხრობები
21. ტარიელ ზანტურია — ლექსები
29. ლია ბედოშვილი — ლექსები
31. უზანგი რიშინაშვილი — შაქრო. მოთხრობა
71. ნოდარ ზაქარაძე — ლექსები
73. იზა გომეაძე — ლექსები
75. ელდარ კერძევაძე — ლექსები

150 — ილია ჭავჭავაძე — 150

77. შოთა ბადრიძე — ილია ჭავჭავაძე და ისტორია

გამოსათხროვარი

86. რევაზ ჯაფარიძე — სერგო კლდიაშვილი

გახსენება

87. თედო ბაქიშვილი — ყოველთვის ტკბილად მოსაგონარი

დილოგი

90. მუსიკალური უნივერსალიზმი

წერილები

100. სოსო სიგუა — „H₂SO₄“-დან „მემარცხენეობამდე“
112. აკაკი თოფურია — შტრიხები პორტრეტისათვის
- ✓ 119. ბეჟან კილაწავა — დიადრი მიუჩის სათავეებთან
130. პარმენ ჯაფარიძე — მცირე მოგონება დიდ კოეზიაზე

ხელოვნება

132. ლალი კაკულია — ახალგაზრდა კომპოზიტორების შემოქმედებითი პრობლემები

სკორტი

139. გურამ ზანჯიკიძე — მარადონა ტი. დასაწყისი

მთავარი რედაქტორი
ჯანსუღ ლვინჯილია

სარედაქციო კოლეგია:
ბივი ალხაიშვილი
თედო ბაქიშვილი
(მთავარი რედაქტორის
მოადგილე)
გურამ გიგაშვილი
ბივი გიგაშვილი
გიორგი გუგულია
თეიმურაზ დოიაშვილი
მერაბ ელიოზიშვილი
მედიკა კახიძე
შოთა ნიჟინიძე
გურამ ზანჯიკიძე
მორის ფონსიუვილი
ალექს შარაშიძე
ნუგზარ შატაია
აშთანდილ
ჩხიკვიშვილი
(პასუხისმგებელი მდივანი)

სოსო სინაძე
გიორგი წერეთელი
ტარიელ ზანტურია
ბადრი ჭოხონელიძე
ბაია ჯონაძე

ჩვენ ვაჟა-ფშაველა

125 წელი გავიდა ვაჟა-ფშაველას დაბადებიდან!

ამ ხნისა ზოგიერთი შეიძლება დღეს ცოცხალიც კი იყოს, ხოლო ვაჟას სახელი უკვე მითოლოგიური შარავანდელით იმოსება, თითქმის ახლო წარსულიდან კი არა — უთარღო დროის სიღრმიდან შემოგვეყურებს სიბრძნითა და პოეზიის უკვდავი შუქით განათებული მისი ძვირფასი სახე!

დღეს, ვაჟაზე ფიქრის ამ ამაღლებელ წუთებში, უამრავ „საკითხავთან“ ერთად, ჯიუტად მოითხოვს პასუხს უმთავრესი კითხვა — საიდან იღებს სათავეს ვაჟას ფენომენი? რაშია მისი გენიალობის საიდუმლო? რაა ის ძალა, რომლითაც მან, ჩვეულებრივმა მოკვდავმა, უკვდავთა შორის დაიდო ბინა და თავისი ერის სულიერი ცხოვრების განუყოფელ ნაწილად იქცა?

ამ კითხვებს (და მრავალ სხვასაც) მარტო დღეს კი არა, კარგა ხანია დატრიალებს მოაზროვნე საქართველო, იწერება საგანგებო მონოგრაფიები და გამოკვლევები, მეცნიერული ნაშრომები და ესეისტური წერილები; ჩარგლელ მინდიასადმი ინტერესი შორს გასცილებია ჩვენი ქვეყნის ფარგლებს და მისი „უცნაური და უთქმელი“ პოეზიის შუქი თანდათანობით სხვა კონტინენტებზეც ღამობს შედწევას!

ეს ფაქტი კიდევ ერთი უტყუარი დასტურია იმისა, რომ ყველა ჭეშმარიტი შემოქმედი ეროვნულთან ერთად საერთო-საკაცობრიო იდეალების გამომხატველიცაა და, რომ მსოფლიოს უშორესი მანძილით დაცილებულ ხალხებს საერთო უფრო მეტი აქვთ, ვინემ განმასხვავებელი!

ვაჟა სათავეს იღებს იმ ხალხის შემოქმედებით წიაღში, რომლის ფილოსოფიური კრედოც გენიალური უბრალოებითაა გაცხადებული ორიოდ სტრიქონში:

„ყველა ადამის შვილი ვართ,
თათარიც ჩვენი ძმა არი...“

და მაინც ვაჟა-ფშაველა ჩვენი პოეტია, ქართველი და ქართველთათვის სათაყვანებელი! ამ მიწა-წყლის შვილია იგი და შეიღს კი დედაზე მეტად ვერავინ შეიყვარებს!

უპირველესად ჩვენ ვამაყობთ მისით! უპირველესად და უფრო მძაფრად ჩვენა ვგრძნობთ მისი დიდი გულის ფეთქვას, მის ტკივილსა და სიხარულს, რომელშიც ჩვენი სამშობლოს იღუმალი ზრახვანი გაცხადებულა! ჩვენ ვუსმენთ ვაჟას ბაგეებით გაცხადებულ ლაღადს — ეს ლაღადი ერთი კაცისა არაა — იგი საქართველოს ლაღადისია, იგი ქართული ბუნების გაცოცხლებული ხატია, შვლის ნუკრი თუ ამომავალ მთვარეს მიჩერებული გზლების ხროვა — ქართულია უპირველესად!

„პატარა ვარ, ობოლი...“

განა ვინ შეიძლება თქვას, რომ ეს ობოლი შვლის ნუკრი ქართველი არ არის!

ვუკნა ენით, ქართულად ლაღადებს „უთვალავი ფერით“ მოსილი ქვეყანა და უმთავრესი ფიქრი ვუკნა თავისი სამშობლო! „ღმერთო, სამშობლო მიცოცნე“ — ძილშიაც ამას ღუღუნებს და ანდერძად ამ წმინდა მცნებას. უტოვებს შთამომავლობას! ესაა მისი შემოქმედების უმთავრესი დვრიტა, მისი ყველა ფიქრის შესაყრებელი, მისი ცხოვრების წესის განმსაზღვრელი! „კაი ყმის“ ავტორმა ყველაზე კარგად თვითონ იცის, რომ სიტყვა ფუჟია, თუ საქმე, თუ პირადი მაგალითი არ უმაგრებს ზურგს!

ამიტომ ისმის მისი მაღალი სამარეკლოდან განგაშის ზარი: „თავის ჯამს ჩასტკერთ, საქვეყნოდ არც როს არ გამოსდგებთია“

ამიტომ გადის მთელი მისი ცხოვრება ყოველგვარი ზნეობრივი კომპრომისის გარეშე!

„ვერ მააწონებთ კარგ ყმასა, რაც არ უჯდება ჭკვაშია...“

ამიტომ არ დაუქარგავს მის კალამს გრძნულობის თვისება!

თუ ერთხელ მაინც სული ეშმაკს მიჰყიდე, თუ გძლია ადამიანურმა სისუსტემ, მერე თავში ცემა და თითზე კბენანი უკვე გვიანაა, რომ ეს იმ უგნური კაცის ქმედებაა, რომელიც საყრდენ ტოტსა ჭრის... ამაშია მინდიას ტრაგიზმის, თავი და ბოლოც...

ცხოვრებასთან უთანასწორო ბრძოლაში ჩაბმული, იასავით ფაქიზი სულის პოეტი, მაგრამ მუდამ „გულითა გაუტეხელი“, „ღმერთებთან მოლაპარაკე“, მონუმენტური მხატვრული სახეების შემოქმედი, თავისი ღრრის ფილოსოფიურ სიმაღლეთა უზუსტესი მცოდნე და მაინც საკუთარ ფილოსოფიურ საფუძველზე მდგარი, ქართული ეროვნული გონისა და ენერგიის საოცარი გამოვლინება, წინაპართა თუ თანამედროვეთა გულწრფელი დამფასებელი, ღატაკთა გამკითხველი, თავგასულ ბოხოლა-ჩინოვნისათა რისხვა, თავისი კუთხისა და ხალხის მოსარჩლე, თავად არაფრის მჭონები... „მარგალიტების მთესველი“ სილატაკეში!

ალბათ არც მას აწყენდა ცოტათოდენი სულის მოთქმა და სიამენი ამა სოფლისა! ლამაზად შემოსილი და უზრუნველი ცოლ-შვილის ყურება...

მაგრამ....

მისი ფიქრი ვერ ეტეოდა პირადულის ფარგლებში! მისი მაღალი გადასახედიდან მხოლოდ და მხოლოდ სამშობლოს სატკივარი ილანდებოდა...

ამ ტკივილებზე ყურმიგდებულმა თავის სატკივარს ველარ მიაყურადა... როცა მიაყურადა, უკვე გვიანი იყო... ეს სტრიქონებიც სიკვდილის წინ „წამოსცდა“

„მშვიდობით, ჩემო ქვეყანავ,
უფალი მიწვევს, გშორდები,
თუ რამე ვალი მიმყვება,
იქიდან გაგისწორდები...“

და იხდის ვაჟა-ფშაველა ამ ვალს სიკვდილის მერეც! იხდის პირნათლად, პატიოსნად, ისე, როგორც მხოლოდ ვაჟს სახელს ეკადრება! იხდის სხვისას და თავისას, ათას უჩინართა და ჩინებულთა, იხდის ჩვენს მაგიერ, ყველას მაგიერ, იხდის თავისი მარგალიტების დაუღუგევი საღაროდან...

ათასწლეულებს გასწვდება ეს საგზალი!

მორის ფოცხიშვილი

უაუავევის ნოსტალგია

მგელი, რომელიც
აქციეს ძალად
ისევ მგლობაზე ოცნებობს ახლა.

მიწა, რომელიც
გუდრონად იქცა,
ოცნებობს, იქცეს
მიწაში მიწად...

სიტყვა, რომელიც დააგდეს მარტო,
ისევ სიტყვებში ათქვეფას ნატრობს.

ხმამ ხრიალით რომ დასტოვა ყელი,
ისევ იმ ყელში
ჩახლეჩას ელის.

ლექსმა, ცრემლით რომ აღგივსოთ
თვალი,
გულში დასტოვა ტკივილის კვალი.

ო, რა მოხდება, არ ვიცი, მაშინ,
როცა ეს ცრემლიც
დაშრება თვალში.

როდესაც თქვენთან აღარ ვიქნები

ნატვრად ქცეულთა ნატვრა-სურვილში,
ლაბა ხარების მუდმივ ზმუილში
და ჭერ უთქმელი ლექსის დუდილში
მიპოვით მე.

თქვენს აივნებზე
ზუღდემოშლილ მერცხლებთან ერთად
ფრთებჩამოყრის
მიპოვით მე.

ღვთის საწნახელში
ღვთიურ მტევნებს
ფეხით რომ ჰყლებენ,
ო, იმ მტევნებში გულგახეთქილს
მიპოვით მე.

ქვებქვევ მოქცეულ ფიქრის ხავსში,
უაზროდ მოკლულ დათვის ტყავში
და ჭოხით ნაცემ ყველა ძალში
მიპოვით მე.
კლავიშებს შორის ჩავარდნილ კლავიშს,
ვით დამჰკნარ ბგერას,
მიპოვით მე.

ფოთოლცვენის ქაშს
ძირს დაფენილ ოქროსფერ ფოთლებს

მეეზოვე რომ ცეცხლს უკიდებს,
ო, იმ ფოთლებში ფერფლად ქცეულს
მიპოვით მე.

ყელგამოღარულ ბატკნის ბლავილში
და ფუტყარივით ყველა ყვავილში
თავზარდაცემულს
და თავჩარგულს
მიპოვით მე.

მახეში გაბმულ მგლის ყმუილში,
დაჭრილი ირმის მწველ წყურვილში,
აჩეხილ ტყეთა მძაფრ დუმილში
მიპოვით მე.

ავდარში, დარში,
ოდეს ცრემლის კურცხალი თვალში
დნება, რამეთუ
დნება ცაში ვარსკვლავი, მზე, —
თბილისის ზღვაში,
ვით მელანში
თავჩარგულ კალამს,
მიპოვით მე!

მონათა უფალს
მაინც მონა ეწოდოს უნდა,
უფლის უფალი
უფალია უფალთან მუდამ.

რაც ერთმა იცის,
ალბათ უნდა იცოდეს ყველამ,
რაც ყველამ იცის,
ცოდნა მისი რა საჭიროა.

ის რაც ერთს სტკივა,
ყველას უნდა სტკიოდეს ალბათ.

ჩემი ჰანგის დრო გასულა

ჩემი ლექსის დრო გასულა,
ჩანგზე სხივი ამწყდა ლარად, —
შემოდგომამ ოსტატურად
მიწა მომიმინანქარა.

ცა სინათლის დაღით მდღავს,
მთვარე ჩამორეკეს ზარად, —
მე მეგონა მოხდა რაღაც,
არაფერი არ მომხდარა.

ფრანსუა ვიიონის უპანასკნელი კალამბური საპვეწნოდ რომ უნდა თქმულიყო და არ თქმულა

„როს ხელებს იფშენეტს კმაყოფილებით
და ინტერესით გითვალთვალებს,

უნდა იფიქრო,
რომ სული შენი

ჯალათს სულ არ აინტერესებს, —
მას მხოლოდ შენი

ქ

ი

ს

ე

რ

ი

მოსწონს.“

ჩაუდენელი ცოდვა

სიმყუდროვე და მშვიდობა,
მიტოვებული ოდა, —
ისიც რაღაცას

ფიქრობდა,

ისიც რაღაცას

ბჭობდა.

უგზოობა და მგზავრობა,

ჩაუდენელი ცოდვა, —

ისიც ვიღაცას ნატრობდა,

ისიც ვიღაცას მტრობდა.

დრო მრავალი და ერთი დრო

რკინის ეკლებზე როცა, —

ისიც რაღაცამ შეიპყრო,

ისიც ვიღაცამ მოკლა.

რა მშვიდად ცხოვრობთ მთებო,
ველეზო,
თითქოს ვერ ამჩნევთ დროს, —
მე კი, ო, მე კი,
ის, ვინც მშვედრობს,
ვგრძნობ, მეგობრობით მტრობს.

ვიდრე შემეძლო, ცხვრებივით ვმწყემსე
წლები... ვის ვენდო, ვის...

მე უკვე მომწონს
ის, ვინც ჩემს ლექსებს
კითხვისთანავე შლის.

იხსნება ცა და იღვრება ცრემლი,
თავქვეშ ვინ მიგებს მკლავს? —
მე უკვე მიყვარს
ის, ვისაც ჩემი
მოკვლა უნდა და... მკლავს.

ვისაც ჩემი ნახვა გინდათ, მნახეთ

ვისაც ჩემი ნახვა გინდათ, მნახეთ, —
ჩქარა თორემ დრო ნისლეტში
გამხვევს...
ვისაც ჩემი ნახვა გინდათ, მნახეთ!

ქარიშხალმა ოდნავ გამკრა კლანჭი,
გულს კვლავ ძველი სატყეოარი ფხაჭნის,
გადამდები არაფერი არ მჭირს...
ვისაც ჩემთან მოსვლა გინდათ, მოდიეთ!
ვისაც ჩემი ნახვა გინდათ, მნახეთ!

მგონი შორს ხარ, ალბათ ველარ იცლი,
ჩემთან რომ არ მოგიშვებენ, იცი,
პალატაშიც არ გიშვებენ თურმე,
სიყვარულო, ფანჯარაში მნახე!

იქნებ ოდნავ შეცვლილი მაქვს სახე,
დრო უდროოდ დამმჩნევია დამლად,
ვისაც ჩემი ნახვა გინდათ, მნახეთ,
ახლა მნახეთ, მერე ველარ მნახავთ!

მთხოვეთ, რაც გსურთ,
სული მიღვას ვიდრე,
მგონი რაღაც შემოძლია კიდევ.
ახლა მთხოვეთ ერთობლივ და ერთობ,
მერე უკვე ველარაფერს ვერ მთხოვთ...

ვისაც ჩემი ნახვა გინდათ, მნახეთ!

ასე უბრალოდ, ასე მარტივად?

ასე უბრალოდ?
ასე მარტივად? —
ღმერთო, თითქოს და
თავიც არ მტკივია...
ასე უბრალოდ?
ასე მარტივად?

ალარც გულია,

ალარც სურვილი,
ალარც შიმშილი,
ალარც წყურვილი, —
სული უბერო?
მაგრამ რად მინდა?

ასე უბრალოდ?
ასე მარტივად?

უკანასკნელი პალსი

თუმც ცოცხალი ვარ ღვთით,
მაქვს დამსხვრეული ყბები,
უკანასკნელად ვკრთი,
უკანასკნელად ვხტები.

უკვე ვმორჩილებ წლებს,
ქსელში ვფართხალებ მწერს, —

უკანასკნელად ვწერ,
უკანასკნელად ვმღერო.

ეტოვებ სავარძელს, სკამს
და ზევას მივარღვევ მხრებით, —
უკანასკნელად, ვჰამ,
უკანასკნელად ვთვრები.

საოცარია,
ულამაზეს „ბონინგებს“ შორის
მაინც ყველაზე მომხიბლავი
ისევ და ისევ მერცხალი გახლავთ,
რომელიც ლალად დაფრინავს ახლაც,
თუმც ყველამ იცის:
„უამინდობის გამო
ფრენა
აკრძალულია!“

სიუჟარულიდან სიპულვილამდე

სიუჟარულის ზევექვეშ ვრჩები,
ვატყობ, მიყვარს ყველა ერთობ,
თუ მძულს, მე მძულს სული ჩემი
ჩემსავ სხეულს სულ რომ ვერ თმობს.

ვკვდები, მაგრამ ველარ ვკვდები,
თავსაც ველარ ვიკლავ, ვატყობ,
თუ მძულს, მე მძულს ლექსი ჩემი,
მზეს რომ ჰკრეტს და შუქს რომ
ნატრობს.

ჩაყრილი მაქვს ცეცხლში ფრთები,
ო, რა ვუყოთ ახლა ამ ცეცხლს.

თუ მძულს მე მძულს ცრემლი ჩემი
შენ რომ გშლის და მე რომ მარცხენს.

იჭვი, როგორც სიმებს ხემი
გულს ეხება...

გულს ვერ ვუვლი, —
თუ მძულს, მე მძულს გული ჩემი,
სულ რომ მტკივა, როგორც გული.

ვითხოვ უკანასკნელ სიტყვას,
ობლად ვტოვებ მერცხლის ბუდეს,
თუ მძულს, მე მძულს ის რაც მიყვარს,
მიყვარს რადგან უნდა მძულდეს!

ცნობისმოყვარე ანგალოსი, მიწაზე რომ დაეშვა და ცას ველარ დაუბრუნდა

ვილაცას „რობოტი“ ვეგონე,
ვილაცას „მფრინავი თეფში“ —
მიწაზე დავეში და
მიწასვე შევრჩი.

მიწა მომეწონა,
მიწა შევიყვარე მე,
მიწაა ჩემი
მოვარე და მზე.

მიწაზე ვცხოვრობ,
ესულდგმულობ მიწით,
მიწას ვიფიცებ და
მიწაში ვიწვი.

შეშლილი მსოფლიო
ჰქუიდან შემშლის, —
ვილაცას „რობოტი“ ვგონივარ,
ვილაცას — „მფრინავი თეფში“.

მხოლოდ იმიტომ რომ
ფრთები მაქვს,
არ სჯერათ ჩემი, —
აღამიანებმა
დამაპრეს ფრთები!

ამაოდ მიხმობს
მშობელი ღედა, —
ღლეიდან
ცას
მარტო
სიზმარში ეხედავ.

ვილაცას „რობოტი“ ვეგონე,
ვილაცას — „მფრინავი თეფში“,
მიწაზე დავეში და
მიწასვე შევრჩი.

პალიტრიდან პალიტრაზე

დროს უაზროდ როდი ვკილავ,
წლები კვლავ ძველ სპექტაკლს
დგამენ, —

დასაღამებელი დილა!
გასათენებელი ღამე!

ფეხს ვითრევ და აფრებს ვკეცავ,
ცივ ტუჩებში ვკოცნი ქარებს, —
სურეალისტური ზეცა!
იმპრესიონისტური მთვარე!

მოქნეული, როგორც ჭიჭი,
ნაპერწყლოვან თვალებს მესვრი, —
დაუმთავრებელი ფიქრი!
დასამთავრებელი ლექსი!

საბოლოო

ორი თვეა შევაწუხე ყველა,
ორი თვეა გრიგალ ქარში ვღელავ...
ერთი წუთით გამიძელით კიდეც,
მიღმეული მაქვს
ჩემს ცარგვალზე კიბე.

ერთი წუთით არ დამიწყით დავა,
ჩემს ვარსკვლავზე ჩემი ფეხით ავალ.

კვალს ვერ ვტოვებ, გზასაც ველარ
ვიგნებ,
მგონი ვტოვებ წაუკითხავ წიგნებს,
მიღმეული მაქვს ჩემს ცარგვალზე
კიბე, —
ერთის წუთით გამიძელით კიდეც!

პოეტი

როგორც ნაწილი სულის თუ ხორცის
ღმერთისგან ლექსის გამომევა ნიჭი:

თითქოს დედოფალს კალთაზე ვკოცნი,
რომელსაც კაბა აცვია ჭინჭრის.

გრძნობის, გონების ვაპირებ ფანქრით
გამოთქმას ჩემი ღვნენის და ტანჯვის.

შეშლილი ვჩანვარ ამ ჩემი საქმით

და ჩემზე სხვა რამ ცდუნება არ ჰქონს,
შემძლე ვარ თუმცა ყველაფრის

შექმნის,

სხვების გულების შეცვლის და

მართვის,

მაგრამ ხანდახან არარა მეტქმის

და ვარ უბრალოდ მზირალი მათი.

ჩემი ოთახი აღვსილა ნატვრით:

ბედნიერების რომ იყოს სახლი.

მე კი მავანი მშვილდ-ისრად გამთლის
და სხვების გულებს ოცნებად მახლის.

რა შეუძლია მშობლიურ კედლებს,

რომ მოგროვილან ოთახის კართან?

მივდივარ, დარღზე მეც უნდა შევდგე,
და მოთმინების ვისწავლო მართვა.

ვტოვებ ამ სახლში ისე, ვით იმედს

აწ ვერ მოვიხმარ, რომლებსაც ალბათ.

ჩემს ხელებს — ტანზე დაჭიმულ სიმებს

და ნანატრ დღეებს კვირას და შაბათს.

ბერნანტი გრანელის ვახსენება

ბედნიერებას როცა ვახსენებ
დასახლებული მიწის მარცვალზე

სიცოცხლისა და ღმერთის სახელით

ათასი ვინმე მოდის, მაწვალებს,

მოვფრინდრ ქვეყნად, როგორც

ფრინველი,

მქონდა კი ნება ბედის არჩევის?

ბევრნი არიან ჩემი მხილველნი

და საიდუმლოდ აღარ დავრჩები.

აღმომაჩენენ სადმე ყოველთვის,

ვით ფურცლებს შორის გამხმარ

სამეურას.

რაც თავი მახსოვს, მიწას ვტოვებდი,

მაგრამ ყოველთვის მიწამ განმკურნა.

გავიხარებდი რომ არ ვიცოდე

დარჩება ჩემგან გროვა ნამსხვრევის.

მოვა დრო, მერე მე და სიცოცხლე

ჩემს აღსადგენად ისევ დავსხდებით.

მე და ხელები

რატომღაც იღბალს ვუმაღლი ხოლმე

მცირე საქმეშიც მიმართლებს თუკი,

ჩემს ხელებს მუდამ ნაჭაფართ,

მშრომელთ

უმაღურობა პატრონის უკვირთ.

ჩემთვის შექმნილნი კეთილნი ხელნი

ჩამომაძრობენ სახიდან ნადველს

და შემამკობენ სამოსით ჭრელით,

სიხარულის კარს რომლითაც ვაღებ.

მოსაფერებლად ვაგზავნი ბედთან

ხელებს, როდესაც აღარ ჰქონს გარჯა

შევიკრიბებით სამივე მკერდთან,

ბოლო იმედთან, რომელიც დავვრჩა.

მამა

შინ იმისთვისაც ბრუნდება მამა
ცოტა ხნით ზვედრი მოიხსნას ტვირთი.
ვერძნობ, მე ავზიდავ მერე ამ ჰაჰანს
და მოლოდინში ხელები მითრთის.
ვახურავთ მშობელს ყრუ და ბნელ
საბანს,
რომ ღამესავით უგრძნობი გახდეს,

დილით ისევ უღელში ვაბამთ,
საზრუნავიანს ვუკოცნით სახეს.
კარში ვისტუმრებთ და ხელში გვრჩება
ერთგულების და იმედის სტვირი
და როცა გვინდა რომ გაჩნდეს
ჩვენთან —
სევდისას ვუკრავთ ცოლი და შვილი.

ხან გამოხედვაც არ მინდა თქვენსკენ,
გამხელა სულში მომხდარი ძვრების.
ძილგატეხილი დავყურებ ქვესკნელს
და ვქმნი სიახლეს საკუთარ ძვლებით.
დავშლილვარ, როგორც საათის ტანი
და სინამდვილის შეგრძნებას ვკარგავ.
ვის გავაკვირვებ ნეტავი ამით?

მავანი ზის და თავის სულს ქარგავს.
ღირსეულს აძლევს უღირსის სახეს
და ღამაზ სიტყვებს უბრალოდ
ფანტავს.
მერე ცდომილ ძაფს თავიდან ახვევს
და ვცხოვრობთ ქვეყნად ნესტან და
ფატმან.

„დავით“ — მაჟრუღებს მე ეს სახელი
აწ გადმოსული ძველი ფრესკიდან,
ადრე, როს დილით თვალებს ვახელდი
თითქოს მახვილი წელზე მეკიდა.

ვერ დავემსგავსე დავითს
ცხოვრებით
ვნებაც, გონებაც დავახურდავე.

არავინ იყო ჩემი მომრევი,
თუმცა კი ძალა ჰქონდათ ურდოებს

მგონია, დღესაც მისი ხელიდან
ხვდება ისარი მზეს და თენდება
და როგორც სისხლი, მიწა ცხელია
გადაიარეს თითქოს მხედრებმა.

გაზაფხული

ხეები, როგორც უტყვი ვედრება
გაუხელია მიწას თვალებად.
ჩამოიქროლეს მწვანე მხედრებმა
ჩემთვის მზე ერქვა მათ მისალმებას.
ნახეს — წუხილი ჩემი დამდნარა
და სანადიროდ მიხმეს ნატვრაზე

ჩემი გულია, რომ ღირს ნადავლად,
გასაბრაზები ისევ აბრაზებს.
გამოვიქეცი პაპის ზღაპრიდან
ამირანის და დალის ნათლული,
როგორც მდინარე — სული ადიდდა
ეს პოეზია — ჩემი ქართული.

ჩემს თვალებს ხედავს ყოველ დილით ეს ცა და მიწა,
მარადეაჲს ფერად სიზმრებში ვარ — მძინავს, თუ მღვიძავს.

წასულან წლები, გაბნეულან ბინდიან გზებზე,
წარსულის ცეცხლზე მინავლულებს ვჩხრეკავ და ვეძებ.

წყნარს, მოკრძალებულს, ქერათმიან ბიჭუნას ვუმზერ —
მამის სურათი ავგაროზად ჰკიდია გულზე.

გადაუფრინა ყრმობის ქარმა ბიბინა მოლებს —
ნაადრევ სევდით მოწყენილი გაურბის ტოლებს.

სიკაბუკეში გონდამჯდარი ბრძენივით შედის,
მკაცრი პროფილით, მამის შუბლით, თვალებით დედის.

ისწავლა მერე სიყვარული წრფელი და დიდი,
შეწყდა ზღაპარი, სინამდვილედ მოიქცა მითი.

და ახლა, როცა ფიქრით გასცქერს ჯადოსნურ მხარეს —
ბავშვობის ცაზე ლალატივით ყვითლდება მთვარე!

დამესიზმრა: ღამის ციდან
ჩამოცვივდენ სულები,
თრთოდენ, კვნესოდენ, დამსხვრეული
როგორც სალამურები.

გაირინდა დედამიწა,
ატყდა ცა ქარიშხალად,
და სურათი უცნაური
თვალწინ გადაიშალა:

გაჰკიოდნენ, ცოდვილ მიწას
ძველებურად არ ენდენ,
საკუთარ ძვლებს, როგორც ფარ-ხმალს
ქარში აელრიალებდენ.

როკავდენ და ხარხარებდენ —
ხმათა გრგვინვა-გრილადა,
ლამეს პირზე იყუდებდენ —
კუპრით სავსე ფიალას.

ცვარში ლურჯად ციმციმებდა —
გავიხარე სატრფოთი.
დავწვდი და სულს ვუბერავდი,
ხელის გულზე ვათბობდი.

ღმერთო, სულთა ამ ქაოსში
სხვა ვერავინ ვერ ვიციან,
ისევ ზეცად აღველინენ
და მეც გამომეღვიძა!

მონოლოგი

— რა ან როგორ გითხრათ... მაინც ვერაფერს გაიგებთ ჩემი მონათხრობიდან, ან თუ გაიგებთ, დაჯერება გაგიჭირდებათ. თქვენ ნუ გწყინთ, შეიძლება ეს სულაც ჩემი ბოლო აღსარება იყოს... აღსარება... თუმცა თქვენ ოქმი უნდა შეავსოთ, მგონი ასეა, არა? ჰო, მაშინ სიტყვა აღსარება არ გამოდგება. თქვენ ჩვენებას ეძახით, ხომ ასეა? ჰოდა, როგორ უნდა დამიჯეროთ? ჩვენება ხომ ყოველთვის ტყუილის გარკვეულ დოზასაც გულისხმობს, თქვენ კი ჩემი ტყუილში დაჭერა გევალებათ! ხმას ნუ ამოიღებთ, თუ დემრთი გწამთ, ისედაც მიჭირს ლაპარაკი, არა, იმიტომ კი არა, რომ საშინელ ტკივილსა ვგრძნობ, ტკივილი უკვე ისე გაჭერდა ჩემს სხეულში, რომ ერთნი ვართ მე და ის... რომ შეწყდეს ყუცებ, ალბათ უქმარისობის გრძნობა გამიჩნდება, აი ისეთი, ძალიან შეჩვეულ ნივთს რომ დაქარგავ ხოლმე... არავის არ გადმოვუგდივარ, ანდა ვის რაში სჭირდებოდა ჩემი გადმოგდება? უჩინარი ვარ მეტად ამისთანა პატივისათვის: არც მტერი მყავს და არც მეგობარი მყოლია ოდესმე... არც მე მიყვარს ვინმე და, დედის გარდა, მგონი, არავის ვყვარებივარ საერთოდ. ერთი ჩვეულებრივი ადამიანი გახლავართ, რომელსაც ხეირიანად არავინ იცნობს და არც ვინმეს აინტერესებს... ისეთი, როგორიც უმეტესობაა ხოლმე, იმთანხირადვე ჩაცმული და დახურული, ჩემი საკუთარი პატარ-პატარა სიხარულით და ასეთივე უფერუ-

ლი წუხილით, კაცი, რომელსაც ნამდვილი საქმე არც არასოდეს ჰქონია და არც ცდილა, რომ ჰქონოდა... უაზრო ჩანდა ყოველი საქმე ამ უწყინარი და უსიხარულო ცხოვრების ფონზე. ასე რომ თქვენი ვერსია შეგიძლიათ გაბათილებულად მიიჩნიოთ და თუკი სხვა არაფერი გაინტერესებთ, მაშინ მე სათქმელიც არაფერი მრჩება. ისე კი, მიწოდდა, რომ ცოტა ხანს მაინც მოგესმინათ ჩემთვის, აკი გითხარით, შეიძლება თქვენ ბოლო ადამიანი იყოთ, რომელთანაც ვსაუბრობ. მღვდელს აქ მაინც არავინ მომიყვანს, მე კი, ტყუილი რომ არ გითხრათ, არავისი ნახვა არ მინდა... ახლობლებთან საუბარი, ღმერთმა დამიფაროს! არა მყავს ახლობლები. არასოდეს არავისგან ისე შორს არ ვყოფილვარ, როგორც ამ ახლობლებისაგან და რომ ვიყო დარწმუნებული, ჩემს ანდერძს ისევე შეასრულებდნენ, როგორც დავიბარებდი, მაშინ ერთადერთ სურვილს გამოვთქვამდი: დამმარხოთ იმათ, ვინც არასოდეს არ მიცნობდა, აი, თქვენ, მაგალითად... ყოველგვარი ცერემონიის და ქელეხის გარეშე... — უფრო მშვიდად ვიქნებოდი, ჰოდა, იმის თქმა მინდოდა თქვენთვის, რომ არაფერი არ მომხდარა ისეთი, რამაც სხვა უნდა შეაწუხოთ. უბრალოდ, საკუთარი სულის გათავისუფლება მომინდა... დამე დიდხანს ვიწირიალე ლოგინში. თუმცა თვალები დახუჭული მქონდა, მაგრამ ვერა და ვერ დავიძინე... ბოლოს მომბეზრდა საკუთარი თავის მო-

ტყუება. საკმარისი არ იყო განა, დღი-
სით რომ ვიტყუებდი თავს ქუჩაში,
სახლში, სამსახურში.. ჰოდა, გავახილე
თვალები და ცას შევაშტერდი ფანჯრი-
დან. ცაში მთვარე დაკადებულყო ავ-
გაროზივით და შუქი ჰქონდა იმ მთვა-
რეს უცნაური, არა ისეთი, როგორიც
ადრე მახსოვდა, არამედ უფრო იღუ-
მალი და შევშინდი... თავი ბალიშში ჩა-
ვრგე, მაგრამ ეს შუქი ახლა ზურგზე
წამოდგომოდა და კეფიდან ლამობდა
თავის ქალაში შეღწევას, ... და აქი შე-
აღწია კიდეც... მე ფიზიკურად ვგრძნო-
ბდი მას, რეალურად ვხედავდი, როგო-
რი დიფუზია განიცადა ტვინში, ახლა
ტვინის მაგივრად უკვე რაღაც მანათო-
ბელი მსა მედო თავში და თვალები
შიგნიდან ნათდებოდა... არ ვიცი, რა
მდგომარეობაში იყო ეს... უცებ დავმშ-
ვიდდი რაღაცნაირად... ვიგრძენი, რომ
მარტო თავის ქალა კი არა, სხეულიც
ამხადა მთვარემ და დაერჩი ზეწრებში
ასე უსხეულო, რენტგენის სურათივით
მხოლოდლა ჩონჩხის ამარა. ეს შეგრძ-
ნებაც იმდენად რეალური იყო, დავიჭ-
ერე, რომ არც სხეული მქონდა და ახ-
ლა ისღა მაფიქრებდა, მქონდა თუ არა
ოდესმე, რამე საერთოდ? მერე ვიფიქ-
რე, ქალის სურვილია რომ არ მაძინ-
ებს-მეთქი. ცოლთან გაცილებული ვარ.
ჰოდა, გამიგებთ... ავდექი, უბის წიგ-
ნაკი მოვნახე, მერე საათს შევხედე და
იმის ძებნა დავიწყე, ვისთანაც ასეთ
დროს დარეკვის უფლება მქონდა. ორი
თუ სამი მეგულებოდა, არც დაფიქრ-
ებოდნენ, ისე მოვიდოდნენ. მაგრამ ყუ-
რმილი რომ ავიღე, მივხვდი, რომ ქა-
ლი არაფერ შუაში იყო. რა უნდა ექ-
ნა ქალს? ნუ გეშინიათ, გიყიწნამდილად
არა ვარ. უბრალოდ, მინდა რომ მომის-
მინოთ! მე თქვენ არაფერს გიმალავთ.
ხომ ხდებდა, რომ ადამიანი ათას რამეს
ფიქრობს? ცხრაას ოთხმოცდაცხრამე-
ტი სისულელეა იქიდან, სისულელე,

რომლიც ჩვენს მეორე ბუნებად ქცე-
ულა და ჩვენს ჩვეულებრივ უცნაურ
მობას აფერადებს. ჰოდა, ალბათ, არც
იმდენ სისულელეს მოგახსენებთ... სი-
გარეტს მოვუყიდე და აივანზე გავე-
დი. მეოთხე საათი სრულდებოდა...
უკვე განთიადი ტრიალებდა ჰაერში და
ამიტომ ციოდა ალბათ. და ვიგრძენი
უცებ ეს განთიადი ისევე რეალურად,
როგორც წელან ის მთვარისეული და-
სხივება. და გავიფიქრე, რომ მთელი
ეს ცხოვრება განთიადის მოლოდინში
ვიყავი. წარსული ერთ დიდ გვირაბად
მომეჩვენა. აი, ისეთ გვირაბად, სულ
რომ მიწის სიღრმეში მიიწევს და არა-
სოდეს გამოსავალი არა აქვს. ბავშვო-
ბის აქეთია, რაც ამ გვირაბში მიმაქრ-
ოლებდა ჩემი ცხოვრების მატარებელი
და რაც უფრო ღრმად შევყავდი მიწ-
ის წიაღში, მით უფრო ძალუმაღ გაის-
მოდა ბორბლების დაგადუგი. და ვი-
ცოდი, რომ ეს ჩემთვის განკუთვნილი
დრო ჩაერთოთ... ბავშვობა ამ გვირაბს
გარეთ დარჩა და ლურჯი ცის ნაფლეთი
მახსოვს მხოლოდ, როდესაც თვალი
ვკიდე, როდესაც მატარებელი გვირა-
ბში შევარდა... ნაფლეთი, რომელიც
ახლაც ჩემს თვალწინ ჰკიდია და ერთი
რამ მიკვირს: ასეთი ღია და გამშვირ-
ვალე სილურჯე როგორ არის შესაძლ-
ებელი? ყველაფერი მაჩვენა იმ მატ-
არებელმა, ყველა სადგურში შეიცადა
თითო წუთს. მიწის ქვეშ გახლდათ ის
სადგურები: სიყვარული, ღალატი, მე-
გობრობის გაუტანლობა, სიკვდილი
სხვისი და ბოლო სადგურზე... შენნი?..
სიგარეტი მეჭირა, რომელსაც უკვე
არ ვეწეოდი, იწვოდა ნელა და თავის-
ით ცვიოდა ფერფლი, გავაყოლე თვა-
ლი ფერფლს და უცებ... უცნაურია,
იციო? ვიგრძენი, რომ უკვე ახლოა გა-
მოსავალი გვირაბიდან: თეთრი ლაქა
დავინახე ასფალტზე და ძალიან, ძალ-
იან მომინდა მატარებლისთვის გადამე-

სწრო... ვაითუ, გზიდან აცილებულიყო გასასვლელი, რომელსაც მე თვალი ვკიდე, შორს დამრჩენოდა ისევ... მერე... მერე მოხდა ის, რომ თეთრი ლაქა, ასფალტზე რომ დავინახე, უცებ გაიზარდა, ძალიან სწრაფად მომიახლოვდა და ასევე უცებ შთაინთქა სიბნელეში. მორჩა, მეტი არაფერი ვიცი ამ ამბის. როდესაც თვალი გავახილე, სა-

ოპერაციო მაგიდაზე ვიწექი. საცხედრედან ამოვეტანეთ, დამიკვნესია... რმე... საოცარია, მე არც ის დაკვნესება მახსოვს და ის საოპერაციოც სიზმრის თამაში იყო მხოლოდ... საცხედრედან ამომიტანეს, რომ დღის ბოლოს ისევ იქ ჩამაბარონ... შუალედში კი ჩვენების მიცემა მოვასწარი, ხედავთ? შეავსეთ ოქმი?..

წ ე რ ი ლ ე ბ ი

სახლი უაზროდ დიდი და ცარიელი ეჩვენა. კედლებზე, იქ, სადაც ფიცრები ერთმანეთს მიჯრით მიწყობოდა, ობობებს ქსელი გაებათ და, მიუხედავად იმისა, რომ დღის სინათლე, ასე თუ ისე, აღწევდა დამტვერილი ფანჯრების შიგნით, თავიანთი ბუდეები მიეტოვებინათ და კედელზე გამოცოცებულიყვნენ: გრძნობდნენ თითქოს, რომ დღევანდელი დღეც და სახლიც მათ საბრძანებლად უნდა დარჩენილიყო. მძიმედ, აუტანლად მძიმედ ეჩვენა სიჩუმე, რომელიც დასწოლოდა პერს, სახლს, მოსწოლოდა ფანჯრებს და ღრიტოებიდან მოიპარებოდა. მოიპარებოდა დინჯად, ისე, როგორც კატამ იცის ხოლმე, მოცოცავდა მოყანყალბულ იატაკზე, გროვდებოდა ოთახში, ავსებდა მის სივრცეს და რბილი, თუმცა მძიმე მარწუხებით აწვალებდა სულს... რაღაც მწერი გამოცოცდა კედელზე, მის თავთან და დიდხანს უცქერდნენ ერთმანეთს. მერე თვალი განარიდა, რადგან ეჩვენა, რომ მწერის თვალები პასუხს სთხოვდნენ რაღაცაზე... შეიძლება ეჩვენა სწორედ და სხვა არაფერი... წუხელ, როდესაც მორჩა ყველაფერი, მეზობელმა მიპატიჟა თავისთან ღამის გასათევად, მაგრამ უარი უთხრა. ერთბაშად ნოსტალგია მოეძალა იმ წლების, აქ რომ ჰქონდა გატარებული. ცოტა, ალბათ, სასმელიც მოიკრეოდა, გული აუჩუყდა და ტახტზე

მიეგდო აცრემლებული. შორიდან ჩაესმოდა მეზობლის ქალების ფუსფუსი, როლებიც თავ-თავიანთ ჭურჭელს არჩევდნენ, დანა-ჩანგალს ითვლიდნენ, ჰგვიდნენ ეზოს, კეცავდნენ მაგიდებს და გაუთავებლად, გაუთავებლად ჭორობდნენ... შორიდან, ძალიან შორიდან ჩაესმოდა ეს ხმა და სულ ერთი იყო მისთვის მათი ლაპარაკი, სხვაგან იყო თვითონ, მარტო, წყვილიაღში დარჩენილი... და სინათლეს ხედავდა შორიდან... და იმ სინათლეზე კრთებოდნენ ნაცნობი ლანდები, საყვარელი სახეები, რომლებიც ბუნდოვანი, ძალიან ბუნდოვანი ეჩვენა... და უნდოდა მისვლა იმათთან, და იკერდა რაღაც, არ უშვებდა, აწვალებდა. იძახდა, მაგრამ ხმა არ ამოსდიოდა დაჭიმული ხახიდან... და კისრის ძარღვებზე ვიღაც დასწოლოდა! რბილი თითებით თითო-თითოდ უხსნიდა... და იტირა, როდესაც გაქრა ლანდები, გული ამოუჯდა, გადახსნილი ძარღვებიდან გადმოსდიოდა სითხე უცნაური. და იცოდა, რომ ეს სისხლში შეზავებული ცრემლები იყო...

გამოღვიძებულს, თავი უბრუოდა და ახლა ეს მწერი, რომელიც პასუხს ითხოვდა რაღაცაზე, შუშის თვალებით მიშტერებოდა და გამომცდელად უყურებდა.

როდესაც ეზოში ჩავიდა, სიგრილემ, მეზობელთა სახლებზე ათამაშებულმა დილამ და ფრინველთა უთავბოლო

ერიაშულმა ხასიათი გამოუკეთა. ერთ-
ბაშად იგრძნო უფსკრული გუშინდე-
ლისა და დღევანდელს შორის. იცოდა,
რომ ვერავითარი ძალა ვერ გადებდა
აქ ხიდს, ვერაფერი ვერ დააბრუნებ-
და წარსულს და აწმყომ სიცოცხლით
აავსო მისი ფიქრები. შესცინა ცას,
მზეს და გამოღვიძებულ დილას და
მხოლოდ ერთხელ გადურბინა ჩრდი-
ლმა, როდესაც სახლში შესვლა დაა-
პირა. იცოდა, რომ დღეიდან მარტო
რჩებოდა სახლი, რომ არავინ არასო-
დეს არ ისურვებდა ამ ნასახლარზე კე-
რის გაჩაღებას, რომ თვითონ ყველაზე
ნაკლებად იყო ამასი დამნაშავე და
რომ წუხანდელი ჩრდილები არასოდეს
გაუკრთობდნენ ძილს მეტად. ეს ცხო-
ვრება გახლდათ, თავისი უთავბოლო
კანონებით: დაბადებული უნდა მომკ-
ვდარიყო, ჯანმრთელი — დაუძლურე-
ბულიყო, აშენებული — დანგრეული-
ყო და ამღერებულს — ერთხელ ხმა
უნდა ჩახლეჩოდა უთუოდ. დღეს კი,
ამ უსახური ფინალის მოლოდინში უნ-
და მოჰყოლოდა ცხოვრების მდინარე-
ებას და ემღერა, ემღერა ხმის ჩაწყვე-
ტამდე...

„გარდაიცვალა ბაბუა, ერთ-ერთი ტკბილი და
მართალი ადამიანი ჩემი ცხოვრების გზაზე:
წავიდა ისე, რომ ბოლო ხუთი წელი არ მი-
ნახავს. ოთხმოცდამეოთხმეტე წელზე... აღარ
არის... და ისევ სიკვდილის აჩრდილმა დამდა-
და, კვირანდელ სიხარულს მკაცრად დასცინა
და ნიშნის მოგებით მაქცერდებოდა...
აქა ვარ, ბაბუაჩემის სახლში. ირგვლივ სიძვე-
ლეა და ფუსფუსი. ქუჩა, ჩემი ტკბილი ბავ-
შეობის ქუჩა, ორდობე, ეკალბარდები... ყვე-
ლაფერი საღია, უკან დარჩა. ახლა ასფალტია
აქ, რკინის ქიშკრები და ცივი, მაღალი სახლე-
ბი ღვას. ბავშვებიც რაღაც სხვანაირები, ჩუ-
მები, უსიცოცხლონი, ნეტა მერამდენ ბავშვები
იყვნენ ბაბუასთვის? ერთადერთი, რაც მისი
მისამართით გავიგონე, პატროსანი კაცი იყო
საწყალი... ეს არის და ეს. დანარჩენი ამოე-
ბათა ფუსფუსს ეკუთვნოდა, ცოცხლები ისევ
თავის თავზე ფიქრობდნენ, ჰირსოვლები —
არ შევრცხვითო, მესამძიმრენი... თუმცა რა
ვიცი, რას ფიქრობდნენ მესამძიმრენი... ღვას
ძველი სახლი, ჩუმი, მოღუშული, ჩანწლებუ-
ლი ფანჯრებით, მხოლოდ მას ახსოვს ბაბუა
ახალგაზრდა, შუახნის, მოხუცი... და მხოლოდ

ის განიცდის ნამდვილ დანაწილს. დანაწილ-
ები? დანარჩენებისთვის ცხოვრება თავისუფ-
რბაღს ატრიალებს: მორიგი სიცოცხლე-
ბარეს გამჩენს და მათი გონება ფუსფუსს შთა-
უნთქავს. ამ ფუსფუსით ქმნიან ისინი საყო-
ველთაო ისტორიას ცნობისმოყვარე შთამომო-
ვლობისთვის... ზო, მართლა, კაცი იყო ასეთი
— ლეონარდო. დღეობებს წერდა თურმე,
ფურცელ-ფურცელ კრებდა ისტორიას: წყალი,
რომელიც შეინ წინ მდინარებს — უკანასკნელი,
რომელმაც ჩაგვირგა და პირველი, რომელიც მო-
დის... ასე ფიქრობდა ლეონარდო. ცხოვრობდაც
წყალა, დიდი, მომდინარე მილიონ წლებით.
წვეთები ვართ ჩვენ, შეკრულნი ერთი მდინა-
რების ღინებით. არ ვუწყით, საითაა სათავე
ჩვენი... არ ვუწყით, საითაა შესართავი ჩვე-
ნი... ბნელთაა მოცული ერთი, მეროეც. ჩვენ
პირველნი ვართ, რომლებიც მოვედით და უკან-
ასკნელნი, რომელიც მივდივართ... საშინელია,
საშინელია, საშინელი... ვითომ? არც უფრო
მეტად საშინელი, ვიდრე ყველაზე მცირე ნა-
აღული. ალბათ საზრისი ამასია ქვენიერების?
პერაქლიტე?..

სახლები ღვას ცივი და ჩუმი... ხეებს ალა-
რაფერს ერის ნიავი... სიცხეს მინებდა, სძი-
ნავს... ჩუმი ღვას ქუჩა, უსიცოცხლო... ბავშვე-
ბიც სხვანაირად თამაშობენ ახლა: ვერც კი
შეატყობ, რა უხარიათ საერთოდ. მხოლოდ
ფუსფუსი, ბაზარი ამოებთა და მხოლოდ ერ-
თი კაცია მშვიდად... და ისიც მკვდარა...“

ტანსაცმლის კარადას თვალი შეავ-
ლო, ხელით მოსინჯა, დაკეტილი დაუ-
ხვდა. „გასაღები სად არის ნეტავ?“ —
გაიფიქრა, ოთახი მოათვალიერა. კუ-
თხეში დიდი, ოთხკუთხედი სარკე ეკი-
და, რომელსაც რაღაც რაქები ეტყობ-
ოდა, ბუნდოვნად ირკვეებოდა მასში
ოთახის ნახევრად ბნელი ფორმები. სა-
რკესთან პატარა მაგიდა იყო მიდგმუ-
ლი. უამრავი სურათი დაელაგებინა აქ
ვიღაცის ხელს და საგულდაგულოდ
მინა დაეფარებინა ზემოდან. მაგიდას
უჭრა ჰქონდა. აქ თუ იქნება? და მაგ-
იდას ნელი მოძრაობით მიუახლოვდა.
თითქოს რაღაცამ ჩასჩურჩულა გაურ-
კვევლად. გაფრთხილების ნიშანი თუ
იყო? იგრძნო, რომ ისევ ოთახის გავ-
ლენაში ექცეოდა და უნებურად იქით
მხარეს მიიხედა, სადაც წელან ასე გუ-

დავით თევზაძე

მოთხრობები

ლდაგულ უთვალთვალებდა მწერი. დამეზნა თვალებით, მერე საკუთარ თავზე გაელშია და ფანჯარას გახედა. დილანდელი მზის თამაშს თუ ელოდა, მაგრამ დამტვერილ მინებში ძლიერ აღწევდა ის შუქი და შთაბეჭდილება უფრო სამძიმო აღმოჩნდა, ვიდრე ელოდა. ეჩვენა, თითქოს აკლდამაში იყო გამოკეტილი, უცნაურ, დიდ აკლდამაში, რომელიც რაღაც ნივთებით ავესოთ. და არ იცოდა ამ ნივთების დანიშნულება, და უკვირდა ამ მღუმარებაში მისი მოძრაობის ხმა რომ ისმოდა...

სული შეეხუთა და ერთბაშად გარეთ გამოსვლა მოუხდა. მაგრამ იმ რაღაცამ, წელან რომ ჩასჩურჩულა გაურკვეველი, დასწია შიგნიდან და მისი მზერა ისევ მაგიდასთან შეყოვნდა. მაშინ, როდესაც ბაბუა გარდაიცვალა, რატომღაც გამორჩა ეს მაგიდაც, სურათებიც. ყოველ შემთხვევაში, ყურადღება არ მიუქცევია. ახლა კი გაოცებული დასცქეროდა მაგიდას. სურათები მთელ სიბრტყეზე იყო გაშლილი. აგერ თვითონაც. ასეთი არ ახსოვდა თავი. მშობლებს ხელში ჰყავდათ აყვანილი და რაღაცზე უცინოდნენ ერთმანეთს. აღარც მშობლები ახსოვდა. მხოლოდ ბუნდოვნად ესახებოდა ხანდახან სიზმარეული აჩრდილები: ქალი მოდიოდა მასთან სიზმარში ხშირად. სახე არ უჩანდა, ელოდა მხოლოდ, დედა რომ იყო. ეს იყო და ეს. როდესაც ლაპარაკი დაიწყო „დედას“ მაგივრად „ბებო“ თქვა პირველად... გული შეეკუმშა. ერთბაშად რაღაც უცნაური ტკივილი იგრძნო, რომელიც ყელში მოაწვა და სხეულიდან გასვლას ლამობდა. ნებისყოფის დაძაბვით უკანვე შეაბრუნა თვალეზზე წსომოდგარი ნაღველი და ჩაუფიქრდა თავს. მარტო იყო, ამ სახლივით მიტოვებული, არავისათვის საჭირო და გულდასაწყვეტი. ერთი ძაფი აკავშირებდა მასაც და სახლსაც გარეშეშოსთან, მსუბუქი, თითქმის უჩინარი და სუსტი. იმდენად სუსტი, რომ ვეღარ გაუძლო ტვირთს და ჩაწყდა. ეს იყო ბებო, რომელიც მე-

რე აღარც უნახია. იცოდა მხოლოდ, რომ არსებობდა, რომ შესანახი იყო. მისი სჭირდებოდა და, ცხოვრების ორომტრიალში ჩართული, აგზავნიდა ამ ფულს თვეში ერთხელ, მეზობლის სახელზე. წერილს კი... წერილს რაღა აზრი ჰქონდა. ბებია დიდი ხანია თვითონ ვერ კითხულობდა ვერაფერს. სხვას კიდევ რატომ უნდა ეფათურა მისეულ ნაფიქრალში... სანამ ბაბუა ცოცხალი იყო... თუმცა მაშინ, ალბათ... და გაწყდა ფიქრი. გაახსენდა, რომ ბაბუას წერა არ უყვარდა. ჩუმი კაცი იყო ბაბუა და ერთთავად ბებოს ებუზღუნებოდა... ხანდახან გახეტის უკითხავდა და მაშინ საოცარი სანახავი იყო ორი მოხუცი, ბავშვებივით რომ მისხდომოდნენ ერთმანეთს და მარცვლადნენ ახალ ამბებს... კიდევ გაახსენდა, რომ ჩვევად ჰქონდა გამჭდარი ფოსტაში სიარული, ბლანკის შევსება და ოცდაათმანეთიანი გზავნილის გადცემა. ამას მექანიკურად აკეთებდა, ისე რომ გარშემო აღარც იყურებოდა, ან რა საჭირო იყო გახედვა, როდესაც ზუსტად ჰქონდა გათვლილი ნაბიჯები კარიდან სამელნემდე, სამელნედან — „ფულადი გზავნილების“ ფანჯარამდე, იქიდან — კარამდე, კარიდან კი... ერთი ნაბიჯი სჭირდებოდა ისევ ცხოვრებაში ჩასაბრუნებლად. გადიოდა თვე და ისევ „ფულადი გზავნილების“ ფანჯარასთან გადახრილი აწვდიდა შევსებულ ბარათს... ახლა, როდესაც სურათზე გადაყრდნობილი იხსენებდა თავისი უთავბოლო ხეტიალის ამბავს, ერთი ძაფი უწყდებოდა ყოველთვის ფოსტასთან, რომელიც ერთ პატარა ქუჩაზე მდებარეობდა და იტანჯავდა თავს, რადგანაც ვერ მიმხვდარიყო, იქ რა უნდოდა... ძალით გამოსწია უჯრა და ხელით მოსინჯა იქაურობა. უამრავი ქაღალდი მოჰყვა თითებში. გაუცნობიერებლად მისწი-მოსწია: გასაღები უნდოდა კარადის, რომელიც ძალიან ძველი და ძალიან დიდი ჩანდა.

ჯერ კიდევ მაშინ, როდესაც პატარა, სულ ბავშვი, შიგ დამალვას ლამობდა

(ან რაიმე სხვა სურვილი თუ ამოძრავებდა, დამალვის მოტივს ამოფარებული), ყოველთვის დაკეტილი უხედბოდა ძველი კარადა. ახლაც, ალბათ, ამ სურვილის მოძალემა თუ იყო ისევ, პირველად, რომ კარადას მიაშურა. რა უნდოდა? ბებია-ბაბუას საიდუმლო, თუ სხვა რამ? ახლაც არ იცოდა, რა აინტერესებდა. უბრალოდ, გააცნობიერა, რომ ყოველთვის იზიდავდა ეს შეჭედ-ილი მაღალი ყუთი, რომლისთვისაც რაღაც ორნამენტი გაეკეთებინათ და „კარადა“ დაერქმიათ, რომელსაც კლიტე ედო ყოველთვის, და რომელიც არასოდეს გაუხსნიათ მისი თანდასწრებით...

იქ, ყუთში გასაღები არ იყო, ან იყო და, სადღაც კუთხეში თუ იდო. მთლიანად გამოსწია უჯრა და სურათებზე შემოდო ზემოდან. ახლალა მიაღწია მის ცნობიერებამდე, რომ უამრავ ქალდს სინჯავდა ხელებით. მის თვალწინ იდო ეს ქალაღები და... ძლივსა გაიაზრა, რომ წერილებს უცქერდა. ბაბუას ხელი იცნო და გაეღიმა. თავისთვის, ნაღვლიანად. ყოველთვის იცოდა, რომ ბაბუას წერა არ უყვარდა და აკი დაიჭირა ტყუილში. მაინც რამდენი უწერია და რა სათუთადაა შენახული ყველა. თვითონ რომ არ აეწეწა, ასევე იქნებოდა კოხტად დადებული წინა ნაწილში, როგორც ეს ორი, ნელი მოძრაობით აიღო ერთ-ერთი და შერცხვა თავის: სხვისი წერილი ეჭირა და ახლა სხვის სულში უნდა დაეწყო ფათური ხელის... სხვა რამ აწუხებდა კიდევ. წერილები, ალბათ, მაშინდელი იყო, ახალგაზრდობის, სადაც ჩახედვის უფლება არავის მიეცა მისთვის. რატომ? არ იცოდა, მაგრამ გრძნობდა, რომ კარადა იდგა ისევ მის წინ, ძველი, შეჭედ-ილი და.. — სულ ახლოს იყო გასაღები...

„ძვირფასო ბებო!

გწერს შენი გ. როგორ ხარ, ბებო? ვიცი, რომ მოგენატრე ძალიან. მეც შენატრები შენც და ბაბუაც. მაგრამ ბაბუას არ ვწერ, იმიტომ, რომ მაინც არ

წაიკითხავს. ცუდია, რომ შენ წერა გიჭირს და ამ წერილის პასუხს ვერასოდეს მივიღებ, ისე როგორც წინა წერილებზეც არ მპასუხობდი ხოლმე. რომ იცოდე, როგორ მინდა ახლა შენთან ვიყო, სოფელში, შორის ამ ხმაურიანი ქალაქისაგან, მაგრამ აქაურობის მიტოვებაც არ შეიძლება. ხომ იცი, საქმეა. მე რომ არ ვიყო, ვინ გააკეთებს სხვა? პოდა, ასეა, ჩემო ბები. ისე, გული არ დაგწყდეს, მე არც არასდროს მაგიწყდები და გაზაფხულზე თუ არა, ზაფხულში მაინც გინახულვებ. ზაფხულში ცოტა არის საქმე ქალაქში. ბები, ამ წერილთან ერთად, ფულსაც გიგზავნი. ვიცი, რომ ცოტაა, მაგრამ მეტი არ შემიძლია ახლა, მოვა დრო და მეტი შემიძლება, ბები.

ახლა კარგად იყავი, ბებია, ბაბუას მაგრად აკოცე ჩემს მაგივრად. მე გინახულვებთ, სულ მალე გინახულვებთ.

თქვენი გ.

5.02.196...“.

გაოგნებული მისჩერებოდა ქალაღის ფურცელს: ხედავდა წერილი რომ იყო, მაგრამ... რა, მაგრამ? ჩვეულებრივი, სტანდარტული წერილი იყო შვილიშვილისა ბებიასადმი. ერთი რამ იყო უჩვეულო: მხოლოდ: ჩვეულებრივი წერილი შვილიშვილისა პირველად ეჭირა მის გამგზავნს... სიგიჟეა! ერთბაშად შეიკრა აზრი და წამით გაანათა გონება. ძლიერი იყო ის შუქი და თვალისმომჭრელი. ამიტომ დახუჭა თვალები უნებურად... შეძრწუნებულს, ისტერიული ხარხარი აუტყდა, სიცილი მოასკდა სხეულს შიგნიდან, საიდანღაც... და ისეთი ძალით, რომ მთელი მისი არსება ცახცახებდა, არც ერთი ნაკვთი არ ემორჩილებოდა ნებას და ისეთი განცდა ჰქონდა, თითქოს თვითონ აღარ იყო უკვე, მთელი დაშლილიყო და სიცილში ჩარღვეულიყო სრულიად. და იცინოდა ცალკე ფეხი, ცალკე ყური, ცალკე პირისახე... იცინოდა, გაუთავებლად, რაღაც საშინელი, შემზარავი ძალით... ოთახი, რომელიც აკლდამად ეჩვენებოდა ამ ცოტა ხნის წინ, რაღაცნაირად

გაწეულიყო და მისი დახშული სივრცე იცინოდა თავის ჩააბლაბუღებულ კედლებთან ერთად და გაურკვეველი იყო, სად თავდებოდა ეს კედლები...

თიხები თავისით ფათურობდა ყუთში ჩალაგებულ თუ ჩაყრილ წერილებს შორის...

„ძვირფასო ბები...“

ისევ!

„ძვირფასო ბები...“

ძვირფასო ბები...“

არა, აქ მარტო მ ი ს ი წერილები ელაგა! წერილები, რომლებიც არასოდეს დაუწერია. და მაინც აქ იყო მ ი ს ი წერილები... ხელწერა იყო სხვისი მხოლოდ... ასოები თითო-თითოდ გამოყვანილი, ისე, როგორც პირველ კლასში ან ძალის მოხუცებულობაში გამოჰყავთ ხოლმე; გულდაგულ, დინჯად, მონდომებით... ხედავდა ყველაფერს... თითქოს ეკრანზე უშვებდნენ უჩვეულო ფილმს, რომელიც ექსტრაგავანტური რეჟისორის ავადმყოფური ფანტაზიის ნაყოფს. ისეთს, როდესაც უკვე ვეღარ აღიქვამ რეალობას და შენც, შენდა დაუკითხავად, ეკრანში გძირავენ გულდაგულ, დინჯად, მონდომებით... აგერ ბაბუა, რომელიც შვილიშვილს თამაშობს — უხეიროდ შერჩეული მსახიობია, მაგრამ დასში სხვა არ ჰყავს გამწაფილებს! თანდათან განიცდის იგი მეტამორფოზას, ისე რომ ბებერისა სხეულში ჩრება მხოლოდ, და ეს ახლად მოვლენილი ახალგაზრდა ჩაჩანაკი, მანიაკური სიდინჯით ცდილობს მისწეროს წეტილი ბებიას, რომელიც სამოცდაათი წელია, რაც დაავიწყდა... თორემ აღრქ ახსოვდა, ალბათ, უთუოდ... მაგრამ რომელ ბებიას?.. თავისას?.. თავისი შვილიშვილისას?.. რომელი არ ახსოვდა?.. შემდეგ? რა არის შემდეგ? როგორ ხდება შემდეგ უკუსვლა?..

ეზოში გავიდა. ხელში წერილები ეჭირა. ყველა კოხტად იყო დაკეცილი, კიდებგასწორებული. ასევე გაიტანა სახლის. უკანა მხარეს, მოათვალიერა გარემო და სადაც ყველაზე სუფთა ეჩვენა მიწა, საგულდაგულოდ დაალაგა,

გარშემო მაინც შემოუწმინდა ადგილი. შემდეგ ჯიბიდან ასანთი ამოიღო და გაჰკრა, შეიცადა სანამ ალი მოედებოდა ღეროს და სათუთად მიიტანა ქალაღდთან. ალი ნელ-ნელა გადაცოცდა ქალაღდისაკენ. ჯერ, თითქოს რიდით წაეტანა და მოსცილდა ისევ, მერე შეთამამდა და წაჰკიდა პირი. ასანთის ღერო მთლიანად დაიწვა თითქმის. თითებზე სიღამწვერ იგრძნო და შეიშმუშნა. თვალი მაინც არ მოაცილა ალს, რომელიც ჯერ კიდევ ფერებით ეთამაშებოდა წერილებს, მერე ერთბაშად აბღღვრიალდა... „აწი არ ჩაქრება“, გაიფიქრა და მობრუნდა. უკან აღარ მოუხედავს... წავიდა...

„ზოზონით წავიდა კიდევ ერთი ცხელი დღე ზაფხულისა. ისევ მოწყენილობა, მომავალი მგზავრობის მოლოდინი, და გაზანტებული თბილისი... ზოგჯერ მეჩვენება, რომ ქალიან ჩავიკეტე საკუთარ თავში: ვწერ ჩემზე, ვფიქრობ ჩემზე, ვხედავ მხოლოდ ჩემ თავს... ყველაფერი დანარჩენი კი — სამყარო, ცივი, განსხვავებული. მაგრამ მეყოფა ძალა ასეთი დაჰირისპირეზისათვის? ექვო მღრღნის. ნუთუ ერთმა წასულმა სიცოცხლემ, რომელიც ამდენ ხანს გრძელდებოდა, ასე მომადუნა? განა მე არ ვიყავი, ღროს რომ ჯიბრში ჩავუღდე? სადაა ჩემი სიმხნევე, სწრაფვე? სიცოცხლე მიდის, როგორც დინება დიდი მდინარისა, ისევე მღორედ და ისევე ამღვრეული... და ყველაფერს ადგილი აქვს თავისი კაცი ვერ ამოხტება ამ მდინარეებიდან და როგორც წვეთი, ორ სხვა წვეთს შორის მოქცეული, განაგრძობს სიბოლას... უდასამამოს... უბოროს... ალბათ, მთელი ეს ინერტულობა ინერტული ეპოქის ბრალია. დაწვრიდა ამას რენესანსის აღმოჩენი, რომლისთვისაც ცხოვრება მდინარე იყო, ხოლო მიზანი — აღმაკურვა? ვინ იცის... აღარც ეს ვიცი, ჰოდა, რა სიბრძნეა, აღტკინდე ასეთ ღროს?..

ღამის პირველი საათია... საათი და რაღაც წუთებია გადაცდენილი გუშინდელს. საოცარია, თითქოს ნახევარ ქალაქს არ სძინავს, ისე კიაფობენ ფანჯრები. ალბათ, ჩემი ფანჯრის შუქიც მათ ერწყმის საღდაც, ღამეა. სიგრილეს გაეღვიძა ეხლახან და მორცხვად ეპარება თბილისს. ციდან ციციანთელები გაღმრუბენ ვიათ მიწაზე, ერთი ჩემს მაგიდაზე ანთია ახლა. ეზივარ, ვწერ და... საათის წიწყაკით ვერთობი. ისრები კი უკვე შეუღდნენ ზვალინდელი დღის აღმართს...“

ბიჭები

(რამდენიმე ლექსი და სიმღერა ახალი წიგნიდან)

ბიჭები მაინტერესებს —

განა პარიზის ბიჭები!

ბიჭები მაინტერესებს —

განა ვილაციის ბიჭები!

ბიჭები მაინტერესებს —

ჩვენი შვილების (ბიჭების) —

განა რომის ან ლონდონის —

ჩვენი ბიჭების ბიჭები!

გატენილია ბიჭები, მთელი მსოფლიოს ბიჭები.

დგანან ბირჟაზე ბიჭები, მაღალ-მაღალი ბიჭები!

„ქურდები“. „ნარკომანები“. „ოხრები“. უსაქმურები“...

მათივე სიტყვით რომა ვთქვათ: „ვაიმე, როგორ იჭრებით!“

მაგიეებს კაცი პირშავი.

რა ვქნა — ვეწყობი „ბირჟავიკს!“

მხოლოდ ბირჟაზე გაიგებ,

ვინ თეთრია და ვინ შავი!

„კოსმოსის“ კვამლიც იქ მიდის, „მარლბოროს“ კვამლიც იქ მიდის,

სადაც გაისმის გრიალი ყოვლის წამლეკავ ბიგ ბიტის!

და ანტენების წყალობით სწორედ იქედან აქ მოდის

ტივილი ელტონ ჯონის და ვნება ლენონის ფირფიტის...

გატენილია ბიჭები ნაღდი ქართველი ბიჭებით...

არა კაცური კაცისთვის მუცელში დანის დამრტყმელი! —

საქმე დარტყმაზე თუ მიდგა, მართლა მაგარი დამრტყმელი!

დასარტყმელ ინსტრუმენტებზე შეუდარებლად დამრტყმელი!

დედით და მამით ქართველი! ენით და რწმენით ქართველი!

— დღეს „გაზაფხულში“ რა გადის?

— ხვალ კინოს სახლში რა გადის?

— მოიტა შენი „ლევისი!“

— სადაა ჩემი პლაკატი?

— მესამე თვეა, წაიღე! მგონი, სამ თვეზეც მეტია!

— შენ რატო ჩემი „ვრანგლერი“ არ მოიტანე აქამდი!

გატენილია ბიჭები

ნაღდი ქართველი ბიჭებით.

არც ნარკომანის შპრიცით,

არც ქურდულ მკვლელის „სპიცით“ —

დედის და მამის ფიცით!

ნაღდი ბიჭით და ბიჭით!

გარიაა თუ კვერცხის მდებელი —
ქათამი ყველა — არის დებილი!
მხოლოდ მამლების,
მხოლოდ მამლების,
შევსვით მამლების სადიდებელი!

მამალი ყველა არის მაღალი,
გინდ ტანად სულაც იყოს დაბალი!
შევსვით მამლების,
შევსვით მამლების,
მხოლოდ მამლების სადიდებელი!

მამალს ყავს ცოლი ანდა საცოლე! —
მამალს არა ყავს და და დობილი!
შევსვით მამლების,
მხოლოდ მამლების,
ისევ მამლების სადიდებელი!

მიყვარს მოსმენა მათი ყვირის,
ცქერა ღობეზე მათი შეფერვის!
მამალი იყო ლომი ყოველი:
დავითი, ვახტანგ, ქსერქსე, ხეფერენი...

მამლები ვიცი მხოლოდ კარგები
და იმ კარგებზე უკეთესები!
ჭირიმე მათი აზრის, გაგების,
ბიბილოების,
ფრთების,
ღეზების...

შუბლზე ღარები — აზრის ხნულები...
დე, იყოს ბრძოლა, ბრძოლა თუ არი...
გლეჯენ ერთმანეთს გასისხლულები.
ოხრავს პარტერი და ბუდუარი...

სწუხს მოღალატე — კვერცხის
მდებელი...
მისი დობილიც — ისიც დებილი...
შევსვით მამლების,
შევსვით მამლების,
მხოლოდ მამლების სადიდებელი!

როგორ იცავდა მცხეთას ქართველი,
რომს — რომელი,
თებეს — თებელი...
შევსვით მამლების ჟღალი ნაქრტენის
და დაღლილ ხორხის სადიდებელი!

მამალი — მამლის მკაცრი რაყიფი!
ოსტატი დილის მოვარაყების!
მამალი — უფლის კასკადიორი!
სულ მოწადინე სისხლის აღების!

გინდ — ქალაქელი იყოს მამალი,
გინდ — სოფლელი და გინდა —
დაბელი,
დავლოცოთ, ძმებო, ჯიში მამაცთა! —
შევსვით მამლების სადიდებელი!

გაზაფხული ბირჟაზე

სურნელება იასამნის და ორნელა მუტის —
გაზაფხული,
გაზაფხული,
გაზაფხული მოდის!

წვიმაშიც და მზიან დარშიც, დილით, საღამოთი —
სუზის თმებით დაბურღული ვარდობისთვე მოდის!

შრიალევენ მერლინ მონრო და ბზის მწვანე ტოტი —
ლინჯის ხმაზე 'მოლულუნე — გაზაფხული მოდის!

ვენაცვალე პტის და აპრილს — კანონმდებლებს მოდის!
ნინელი და მორანდი და გაზაფხული მოდის!

ენძელამ და ატმის ტოტმა ფიფქებს შარი მოდეს! —
ლილოჭრელი, კაბაჭრელი — გაზაფხული მოდის!

ვერაფერი შევასმინე ამირანა მუდოს! —
ბიჭო-მეთქი, გაიხედე! — რა მაისი მოდის

ამ მიქცევის, ამ მოქცევის მარადიულ მოდუსს
შენც ჩიტივით აყვე უნდა! — აგე, ნატო მოდის!

ხელი, ვარდით გაკაწრული, სულ შენს მხარზე მედოს!
თამარი და
შხაპუნა და
ვარდობისთვე მოდის!

(ბირჟაზე სევდამ დაისადგურა)

დაილუბა. დაიფერფლა. დაიკარგა. ვეძებთ შევ ყუთს —
ბოლო წამის საიდუმლო შხამში გვინდა ხელი ჩავყოთ...
ვეძებთ შევ ყუთს — დაილუბა. დაიფერფლა. დაიკარგა...
დამწვარ ღიმილს მივაგენით, იმედების დაშლილ კარკასს.
დაიბინდა მომავალი — არ ჩანს ასაფრენი ზოლი.
აღარც დედა. აღარც შვილი. აღარც მამა. აღარც ცოლი...
რად დასტოვა ცალმა ცალი! რად დასწამეს საწყალს ცილი...
სადღაც ცაში გაბნეული ძილი, უბოლოო ძილი.
დაილუბა ალბათ ასი. ცოცხალია — ალბათ ხუთი...
შავი გული. შავი ხელი. იდუმალი — შავი ყუთი...

„ჰილტონი“ და „ასტორია!“ —
დამწვრის ლექსებს მღერის „აბბა“.
სიყვარულის ისტორია —
შეკერილი ცისგან კაბა!

მღერის სტივი. გოდებს სტივი —
უფსკრულისკენ მიდის ტივი...
მოიშორა სიხარული! —
მოიცილა ბალასტივით.

ჯოხის ნაცვლად — ბრმას ჰანგი აქვს:
უცხო გზების გასაგნებად...

როგორც გზისპირს ჰყვავის ია —
მღერის სტივი გასაგნებად...

უფერული ოთხი აბი,
მეწამული — ოხრავს „აბბა“ —
ორი — ბიჭი, ორიც — კაბა,
ლურჯი კეპი. ლურჯი კაფე.

სიყვარული — სასწორია,
სიგიჟეა, ისტერია.

აქეთ — შენი „ჰილტონია“,
იქით — მისი „ასტორია!“

კოჰტეილი ალუბლით

— დალევ, ლომო, კოჰტეილს,
თუ — არ დალევ კოჰტეილს,
ან დღისით და ან ღამით,
სულ ერთია, მოკვდები!

შამპანურის, ვისკის და კონიაკის პოპურით
შეცვლილია ჩხავერი — ლხინი მამაპაპური!

საიდუმლო გაშიფრეს
საიდუმლო სერობის!
საიდუმლო არ ვიცი
ჯერ ლაღიძის სიროფის!

საიდუმლო მე ვიცი, რასაც ყველა ვეძებდით:
კოქტეილი ალუბლით! — თვით თავგასას რეცეპტი!

აუჰ, სასმელს ფერი აქვს? —
ულამაზეს ნაყენის,
და სიგრილე ისეთი,
როგორც ცვარი ნაყინის!

დალევთ ახლა კოქტეილს, თუ — არ დალევთ კოქტეილს,
ან დღისით და ან ღამით — ბოლოს მაინც მოკვდებით!

— შენ რომ მოგესურვება,
მხოლოდ მაშინ მოვკვდები! —
შენი ხელით მოწვდილ შხამს
დავლევ, როგორც კოქტეილს!

თქვა წახნაგამ:

— არ მიყვარს ბლეფი, ბიძია,
შარლატანური სენსაცია!
ჩემთვის სენსაცია ბიზეა,
ბრამსია, შიონბერგია, სენ-სანსია!
ვცდები იქნებ სულაც! რა ვიცი!
ჩემთვის სენსაცია — ვებერია,
და კიდეც — ბუზლუნა სტრავენსკი,
თუმცა ნამეტანი ბებერია!
ერთიც შემიძლია დავიჩემო,
გინდათ დამიჯერეთ გინდა არა:

მსოფლიოს აკლია „თავო ჩემო“
და ჩვენი, ქართული, გიტარა!
არ მიყვარს, როცა საათობით
ფინჯანს ჩასცქერიან ყავიანს,
მერე, ეშმაკის გასართობად,
დედამოკლულებით ჭყავიან!
არ მიყვარს ბლეფი, ბიძია,
შარლატანური სენსაცია!
ჩემთვის სენსაცია — ბიზეა,
ფალიშვილია! სენ-სანსია...

(ბირჟაზე სევდამ დაისადგურა)

იღუმალი ტვირთი — ცინკის კონტეინერი...
მოყინული კვირტი... ვისი იყო! ვინ არი!
ჩქეფს მომლაშო ზვირთი. ვინ იგლოვებს! ვინ ელის!
იღუმალი ტვირთი — უცხო კონტეინერი...

მოირთვება კორდი. იშრიალებს ჩინარი.
დაშიფრული კოდი. უცხო კონტეინერი.
დგას ცრემლების გუბე. უფროსს უთქვამს აქ თვითონ:

არ გინდათო, კუბოს
თავს ნურავინ ახდიო...

თითქო იყო „ილი“ იკაროსის ცვილი —
ღუმს ფრთებდამსხვრეული, ცინკისფერი შვილი.
დაიხუტა თვალები. დაიხურა წიგნი.
დარჩა იღუმალება ტყვიისფერი ცინკის.

დაილუბა, დაიხა
ბედისწერის აქტი...
კი! ცოდვა ხარ, | დაი ხარ,
მაგრამ... თავს ნუ ახდი...

აქვას გიო ანტენებს

— არც ირანულ ჭეირნის და არც აფრიკულ ანტილოპის —
მწვადი მიყვარს მხოლოდ ბატენის: ან თუშურის, ან ტელეფის!
ხოლო მერე, ნალვინეზე, აივნიდან მომწონს ცქერა,
როგორ ნელა ირწევინ სახლის თავზე ანტენები!

დილით, როცა აივანზე გამოდიან ქართველები,
თავს იქცევენ ესპანდერით, ერთობიან ჰანტელებით —
მათი ცქერაც მიყვარს, მაგრამ მათ ცქერაზე უფრო მიყვარს,
როცა ოდნავ ირწევინ სახლის თავზე ანტენები!

ამ მტვერსასრუტს,
ამ მაცივარს,
ამ უთოებს,
ამ ტელეფონს —
მხოლოდ თქვენი გულისათვის 'შეველევი, ანტენებო!
სად არ წვდება თქვენი ტალღა! — ყველა ფიქრში ურევიახრთ!
მეც, თუ რამის მშურდა ქვეყნად — მხოლოდ თქვენი მშურებია!

ზის ბელურა ანტენაზე —
არწევს, თითქო განგებ!
ზის, და უსმენს ათ ენაზე
სიყვარულის ჰანგებს!
მავთულს მტრედი, ასე ნაზი,
არწევს, თითქო განგებ!
ზის, და უსმენს ას ენაზე
სიყვარულის ჰანგებს!

მზე სავსეა — ოქროს ტაშტი! ტაშტის გასწვრივ მტრედი დაჯდა!
ზუსტად ანტენაზე დაჯდა! — არწევს, თითქო განგებ!

ახლაც: ღულუნებს ანტენა!
ახლაც: გუგუნებს სანტანა!
ფრთა ისევ სტკივა ანგელოსს!

ისევ ხითხითებს სატანა!
მიყვარს გრიალი ბიგ ბიტის!
მიყვარს ტრიალი ფირფიტის!
ყურება სახურავებზე
მტრედის გუნდების ფარფატის.
მიყვარს, როდესაც ანტენას
წელში ოთხად ხრის სანტანა,
როცა ფრთა სტკივა ანგელოსს,
როცა ხითხითებს სატანა!

მიყვარს გრიალი ბიგ ბიტის!
მიყვარს ტრიალი ფირფიტის!
აქ მოდის სული ლენონის,
და სული ჩემი — იქ მიდის...

თემა: გაფუჭებული ფირფიტა

ელტონ ჯონს და ნიუტონ ჯონს
უნდათ, სილამაზით გეტანჯონ!
კენესის ჩანგი! გოდებს საქსი!
ჟღერენ გიტარა და ბანჯო!

ვირი გაუჭიქდა სანჩოს!
ვირი გაუჭიქდა სანჩოს! —
ერთ ხმას იმეორებს საქსი,
მასვე იმეორებს ბანჯო

„დარდი მომეძალა —
ძნელად გასამხელი!
მაგრამ — გაზაფხული?
მაგრამ — გაზაფხული?
მაგრამ — გაზაფხული?
მაგრამ — გაზაფხული?
მაგრამ — გაზაფხული?
მაგრამ — გაზაფხული?“

(აქ ბიჭუნამ მემბრანა ხელით გადასწია და სიმღერაც გაგრძელდა)
მთვარე, მწყალობელო,
ოქროს უზალთუნო,
ოქროს მოსაპარად
მოვალ უსათუოდ,
მოვალ უსათუოდ,
მოვალ უსათუოდ,
მოვალ უსათუოდ,
მოვალ უსათუოდ...

(აქ ბიჭუნამ მემბრანა ისევ გადასწია ხელით და სიმღერაც გაგრძელდა).

მე რომ გავჩნდი, ცა დაიქცა „ზაფერის“ ჰექზით:
ლვინის ბოჭკას მივაღებ ჩემი ციცქნა ჰექზით!

მოკლედ რომ ვთქვათ, მეც ავეყვი დედამიწის ბრუნვას:
ამ ჩრდილოეთს,
იმ დასავლეთს,
სმას,
ჰამისტვის ზრუნვას,

უადგილო გაღიმებას, ქირქილს, წელში ღუნვას... —
ავეყვი მეც, სულელივით, დედამიწის ბრუნვას!

თუმცა თავი ჯერ არაფრით გამომიჩენია,
მაინც ეს ჯობს! მაინც აქ ჯობს! — თქვენთან მიჩვენია!

ყველას, ვინც კი ქვეყანაზე არ შობილა ჯერაც,
ვპატიუებ და მათი მოსვლის ზუსტად ისე მჯერა,

როგორც ჩემი მოსვლისა და
ჩემი წასვლის მჯერა...

ბირშაზე წამოიჭრა ჯო დასენის თემა

ბედი ყველას დაგვცინის. სულ დაგვცინის. დაგვცინის.
ალარ არის დასენი. ჯო დასენი. დასენი.
მაინც მღერის დასენი. ჯო დასენი. დასენი.
ჯო დასენიც დასცინის — სიკვდილს თვითონ დასცინის!

ვინ რა იცის, რა იცის, რას ამბობს ჰოროსკოპი! —
როდის გამოგვიძახებს ბედი შენი — როსკიპი:
ბედი — შავი, შავი, შავი, როგორც აისორი,
მჭკნარ ფოთლების (ლიდერის) ყვითელ მაისურით...

ბედი — დაუნდობელი და უგულო თახსირი —
სულ დაგვცინის. დაგვცინის. სულ დაგვცინის. დაგვცინის.
ალარ მღერის დასენი. ჯო დასენი. დასენი.
მაინც მღერის დასენი. ჯო დასენი. დასენი...

ბირშაზე უპროგრული სიმღერა

ვინც კი ვიცი, ყველას, ძმაო,
ყველაფერი წაუგია!
წაგებული წასულა და
ვერაფერი წაუღია!

თუმცა ბევრი უფიქრია —
ვერაფერი გაუგია!
ხელში ქაფჩა სჭერია და
ვერაფერი აუგია!

ვინ — ფიფქივით თმაჭალარა,
ვინ — ჭიქივით ჩაუქია!
ეს თამაში ბოლოს ყველას
ერთნაირად წაუგია!

ვერაფერი მოიტანა? —
ვერაფერი წაუღია!

არაფერი მოიტანა? —
არაფერი წაუღია!

ბირჟა ცარიელდება ღამით

გიორგი — გია,
გოჩიტა — გოჩა,
თემიკო — თემო,
ელგუჯა — გუჯა,
თამილა — თამარ,
ლევანი — ლენკო —
მოდინა, ლამის
აიკლონ ქუჩა!

ბევრია მათში,
ცხადია, ოცის,
და ბევრმა ოცსაც
გადააბიჯა!

ქართველი ყველა —
სულთ და ხორციტ!
ქართული არის
იმათი ბირჟაც!

ცარიელდება
ბირჟები ღამით!
სურთ შერიგება
ნაწყენი მამის!
მაგრამ მე ვიცი —
ხვალ ისევ მოვლენ! —
მე მზესავით მაქვს
იმედი ამის!

სხივი და ნუგეში
ობოლი სიყრმისა
ოცნება — მგალობელი ჩიტი;
ბედი მოისარი,
სისხლიც — მოსისხარიც
ნიჭი შეწირვისა —
ცისით
ბეჭზე დაწერილი,
ქართან ნატირალი,
ნაჩვევი გესლსა
და სიცილს.
ხედვა გადაღლილი
სიზმრით ავადდება,

შარა გრძელია და
სხვისი,
ხელზე გაჩვეული
ჭირი მიავდება,
გულიც იბზარება
ქვისი,
ვერა, ვერ მომცელავს
მიწის ანათემა,
ვერ დამიმართოვებს
შიში,
მხოლოდ ავდრებით და
ტკივილით თამამდება
პოეტთა
ზვიადი ჯიშში!

წვიმს... ოდა სახლი
გასცქერის გზას და
ჰგავს მოხუცებულს,
რომელსაც უკვე
ალარ აკვირებს ფუსფუსი
კაცთა...
შრილებს პალმა...
ცვივა კაკალი...
ალარას ველი
ბავშვობა წრფელი
კი არ გავიდა,

სიმწარით გაცვდა.
დამნაშავე ვარ ამ ლამაზ ბალთან,
დამნაშავე ვარ მიწასთან...
წყალთან,
რკინის ქალამნით და მძიმე
გზებით
ვიარე, მაინც ვერ მიველ
თავთან...
შორს, სასაფლაოს ადგას ნათელი
და ზეცის თბილი ეფარვის კალთა.

ნუ მიმატოვებ,
არის მსგავსება —
საბედისწეროდ ვბრწყინავთ
ორთავე...
მზეც დავივიწყე,
ცრემლსაც ვაწყინე
ცა ინავსება უცხო მოტივით
გარიყულობის მოვიდა ჯანყი.
გულგრილი კარი, მაღალი დარდი,
სარკის ციალი...
როგორც ბზრილა

ტრიალებს გონი
და უკანასკნელ
ეჭვებს თელავს და
ყვავილებს მაყრის.
კიდევ ვიცეკვებ
და საუცხოო
თვლები უნდო
ცეცხლით მოგრთავენ.
ნუ მიმატოვებ,
არის მსგავსება. —
საბედისწეროდ
ვბრწყინავთ ორთავე!

შაბათიც ჩანავლდა,
დედოფლობ სევდაო,
არც ვინ ტოლია,
არც ვინ ზიარი.
წყალგაღმა დამირჩა
მთლად სანათესაო,
ირგვლივ კი ველია
ტრიალი.

არცა ცრემლი მჭირს,
არცრა ნატვრა მკლავს,
იმედსაც ამაოდ არ
ვაშრიალებ...
მხოლოდ სიზმარში
გზას მიფენს ვილაც და
ჩურჩულებს: „იარე“!

ძველი სურათი,
გაყინული წამი,
ლიმილი,
აყვავებული ალუბალი
და ლეინის სურა.
მე დავითვერი იმ სურიდან
და მერე ჩუმად
თავს ჩავეხვიე
ოცნებებში თავის
უფალი.
შენ მზის თავადი,

მზით ძლიერი
და მზით გულადი
მეძებდი ლაშქრით
ბილიკ-ბილიკ,
მერე ღრუბელთა
ზღვა აიმღვრა და
შევრჩი ტყის და
წვიმის სტუმარი
გაცრეცილ სურათს
მოგონებებს
და სავსე სურას.

ალ. ჟაზგეგის პასუხი მოენეებს

ჩამქოლეთ, დადგით
კენჭების გროვა,
დასცინეთ გზას და
გრძნობას ნასისხლარს,
ეფერეთ სახადს,
მზაყვარი ხანა

ჯერ აგითრევთ და
მერე ჩაგწიხლავთ,
მე კი წავალ და მივემატები
დიდ მინდორს — თქვენგნით
ნაგლეჯ-ნათიბსა.

ნისლია ირგვლივ, ნისლია
აღარ სჩანს ნაოცნებარი,
აღმა დის ჭირის მდინარე,
ლხინი-კალმახი მსხლტომარი,
შიგა-შიგ მზისებრ იელვებს,
მოვიმზიანებ — შორს არის.
ამ ყიამეთში ქართულის

თათია ხინდრავას
ხმით ვისი ისმის ლოცვანი,
ნისლის უფეროს ვინა ჰხვეს,
მუხლზე არ უვის ჩოქვანი,
ამოდებული ხმალია,
რისი ია და სოსანი,
ვისაც ნაჭრები გულში სჭირს
ის არის გვირგვინოსანი!

შ ა ქ რ ო

მოთხრობა

დილით შაქრომ ტკივილი იგრძნო საფეთქლებისა და კეფის არეში. ეს იმდენად უჩვეულო და ახალი იყო, რომ თავის სიცოცხლეში პირველად შეეპარა შიში. გააქან-გამოაქანა თავი და შეეცადა გაეწყვიტა მავთული, საფეთქლებზე რომ უჭერდა, მაგრამ ყოველივე ამით იყო. მერე მზერა მარჯვნივ გააპარა, მეზობელ საწოლში ვერავინ დალანდა. ერთი პირობა დააპირა, ცოლს დაეუძახებო, მაგრამ გუნებას აღარ აპყვავა, აბა რად უნდა შეეშფოთებია ელიკო, იქნებ ისედაც გაეარა ტკივილსა და შიშს.

აღარც მამლის ყივილი ისმის, გათენებას, ალბათ, ბევრი აღარ აკლია. ეტყობა, ძილს თავი ვეღარ აართვა, თუმცა დღეს საქმეც ისეთი არაფერი ჰქონდა, მაგრამ ლოგინში უსაქმოდ ნებივრობას არ იყო ჩვეული; საწოლში წამოჯდა და ზურგით მოგრძო და მაგარ ბალიშს მიეყრდნო. თავით შეეხო ღამის სიგრილეშებარულ საწოლის ლითონის საზურგეს, გვერდებზე გაბერილი გირჩები რომ აჩნდა. შაქრომ საბნინდან ხელი ამოაცოცა, თბილი სათბურა ეცვა. თავზე შალის ჩაჩი ეხურა და, მოვიხდიო, იფიქრა, მაგრამ უეცრად ოთახი დატრიალდა და სწრაფად გაცურდა მის თვალწინ. მკვეთრად გადაიხარა ოთახის ჩაბნელებული მარცხენა კუთხე, იატაკს მოწყვეტილმა ჰერს უწია, მრუმე ნაპრალებს მიებჯინა, მერე მოწყვეტიტ გამოექანა ქვემოთ, თუმცა იატაკამდე ვეღარ ჩააღწია, სადღაც შუაში გაეჩხირა. შემდეგ ოთახი მარჯვნივ

გაექანა, და ამჯერად ჰერი ჩამოვიდა იატაკზე. შაქრომ თვალბი დაბუჟა და ხელებით მოეჭიდა საწოლის კიდეებს. ახლა თვალწინ მეწამული ფერები დატრიალდა, შავ-შავი კუდები რომ მოსდევდა.

„ცუდადაა საქმე“, — მშვიდად აღნიშნა თავისთვის შაქრომ და ცდილობდა დაეცხრო თვალწინ წრეების შმაგი ტრიალი. ახლა წრეები უფრო ნელა მოძრაობდნენ. „უნდა დავწვე“, — გადაწყვიტა შაქრომ და თვალგაუხელელად ჩამოცურდა თავით ბალიშზე. კიდეც ერთხელ დატრიალდნენ წრეები მის თვალწინ, მერე კუდები ამოიძუეს და შეჩერდნენ. შაქრომ ფრთხილად გაახილა თვალი — ჰერი ადგილზე იყო და აღარ ინძრეოდნენ მრუმე ნაპრალები.

ახლა ტკივილმა კეფაში გადაინაცვლა და ლურსმანივით მსჭვალავდა კისრის არეში. ხელმარჯვნივ, ფანჯარაში მოჩანდა მთაგრეხილის კალთებზე მიყუჟული დაბალი სამრეკლო. გვერდებდაკბილული იისფერი შარავანდედი შემოგრაგნოდა სამრეკლოს დაქანებულ სახურავს. „შეთენებულა“, — გაიფიქრა შაქრომ, მაგრამ შვება არ უგრძნია. თითქოს ყინვას გაეთანგა მისი მშრალი ნიკაპი, თხელი ტუჩები, წაწვეტილებული ცხვირი და ჩაცვენილი ლოყები. „ცივა“, — გაუელვა მერე და ინანა, რომ ელიკომ ვერ მოიცალა და ღუმელი ვერ დაანთო. ადრე, ოთახი არ გაცივდესო, ღამით ერთად შეუმატებდნენ ხოლმე მინავლებულ ცეცხლს შეშის ნაპობებს,

მაგრამ ახლა შეშას უნდა მოფრთხილებოდნენ — გარეთ სიცივე ქვას ხეთქავდა, შეშის შოვნა კი ჭირდა.

ორი წელიწადი იქნება, შაქრო ტყეში აღარ შესულა შეშის გამოსატანად, ჯანი აღარ მოსდევდა. ვაჟს სთხოვა, აბა, შენ იციო, მაგრამ მუდამ მოუცლელმა, ეს საქმე თავის მეგობარს, ბეტონის ქარხნის მძღოლს დაავალა. იმანაც პირი არ გაიტეხა, მოზიდა შეშა. როგორც კი შაქრომ თვალი შეავლო დაჩენილ შეშის მორებს, გული შეეკუმშა: მის წინ ძალად სიცოცხლეჩამკვდარი ხეები ეყარა, რომელთაც ჯერ კიდევ უნდა ეცოცხლათ. რგოლებს გამჭვირვალე წალები აჩნდა. ცრემლები სდიოდა უღვთოდ გადაბელილ ნატოტარებს. „ეტყობა, მისთვის მთელი ტყე შეშაა და მეტი არაფერი. ხმელთა ხე თუ ახალგაზრდა, აბა რა განსხვავებაა?“ — მწარედ გაიფიქრა მაშინ შაქრომ, მაგრამ თქმით არაფერი უთქვამს, ის კაცი ხომ უანგაროდ დაეხმარა და, რა ვუყოთ, თუ ასე გამოვიდა. გაახსენდა, ელიკომ მაშინ ქათამი დაკლა, კეთილ კაცს პატივი ვცეთო. შაქრო სტუმრის გვერდით სუფრას უჯდა, მაგრამ კრიჭა შეჰკროდა, პირში ლუქმა არ გადასდიოდა, წვეთი ღვინო არ გადაუყლაპავს, თვალწინ უტრიალებდა ფერგამქრთალი ხეთა რგოლები, საიდანაც მთლიანად გამოეშვათ სისხლი. სტუმარი ვერ მიმხვდარიყო მასპინძლის შეჭირვებას და რაც შეეძლო ლამაზად აღწერდა, როგორ ჩეხავდა შვეტ ხეებს მეტყვევის ფარულად. „ფარულად რადა, როცა ოთხი კუბოშეტრის დამზადების უფლება მქონდა“, ლამის იყო აფეთქდა შაქრო, მაგრამ ენაწყლიანი სტუმარი არ გავანაწყენო, ისევ მოთოკა თავი; და მხოლოდ მას შემდეგ, რაც მძღოლი გაისტუმრა, სახემოქრუშული ეზოში გავიდა და არაფრისმხილველი მზერა მიაშტერა ბნელში მკრთალად მოციმციმე მორებს. ოჰ, როგორ ნატრობდა მაშინ, რომ ესოდენი გაუბედაობა გამოიჩინა. ამ ბარბაროსს ხომ შეეძლო სულ თამაშ-თამაშით გაეჩეხა

მთელი ტყე, ამასთან ბაქი-ბუქობას მოჰყოლოდა, აბა, შემომხედეთ, ^{მეგობრებო} ჩალი ვარო. „ვეტყვი ბიჭს“, — ნახა ვითომ გამოსავალი შაქრომ, მაგრამ შვილი მხოლოდ ერთი თვის მერე ჩამოვიდა, და შაქრომ უხერხულად მიიჩნია, მოუტლელი კაცისთვის ბებრული განცდებით თავი შეეწყინა. ჯერ იყო და, დაუშალა ელიკოს ამ შეშის ხმარება, მაგრამ იმ ზამთარს ისეთი ყინვები დაიქირა, მოხუცმა ხელი ჩაიქნია. თუმცა ის დღე იყო და შეშის ჩამოტანა აღარავისთვის უთხოვია, ისე გაჰქონდა თავი ფარჩხითა და ფიჩხით, რასაც ტყეში როცა გავიდოდა, მაშინ იმარაგებდა. კიდევ კარგი, რომ ეს ორი წელიწადია თბილი ზამთარი დგას, ცოტას თუ ჩამოთვს, მზე მთელი დღე ცაზე ჰკიდია და ღუმელი ორჯერაც რომ გაახურო, სითბო არ მოგაკლდება.

თუმცა უთოვლო ზამთარი რა სანატრელია, მიწაში ნესტი არ ჩერდება, ჭეხი ისე ამოშრა, წყალი სარწყავად კი არა, სასმელად არ კმაროდა. ჰოდა, იწვოდა, ხელში იფშვნებოდა უცებ გათეთრებული მიწა, გინდ გაგიპოხიერებია და გინდ არა.

ჭირს წყალი ამ ბოლო წლებში, ჭირს; რაც დრო გადის, სულ უფრო კლებულობს — ზამთარი ზამთარს აღარა ჰგავს, ზაფხული — ზაფხულს, არც შემოდგომა წააგავს შემოდგომას, ერთადერთი გაზაფხულია ძველებური. ვის მოსწრებია, ზამთარში იებს გადაელურჯებინათ სერები და ბალებში ნუში აფეთქებულებიყოს. სითბო კვირტებს გამოიტყუებს გარეთ, ხეებს ააბღღვრიალებს, მერე უეცრად ყინვა დაარტყამს და პირწმინდად დააზრობს ყველაფერს, ტირილი რას გიშველის. ზაფხულში კი ტოტები ისეა ნაყოფით დაბუნძლული, ლამის მიწას დაებერტყონ, დილაობით იქაურობა ნაყოფითაა დაფარული...

უფრო უმატა ტკივილმა კეფის არეში, მთლიანად გაეყინა სახე. „აღბათ, სიკვდილი მოვიდა“, — გულგრილად გაიფიქრა შაქრომ და თითქოს დაუბა-

ტიეებელ სტუმარს დანებდაო, თვალე-
ბი დახუჭა.

სიკვდილის არ ეშინოდა, სიკვდილი ჩვეულებრივი ამბავი იყო, მოვიდა და წაიყვანა, ბედნიერი ყოფილა და მეტი არაფერი — ცოცხლობდა და უცებ გა-
თავდა. ლენტო — ბედნიერიო. აი, ასე უწოდეს სიკვდილის შემდეგ მის მეგობარსა და ნარდში მეტოქეს. ესეც სიმართლეა, განა ბედნიერება არ არის — იჭდა კაცი ძელსკამზე, თამაშობდა ნარდს, გააგორა კამათელი, დასვა „დუ-შაში“, და იქვე გათავდა, ბაგეზე ბედნიერი ღიმილი ეფინა. „ღიდებული სიკვდილია“, — ამბობდნენ სოფლელები, „ბედნიერი ლენტო“, — იტყოდნენ ხოლმე ხალხში, „კეთილ საქმეს ბოლოც კეთილი აქვსო“, — გადაულაპარაკებდნენ ერთმანეთს ზოგიერთები, და ამას წყალი არ გაუვიდოდა. კეთილი კაცი იყო ლენტო — შრომისმოყვარე, ღიმილიანი ღურგალი, ასევე ღიმილიანი მოკვდა იგი; და სიკვდილი კეთილი იყო ლენტოს მიმართ, თავის დროზე სიკვდილიც აღამაზებს აღამიანს... უფრო ცუდია, როცა სულ ავად ხარ და ლოგინს ლესავ. მთელი სიცოცხლე საწოლს ხარ მიჯაჭვული და დაბადების დღეს იწყევლი.

იმ შორეულ ბავშვობაში — ოჰ, როგორ მიკვირს, რომ კიდევ გახსოვს! — მოკვდა შაქროს ძმა — ნიკო. სულ ექვსი ძმა ჰყავდა შაქროს და კიდევ სამი და. მაგრამ ის ძმა ყველაზე მეტად მიაჩნდა — ტახტზე ერთად ეძინათ, ერთი საბანი ეხურათ, უფროსებისგან განცალკევებით უყვარდათ თამაში. ჰოდა, აი, ერთ ღამეს შაქროს შესცივდა და თვალი გაახილა — თურმე ძმა გარდაცვლილიყო, ძილში კრუნჩხვა დამართოდა. შაქრო კი თავისკენ ეწეოდა, თან შიშით სული ეპარებოდა და ტანში თანდათან სიცივე უჭდებოდა, ძმა კი ხმას არ სცემდა და არა. მაშინ კინაღამ ენა ჩაუვარდა, ძლივს გამოიყვანეს ამ მდგომარეობიდან.

მას შემდეგ მიცვალებულების აღარ ეშინოდა, მაგრამ ისე ეცოდებოდა ისი-

ნი, რომ სულ ცრემლებს ღვრიდა, სოფელში ვინმე მარტოხელა თუ მოკვდილობდა, თავს შემოევლებოდა, ჩაატყე-
და, წვერს გაპარსავდა და კუბოში ჩასვენებდა. მაგრამ აი, ქელებს ვერ იტანდა შაქრო. არ იყო მისი საქმე იმის განსჯა, კარგი ეთქმოდა თუ ცუდი მიცვალებულის გახსენების ჩვეულებას, უფრო საგულისხმო ის იყო, რომ შაქროს ძალადაც ვერ დასვამდი ქელებზე. სწყინდა ეს ხალხს, რას არ ეუბნებოდნენ, ამუნათებდნენ, მაგრამ გაგიგონია, ყველაფერ ამას იგი აინუნშიც არ ავლებდა. შუა ზამთარში ვინმეს საფლავის გათხრა რომ დასჭირდებოდა არავის დაიხმარებდა, მარტო გასწვდებოდა საკმეს, ბარს წუთითაც არ შეუშვებდა ხელს, მერე კი შინ გასწევდა, სახლში ჩაიკეტებოდა და ხმას ვეღარ გააგონებდი.

სიცოცხლისა არ იყოს, არც სიკვდილის შეშვენის ფუსფუსი და აურზაური. მარუხის უღელტეხილზე სიცოცხლესაც და სიკვდილსაც მისთვის სხვა წონა და ფასი ჰქონდა. აბა, საქელებოდ ვის ეცალა იქ, სიცოცხლაც მოჩვენებითი იყო, როგორც ჯანში ჩაფუთული მყინვარები. თოვლი მიგლესოდა მყინვარებს, როგორც ძაფს კრიალოსნის მძივები, შაქრო რომ მარცვლავდა მოცალეობის ქამს. მაშინ იგი ორმოცი წლისა იყო და მის ჯერ კიდევ შეუღიწლავ ამხანაგებს მოხუცი ეგონათ. ჰოდა, აი, მოხუცი შაქრო ცოცხალი გადაჩრა, ის ბიჭები კი დარჩნენ ყინულში ჩაჭდულები — ამის მერე სად არის სამართალი, რას ფიქრობდა ღმერთი? საფლავიც კი ვერ გაუთხარა, რათა დალოცვილი მშობლიური მიწისთვის მიეზარებინა. შეეცადა ნიჩბითა და წერაქვით ამოეჩიჩქნა მიწა, მაგრამ ვერაფერს გახდა — თოვლქვეშ ყინული იყო, ყინულის ქვემოთ კი კლდე... რალა ექნა, ბიჭებს ხოშორი თოვლი კი მიაყარა, მაგრამ მათ უკანასკნელ სამყოფელ-სავანებელზე გამოსათხოვარი

უზანავი რიშინაშვილი
შაქრო

ბათქი მაინც ვერ მხუშვა — ნაბრძანები ჰქონდათ ტყვია-წამალი დაეზოგათ და მტრის ყურადღება არ მიეპყროთ...

ომი შაქროსთვის ადრე დამთავრდა — 1942 წლის მიწურულს ფეხებმოყინული გაგრაში ჩაიყვანეს. გაგრაში გაზაფხულის მზე აცხენებდა და ზღვა მუქ-იისფრად ფრთონავდა. იქნებ სწორედ ამ სილამაზემ იხსნა იგი მაშინ და ორივე ფეხი შეუნარჩუნა, ან შეიძლება სხვა რამ სასწაული მოხდა, მაგრამ, ასე თუ ისე, მაინც შერჩა განაცრისფერებული, წყლულებიანი, დასივებული ფეხები, თუმცა საკუთარი ფეხები. ასე და ამგვარად, განვლო მან კიდევ ერთი ცხოვრება — მთელი ორმოცი წელიწადი...

თბილისიდან მარტვისამდე ათიოდე ვერსი კოჭლობით გაიარა. ტკივილისგან ლამის ეყვირა — ქირზის ჩექმის ყელები კომპრესივით შემოწებებოდა დაბანდულ ნაკუთალზე. ხშირ-ხშირად მიჯდებოდა გაზაფხულის ოზშივარადენილ მიწაზე, ოფლიან შუბლს გომბორიდან მონაბერ ქარს მიუშვერდა და შეისვენებდა. ფეხზე გაუხდელად იჯდა ასე, თუმცა ერთი სულის მოთქმა რად უღირდა — ცეცხლის ალები ულოკავდა მანამდე უგრძნობელ ქუსლებს, კოჭებს, ნაკუთალს და მუხლამდე უწევდა — ფეხზე გაუხდელად იჯდა, ხელახლა ველარ ჩაიცვამდა ჩექმებს. დროგამოშვებით გვერდზე გრუხუნით ჩაუვლიდა სატვირთო ავტომანქანები, უფრო ხშირად კი ურმები; მეურმეები წაყვანას სთავაზობდნენ, მაგრამ შაქრო ჯიუტად ამბობდა უარს, თუმცა როგორც კი თვალს მიეფარებოდნენ, იგი ოთხზე დგებოდა, უახლოეს ხემდე მიფართხლებოდა, ხელებს შემოაჭლობდა ზროს და ქოშინით გაიმართებოდა წელში; მერე მთვრალივით მიბარბაცებდა მანამ, სანამ ხელმეორედ შეისვენებდა. ის გზა მას სხვის დაუხმარებლად, თვითონ უნდა გაეელო, რადგან სიცოცხლე სწყუროდა.

და აი, ახლა წევს იგი დატრიალებული ოთახის დარწეულ საწოლზე და ვე-

რაფრით ამოუძვრია კეფიდან ლურსმანი, უფრო და უფრო ღრმად რომ მიეჭობა ორად გაყოფილ ნიკაპში, შემდეგ კი მოღუნული ხვანჩხე ებჯინება.

გარეთ ელიკო საწველელს აჩხარუნებს, შვებით დაიბდავლებს ხოლმე ძროხა — ღამით დამძიმებული ცური შემსუბუქები; წკმუტუნით ფხაქნის კარს ცუვა, ის კი, შაქრო, სულს ღაფავს საყრდენს მოგლეჯილი ოთახის გამკრთალებულ დილაბნელში. თვითონაც არ იცის, რატომ კვდება, და რაც ყველაზე სამწუხაროა, უდროოდ კვდება.

ჰო, ძროხას გაყიდიან, მარტო ელიკო აბა, რას აუვა; გიგო, ალბათ, ათის ნაცვლად, თხუთმეტ მანეთს მოითხოვს. ისე კი, შეიძლება მართალიცაა გიგო — ნახირის მწყემსვა საშინლად გაძნეულდა, სადღაა საძოვრები, რაც იყო, ისიც საბჭოთა მეურნეობის ღირექტორმა მავთულის ბადით შემოაღობინა, თითქოს სოფლელების სულ რაღაც სამოცდაათ ძროხას შეეძლო მთელი ბალახი პირწმინდად მოესუფთავებინა. ჰოდა, რა ქნას გიგომ, ხან სად გადადენის ნახირს და ხან სად. ბიჭი ხარ და, საზამთროდ თივა მოიმარაგე. წინათ, სანამ შაქროს ჯანი მოსდევდა, ისე დღე არ გავიდოდა, ერთი ხელეური არ მოეთიბა და შინ არ მოეტანა, ახლა კი უფულოდ ვინ რას მოგაშავებს, ზვინებსაც სიმსხო მოაკლდა, დადაბლდა კიდევაც და როგორც თოვლი მზვარეში, ისე გადნება ხელში. საკვების საქმე კიდევ უფრო უარესადაა. მაღაზიამდე საზიდრით ორი ვერსი მაინც უნდა გაიარო, მაგრამ გაგიგონია, საკვები ჯერ არ შემოუტანიათ. თუკი მოხდა და, ბედმა გაგიღმა, საზიდარს ორიოდე ასკილიან ტომარას დაუდებ და შინ წაიღებ. კიდევ კარგი, შუადღემდე თუ მიათრიე სახლში, სულ ერთია, სამი დღე მერე წელი ვერ გაგიმართავს და ფეხები გაგმეშები.

არა, ელიკო ამდენს ვერ გასწვდება. გაყიდიან ძროხას. მერედა, რა სიმწრით გამოზარდა, არაფერი ებადა და მაინც

გაზარდა, იმიტომ, რომ ყოველთვის ეცოდებოდა ობლები — ადამიანებიცა და პირუტყვიც. ამასთან, ლამაზას და-ობლებს მისდა უნებურად თვით შაქ-რომ შეუწყო ხელი.

ეს ამბავი ასე მოხდა. ერთხელ შაქ-როს მისი მეგობრის ქვრივმა, კატომ დაუძახა, არა, კი არ დაუძახა — საწყალს მკვდრისფერი ელო — მოთქმით შესტირა, ძროხა მყავს ცუდადო. ოჰ, რა ლამაზი ძროხა იყო, ნიშა, წაბლის-ფერი, სულ აბრეშუმით ბზინავდა. მარტო კატოს შვილიშვილებს კი არა, მთელი გარეუბნის პატარებს ასულდ-გმულებდა თავისი დალოცვილი რძით. თავპირანთებული მირბოდა შაქრო კა-ტოს უკან, თან ქვრივს ამხნევებდა, და-რდი ნუ გაქვს, საშიში არაფერია, რას მოსთქვამო: მაგრამ შეავლო თუ არა თვალი სამ ფეხზე მდგარ, ღუქმორეულ ძროხას, მიხვდა: დამთავრებული იყო მისი საქმე; საწყალი, წინა ფეხის წვი-ვის ძვალს აბრეშუმით მბზინავი ტყავი გამოეგლიჯა და დაჩირქებული ჭრილობიდან თავი გარეთ გამოეყო. მთელი ტანით ცახცახებდა ძროხა, ცრემლებს ყრიდა ჩამქრალი ლილის-ფერი თვალებიდან, დანა და საბელი მომიტანეო, ხელით ანიშნა მიუყრებულ ქვრივს შაქრომ და იმანაც ფარდულის-კენ გააბიჯა.

„ბავშვებს მაინც შელალავდეს სახლ-ში,“ — გაფიქრება ვერც კი მოასწრო შაქრომ. ცრემლმორეული ბალები ისედაც ყველაფერს მიხვდნენ და კარ-ლიაში სტუცეს თავი. შაქრომ ნიკორას შუბლზე მიაღო ტუჩები და იგრძნო მლაშე სისველე. მერე პირუტყვს კისე-რზე შემოაჰყო ხელები, მძლავრად მოქაჩა და საღ ფეხზე წამოაქცია. კა-ტომ ძვლისტარიანი, დიდი დანა მიაწ-რდა და ძროხას ასხმარტალებული უკ-ანა ფეხები მაგრად შეუკრა. პირუტყ-ვმა ხროტინი ამოუშვა და აბრეშუმი-ვით მბზინავი, მოთახთახე სხეული და-ეჭიმა; შაქროს ცხვირში ეცა პირლია ჭრილობიდან მოდენილი მოტკბო-მყარალი სუნი. თავი უკან გადმოსწია,

ძროხას დანა ყელში ჩასცა და მთელი ძალით მოატრიალა. ოხშევარადნულმა შავმა სისხლმა ამოხეთქა ახალი ჭრი-ლობიდან და ფართო ნაკადად გადას-ჩქეფა კატოს დადგმულ სათლში. ეს დასასრული იყო.

ის იყო შაქრომ და ერთმა მეზობე-ლმა ძროხა გაატყავეს, რომ განგან მო-ხანხალე ხბომ ზურგში დრუნჩი უთავა-ზა. შაქრო არ შემეკრთალა, მაგრამ მა-ინც მიიხედა. პირველად ხედავდა ამ ხბოს, არც კი იცოდა რომ ძროხამ ხბო მოიგო. სახეჩაშავებული, ტუჩებმორე-ცილი კატო უყურებდა ხბოს და დედა-მისი სიმსხო ცრემლებს ღვრიდა მო-ჭუტული, ლილისფერი თვალებიდან.

„შენი იყოს მაგ ხბო, შაქრო, წაიყვა-ნე, თუ ღმერთი გწამს, მომკლა მაგის საცოდაობამ.“

ჰოდა, წაიყვანა შაქრომ ხბო, წაიყვა-ნა და გამოხარდა ლამაზა. დღე ისე არ გავა, ნახევარი ნაწველი ელიკომ კატოს არ მიუტანოს. ახლა კი შაქროს სული გასძვრება და ლამაზას ან გაყიდიან, ანდა საწყალ დედამისივით გაჭიმავს ტყავს.

ამის გაფიქრება იყო და, ტკივილი შეეშვა, ყელსა და ნიკას გაეცალა და მხოლოდ კისრის ზემოთ, კეფაში ჩაიბ-უდა. შაქრომ ისევ გამოიღო საბნიდან ხელები, უკან გადაჰყო, საწოლის მომ-სხო თავს მოეჭიდა და წამოიწია, მერე წამოჯდა და დაეჭვებით მიაჩერდა ოთ-ახის ბნელ კუთხეს. კუთხე ადგილზე იდგა, ოთახიც არ ინძრეოდა. შაქროს სახე გაუნათდა, თავისუფლად ამოძრა-ვდნენ თხელი ტუჩები. ცოტა ხანს კი-დევე შეიცადა, ეშინოდა, კუთხე ისევ ჭერში აფრინდებო, მაგრამ იგი არ ინ-ძრეოდა. მაშინ შაქროს მოკუმული პი-რიდან აღმოხდა სადღაც გულის სიღ-რემში შობილი, შვების მომგვრელი ოხვრა, აქამდე ყელს რომ უფხაჭნიდა. უჰ, წამოიძახა მან და შემთბარ საწო-ლის თავს მიეყრდნო. ტკივილს ჯერ კი-დევე გრძნობდა, მაგრამ ლურსმანივით აღარ ერჭობოდა, თითქოს ვიღაცამ გა-დატეხა, წვერი მოაცილაო.

მზემ ფრთხილად შემოაპარა ფანჯარაში აღმაცერი სხივი და მკრთალად გაანათა დაბინდული კუთხე. კუთხე კვლავ თავის ადგილზე იყო, ხოლო იატაკიდან დაბზარულ ჭერამდე მიმავალი ხაზი მკვეთრად ისახებოდა. უკ, ისევ წამოიძახა შაქრომ და საბანი გადაიძრო. შემდეგ შიშნულად მიიტანა ფეხები ლოგინის კიდესთან; მსხვილი ძაფით ნაქსოვი წინდა ეცვა; ისე ფრთხილობდა, თითქოს შუშის ფეხებია და გადამსხვრევისა ეშინიაო; ძლივს ჩამოაწყო იატაკზე. ცდილობდა ძირს არ დაეხედა, ფეხით მოედებნა ბათინკები, მაგრამ ვერ შეძლო. მაშინ ცალ ფეხზე წამოდგა და გაშმაგებით მოეჭიდა საწოლის თავს. კეფაში ჩარჭობილი ლურსმანი არ განძრეულა. ამან მხნეობა შემატა შაქროს და თავი დახარა. ის იყო თავის ფეხსაცმელებს მოჰკრა თვალი და იფიქრა, მივწვდებიო, როცა კეფაში ჩარჭობილი ლურსმნიდან ათობით ნემსი გასხლტა და მწარედ უჩხვლიტა. თვალებზე მეწამული საბურველი ჩამოეფარა, მკერდში გული აუფართხალდა, მარცხენა ქუთუთო აუთამაშდა და ყელში რაღაცამ წაუჭირა. შაქრო ფეხმოუხრელად გადაესვენა ლოგინზე, მაგრამ ფეხები არ. დაემორჩილა სხეულს და იგი იატაკზე გადაიყოლიეს. შაქრომ რაც ძალა და ღონე ჰქონდა, სცადა ფეხები იატაკს მოეგლიჯა და საწოლზე აეტანა; შეძლო კიდეცაც.

ახლა უნდა ჩაეცხრო ტკივილი თავსა და თვალებში, ყუმბარის ნამსხვრევი რომ აყენებდა. „წადი, გამცილდი, წყეულო, გესმის შენ?“ — გაჯავრებით ჩაიჩურჩულა შაქრომ, ეტყობოდა, ტკივილის შემოტევის აინუნშიაც არ აგდებდა. მაშინ შაქრომ გადაწყვიტა მისთვის გული მოეღობო. „თავი დამანებე რა, ჩემო კარგო, საყვარელო, გიხევეწები!“

ამჯერად, როგორც ჩანს, ტკივილმა ყურად იღო ვედრება და მოლბა. ნემსები ამოძვრნენ თვალებიდან, შუბლიდან, ერთად მოქუჩნდნენ და ლურსმანს მიასურეს. ლურსმანმა ერთიმეორის მიყო-

ლებით შეისრუტა ნემსები, თან გულდასმით გადათვალა.

ახლა შაქროს ცოტა უნდა შეესვენა და თავისი მდგომარეობა აეწონ-დაეწონა. ცხადი იყო, რომ სიკვდილი არ ჩქარობდა, არ უნდოდა უცებ დასძვრებოდა შაქროს. ღმერთმა უწყის, რა სჯობია — სიკვდილი თუ აუტანელი ტკივილი. „მართლა ჭრისტესავეთ არაა, ლურსმნებით მიჭედილი? ლურსმნები რომ ამომადრო, მეც მკვდრეთით აღვდგები, ღმერთმანი, მეც აღვდგები“, ფიქრობდა შაქრო და ტუჩები ღიმილთა თუ ტკივილით უტოკავდა. „ექიმი მყავს სანახავი, იქნებ ამომადროს ეს ოხერი ლურსმანი“. მაგრამ ამისათვის უნდა წამოვდგე. თითქოს ჯინაზეო, ელიცო ერთხელაც არ შემოსულა ოთახში, სძინავსო, ალბათ, ფიქრობს. იქნებ ასე აჯობდეს, რა საჭიროა ელიცოს შეშინება, ეგების უმისოდაც გაიტანოს სული. სიკვდილმა ჯერ აცალა და ახლა ამით უნდა ისარგებლოს. თუმცა თქმა ადვილია, რა სარგებლობაზეა ლაპარაკი, როცა ღოჯიდანაც კი ვერ ამდგარხარ.

ახლა შაქროს მთელი აზრი და ძალღონე იქითკენ იყო მიმართული, წამომდგარიყო, და მან ერთხელ კიდეც სცადა: ფრთხილად გადაბრუნდა მარჯვენა ისე, რომ თავი ბალიშიდან არ აუწევიო, ფეხები მოღუნა, ცოტა შეიარაქათა, მერე მარჯვენა ხელით დაეყრდნო ბალიშს და წამოჯდა, ფეხები ძირს ჩამოუშვა. შაქროს ოინით გაცურებულმა ლურსმანმა ვერ მოასწრო ნემსების გამოშვება. ეგდოს ბათინკები სადაცაა, წინდების ამარაც გალასლასდება გალერეაში, იქ კი ქეჩის სადებიანი კალოშები აწყვია.

ჩაიცვა თუ არა, თავზე შავი თექის ქუდი დაიკოსა — ამ ქუდს არ იშორებდა, სციოდა მოტიტვლებულ თავზე, რომელზეც ორი ღერი თეთრი თმა უცანცარებდა. მერე გალერეისკენ გაჩაბუხდა, თავაწეული მიდიოდა და მხოლოდ თვალს აელმებდა გარშემო. ტკივილი ისევ აწუხებდა, მაგრამ ახლა უკ-

რადღება სხვაზე ჰქონდა გადატანილი და ეს კეთილი ნიშანი იყო.

გალერეაში ციოდა. ოთახი მთლად არ გავაციოო, შაქრომ კარი მოიხურა. ფართო კალოშები ჩაიცვა და კართანაზე გავიდა. ცისფრად შეღებილი ხელსაბანიდან ტაშტში წყალი წვეთავდა. შაქრომ ჩვეულებისამებრ ხელი შეუშვირა, უნდოდა ლითონის ღერო აეწია და წყალი ჩამოეშვა, მაგრამ მაშინვე გადაიფიქრა — ვაითუ ცივმა წყალმა თავი უფრო ამატიკოსო. სჯობდა, ელიკოსთვის ეთქვა, წყალი გამიცხელო.

ბოლო ორი წელია ოჯახში გაზის ბალონით აღარ უსარგებლიათ — ყველაფერი იმ შემთხვევის გამო მოხდა. ერთხელ ღამით შორიახლო საშინელი აფეთქების ხმა გაისმა. იმას, რაც მაშინ გაიფიქრა, უკვე ველარ აღადგენ, შეიძლება არც არაფერი უფიქრია, მაგრამ თვალი მოჰკრა, ელიკომ პირჯვარი გადაიწერა; ფეხშიშველა, საცვლების ამ არა შაქრო ეზოში გავარდა. ფარდულის სახურავიდან ჩამოცვენილ კრამიტის ნამსხვრევებს ეზო მოეფარა, თვით ფარდული კი რადიკალირად ჩაწეული და გადაფერდებული ჩანდა. შაქროს ვერაფრით მოესაზრა, რა მოხდა და მხოლოდ მოგვიანებით გაიკვია ყველაფერი, როცა იგი ძლივძლივობით მივიდა ფარდულთან, რადგან კრამიტის ნამსხვრევებმა ფეხისგულები ატკინა: გაზის ბალონი აფეთქებულიყო, მაგრამ რატომ და რა მიზეზით, ერთმა ღმერთმა უწყოდა; ჰოდა, მას აქეთ ელიკოს შესძლულა ბალონი. მართალი თუ გინდათ, შეიძლება ასეც სჯობდა — უგზოობის გამო ბალონებიან მანქანას უჭირდა შაქროს სახლამდე მისვლა და მძიმე ბალონების ნახევარ ვერსზე თრევა აღვილი არ იყო. სხვა რა გზა ჰქონდათ, ისევ ნავთქურაზე უნდა გადასულიყვნენ, თუმცა საჭმლის მომზადებას საშველი აღარ დაადგებოდა, ის კი არა, სანამ წყალი გათბებოდა, მოთმინება გაგიწყდებოდა. მერე ასეთი რა მოხდა, სად ეჩქარებათო, იფიქრებს კაცი. კი მართალია, მაგრამ როცა დაუ-

პატიუებული სტუმრები კარზე მოგადგებიან — ვაჟიშვილს მოჰყვებოდა მთელი მე სტუმრები — ბევრი თავსატეხი გიჩნდება: ნამგზავრ კაცს შია და არაფრად დაგიდევს რაზე აკეთებ საჭმელს, იგი ხომ ქალაქის საზომით სჯის. ჰოდა, მაშინ იწყებოდა ნარდის თამაში, რათა მშვიდი სტუმრისთვის მოლოდინი შეელამაზებინათ.

შვილი მშობლებს სულ იმას ეჩიჩინებოდა, ელექტროქურა და რეფლექტორი იხმარეთო, ქალაქიდან ერთიც ჩამოიტანა და მეორეც, მაგრამ როგორც კი ჩართავდი, მრიცხველის პატარა ბორბალი ისე გაშმაგებით იწყებდა ტრიალს, რომ რა ფული გეყოფოდა. ბიჭს არ ვაწყენინოო — აბა, ნამდვილ მიზეზს ხომ არ ეტყოდა — იშვიათად, როცა რძალი და შვილიშვილები ესტუმრებოდა, შაქრო ღუმელსაც ჩართავდა და რეფლექტორსაც. ისე, ჩვეულებრივ ნავთქურას ანთებდა, რომელიც საშინლად ჰვარტლავდა ოთახს...

შაქრო მაგრად მოეკიდა მორყეულ მოაჯირს და ნელ-ნელა დაუყვა კიბეს. მოაჯირის შეცვლას გაზაფხულზე აპირებდა. კიბის საფეხურებს ჯერ კიდევ შერჩენოდათ სიმაგრე, მაგრამ სახელურები და ბოძები მთლიანად დამალი და მორყეული იყო. შაქრო სამი წელიწადი აშრობდა და ინახავდა კართანაშე შესაკეთებელ მასალას, აი, ახლა კი აღარ იცოდა, მოასწრებდა თუ არა ჩანაფიქრის განხორციელებას.

საერთოდ, სახლისათვის ყურადღება უნდა მიექცია. აი, უკვე ოცდაათი წელი იქნება, რაც ააშენა და მას მერე ხელი არ უხლია. ამ ხნის განმავლობაში მარტო სარდაფი გააკეთა. სარდაფი სახლს ადრეც ჰქონდა, მაგრამ მიწაში იყო ამოთხრილი, დაბალჭერიანი, ლამის ფორთხვით უნდა შესულიყავი. სარდაფი კი შაქროსთვის მთავარზე უმთავრესი იყო — იქ ისხმებოდა ღვინო, მისი დავარგებაც იქვე ხდებოდა.

ამ ბოლო დროს ხალხი რას აღარ უშვრება ღვინოს, კი, მართალია, უფრო მეტი ისმება, ამდენ ყურძენს აბა, სად

მოიძევ კაცი. დამზადებაც გაიზარდა! ჰოდა, ყველაფერს კადრულობენ — შაქრითა და წყლით აკეთებენ ღვინოს. იმათ სოფელში ასეთი რამ არავის მოსწრებია, რა დასამალია და, მათი ღვინო კახურს ტოლს ვერ დაუდებდა, მასალა არ იყო იმნაირი, სამაგიეროდ სისუფთავე არ აკლდა, ობოლი ცრემლივით კამკამებდა. ბევრი ღვინო მქონდესო, შაქრო ამაზე არ ფიქრობდა, სჯობია ცოტა იყოს, მაგრამ სუნი ერთ ვერსზე იგრძნობოდესო, დაღევ და მხიარულ გუნებაზე გაყენებს, გონებაც ნათელი გაქვს, მეორე დღეს არაფერი გაწუხებსო.

სარდაფი შაქროს საოცნებოდ ჰქონდა, ღვინო სულს მოითქვამს, სიხალათე იქნებაო, მაგრამ ხელი არ მიუწვდებოდა, მარტო ვერ მოერეოდა ამ საქმეს: სამი მანქანა მიწა მაინც უნდა ამოეთხარა და გაეტანა, მომხმარეს კი, ფულიც რომ შეგეძლია, ვერავის იპოვიდი სოფელში, ყველას თავისი საზრუნავი ჰქონოდა, ჰოდა, რა ექნა, სარდაფზე ოცნებას წლიდან წლამდე დებდა, და მხოლოდ შარშან, შვილის წყალობით აიხდინა ჩანაფიქრი, მთელი შევბუღება რომ შეაღია ამას; ჩააღრმავეს სარდაფი, ქვის საფეხურები დააგვეს, სიცივე არ შემოვიდესო, რკინით შეჭედილი ორმაგი კარი გამოკიდეს, ცემენტი დაასხეს, როგორც წესი და რიგია.

მაგრამ სარდაფი თავისთავად ყველაფერს მაინც არ ნიშნავს. ღვინოს თვალი არ უნდა მოაცილო, მოუარო, გაჩნდება თუ არა ღვინის ქვა და ბრკე, ღვინო მაშინვე გადასაღებია, დოლბანდში უნდა გაწურო, რომ არაფერი გადაჰყვეს. ბოთლები უნდა გაავსო, ჰერი არ შევიდეს, თუ დაგავგიანდა, ღვინის ნაცვლად სვი მერე ძმარი. სწორედ იმ კვირაში აპირებდა შაქრო, ღვინოს მიეხედავო — დადგა დრო... „აღბათ, ამიტომ მიდგას ცოტა ხანს სული, ღვინო სხვისი მოსაველეი არ დარჩეს, ჩემ ქელეხზე გამოდგება, აბა, ნაყიდს ხომ არ დაალევიანებენ ხალხს.“

ელიკო, ეტყობა, სამზარეულოში

ფუსფუსებდა. შაქრო ცდილობდა კალთებს არ ეფლატუნა, წინანდებდა თავაწეული ჩავიდა ეზოში და სამზარეულოსკენ შეუხვია, სადაც ზამთარში სადილს იმზადებდნენ. კარის ღრიჭოში შაქრომ ჯერ ნავთქურას მოჰკრა თვალი, რომელზეც ჩაიდანი იდგა და მხოლოდ მერე — ელიკოს. იგი ნავთქურასთან ჯორჯზე იჯდა და ისეთი შესახედობა ჰქონდა, შაქროს გული შეეკუმშა. დასივებული, დაჯორჯვილი ხელეები უღონოდ ჩამოეშვა ძირს. ისედაც დაწვრილებული სახე, რომელზეც კანი მოშვებოდა, კიდევ უფრო წაწვრილებოდა და უსიცოცხლო გეგონებოდა. წითელ-ყვითელი გაჩეჩილი თმა ბლუჯა-ბლუჯა ჩამოჰყროდა დახუჭულ თვალებზე. მისი გამომშრალი ტანი ნელ-ნელა ირწეოდა წინ და უკან. იგი წყლის ორი წვეთით ჰგავდა ოცდაათი წლის წინანდელ ელიკოს. თითქოსდა მას შემდეგ ამდენი დრო არ იყო გასული, თითქოს ამდენი წლის განმავლობაში ერთ ადგილას მჯდარიყოს...

სამ თვეს უმაღლავდნენ ისინი ერთმანეთს თავიანთ პირმშოს, თვრამეტი წლის შოთას სიკვდილს; ფრონტისკენ მიმავალი, იგი ისე მოკლა ყუმბარის ნამსხვრევმა, რომ ბრძოლაში ჩაბმაც კი ვერ მოასწრო. შაქრომ ეს ამბავი ფოსტალიონისგან გაიგო და დააფიცა ძეხორციელთან სიტყვა არ წამოსცდენოდა, ელიკომ შემთხვევით ყური არ მოკრასო. ისედაც სიტყვაძენწი შაქრო და ელიკო ახლა თითქმის საერთოდ აღარ ელაპარაკებოდნენ ერთმანეთს. ის კი არა, შაქრო ამოიხვრასაც ერიდებოდა ელიკოს თანდასწრებით. მერე გამოირკვა, რომ ელიკოს თურმე პირველივე დღეს გაუგია ყველაფერი და თვითონ უმაღავდა შაქროს. და აი, ერთხელ, მოულოდნელად შინ დაბრუნებულმა შაქრომ ელიკოს მაშინ მიუსწრო, როცა ასეთივე უსიცოცხლო სახე ჰქონდა და ყველაფერს მიხვდა...

„აღბათ იგრძნო უბედურება“, — გაიფიქრა მან და ისევ ასტივდა კეფა. ფრთხილად გამოაღო კარი. ელიკო შე-

კრთა, სწრაფად გადაიწერა პირვეარი და რატომღაც ჩაიდანს შემოაქნო ხელები. „ველოდები როდის გაცხელდება“, — მოუქნელად გაიმართლა თავი ქალმა და ქმარს ახედა. შაქრომ კი მისდაუნებურად შავ სახოცზე დაადო ხელი, თითქოს მეუღლესა და საკუთარი თავის დამშვიდება სწადიაო. ქმრის უჩვეულო ქცევამ უფრო შეაშფოთა ელიკო, ვიდრე შაქროს ავადმყოფურმა შესახელობამ.

— ცუდად ხომ არა ხარ? — შეცბა უცებ.

— არა, ცოტა თავი მტკივა, საქმეს ხელს მოვკიდებ და გამივლის, — წაიბუტბუტა შაქრომ და იგრძნო, ტკივილმა უმატა.

— საქმე, საქმე... დამაბანინე ერთი, დღეს ცივი წყლით არ მინდა დავიბანო.

— ახლაც გაცხელდება.

ისევ ამოძრავდა კეფაში ლურსმანი, თითქოს თავის ჩვეულ ადგილს ეძებო. ელიკო კვლავ შეშფოთებით აპყურებდა შაქროს. კაცმა ცუდად იგრძნო თავი. ეტყობა, ლურსმანმა გარეთ გამოჰყო წვერი, და ელიკომ შეამჩნია ეს. შაქრომ ზურგი შეაქცია ცოლს, თავი უკან გადასწია, თითქოს ელიკოს შეეძლო კეფაში ლურსმნის თავის დანახვა, და გარეთ გამოვიდა.

მზეს უკვე სხივები მოეფინა სახლის წინ, ეზოს მარჯვენა მხარეზე, მაგრამ ისევ ციოდა. შაქრო ნამზეურზე გავიდა. ცუბა ფეხებში ებლარდნებოდა, წკმუროდა და სიარულს უშლიდა. ფიცრულ ბაჭში ღორები ჭყვიროდნენ. შაქრო დიდი ხანია აპირებდა დაწინაწკლული ღორის დაკვლას, მაგრამ სულ დღეს — ხვალისთვის. დებდა, თვითონაც ვერ აეხსნა რატომ. ისე, მართალი თუ გინდათ, შეილისა და მისი მეგობრების ჩამოსვლას ელოდებოდა, ისინი კი არ ჩანდნენ და არა.

„უნდა დაგკლა, სანამ სიცივეებია“, — გაიფიქრა შაქრომ, მაგრამ წარმოიდგინა თუ არა, რომ მარტოკას უნდა გაეტყავებინა ამოდენა ღორი, გულის

კოვზთან ტკივილი იგრძნო. „რა ადვილია, დაგკლაო, ამის თქმა, ვაითუ შეეძლებოდა“, — გაეღიმა მას ამის გაფიქრებაზე.

„ცოტა ხანს მზეს მივეფიცებები, გავთბები“. მზის თბილი სხივები არათუ ათბობდა ჰაერს, არამედ მასთან შეხებისთანავე ცივდებოდა. „მზე უკვე ველარ გამათბობს“, — გაიფიქრა უეცრად დანალვლიანებულმა შაქრომ. — „ახლა უკვე ველარაფერი გამითბობს სისხლს“.

ადრე სიბერისგან გალიგვებული ძვლები მხოლოდ მუშაობაში უთბებოდა, აუჩქარებელ, მაგრამ გამუდმებულ მუშაობაში. მის ხელებს ყოველდღე რაღაც უნდა ეზილა, ეხეხა, ეწმინდა, მიეჭედებინა, ეშენებინა, ეთხარა, ერანდა, ეწყო, ეჯენჯა, და სიბოთ გამრჯე ხელებიდან გადადიოდა გაციებულ სხეულში, ათბობდა შემდგომეზრებულ სისხლს და შეუღებოდა გამომშრალ ძვლებს. მხოლოდ აი, ფეხები არ უთბებოდა არაფრით, თითქოს მისგან განდგომილად მუხლამდე ყინულოვით ცივ წყალში დგანაო. მაგრამ ახლა კეფაში ამოძრავებულმა ამ წყეულმა ლურსმანმა ხელები მოადუნა, ამით ისარგებლეს ფეხებმა და მთელ უძრავ სხეულს სიცვიე მოსდეს.

ამასობაში სამზარეულოდან ელიკო შემოვიდა და თუნგი შემოიტანა. თეჭის ქუდივით დაეფარა ორთქლის ფთილას თუნგის ყელი. შაქრო ვერსად რომ ვერ დალანდა, ელიკო დადგა და შეშფოთებულმა აქეთ-იქით მოავლო მზერა. „ნეტა სად დაიკარგა... ის სიზმარი რაღამ დამასაზმრა...“

ელიკო ფარდულიდან გავიდა თუ არა, შაქრო დაინახა. თავალერილი მზეს ეფიცებოდა, თვალეები დაეჭყიტა და ბრმასავით მიშტერებოდა მზეს. „რა მოუვიდა...“ ერთი პირობა დაძახება დააპირა ელიკომ, მაგრამ გადაიფიქრა და ქმრისკენ გაცუცხუხდა.

შაქროს არ გაუღონია ცოლის ფეხის ხმა, ისევ მზეს მისჩერებოდა. გამხდარ, შავგვრემან სახეზე დაძაბულობა დასტყობოდა და აღმაცერ მზის სხივებზე

თვალეზი ღია ოქროსფერად უელავდა.

— შაქრო, — ჩუმად ჩაილაპარაკა ელიკომ და თუნგი მუცელთან ახლოს მიიტანა. ანაორთქლი ახლა პირდაპირ სახეში სცემდა და მზერას უნისლავდა. შაქრო არ განძრეულა, ალბათ, ორთქლისაგან სახე მოედრიცა და რაღაცნაირად გაუფართოვდა.

— შაქრო, — ოდნავ ხმას აუწვია ელიკომ. ამჯერად მისი ხმა მისწვდა შაქროს სმენას. იგი მოიღუშა და თავის გაუნძრევლად, ფრთხილად მთელი ტანით მიტრიალდა ცოლისკენ. ოფლით დაეცვარა ვიწრო, დანაოჭებული შუბლი ლეგა გაფანჩულ წარბებსა და ქუდის კიდეს შორის. წაბლისფერი ჯაგრით დაფარული ლოყები ჩაეტეტკა.

ელიკოს თავზარი დაეცა. — რა მოგივიდა, ადამიანო? — ჩურჩულით თქვა მან და მისმა დაჩურჩულებამ თითქოს გამოაფხიზლა შაქრო.

— უკვე გაცხელდა? — მშრალად გაეპასუხა ცოლს, მთელი სიმძიმით დააწვა ტერფს და მძიმე-მძიმედ გაემართა კართანისკენ. ელიკო მორჩილად მიჰყვა უკან, თუნგი ისევ მუცელზე ჰქონდა მიხუტებული. თითქოს ეშინია წყალი არ გაცივდესო.

შაქრომ ჭრილა კიბის საფეხურზე შედგა ფეხი, ელიკო კი მორყეულ სახელურს მოეჭიდა და თვალბად იქცა: შაქრო ძლივს ხრიდა ფეხებს, თავი უკან გადაეგდო, საფეხურებს არც კი უყურებდა, ისე ადიოდა მაღლა. ტაშტშედგმულ ხელსაბანთან შეჩერდა, ხელი ასწია, ურჩი თითები მოუჭირა სრიალა საბონს და ორივე ხელი ტაშტისკენ გაიშვირა. ელოდებოდა, ელიკო წყალს დამისხამსო.

ამის დანახვაზე აჩქარდა ელიკო, კიბე აათავა და ქმარს წყალი დაუსხა. შაქრო გულგრილად ელოდებოდა. წკანწკარით ესხმებოდა თუნგიდან წყალი შაქროს ხელებზე. თავდაუხრელად შეატრიალ-შემოატრიალა საბონი ხელში, თაროზე დადო და ხელისგულები ერთმანეთზე გაუსვ-გამოუსვა. ელიკოს ეგონა, ხელებს მომუქავს და წყალს შეის-

ხურებსო, მაგრამ შაქრომ ხელებზე პონი გადაიბანა და ისე რომ არცაა გაუნძრევია და არც ქუდი მოუხდია, თვალეზსა და ლოყებზე თითები გადაისვა.

ახლა კი საბოლოოდ წახდა ელიკო — რა უჩვეულო იყო ყოველივე ეს შაქროსათვის. ჩვეულებრივ, იგი დიდხანს და გულმოდგინედ იბანდა, წლის ყოველ დროს წელზემით გაიხდიდა. ელიკოს გული დაუშმძიდა — ნამდვილად რაღაც უბედურებაა შაქროს თავს, დაბანითაც უცნაურად იბანს და ისეც სხვანაირად იქცევა, თითქოს კისერი გაუშემდო, თვალდამდგარივით იყურება წინ, ირგვლივ ვერაფერს ამჩნევს.

შაქრო სანამ ხელსა და პირს შეიხოცდა, ელიკო სამზარეულოში ჩავიდა სუფრის გასაწყობად. მარტო დარჩენილი კინალამ ატირადა, მაგრამ მაშინვე ცხვირსახოცით შეიმშრალა ცრემლი, შეეშინდა, ვაითუ ქმარმა შეწითლებული ქუთუთოები შემნიშნოსო.

შაქრო სამზარეულოში როცა შევიდა, ლუმელში ცეცხლი გუზგუზებდა — ოთახი ჩქარა გათბესო, ელიკომ ფიჩხი შეუკეთა. უსიტყვოდ მიუსხდნენ მაგიდას. ელიკოს ახალმოწველილი რძით საცხე ჰქია ედგა წინ, შაქრო რძეს საერთოდ არ სვამდა, განსაკუთრებით ახალმოწველილს ვერ იტანდა. ცოლი მაგარ პიტნის ჩაის უმზადებდა, და მისი მწკლარტე სუნი დიდხანს არ განიადებოდა სამზარეულოდან. ამჯერადაც პიტნის ჩაი დაუდგა თუნქის ტოლი, გვერდით ერთი ნატეხი შაქარი დაუდო. შაქრო ჩაის შაქარს მიატანდა და ისე სვამდა.

— რძე მომეცი, — ყრუდ დაიბუბუნა კაცმა.

ელიკო სულ დაიბნა, მაგრამ სიტყვა არ დაუძრავს, თაროდან დიდი ლამბაქი ჩამოიღო და ქმარს წინ დაუდგა.

რძეს რომ უსხამდა, ელიკომ ცერად გახედა ქმარს. გამართული იჯდა ტაბურეტზე, ყელზე ძარღვები დალურჯებოდა, დაღლილები ძლივს იკავებდნენ უკან გადაწეულ თავს. თვალეზი დაეხ-

უჭა, თითქოს კაშკაშა სინათლე აბრამვე-
ბსო. ლოყებზე ლეგა-მოლურჯო ფერი
ეღო, და დიდი ხნის გაუპარსავი წვე-
რი კიდე უფრო ამკვეთრებდა მის ავ-
ადმყოფურ იერს.

გაპიპინებული ლამბაქიდან რძე გად-
აიღვარა და თეთრმა სითხემ ამოავსო
მაგიდაზე გაჩენილი შავი ნაბზარები.
ელიკო შეცბა და სწრაფად შეავლო
თვალი შაქროს, მაგრამ მას არაფერი
შეუმჩნევია, მოთმინებით ელოდებოდა.
ელიკომ ტაბურეტიდან აიღო ჭინჭი და
მაგიდაზე რძის დინება შეაჩერა, მაგრამ
ნაბზარებში მაინც ჩარჩა თეთრი ხვეუ-
ლები.

ელიკომ შაქროს ხელში სამი დღის
წინათ ნაყიდი ერთი ნაჭერი გამხმარი
პური ჩააუღო. ნალაზიამდე კარგა დიდი
მანძილი უნდა გაგველო, ამიტომ ელ-
იკო ყოველდღე რომ არ ეარა, გზობაზე
ერთ გოგორა პურს ყიდულობდა. საერ-
თოდ, შაქროს უყვარდა გამხმარი პური.

— ახლავე მოვალ, — უთხრა ცოლ-
მა თვალგახელილ შაქროს და სარდა-
ფის კარისაკენ გააბრჯა ყველის მოსატა-
ად. თავიდან ყველს არასოდეს დადებ-
და სუფრაზე, — ყველის მძაფრი სუნი
თავბრუს ახვევდა, შაქრო კი დღეში სა-
მჯერ მაინც ჭამდა ამ ყველს.

ელიკო ლამის წელში გაწყდა —
ორი დიდი თავი გუდის ყველი შემოი-
ტანა; მარილწყალი თხლავთხლუბით
გადმორინდა. შაქრო დღეში ორჯერ
გადააბრუნ-გადმოაბრუნებდა გუდებს,
ყველი წათხეში თანაბრად გაიფინთო-
სო. ელიკომ ძლივძლივობით გამოხსნა
გუდის ყელზე შემოჭერილი ტყავის თა-
სმა, ხელი შიგ ჩაჰყო, არ ესიამოვნა მა-
რილით გაჭერებული მატყლის შეჩება,
სრიალა ნასერიანი თავი ყველი ამოიღო
და სუნთქვაშეკრულმა დანით ერთი ნა-
ჭერი ჩამოათალა. ყველი მოთხლავუნე
წათხეში ჩააბრუნა, გუდის თავი მოგრ-
იხა და თასმა შემოუჭირა. ელიკომ
ფრთხილად გადააწვინა გუდა და, სუნი
არ მეცესო, ხელგაწვილილმა წაიღო ყვე-
ლის ნაჭერი.

შაქრო არც უყურებდა, ისე აწებდა

პურს რძეში, და რძე იღვრებოდა ლამ-
ბაქიდან. ელიკო წამით შეყოვნდა კა-
რის ზღურბლზე, და შაქროს მზერა შე-
ვდა მის მზერას. ცოლმა მყისვე დახარა
თვალები და მაგიდისკენ გაცუხცუხდა.

ყველს ცივი წყალი გადაავლო და
ქმარს მიაწოდა. შაქრომ გამოართვა ნა-
ჩვერტებიანი ნაჭერი, ხელში შეატრი-
ალ-შემოატრიალა და თეფშზე დადო.

— აღარ მინდა ყველი. — თქვა მან
და თითქოს თავს იმართლებსო, იქვე
დააყოლა — რძეს ვერ იფერებს.

ელიკომ უფრო ჩაქინდრა თავი, რათა
ქმარს მისი დანამული თვალის უბეები
არ დაენახა.

შაქრო ძალისძალად ლოღინდა რძით
გაუფინებულ პურს, ეშინოდა, კეფაში
ლურსმანი არ დაძრულიყო.

„დროა, საქმეს შევუდგე, თორემ
კაციშვილმა არ უწყის, რას იზამს ის
ეშმაკის კერძი“. ხელებით დაეყრდნო
რატომღაც ნესტიან სუფრას და წამო-
დგა. უპირველეს ყოვლისა, ღვინისათვის
უნდა მიეხედა, ეს იყო ყველზე მთავა-
რი, მერე კი, თუკი ძალა ეყოფოდა, და-
ნარჩენსაც მოუვლიდა.

ლურსმნიდან ჩამოიღო ცხერის უსა-
ხელოებო მოთრიმლული ტყაპუჭი, ხე-
ლები გაუყარა და ღილები შეიკრა.
ცვიოდა მატყლი. ტყავის ზედაპირი
პრილებდა და თეთრის ნაცვლად, მუჭი
ყავისფერი დადებოდა, მაგრამ ტყაპ-
უჭი წინანდებურად უთბობდა ზურგსა
და გვერდებს. რაც მართალია, მართა-
ლია, ახლა შაქროს ჩვეული სითბო არ
უგრძენია, მაგრამ ჩვეულებამ გადასძა-
ლა — გალიგვებულ სარდაფში შესვლა
უტყაპუჭოდ ვერ გაბედა. ტყაპუჭი
თვითონ გამოჭრა ორი კარგად შეთრიმ-
ლული ბატკნის ტყავისაგან და მაგრად
გამოკერა გასანთლული ძაფით. ელიკო
უჩიჩინებდა. სახელოებიც მიეკერებინა,
მაგრამ შაქრო უარზე დადგა — ხელე-
ბი თავისუფლად უნდა ამოძრავო, არა-
ფერმა შეგბოჭოს, მუშაობაში მაინც გა-
გიბთებო.

— სად მიხვალ? — თავის აულებ-
ლად ააღაგა ელიკომ სუფრა.

— სარდაფში. ღვინო უნდა გადავი-
ლო.

— მოხმარება არ გინდა?

— ღვინო ქალის საქმე არაა, თვით-
ონვე მოვეუვლი.

— სარდაფში ყინავს, არ გაცივდე.

— აბა ეგ ტყაპუჭი რაღაზე ჩაიცვი?

სარდაფის ერთ მხარეზე ელაგა მწი-
ლეული, მურაბები, ბოსტნეული, ნარა-
ჯი, ყველი და სხვა სასუსნავი, მეორე
მხარეს კი მარანი იყო: მიწაში ყელამ-
დე ჩაფლული ორი ათფუთიანი ქვევრი,
საწნახელი, ხუთი სამფუთნახევრიანი
ბოთლი, კასრუკები, ბოცები და სხვა,
მუხის ათსათლიან კასრში სამი წლის
ორნახადი ჭაჭის არაყი ესხა. მჭრქალ
შუქზე ზეთისფერი დაჰკარავდა მუცლი-
ან ბოცებში ჩასხმულ წითელ საფერა-
ვსა და თეთრ რქაწითელს.

რამდენი მიწა უნდა ამოეთხარა, რომ
შაქრო აქ მთელი ტანით გამართული-
ყო, ის კი არა, ამხტარიყო კიდევაც:
„ქარგ დროზე კი ჩავალრმავებ სარდა-
ფი“, — გაიფიქრა შაქრომ და წარმოი-
დგინა, რა გაუტირდებოდა ძველ სარდა-
ფში შემოსვლა ამ სამგზის წყეული
ლურსმანის გადამკიდე. ბოთლები აღ-
რევე მოიმარაგა — გულმოდგინედ გა-
რეცხა გამდინარი წყლით და თავდაყი-
რა დადგა, შიგ ერთი წვეთი წყალიც კი
არ ჩარჩესო. — თუკი ერთმა კოვზმა კუ-
პრმა ერთი კასრი თავლი გააფუჭა,
ერთი წვეთი წყალი მთელ ღვინოს წა-
ხდენსო, — უყვარდა თქმა შაქროს.
ცრუმორწმუნე არასოდეს ყოფილა, მაგ-
რამ როცა საქმე ღვინოზე მიდგებოდა,
ყველაფერი გულთან მიჰქონდა.

უხსოვარი დროიდან ფეხით წურავ-
დნენ ისინი ყურძენს მუხისაგან
გამოთლილ საწნახელში. ჭაჭა ფეხებზე
ედებოდა, ფეხისგულებქვეშ წკლატუნ-
ობდა, ბუშტებად იქცეოდა, სკდებოდა,
სუნთქავდა, ჩუხჩუხებდა, სქელი, ტკბი-
ლი წვენი და კოჭებზე ელამუნებოდა,
ხოლო წიაჭივები წვივებზე ეგლასუნე-
ბოდა. ღვინის მსხვილი თუ წვრილი
ჭაველები ეთქაშუნებოდა საწნახლის კე-
დლებს, გამაბრუებელი სუნი უხიციანე-

ბდა ცხვირის ნესტოებში, თავბრუს ა-
გევდა და მხიარულ აზრებს ჰგვამდა.
სიცივე გასჯდომოდა ფეხებში, მაგრამ
წნეხვას ჯერ ვერ მორჩებოდა...

პირველი, რაც მაშინ ჰოსპიტალში
გაიფიქრა, როცა შეიტყო, ფეხები უნდა
მომჰრანო, ის იყო, ღვინოს როგორღა
დავწურავო. კი, ბატონო, ფეხები კი
შერჩა, მაგრამ მერე რა, ამ ფეხებით
ყურძენს უკვე ვეღარ დავწურავდა...
ჰოდა, აილო და კობური შეიძინა, შეი-
ძინა და ღვინოსაც სხვა გემო მიეცა.
მამისეული მუხის საწნახელი ისე დას-
კდა, ვერაფრით ვეღარ გაამთელებინა.
მერე გაჩნდა მომინანქრებული აბაზანა,
ჰოდა, ახლა მიბრძანეთ, რა გემოსი უნ-
და იყოს მომინანქრებულ აბაზანაში
დაწურული ღვინო?

შაქრომ კედელზე დაკიდებული რე-
ზინის მილი ჩამოიღო, რომელიც, შიგ
მტვერი არ დაგროვდესო, ორივე მხრი-
დან დაცობილი იყო. მერე თეფშზე
ბოთლიდან არაყი დაასხა, ბანდის ნაჭე-
რი ამოავლო და მილი გაწმინდა, ხელი
წინ გაიწოდა და ფრთხილად გაემართა
სამფუთნახევრიანი ბოთლისაკენ, რომ-
ელსაც, ჰაერი არ შევიდესო, სამპირ-
მარლადახვეული საცობი ეხურა.

შაქრო ბოთლთან ჩაცუქდა და საც-
ობი ამოაძრო. მყისვე ღვინის მძაფრი
სუნი ეცა, რომელმაც მთელი სარდაფი
მოიცვა. ღვინოს ბრკე მოსდებოდა. შა-
ქრომ ხელის აუკანკალეზლად ღრმად
ჩაუშვა რეზინის მილი მოწითალო-მო-
შავო სითხეში. ბოთლი ცემენტით და-
ფარულ შემალეზაზე იდგა. შაქრომ
გვერდით მოიდგა ორი ოც-ოც ლიტრი-
ანი ტეჩიანი ბოთლი და ორი ნახევ-
არ-ნახევარფუთიანი ბოცა. შემდეგ მი-
ლი პირში ჩაიღო და ჰაერი შეისუნთ-
ქა. ღვინო ათხლუპუნდა, მილი გაავსო
და მსხვილ ჭაველად იქცა. შაქრომ რამ-
დენიმე ყლუპი დალია — ლურსმანი
დაიძრა. წვერით მიეზვინა კეფას,
ღვინო კი მწკლარტედ მიელამუნა ყე-
ლზე და კუჭში ჩაიდვარა. შაქრომ მილს
პირი მოაცილა, ნახვრეტს ცერი დააჭ-
ირა, ოცლიტრიანი ბოთლისკენ გასწია

და შიგ ჩაუშვა. ღვინის ჭავლი მინის ბოთლის გვერდს ეცა და ფსკერს მისაცდა.

შაქრო წელში გაიმართა, მაგრამ ლურსმნის წვერი კეფაში დარჩა. ახლა უკვე ყრუდ ისმოდა ღვინის ჭავლის ჩქაფუნა. თავაწეული იდგა შაქრო, სმენა დაეძაბა, ცდილობდა არ გამოჰპარვოდა წამი, როცა ბოთლი აივსებოდა. კეფაში ჩხვლეტები ხელს უშლიდა მოსმენას და შაქრო ყურადღებად იყო ქცეული, არ იცოდა, როდის შეწყდებოდა ბოთლში ღვინის ბუყბუყი. აი, ოდნავ ხმამაღლა აბუყბუყდა ღვინო, მერე კიდევ აუწყია; ასეთივე ხმა ისმის, როცა ძაბრიდან წყალი იწრითება. ცოტაც კიდევ და, ღვინომ ბოთლის ყელს უწყია.

შაქრომ მილი ამოიღო, ისევ დააჭირა თითი ნახვრეტზე და მეორე ბოთლის ყელთან მიიტანა, მაგრამ, ეტყობა, ეს მთლად მარჯვედ არ გამოუვიდა, ვინაიდან ღვინის ნაკადი უცებ გაწვრილდა და მერე სულ შეწყდა. ახლა ხელახლა უნდა შეესუნთქა ჰაერი; შაქრომ მილი პირთან მიიტანა, თან ცდილობდა მკვეთრად არ ემოძრავა. ისევ მიესხურა სასაზე ღვინო და პირი გამოუვსო.

მერე იდგა და ელოდებოდა, როდის გაივსებოდა მეორე ბოთლი. ღვინო აღარ გადაუყლაპავს, ეშინოდა, არ აეფორიაქებინა ლურსმანი და კეფა არ დაეჩხვლეტინებინა. გაუჭირდა ცხვირით სუნთქვა და ღვინო წვეთ-წვეთად ჩაედვარა ყელში. თვალიწინ გაუცურდნენ მეწამული ლაქები, სული შეეხუთა, ოფლმა დაუცვარა შუბლი და ხელისგულები. ღვინო ფუცხუნებდა ბოთლში, მაგრამ ვიდრე ბუყბუყს დაიწყებდა, მანამდე კიდევ შორს იყო. სარდაფის მძიმე ჰერი დაბლა დაეშვა და ქეჩოზე დაადგა, მერე სულ ქვემოთ ჩამოვიდა, მის მხრებს გაუსწორდა. ჰაერი როგორღაც შედედდა, მკერდსა და ზურგზე მიეძალა. სანამ შაქრო მკერდზე მიტმასნილი ჰაერის მოცილებას ცდილობდა, ბოთლი აივსო და ღვინო დაიღვარა. მაშინვე რეზინის მილს სტაცა

ხელი და ბოთლიდან ამოიღო. იატაკზე დაესხურა ღვინო. შაქრომ ძლივს მიიტანა სხმარტალა მილი ბოცის ყელში და მხოლოდ მაშინ დამშვიდდა, როცა ღვინო შიგ ჩათუხთუხდა.

ახლა ცოტა ხანს კიდევ უნდა გაეძლო. ლურსმნის წვერმა გახვრიტა თავის ქალა, კანს უჩხვლეტდა და კეფაში დაბორიალებდა; სუნთქვა გაუჭირდა შაქროს. „უნდა გავიდე აქედან“, — აზრმიუტანებლად, ჩურჩულით იმეორებდა იგი, მაგრამ ჯერ ღვინო უნდა გადაეღო. დრო რომ არ დაეკარგა, ბოთლის საცობები გაამზადა. სიმინდის ნაგულებს სუფთა მარლის ნაჭრები შემოახვია და ბოთლებს მოარგო. პირველ ბოთლს თავისუფლად დაუცო თავი, მეორე კი გაუჭირდა.

ამასობაში ბოცა აივსო. შაქრო ამას ბოთლის ყელში ღვინის ჩათუხთუხებაზე მიხვდა. მაშინვე გონზე მოვიდა, მილი ბოციდან ამოიღო და ისე, რომ წვეთი არ დაუღვრია, ბოლო ბოთლში ჩადო. ახლა ფხიზლად უნდა ყოფილიყო, რომ მილის მეორე ტუჩი არ შეეხებოდა დანალექის ბურცოებიან შრეს. დიდ ბოთლში ღვინის ჭავლს ძალა გამოეღია და გაწვრილდა; ძაფის სისხო როცა გახდა, შაქრომ ბოთლიდან ამოიღო. ბოცის ავსებას ორი თითი აკლდა. ჰოდა, ელიკოსთვის უნდა ეთქვა, პატარა ბოთლებში გადაესხა ღვინო, თორემ გაფუჭდებოდა.

ახლა კი აქედან უნდა გასულიყო — სარდაფში დარჩენის თავი აღარ ჰქონდა. რეზინის მილი ლურსმანზე ჩამოკიდა და მიიხედ-მოიხედა. თავის ტკივილი არა ცხრებოდა და არა, მზერაში ნისლი ჩასდგომოდა. შაქრომ ხელები წინ გაიწოდა და ნისლის ფარდაში გასასვლელისკენ გალასლასდა. ზღურბლთან ხელის ცეცებით ჩართო შუქი და კარი მიიხურა. ბოქლომი არც კი დაუკეტავს, ისე განაგრძო გზა.

ღვინის სუნი, თავბრუ რომ დაახვია, მძიმე კარის მიღმა დარჩა, და შაქრომ შვეებით შეისუნთქა ხახვის, ნივრისა და ყველის სურნელი. სარდაფის გასასვლ-

ელთან გულის ყველზე ფეხი წაიკრა, მაგრამ არ დაცემულა.

„გულა უნდა შევაბრუნო“, — უხალისოდ გაიფიქრა მან, მაგრამ მაშინვე აუტანელი ტკივილი იგრძნო და აბლა-ნდულმა ფეხებმა იგი სინათლისკენ წაიღეს.

კართან კინალამ ელიყოს დაეჭაბა, იგი, ალბათ, მას მერე აქ იდგა, რაც შაქრო სარდაფში შემოვიდა. შაქრო ერთი პირობა გაბრაზდა, მაგრამ ხელი ჩაიქნია და უსიტყვოდ აიარა სამი საფეხური.

ფარდულში ჯერ კიდევ არ შემოეჭყიტა მზეს. ჰაერზე გამოსულ შაქროს სუნთქვა შეეკრა, თვალები მოკუტა. იქნებ დანისლულ მზერაში ნათელი ჩასდგომოდა. მერე ხელის ფათურით მოძებნა სამზარეულოს კარის ახლოს მდგარი ძელსკამის საზურგე და ორ კადონზე დაჯდა, მესამის დაჭედება აქამდე ვერ მოესწრო. გული უფართხალებდა და ბაგაბუგი გაჭქონდა; უსახელოებო ტყაპუჭი გვერდებზე უჭერდა და სუნთქვას უშლიდა, მოინდომა ჩქარა შეეხსნა ღილები, მაგრამ ეს აღვილი არ აღმოჩნდა მისი გაშეშებული თითებისთვის. ბოლო ღილი მოქაჩა, იფიქრა, ავაგლეჯო, გასანთლული ძაფი კი მის ნებას არ დაჰყვა. სიცივე უბეში შეუტოცდა, მაგრამ გული ახლა მაინც თანაბრად უცემდა.

შაქრომ თვალი გაახილა — ნისლი თითქოს გაფანტულიყო, მხოლოდ მისი ფთილები ეკიდა აქა-იქ მესერზე, ბოსტანსა და ეზოს რომ ჰყოფდა. ამდენი წელია შაქრო დაყანდული მესრის მავთულის ბადით შეცვლას აპირებდა, ვინაიდან მესერი ქარის ერთ დაბერვაზეც კი აქეთ-იქით ირწეოდა, მაგრამ ბადე იყიდებო, შვილისთვის ამის თქმა ვერ გაებედა, ხოლო სოფელში მისი შოვნა შეუძლებელი იყო.

განა მარტო ბოსტნისა, მესერი მთლიანად უნდა შეეცვალა. ზოგან გადაქეუთლიყო, ზოგან კიდევ შაქრომ საბჭუნებით გაამაგრა, მაგრამ ამისი იმედი მაინცდამაინც არ უნდა ჰქონოდა.

გამოფუტურებული ბოძები და დაფშვნილი ლარტყები ლურსმანს ვერ ავებდნენ.

გვიან შემოდგომაზე, ვიდრე წვიმები დაიწყებოდა, შაქრო მთელი ღლები თავს ევლებოდა თავის დაცხავებულ მეურნეობას. სამუშაოს, აბა, რა გამოუღევდა. ყველაფერს ყავლი გასვლოდა, დიდი ხანია არაფერი შეეცვალა, მარტო ჩაქუჩ-ლურსმნითა და ხელის ხერხით რა ექნა? ჭირდა მასალის შოვნა, საყდრის ნახევრად დანგრეულ გალავანს მიკრულ ერთციცქნა სამეურნეო მაღაზიაში ხომ საერთოდ არაფერი შემოჰქონდათ. ხალხი რაღაცას ჩირთიფურთობდა, მასალები ქალაქიდან ჩამოჰქონდათ, მაგრამ შაქროს ქალაქისკენ ვერ გაახედბდი, იშვიათად შვილს თუ ესტუმრებოდა ხოლმე, ეს იყო და ეს. ჰოდა, რა ექნა, ის მცირედი უნდა ეკმარა, რასაც ღმერთი გადმოუგდებდა.

სიცივემ გაუთოშა მთელი სხეული, გაულიგვა ისედაც გალიგვებული სისხლი. შაქრო ნელა წამოდგა. სამზარეულოდან ქვაბუნების ჟღერალი მოისმოდა. ცუვა წკმუტუნებდა საძაღლეშა, რომელიც ჟანგიანი თუნუქის ფურცლებით, ბეტონის ფილებითა და აგურით იყო ნაშენი. ჩალისფერქორიანი ქათმები დაგოგავდნენ ეზოში, ბუმბულაშლილებს კისრები წაეგრძელებინათ.

მიწა ჯერ კიდევ არ სუნთქავდა, ყინვასა და თოშს გაეჭრო ყოველნაირი სუნი. შაქრო ფეხების ფლატუნით გაემართა ვენახისკენ. ისევ დაიდრა ლურსმანი, კეფაში ჩაცურდა და კისრის კუნთებს შორის გაეჩხირა...

თებერვალი დადგა, თოვლის ხსენება კი არსად იყო. ქედებზეც აქა-იქ თუ დალანდავდი თოვლის კუნძულებს. მაგრამ ნათქვამია, მარტი რომ წინ გედოს, ზამთარს ნურც აქებ და ნურც აძაგებო. მარტში შეიძლება ყველაფერი აირ-დაირიოს — აი, მაშინ აგტკივდება ძვლები, ფეხებში გტეხს, ღლეში სამჯერ მაინც იცვლება ამინდი და ამას თუ

გარდნობენ. შაქრომ მთელი ვენახი გად-
აბარა, ორი კვირის განმავლობაში დი-
ლიდან საღამომდე ბარი ხელიდან არ
გაუშვია. გამომშრალი მიწა ადვილად
გადასაბრუნებელი იყო, ბარის მიკარე-
ვისთანავე იფშვებოდნენ კოლბოხე-
ბი. თოვლს თუ დადებდა, ნესტი სილ-
რმეში გაატანდა, გაუღენთავდა, გააქი-
ჟინებდა ნიადაგს. ნაკელი მარტო ბოს-
ტანში ყოფნიდა. მართალია, კაკო დაბი-
რდა ზვრის გასაბატივებლად ტყიდან
ნეშომპალა მიწის გამოტანას, მაგრამ
ეს როდის იქნებოდა.

ვაზის სხვლას ორი დღეა მორჩა. თი-
თქოს ნაადრევი იყო, მაგრამ საკმარი-
სია ოდნავ გადააცილო და ვაზი წვენით
გაივსება, მერე კი, გინდ გაგისხლავს
და გინდ არა, ყველაფერი წყალში გა-
დაგეყრება; საერთოდ, გასხვლა იოლი
საქმე სულაც არაა, მაკრატელი რომ
აგიცდეს, ან ხელი აგიკანკალდეს, ვაზს
დაჭრი, წვენს გამოადენ. ამიტომ თვა-
ლი უნდა გეჭიროს, ალღომაც არ გიღა-
ლატოს. თვალისჩინი დააკლდა შაქ-
როს, მარტო ალღო კი რა ბედენაა. ჰო-
და, გასხვლაზე უამრავი დრო და ძალა
ეკარგება. ან კი რა ძალა ექნება მეცხ-
რე ათეულში. ეკარგება ბერიკაცს?

ვაჟიშვილი დიდი ხანია არწმუნებდა,
ადესა გააშენეო, ადვილი მოსავლელია.
შვიდჯერ შეწამვლასაც არ საჭიროებს
— შაბიანმინი ბალონის თრევისაგან
ზურგი და ბეჭები გასწორებული ჰქონ-
და — მოკაკული აღარ ივლი, აღარც
ფოფხვა მოგიხდება, თავისით ადის ხე-
ზე, მხოლოდ ლატნები მოუმარჯვე. კი,
ბატონო, ადესის ღვინო დიდი ვერაფე-
რიშვილია, მაგრამ ეგრე შენი ბრალია.
მოდო ყურძენი სხვისგან ვიყიდოთ და
დავწუროთ, აი, ნახავ, თუ ჩვენ ღვინოს
არ აჯობებსო. ის ღვინო შეიძლება მარ-
თლაც უკეთესი გამომდგარიყო, მაგრამ
შაქრო სხვანაირად ფიქრობდა.

ჰო, იოლი როდია ვაზის შეწამვლა —
შაბიანმინის სუნისაგან გამუდმებით თავ-
ბრუ გესხმის, ახლა როგორია გამოფო-
თლვა, რათა ჰაერმა თავისუფლად იმო-
ძრაოს, კარგად ისუნთქოს წვენი გატი-

კნილმა მტევნებმა. მავნებელ მწერებ-
თან ბრძოლას აღარ იტყვიო? ადრე, ნა-
ნამ ჯანი მოსდევდა, შაქრო ყველა ვაზს
სათითაოდ მიწას შემოუთხრიდა, მერე
მუხლებზე ჩაიჩოქებდა და ჭიალეებს
ეძებდა, სათლი გვერდით ედგა, იპოვ-
იდა მატლს, მაშინვე ვედროში ჩაუძახ-
ებდა; ასე ფუსფუსებდა ყოველ ძირთან
დილიდან საღამომდე.

ეს საქმე ჯერ კიდევ პირველ მსოფ-
ლიო ომამდე შეისისხლბორცა და მთე-
ლი სიცოცხლე ხელი არ შეუშვია. გერ-
მანელ კოლონისტებთან მოჯამაგირეობ-
და იგი მაშინ: ყოველ ჭიაცელაში კაპ-
იკს უხდიდნენ — იმხანად ეს დიდი
ფული იყო — ჰოდა, ალბათ, ღირდა
ეს საქმე ამაღ, თორემ ტყუილუბრალ-
ოდ კოლონისტები რას მოგცემდნენ,
საშინელი ქვაწვიები არიან, ისე, მუყა-
ითობაც მოსდგამთ, ვენახს თავს ევლე-
ბიან, ნამცეცა მტვერს არ მიაკარებენ.

მაშინვე ისწავლა კიდევ ერთი კარგი
საქმე — კირის ხსნარით ვაზის შეღებ-
ვა. წასცხებ ხორკლიან ვაზს ტანზე
კირს, ქამრებივით მოიხდება ქერქი, ქე-
რქის ქვეშ კვერცხები დაუდვიათ მავ-
ნებელ მწერებს, გაუსვ-გამოუსვამ ვაზს
ხსნარში ამოვლებულ ფუნჯს და ბოლო
მოვლება ყველა მიწრიელს. ღამით ვენ-
ახი თეთრად ქათქათებს ბნელში, მოვ-
ლილი და ჯანსაღი ვენახი.

ამის მერე შესხურებაც ზედმეტია.
ვაზს სიცოცხლე უნდა შეაღიო — შეი-
ლივითაა, სულ თავს ევლები, ელოლია-
ვები, ყველა უბედურებისაგან იცავ,
თითქოს გამოზარდე, სიმწიფემდე მიი-
ყვანე, გგონია ამოვისუნთქეო: მაგრამ
საიდანღაც გამოტყვრება ქექა-ქუხილას
მომასწავებელი ღრუბელი, წამოვა სე-
ტყვა და პირწმინდად დარეხავს ვაზს
— ბრძოლის ველი გეგონება. ისეთი
საშინელებაა, კჟუაზე დიდხანს ველარ
მოხვალ, და მაინც რალაცის იმედი
გაქვს, გული გტკივა, მაგრამ უნდა იც-
ოცხლო. და ცოცხლობ, ყველაფერს
თავიდან იწყებ. მუხლები გადაგტყვე-
ბია, ხელებზე ბებერები ვაზის, თვა-
ლებს გიცრემლებს პაპანაქება სიცხე და

შაბაძის სუნი, მაგრამ საკმარისი ვენახში პირველი ნიშანი იხილო — დედის მუცელში ჩანასახი — რომ გგონია, სიკვდილი ველარ მოგერევა, უბედურება არად გიჩანს.

აი, ახლაც შაქრო რაღაც იღუმალი იმედით შევიდა ვენახში, ჯერაც ჩაუტემელი და ნამძინარევი; მაგრამ შინაგანად მხნე და გაფაციცებული იყო, თანაბარ რიგებად ჩამწკრივებულიყო ვახშუმოხვეული სარები. „აფერუმ შენ შაქროსა“, — წარმოთქვა კმაყოფილმა, მაგრამ მოსალოდნელი შევება არ უგრძნია.

უცებ გიგა მოაგონდა, ომგადახდილ, მაგრამ იმედებით აღსავსე, ცალხელა, კოჭლი გიგა. ექვსი გოგო და ერთი ბიჭი აჩუქა მას ომის შემდეგ ცოლმა, ცოლი მივარდნილი მთიანი სოფლიდან მოიყვანა. ხარობდა გიგა: „როგორია ჩემი თუშის ქალი, ჰა? მხოლოდ აი, გოგოები უყვარს ნამეტანი, მუშა კაცების დაბადება უჭირს. სამაგიეროდ სიბერეში ქალიშვილებზე კარგი რა არის, სიკვდილს ახლოს არ გაგაკარებენ“. საწყალი, სიბერემდე ველარ მიაღწია, დააოხლა შვილები — პატარები დარჩა, გიგას სიკვდილი როცა გაიგო, შაქროს გული შეემკუშა, მერე მთელი მისი ნაგრამი — შავკაბიანი, ნაწნავებიანი გოგონები და ფეხმოქცეული ბიჭი, იხილა, ცხვირში რომ იჩიქნებოდა და საცოდაობისგან პირდაპირ დაიწვა.

მან თავის თავზე იწვნია უმამობის სიმწარე, ამიტომაც ობლების შემხედვარეს ცრემლები წამოსცივდა.

„დაობლდება ჩემი ვენახი, გახმება ვაზი და მოიჩეხება. ვინ რაში მოინაღვლებს, როგორ ვუვლიდი და თავზე ვევლებოდი. ბიჭი ვერ მისწვდება, ელიყოს კი ძალა არ ეყოფა მოუაროს.“

ტყვისფერი ღრუბელი მოახლოვდა და მზეს ჩამოფარა. ჩამოხველდა, სიცივემ დაჰკრა მზის თბილ სხივებს მოკლებულ ჰაერს, ნიავეა მოუბერა. შაქროს შეაერყოლა, სიცივისგან იყო თუ აკვირებული ფიქრებისგან, გული აღარ უღებოდა ოდესღაც ესოდენ საყვარელ ვენახში.

კეთაში რაღაცამ ტყაცანი მოაღწია, ახმაურდა საფეთქლების არეში, ოღდა დამძიმებული სისხლი. შაქრომ ზურგი შეაქცია მოქურუხებულსა და ჩაყამებულ ბოძების წყებას და კუტიკარისკენ გასწია, რომელსაც ყოველთვის კეტავდა, როგორც კი ყურძენი შეითვალებოდა, რთველობამდე შიგ არავინ შემოვიდესო. კარს ურდული დაუდო და მეტი საიმედოობისათვის რამდენჯერმე ქვა დააარტყა.

შავი ღრუბლის ჩრდილი ეფინა სახეზე ნიკაბიდან მოყოლებული ქუდის კიდემდე. ცალი თვალი მოუჩანდა, მეორე კი ჩამუქებოდა. შაქროს არ მიუხედ-მოუხედავს, დაბლა წყაროსკენ გაემართა, რომელიც თითქმის ამომშრალიყო და ძალაგამოლეული ძლივსღა მიწანწყარებდა.

სამ უზარმაზარ, გასლოგნილ კაკლის ხეს შორს გაებარჯლა დაყოჩრილი რტოები. ნერგები შაქრომ ფრონტიდან დაბრუნების შემდეგ დარგო, მიწა თოვლის დნობისაგან აღიდებულ დელეს გამოსტაცა, რომელიც წლიდან წლამდე სულს ღაფავდა და ბოლოს ამ ძლივ-ძლივობით მოწანწყარე ნაკადულად იქცა. ბოლო ხანს ხეები წელგამოშვებით თუ მოისხამდნენ ნაყოფს, ან იქნებ სამ წელიწადში ერთხელ, — მოულოდნელად ყინვა დაჰკარავდა და მოწვავდა კვირტებს, რომელთადაც ნაადრევად გამოიტყუებდა მატყუარა სითბო.

მიწა... ვინ იცის, რამდენი გოდორი მიწა მოთრეა შაქრომ თავისი ერთგული, აწ უკვე მიწას ამოფარებული ვირით. დაუღებდა გოდრებს მარცხნიდან და მარჯვნიდან და, ჰაიდა! გაზაფხული დადგებოდა, ლანქერი მიწას წაიღებდა და ყველაფერი თავიდან იყო დასაწყები. დიდხანს ებრძოლა შაქრომ წყალს მიწის დასანარჩუნებლად და ბოლოს თავისას მიაღწია. ახლა ბევრად ნაკლები მიწა მიჰქონდა წყალს, ვიდრე შაქრო ეზიდებოდა. მას კი სულ მოჰქონდა და მოჰქონდა. მიწა ისე შორიდან უნდა მოეზიდა, ისე შორიდან, რომ თუგინდ გერბინა, ღღეში ოთხ გზობა-

ზე მეტს ვერ მოასწრებდი. ოთხ გზაზე კი რამდენს მოთრეპავ — ვირი სატვირთო მანქანა როდია, თანაც მიწა ძალიან მძიმეა. შაქროს მაინც მოჰქონდა და მოჰქონდა.

აი, ასე შორიდან უნდა მოეტანა მიწა შაქროს. მაგრამ განა ეს ადგილი თვითონვე არ აირჩია, სოფლის განაპირას, მთასთან ახლოს? შვილის სიკვდილის შემდეგ ელიყო ადგილს ვერ პოულობდა ძველ სახლში, დუმდა და იტანჯებოდა უჩუმრად. შაქროსაც მოზებრებოდა ხმაურიანი სოფლის შარავზე. მაშინ ავტომანქანები სანთლით საძებარი იყო, კვირაში ერთი-ორი თუ ჩაივლიდა; არც ავტობუსი დადიოდა, ქალაქში ჯერ კიდევ ურმებით მოგზაურობდნენ.

აქაურობა მიწის კი არა, ადგილის გამო ჩაუვარდა გულში შაქროს. სიჩუმე იქსოვებოდა ჩიტების სტვენასა და ჟღერტულში. ხალხის გაოცებას საზღვარი არ ჰქონდა, ნეტა ამ ჩვენმა შაქრომ ღვთისა და მგლების ახლო ყოფნა რად ინდომაო; ეცოდებოდათ იგი მეზობლებს — სოფლად მიწაში ჯოხიც რომ ჩააგდო ხე აღმოცენდება, შაქროს ნაკვეთზე კი ხეს დარგავ და ჯოხად იქცევა. მწირი, ქვიანი მიწა იყო, ფეხს დაადგამდი და მაშინვე მტვერი აიყალყებოდა, ხანგრძლივ, გვალვიან ზაფხულშიც კი გრილობდა მზვარეში. თითქმის გამუდმებით მზიანი ამინდი იდგა, ყურძენს სიტკბო ემატებოდა და ძალას იკრებდა. მდინარისკენ დაქანებული ფერდობი პირდაპირ მისწრებდა ვენახისათვის — ვახის ჩასაყრელად უკეთეს ადგილს ვერსად მოიძევ მთელ სოფელში.

წლები გავიდა, სანამ მიწას შეეისახლბორცებოდა, მაგრამ მოთმინება არ აკლდა შაქროს. დღე დღეს ემატებოდა, მიწის ფენა მიწის ფენას. ბრტყელ-ბრტყელი სიბი ქვის ყორე შემოავლო ზეარს, თვითონვე ზელდა კირს ისე, როგორც ბაბუამ ასწავლა. ამიერიდან საკუთარი ზურგით მოზიდულ მიწაზე ფეხს ვეღარავინ შედგამდა. უკვირდათ

მეზობლებს, უქებდნენ ნალოლივე ვენახის ღვინოს, მაგრამ მიბაძვას ვინ აპირებდა, განა ამისათვის ღირდა ამდენი გარჯა, მით უმეტეს, ასეთ ალაგას, არა, ნამდვილად უმადური საქმეაო, ბეჭედს დაასვამდნენ ბოლოს. მევენახეობას შთამომავლობით მეცხვარეებისა და მებოსტნეებისათვის თითქმის დიდი სიკეთე არ უნდა მოეტანა, ღვინოს აქ კახეთიდან ჩამოტანილი ყურძნიდან წურავდნენ.

მიწა... ვისლა სჭირდება ახლა ეს მიწა... ლურსმნებს კედელში შაქრო უკვე აღარ გრძნობდა — ტკივილი გამდნარ ტყვიასავით ჩაედგარა თავის ქალაში. უცებ ამ დროისათვის უჩვეულო ძილქუში დააწვა, ქუთუთოები დაებერა და თვალის კაკალზე მიეწება, ძლივს აითრია გაშეშებული ფეხები და შინ წაფლასუნდა; გომურთან შეჩერდა. ლამაზა ქშუტუნებდა და ენას აწყლავუნებდა. ვერ შეძლო შაქრომ გულგრილად აეარა გვერდი და ზღუბრულზე გადაბიჯა. კინაღამ წამოდო ორთითის ტარს, ძროხასთან მივიდა, უზროდ რომ იცოხნებოდა. ნაკელისა და ჩახურებული თივის სუნმა ოდნავ გამოაფხიზლა შაქრო. ლამაზამ თავი ასწია და პატრონს სველი, ვერმცნობელი თვალი შეაგება.

შაქრომ ლამაზას ნიკორაზე დაადო ხელი. ძროხამ შეხება იგრძნო, დრუნჩი აიშვირა და მისკენ გაიწია. შაქრო იდგა და გომურის ჩაჟამებულ კედელს მისჩერებოდა. ლამაზამ კუდი აიქნია და მარჯვენა ფერდზე მიიტყალაშუნა. ტყალაშუნმა გამოაფხიზლა შაქრო. ეტყობა, ძროხას ფერდები ექავება, გაიფიქრა მან, მოდი, მოვფხანო. თითქმის პატრონის ნაფიქრალი გამოიცნოო, დაიზმუვლა ლამაზამ და მოუთმენლად მოინაცვლა ფეხები.

შაქრომ თაროსაკენ გააბიჯა, საფხეკი ამოიღო, მარჯვენა მხრიდან მიუახლოვდა ლამაზას და მსუბუქად დაუსვა კუსუბოდან თავისკენ. ათრთოლდა ძროხა, ფერდები დაეჭიმა, მაგრამ ცოტა ხნის მერე ისევ მოეშვა, ძალუმად ამო-

ისუნთქა, თავი ჩაჰკიდა და საფხეკის ახალ გადასმას დაელოდა. ამჯერად შაქრომ უფრო მაგრად მოუსვა: ძლივს გასაგონად გაიტყაცუნა ბალანმა. ტანში მორიშალო ლამაზა, ცახცახი შეუდგა. სიამოვნებისაგან განუწყვეტილვ კუდს იქნევდა. შაქრომ საფხეკი აიღო და ბალანი გაწმინდა. ლამაზას გემო გაეხსნა და საფხეკის შეხება რომ ვეღარ იგრძნო, სულ ახლოს მიუტანა თავი შაქროს, თითქოს ეხვეწებოდა, დაწყებულ საქმე განაგრძეო, გაბმით შებღავლა. შაქრომ საფხეკი კვლავ ზურგზე დაადო ძროხას, მაგრამ ხელებში ძალა გამოლეოდა; დაიხარა და ხერხემლიდან ჯიქნისკენ დაუსვა. ახლა კისერში გაუჯდა ტკივილი და მარჯვენა ბეჭისკენ დაიდრა.

შაქრომ ხელი უშვა საფხეკს და იგი თივაში ჩავარდა. კაცმა ხელისგული დაადო ლამაზას ზურგზე და გაიმართა. ძროხამ უკმაყოფილოდ გაჰკრა თავისი მკერვივი, თბილი ფერდი და კინალამ წააქცია. შაქრომ უკან, კედლისკენ გადა ნაბიჯი და ტაბურეტს წამოედო, რომელზეც იჯდა ელიკო, ლამაზას როცა წველავდა. შაქრომ კიდეც გაიწია იქით და მოცელილივით დაეცა სკამზე. დანამ კანი გაუფატრა ბეჭქვეშ და გულის მხარეს უკანიდან შეერჭო. შაქრომ თვალი დახუჭა და იჯდა ასე. საფხეკის მოსმა რომ ვერ იგრძნო და პატრონიც ვეღარ დაინახა, ლამაზა აწრიალდა, შეშფოთებით გააქნია თავი და ხრინწიანად შეზმუვლა. ბოლოს თვალი მოჰკრა: შაქროს, მისკენ გაექანა და დრუნ-რუნ მუხლებში ჩაუდო.

შაქროს თვალი არ გაუხელია, ლამაზას კისერზე შემოხვია ხელები და ლოქით მიეკრა აცრემლებულ პირუტყვს. თვალი უთრთოდა და დაწვის ძვალზე უღიტიწებდა, მაგრამ ძროხა არ განძრეულა. კისერი შაქროს წაწვეტილ მუხლებზე დაედო და ნერწყვით გაჟღენთილ საცოხნელს ცოხნიდა. პირუტყვის სითბო ყელზე გადაედო შაქროს და ტკივილი ნელ-ნელა დაუამდა. მის თვალწინ ერთმანეთს ეხლართებოდნენ

და ისევ იხსნებოდნენ ოქროსფერი წულეები, ისეთი წვრილი წულეები, გაწყვეტაზე რომ იყვნენ.

რძისა და ჩახურებული თივის სუნე ცხვირში უხიციებდა შაქროს, უცებ წამოაგონდა დიდისხის დავიწყებული და თითქოს წლების სიმძიმის ქვეშ მოქცეული ერთი ბავშვობისდროინდელი ამბავი.

მაშინ ცხრა წლისა იყო თუ ოდნავ მეტისა, დამშეული სოფლიდან დედამ იგი ბიცოლასთან გაგზავნა, მის ქმარს დიდი ცხვრის ფარა დაუდიოდა. ბიცოლას ოჯახში საქმელი აბა ვის აკლდა, მაგრამ გაძლება კი ჰქირდა, არა, მაინც დამაინც მძიმე სამუშაოს გამო კი არა, განთიადისას რომ იწყებოდა და მოსალამოვებულზე თავდებოდა: ეს გაიტანე, ის მოიტანეო, გაიქეც-გამოიქეციო, მოდენე, დააწვინე, დაკრიფე, გადაინახე, გადაასხი, დახურე, გააღეო, — ყოველივე ამას თითქმის აკენიდან იყო შეჩვეული. სახლში გამეფებული სიცივე უფრო შემალონებლად მოქმედებდა, ბიცოლა რომ ბიცოლაა, მასაც არ წამოსცდებოდა ალერსიანი სიტყვა, კეთილი თვალით არ შეხედავდა, აბა ბიძაზე ხომ ლაპარაკიც არ შეიძლებოდა: ხანდახან იმოდენას დაიღრიალებდა, დაბალი ჭერი აზანზარდებოდა და ჩამონგრევას არაფერი აკლდა. მოენატრა ბიჭს მამისეული სახლი, მწარე ლუქმა ყელში არ გადასდიოდა. ეძინა და თვალწინ ედგა როგორ ბრუნდებოდა მშობლიურ სოფელში, ეზოში ფრთხილად შეიპარებოდა, ბებერმა ქოთაკმა არ გამიგოსო და დედას დაშრეტილ მკერდში ჩაუვარდებოდა.

მაგრამ მშობლიური სოფელი შორს ეგულებოდა და რა გზას დადგომოდა, არ იცოდა. აი, ერთხელ კი, როცა ჩამოსულმა მცელავებმა თქვეს, თივის დასამზადებლად მეზობელი სოფლიდან ჩამოვედითო, შაქრომ გაქცევა გადაწყვიტა. ვიდრე ცელვით დაოსებული გლეხები პატარ-პატარა სირჩებით არაყს სვამდნენ და თან ბოლში გამოყვანილ ცხვრის ხორცს ატანდნენ, მოთმინ-

ებდაკარგული შაქრო ურემზე დაზვი-
ნულ თივაში შეიმაღლა.

თავბრუ დაახვია ახალმოცელიშმა
თივის სუნმა, ჯერ კიდევ რომ არ გამ-
შრალიყო მცხუნვარე მზეზე. თივის
წვრილ-წვრილი ღეროები უძვრებოდა
ცხვირში, პირში, ყურებში, სახეზე ელ-
იტინებოდა, ყელში უხიციებოდა. იმის
შიშით, არ დამაცხინკოს ან არ დამაზ-
ველოს, ანდა ვინმემ არ მომისაკლისო-
სო, შაქრო სულ მოიკუნტა, მთელი ტა-
ნი უთრთოდა, კბილებს აკაწაწებდა,
იჭმუნებოდა, მაგრამ მაინც მხნედ
იყო. ბოლოს დაიძრნენ ხარები და ჯაყ-
ჯაყით გაიყოლიეს ურემი. შაქრო თვა-
ლდახუჭული იწვა, ხელები გან-გან გა-
ეშვირა, ზემოდან თივას დასწოლოდა და
ყოველ ოდრო-ჩოდროში ძალუმად ირ-
წოდა. თავი გაუსივდა, ტუჩები გაუშ-
რა, ყელი გაუშეშდა და ეგონა, კვდებ-
ო. ქვიან შარავნაზე ურმის თვლების
შორეული რახარახი ყრუდ ატანდა თი-
ვაში. მაშინ კი გაახსენდა შაქროს,
რომ თავისუფალი იყო, შინ მიდიოდა
და მყისვე ყველაფერი გადაავიწყდა.

ათასგვარი ბალახის გამაბრუებელი
სუნი თავისუფლების მომასწავებელი
უტყუარი სუნი იყო, და შაქროც ისრ-
უტავდა ამ სუნს, ყელამდე სახე იყო
მისი სიმწკლარტით.

სად და როგორ გადმოძვრა იგი თი-
ვიდან. ბიჰს აღარ ახსოვდა. ჰაერის აგ-
რილება იგრძნო და გამოეღვიძა, სიგრ-
ილე ელამუნებოდა თვალებსა და ნეს-
ტოებზე, ყელსა და ყურებზე. ვარსკელ-
ავებით მოკენჭილი, ავვისტოს კუნაპე-
ტი ღამე ილეოდა. შაქრო ქვაზე იჯდა
და ჰაერით ვერ ძღებოდა. ჰაერი რთვი-
ლით იყო გაჭრებული და კვამლის ბუ-
რი დაჰკრავდა, მაგრამ ეს ვერ ჩაახშო-
ბდა ბალახეულისა და თავისუფლების
გასაოცარ სურნელებას, რომელსაც
მთლიანად ამოევსო ბიჰის ფილტვები.
წამოდგებოდა, კვლავ გზას დაადგებო-
და, მერე ისევ შეისვენებდა.

შემდეგ ოთხთვალა გამოჩნდა, ქვამა-
რილის ლოდები მოჰქონდა; მარილი
საძოვრებზე უნდა მიეტანათ. შაქროს

ნანახი ჰქონდა, რა ხარბად ლოკავდნენ
ამ ლოდებს ძროხები, ხაოიანი ენებმა
ამრგვალედნენ და აგლუვებდნენ შათ
წაწვეტებულ კუთხეებს. ოთხთვალა
არყევდა შაქროს, ხელები, გვერდები
და მხრები სტკიოდა, ყველაფერი სტე-
ხდა, ქვამარილთან შეჯახებისას მოლუ-
რჯო-მოწითალო ლებები აჯდებოდა.
არ დავიყვირო, შაქრო შეუსვენებ-
ლად ლოკავდა ქვამარილს და მწარე,
ბლანტ ნერწყვს ყლაპავდა. მაგრამ მა-
რილის გემო ახლა მისთვის თავისუფ-
ლების გემო იყო, და შაქრო გულის
არევაძედ ლოკავდა მარილს გასისხლი-
ანებული ენით...

ლამაზამ თავისი ხეშეში, სველი და
ხაოიანი ენა ფრთხილად მოუსვა შაქ-
როს ლოყაზე და კისერზე მიაყრდნო.
შაქრო შეკრთა, მოგონებებისაგან გამ-
ოფხიზლდა, ძლივძლივობით გას-
წია განზე ლამაზას ჩამოგრძელებული
დრუნჩი და წამოდგა. ძროხამ გულისტ-
კივილით შებღავლა, მსუბუქად გაჰკრა
რქები თეძოზე შაქროს, მაგრამ პატრო-
ნმა ყური არ ათხოვა. უხერხული ჯდო-
მისაგან ფეხები დაბუყებოდა. წვრილ-
წვრილი ნემსები ჩაერჭო ქუსლებსა და
ნაკუთალებში. დიდხანს არ მდგარა,
ცდილობდა ფეხებში ძალა ჩასდგომო-
და, მერე დაიხარა, ჯორჯო გომურის კე-
დელს მიაღდა და მიყუჩებული ლამაზა-
სკენ არცკი გაუხედავს, ისე გაემართა
კარისკენ. კარს ანჯამა ავარდნოდა და
ლურსმანზე ეპწიალებოდა. „დასაქედე-
ბელია“, — უნიათოდ გაიფიქრა შაქ-
რომ, მაგრამ ფეხებმა იგი ეზოში გამო-
იყვანეს.

სამზარეულოს მოღებული კარიდან
ახვარხვალეული ლობიოს მოტკბო
სუნი ეცა. მერე უცებ ელიკოს ხელს
მოჰკრა თვალი, დანა ეჭირა და ფიცარ-
ზე დაწყობილ მწვანილს ჭრიდა. ცოლის
ტანს ვერ ხედავდა, კარი უშლიდა. გა-
რეთ ციოდა. მოჭარებულმა ღრუბლებ-
მა საბოლოოდ დაფარეს მზე. შაქრო

უზანავი რთინავილი
ზაქრო

ადგილზე ცმუტავდა, არ იცოდა, რა ექნა — სამზარეულოში შესულიყო თუ სახლში. მაგრამ როგორც კი წარმოიდგინა, რომ ელიკო შეშფოთებულ მხერას აარიდებდა, სამზარეულოში შესვლაზე მაშინვე ხელი აიღო. სჯობია სახლში შევიდეს, ლუმელს მიუჯდეს და გალიგვებული ხელ-ფეხი გაითბოს. კეფაში ტკივილმა თანდათან უკლო და შემდეგ სულ გაქრა.

შედღებული, გუნდასავით შეკრული სიჩუმე მოულოდნელად გაჰყვითა მოსახვევებში ძალაგამოცლილი ავტომანქანის ძრავის ყურისწამღებმა ხრიალმა: შაქრომ ყური ცქვიტა, ცდილობდა გამოეცნო, საით მიემართებოდა მანქანა. უკვე აღარ ეეჭვებოდა, რომ ავტომობილი სახლს უახლოვდებოდა. ნეტა ვინ უნდა სტუმრებოდა სამუშაოდღეს, ისიც ამ დროს, გოჩა ნამდვილად არ იქნებოდა, ვერ მოიცილიდა და იმიტომ, თუმცა იქნებ მის რომელიმე მეგობარს მოეგუვნება ჩამოსვლა — მოდიან ხანდახან, თუკი გზა აქეთ უდევთ.

შაქრო კიშკრისკენ გაეჩქარა, მაგრამ მწვავე, მიხველტავმა ტკივილმა შუა გზაზე დაასო. ისევ დაუბნელდა თვალი. წინ გაიწოდა ხელები, თითქოს დაცემისა ეშინია და რაღაცას უნდა მოეჭიდოსო. ჰიშკრამდე შორს იყო და საყრდენი რომ ვერ ნახეს, ხელები თავისით დაეშვნენ ძირს; ტანიც ხელებს მიჰყვა, წინ გადაიხარა და მისი გასწორება პატრონს უკვე აღარ შეეძლო. მაშინ ვილაცის ღონიერმა ხელმა დაიჭირა, გახევებული ტანი გამართა და გულში ჩაიკრა.

„რა მოგივიდა მამა?“ — ჩაესმა შაქროს ვაჟის შეშფოთებული ხმა. მყისვე გამოფხიზლდა, თვალი გაახილა და გაჟანტულ მეწამულ ნისლში გოჩას ოღნავ გატყლევილი სახე დალანდა.

„რა უნდა მომსვლოდა, შენ საიდან გაჩნდი? — ბიჭმა არაფერი შემატყუოსო, ნაძალადევად წაიბურტყუნა შაქრომ.

— საიდან, საიდან და შინაური მაწონი მომენატრა. ამასობაში ზურგიკოც

გამოჩნდა, ჰოდა, აი, აქა ვარ, — მოჩვენებითი მხიარულება დაეტყო შვიკო. ის ყრუ ხმას, თვალებმა კარგად შეთვალა იერეს მამის გაცრეცილი სახე, იქნებ ისეთი რამ დაენახათ, რაც იმედს არ გადაუწურავდა. ხომ არ შეეძლო ეაქს მამისათვის ეთქვა, ისეთი საშინელი სიზმარი ვნახე, ცუდი წინათგრძნობისაგან მთელი დღია ეჭრიალებდიო. ვაითუ, სასაცილოდ აეგდო მოხუცს ანდა გული მოსვლოდა.

გოჩას ხელები მამის გამხდარ, წაწვეტებულ მხრებზე ეწყო, პირისპირ იდგნენ, თვალი თვალში გაეყარათ. გოჩას სუფთა, ჯანსაღი სუნთქვა შერეოდა მამის წყვეტილსა და მაწონივით მყავე სუნთქვას. უცებ მოუნდა გოჩას მაღლიერებით მიკვროდა შაქროს ტანჯულსა და გალანდულ სახეს, რომლის ნახვა სულ ნახევარი საათის წინათ აუხდენლად ეჩვენებოდა. მამაჩემს რაღაც მოურჩენელი შეჰყარიაო, ამის შეგრძნებაზე კინაღამ გული გადაუბრუნდა ბიჭს. ახლაც იგივეს გრძნობდა, თუმცა ცოცხალი მამა თვალწინ ედგა და თითქოს საღი და უვნებელი იყო...

ამასობაში შაქრო ძალ-ღონეს იკრებდა. ბიჭი, რომ იტყვიან, ციდან ჩამოუფრინდა, მაგრამ აი, ცუდ დროს კი მოვიდა; დახმარებით, მამას ვერაფრით დაეხმარებოდა, მაშ, რა საჭიროა ტყუილუბრალოდ შეაწუხოს და სამსახურს მოაცდინოს. ერთხელ რაკი მიხვდა, რომ შვილი სოფელში აღარ დაბრუნდებოდა, ცდილობდა მისი საზრუნავი არ გამხდარიყო. ისედაც დარდობდა ბიჭი, მოხუცებს ვერაფრით ვეხმარებო, მართლაცდა ორად ხომ არ გაიჭრებოდა: ვერც ოჯახს უშველიდა ამით რამეს და ვერც დედ-მამას შეუწყობდა ხელს, თვითონ გაწვალდებოდა და ეს იქნებოდა.

სოფლად გარჯასა და შრომას პატარაობიდანვე მიეჩვია და მოწიფულობაშიც, როცა სახელოვანი სწავლული გახდა, ამისი არ რცხვენოდა. არა, არ აიძულებდა შაქრო შვილს ეზრუნა მასზე და ოჯახზე. ცხოვრება თავად აჩვენ-

ებდა, რა გზას დასდგომოდა. ერთი ტოტილა შემორჩა იმათ, ოდესღაც მძლავრი მოდგმის ტანმაგარ ხეს, ჰოდა, დე, ხალვათად გაიზარდოს. შვილი სწავლას დაეწაფა, ყველაფერი გამოსდიოდა თავის საქმეში, რასაც ჩაიფიქრებდა, უკან არ დაიხევდა, სინდისიერად გააკეთებდა, როგორც გლეხის ბიჭს შეშენის. ჰო, მართალია, ქალაქელი ქალი მოიყვანა, ცოლს მოსაწყენი ეჩვენებოდა იმათი ჩაღამებული სახლი, გულზე არ ეხატებოდა სოფლის ჭონჭყო და ყოველდღიური შავი სამუშაო, მაგრამ ვერ გამტყუნებდი — სხვანაირად ცხოვრობდა მისი დედ-მამა, პეპერები. ემაღლეებოდა რძალს შაქრო შვილისა და შვილიშვილების მაგივრად — კარგი ცოლი და დედა იყო იგი, ცოდვას ჩაიდენდა თუ ამას ვერ დაინახავდა...

ამასობაში ელიკოც გამოჩნდა, სახე გაბადვროდა, ფეშტამალზე ხელს იწმენდა და ისე მორბოდა. მის დანახვაზე გვერდზე გადგა შაქრო, დედისა და შვილის შეხვედრას ხელი არ შეეუშალოო, დედის გული ყოველთვის კენესის, კაცისაზე მეტად განიცდის, ვერ ეგუება დიდხანს განშორებას.

გოჩამ პატარა ბავშვივით ჩაიკრა გულში დედა და თმაზე აკოცა, ელიკომ სახე დაუკოცნა, რაღაცის თქმა დააპირა, მაგრამ ზურგსუკან ქმრის მზერა იგრძნო და კრინტი აღარ დაუძრავს, არაფერი წამომცდესო, ტუჩზე ერთი ხელი მიიფარა, მეორე შვილს დაადო ხელზე. არ უყვარდა სინაზის გამოძეღანება შაქროს, თვითონ თავშეკავებული იყო, არც სხვას უწონებდა ამას. მოულოდნელად ჩამოვიდა ბიჭი, ჰოდა, ძალიან კარგია, რომ ჩამოვიდა...

ქიშკარში ზურიკო შემოვიდა, ტანმოჩრილი, მოუქნელი, სათვალისანი კაცი, ქვას წამოსდო ფეხი, დამფრთხალმა გახედა ძაღლის სადგომს და გვერდელად გაემართა შაქროსკენ. უყვარდა შაქროს ეს კაცი. ზურიკო გოჩაზე ბევრად ხნიერი იყო, მაგრამ ისე მეგობრობდნენ, თითქოს ერთ დღეს დაიბადნენ და მთელი ცხოვრება ერთად გაატარესო. ბევრი

ლაპარაკი არ უყვარდა ზურიკოს, იმიტომ კი არა, რომ სიტყვაძუნწი უფრო სხვისი მოსმენა ერჩივნა, უნდა გენახათ, რა ნეტარებას განიცდიდა შაქრო, როდესაც სამთავე ერთად ისხდნენ: თვითონ, გოჩა და ზურიკო. ჰო, კარგი იყო, როცა ერთად მოიყრიდნენ თავს, ამდენი ხნის შემდეგ შეხვედბოდნენ ერთმანეთს, დალევენენ შაქროს ღვინოს, სადღეგრძელოებიც გულითადი გამოსდიოდათ, განა იმათი სუფრა დიდსა და ახმაურებულ სუფრას ჰგავდა, სადაც ერთმანეთს კაციშვილი ვერ ცნობს, ყურთასმენა არ არის...

ზურიკომ ერთხელ კიდევ წაიბორძიკა, წამოწითლდა და მორცხვად გაუწოდა ხელი შაქროს.

— გამარჯობათ, ელიკო დეიდა, — შორიდანვე მიესალმა ზურიკო მეგობრის დედას, რომელიც ვერ იქნა და ვერ მოსცილებოდა თავის ნანინანატრ ვაჟს. ზურიკოს სალამზე ელიკომ, თითქოს ოჯახური საქმეები წამოავაგნაო, აფუსფუსებულმა ჩაიქნია ხელი: ოჰ, ამდენ ხანს აქ რამ გამაჩერა, ამ წუთში მოვალო.

— არ გინდა, დედა, დიდი-დიდი ერთი საათი დაერჩეთ, მაწონი და ყველიც გვეყოფა, პური თან გამოვიყოლოთ. რა უყავი პური, ზურიკო?

შაქრო თანდათან მოდიოდა გონს. ბიჭი ვერ უნდა მიხედეს, რომ მამამისი ძალიან ცუდადა. რაღაც უნდა დაუჯდეს, ამ ერთ საათს უნდა გაძლოს. ელიკოზეც უნდა ეჭიროს თვალი, ვაითუ რამე წამოროშოს გოჩასთან...

შაქრომ ხელი გამოსდო ზურიკოს და მანქანისკენ წაიყვანა პურის მოსატანად, ცდილობდა ნაბიჯი არ არეოდა, თან ცერად იყურებოდა შვილისკენ, ელიკომ დრო არ იხელთოსო. მაგრამ გოჩა, როგორც ყოველთვის ხდებოდა ხოლმე, როცა შინ ჩამოვიდოდა, ხარბად ისუნთქავდა ჰაერს და გახარებული იმზირებოდა ირგვლივ, თითქოს იმას დაეძებს, ჩემ არყოფნაში რაიმე ცვლილება ხომ არ მოხდაო. შაქრო შვილის სიხარულით ხარობდა, მისი მზერა აფ-

იჭებინებდა, რომ მონატრებოდა მამი-
სეული სახლი, მაშ, აქ კარგად
გრძნობს თავს, მაშ... ეჰ, არაფერსაც
არ ნიშნავს ეს. აქეთ დამბრუნებელი
აღარაა, ხანდახან ჩამოსვლით კი საქმეს
არ ეშველება, ოჯახს პატრონი სჭირდე-
ბა და არა სტუმარი...

ზურიკომ ორი პური გადმოიღო მან-
ქანიდან. — ერთი მთლიანი, ერთიც
კიდებმოხლეჩილი — გოჩას მეტი ამას
ვინ იზამდა, რამდენს არ ესაყვედურე-
ბოდა შაქრო ვაჟს, ამ ჩვეულებას მაინც
ვერ გადააჩვია. შაქროს გაეღიმა, როცა
პატარა გოჩას დამნაშავე გამომეტყვე-
ლება მოაგონდა, კარგად რომ შეახურ-
ებდა, პური რატომ დაგლიჯო.

შაქრო ლამის პაპად ერგებოდა თავის
ნაშიერს — ეჰ, ცხოვრება რომ არ გამ-
რუდებოდა, ის წყეული ომი არ ატეხ-
ილიყო, ახლა გოჩას ხნის შეილიშვილე-
ბი ეყოლებოდა. გოჩა ხომ ათას ცხრაას
ორმოცდაექვს წელს დაიბადა, როდეს-
აც შაქრო კარგა ხანია გადასცდა ორმო-
ცდას. როგორ რცხვენოდა ელიკოს
მეზობლების, არც შაქრო გრძნობდა
თავს უკეთესად, სასაცილოდ ამიღებე-
ნო, ფიქრობდა, ამ სიბერეში ბავშვის
გაჩენა რას აიტეხავ, მაგრამ დაცივნით
არავის დაუტყინია; გოჩა რომ დაიბადა,
მეზობლებმა სიხარულისაგან ღრეობე-
ბი გამართეს. ერთი რამ კი უსაყვედუ-
რეს შაქროს, ახალშობილს დაღუპული
უფროსი ვაჟის სახელი რად არ დაარქ-
ვა, სახელი აღორძინდებოდა ოჯახში,
გაუბედურებული გვარისთვის ამაზე
მეტი ბედნიერება რაღა უნდა იყოსო.
მაგრამ შაქრომ უკან არ დაიხია, არ აპ-
ყვა სხვის ლაპარაკს, იმიტომ, რომ არ
შეეძლო ასე მოქცეულიყო — ერთი
მეორეს ვერ შეცვლის. ან იქნებ ცრუ-
მორწმუნეობამ გადასძალა, ერთი და იგ-
ივე სახელი ერთი და იმავე ბედისა არ
დარჩისო...

მაინც რა ხელჩქარი ქალია ელიკო
— თვალის დახამხამებაში სუფრა გაწყ-
ობილია, საკმელ-სასმელი, რაც კი სახ-
ლში მოეძევება, მაგიდაზე აწყვია. გო-
ჩამ მეგობარი ნაკვეთის დასათვალისწი-

ებლად წაიყვანა, შაქროც სიამოვნებით
გაჰყვებოდა, მაგრამ არ შეიძლებოდა
ვაითუ ისევ დაეწყოს ტკივილი და არ
არ გაუაროს, სჯობია გარეთ გავიდეს
და ერთ საათს როგორმე გაუძლოს, სა-
ნამ გოჩა წავიდოდეს, მერე კი...

შაქრო სახლში ფრთხილად შევიდა,
გოჩას გამომცდელი მზერისა აღარ
ეშინოდა, მაგრამ რად გინდა, ელიკოს
სად დამალე, ვერაფერს გამოაპარებ
თუმცა ხმას არ იღებს. ერთ წუთსაც არ
დაიტოვება გოჩასთან, ყველაფერს ჩა-
უჟაკლავს, მერედა, რა ხეირია ეს შაქ-
როსათვის, აი, სამუშაოს კი მოაცდენს,
ისედაც ნახევარმა დღემ უქმად ჩაუარა
— ეტყობა, ბიჭმა რაღაც იგუშმანა და
იმიტომ ჩამოვიდა, დამალვით მაინც
ვეღარ დამალა.

ლეინოა ამოსატანი, მაგრამ არ გინ-
და სარდაფში ჩასვლა... უღვინოდ რო-
გორ შეიძლება, ელიკოს რომ უთხრას,
ყველაფერს აურ-დაურევს, ნამდვი-
ლად აურ-დაურევს, ქალს ლეინოს-
თან აბა რა ხელი აქვს. შაქრომ დო-
ქი აიღო და სარდაფში ჩასვლა დააპირა.
ოფლმა დაუცვარა შუბლი, დოქიანი
ხელი ისე აუქანკალდა, შეშინდა, ჭურ-
ჭელი არ გამივარდესო. მოღიავებული
სარდაფიდან ნესტის სუნი და სიცივე
ეცა. მოაგონდა, რომ დილას უკვე იყო
აქ და მარნის ზღურბლზე შეჩერდა,
იფიქრა, ძალას მოვიკრებო. იდგა ასე,
დოქიანი ხელი ბარძაყზე მიეტყუბა,
მეორეთი კი კარის წირთხლს ჩასჭიდებოდა.
თავბრუ ესხმოდა და ეგონა,
რომ ვიღაცის რკინის ხელი აქეთ-იქით
არწევდა.

არ ახსოვს, რამდენ ხანს იდგა ასე
— იქნებ ერთ წუთს ანდა სულაც ერთ
საათს. თუმცა, ალბათ, წუთზე მეტი არ
გასულა. უცებ ვიღაცის რბილმა ხელმა
ფრთხილად გაუხსნა თითები შაქროს,
დოქის ყური რომ ჩაებლუჯა და ჭურჭე-
ლი გამოართვა. შაქრომ ქუთუთოები
გახსნა, მაგრამ ვერაფერი დაინახა. ვი-
ღაცას, ეტყობა, გოჩას მაგრად მოეხვია
მისთვის ხელები, ჰოდა, შაქროც მოეშ-

ვა კარის წირთხლს, დაცემისა უკვე აღ-
არ ეშინოდა.

— აი, თურმე სად იმალები. უჩვენ-
ოდ სარდაფში რამ ჩამოგიყვანა, ალ-
ბათ, დიდ სიმდიდრეს მალავ. მაგრამ
ჩვენი გაცურება არც ისე იოლია, იმ
წუთში მიგხვდის, რომ აქ იქნებოდნენ.

გოჩა სხაპასხუპით ლაპარაკობდა, სო-
ტყვის თქმას არ აცლიდა მამას. მაგრამ
შაქრო არც აპირებდა პასუხის გაცემას,
ეშინოდა, ვითუ ხმამ მიმტყუნოს და
შვილი ყველაფერს მიმიხვდესო. ნელ-
ნელა სინათლე ჩაუდგა თვალში და მა-
ლე თვალწინ აუცეკვდა ზურიკოს სათ-
ვალის მქრქალად მზვინავი მინები. შა-
ქრომ ბაგე გახსნა და გაღიმება სცადა,
იქნებ ამით მაინც გაემართლებინა ამ-
დენი ხნის ღუმელი.

ზურიკო ისე ირწეოდა, თითქოს ხან
თითის წვერებზე დგება, ხანაც ქუსლე-
ბზე ეშვებაო. მასთან ერთად ირწეოდა
ლოქიც, რომელიც ხელში ეჭირა და შა-
ქრო კვლავ შეშინდა, ლოქი რკინით შე-
ქედილ კარს არ წამოეკრა და ყური ხე-
ლში არ შემრჩესო. მაგრამ მაშინვე ია-
ზრა, რომ ზურიკო კი არა, თვითონ ირ-
წეოდა. „იდექი“, — უბრძანა თავის
თავს შაქრომ. „იდექი“, — ისევ გაიმე-
ორა მან და შვებით ამოისუნთქა, რაკი
ირგვლივ ყველაფერი თავის ადგილზე
დადგა — გაჩერდა ზურიკოს ლოქიანი
ხელი, თვითონ ზურიკოც აღარ ირწეო-
და, თითქოს შლეგი ქარი, აქამდე რომ
არხევდა და აქანავებდა, ეზოდან გაი-
პარა, დაცხრა და დაშოშმინდა.

— აღით მაღლა, მე ღვინოს მოვი-
ტან.

— შენთან დავრჩებით, მამა. თან
დროს ვიხელთებ და ზურიკოს სარდ-
აფს დავათვალიერებინებ, ცოტასაც წა-
ვიტრაბახებ.

გოჩამ ჩამრთველი გააჩხაკუნა და
წინ წავიდა. იმედმოცემული შაქრო უკ-
ან მიჰყვა. ზურიკო სულ ბოლოს მიდი-
ოდა გვერდელად.

— წაიღებ ღვინოს? სწორედ დღეს
გადავიღე ბოცებში. — ყრუდ ჰკითხა

შაქრომ, ჯერ კიდევ ვერ მოსულყოფ
გონს.

— რატომაც არა, წავიღებ, მაგრამ
ტიკით მირჩევნია, ღმერთმა ნუ ქნას და
არ მინდა მაშინდელივით... — უთხრა
გოჩამ და ხმა ჩაიწყვიტა, მაგრამ უკვე
გვიან იყო.

აფორიქდა შაქრო.

— მაშინდელივითო?

— არაფერი, არაფერი, ცოტა დამე-
ღვარა გზაში, — სცადა მიფუჩჩვება
გოჩამ. — ჩვენს ოღროზოღრო გზებზე
აბა რა გასაკვირია. ჰო, მართლა, ბიჭე-
ბა მითხრეს, მალე გუდრონს გააგებე-
ნო. ჰოდა, მაშინ უფრო ადვილი იქნე-
ბა შენი ნახვა, ზურიკო ხშირად ამრმი-
ყვანს, მანამდე ჩვენი გზებისა ეშინია.

— მეშინია, არა! განა ასეთ გზებზე
მივლია. შენ ერთი მანიშნე და...

— ალბათ, გაუტყდა ბოცა, ნაღდად
გაუტყდებოდა, ჩემი ბრალია, არ შეიძ-
ლება ღვინის უტიკოდ წაღება.

აი, სულ ბოლო დრომდე შაქრო
თვითონ აკეთებდა ტიკებს, ეს საქმე
მართლაც უნაკლოდ იცოდა, მაგრამ
რაც ხანი გადიოდა, უფრო და უფრო
უჭირდა თხისა და ცხვრის ტყავის მო-
თრიმელა, გაფისვა და ამოეკრვა — დი-
დი ჯანის პატრონი უნდა იყო, წლებ-
თან ერთად კი, როგორც ცნობილია,
ძალ-ღონე როდი გემატება კაცს. ჰოდა,
დადგა დრო, როცა ტიკის კეთებაზე
უარი უნდა ეთქვა და სხვაგან ეყიდა.
რა საოცარიც უნდა იყოს, ჭონს ვერ-
სად მოიძევდი; კაცმა რომ თქვას, წინ-
ათაც თითზე ჩამოსათვალი იყვნენ, იქ-
ნებ მამაპაპური ხელობა გადაავიწყ-
დათ; ასე იყო თუ ისე, ხეირიან ტიკს
ვერ იშოვნოდი. ორი ტიკილა ებადა შაქ-
როს — ერთი მთელი, თვითნაკეთი,
ფუთიანი, მეორე კი ნაყიდი, მკვრივი
და პატარა. თვალისჩინივით უფროხი-
ლდებოდა მათ შაქრო. ამ ბოლო დროს
პლასტმასის კასრუკები გაიჩინა ხალხმა,
რამდენსაც გინდა, იშოვი; კარგია, ად-
ვილად საზიდია, მაგრამ ტიკთან აბა
რას მოვა. ასეთ კასრში ერთი-ორი სა-
ათითაც რომ ჩაასხა ღვინო, გაიხედავ

და ფერი დაუკარგავს, რაღაცნაირი გემოც დაჰკრავს, უსისრცელო, პლასტმასის გემო, ველარაფრით მოაშორებ — ღვინოს თუ სვამ არ გეგონება, წამალს უფრო ჩამოჰგავს. კი, ბატონო, ტიკი არც ისე მოსახერხებელია, მაგრამ ღვინოს ფერი, გემო და სუნია არ ეკარგება, მარნიდან ციმციმ მოტანილისგან ვერ გაარჩევ. მთელი საიდუმლოებატ ხომ ისაა, ტიკს თხის ან ცხვრის სუნია არ ასლიოდეს.

— ამ ბოციდან ჩამოვასხათ, ნაკლული არ დაიტოვება, დედაშენს ძმარი ისედაც არ აკლია. დაიცა, ჯერ ტიკი გავავსოთ, ღოქი მერე.

შაქრო სარდაფის კედელთან მივიდა, სადაც ხის სამშველზე ეკიდა ფეხებგაფარჩხული ტიკი. ჩამოიღო ტიკი, ხელით მოსინჯა და რბილი, მოქნილი ტყავი რომ ნახა, კმაყოფილებით ამოაზმულია. არ გამშრალა ჯერ, არ ჩამოქნილა, არც ტყაცატუცი გაუღის — ტიკის გაკეთება ერთი ამბავია და მისი შენახვა — მეორე. ეს არაა ადვილი საქმე. წელიწადში ორჯერ მაინც უნდა გაფისო, ტენიანობა შეუნარჩუნო, ამას გარდა, რამდენი რამ უნდა უყო, რომ ასე რბილი და დამყოლი დარჩეს.

შაქრომ ფეხიდან საცობი ამოაძრო და ფრთხილად ჩაჰბერა ტიკში. ჰაერი ტიკის კედლებს მიასკდა და ჭურჭელმა ჩქამი გაიღო. შაქრომ ბოთლის ყელში ჩაუშვა რეზინის მილი. ღვინო მოქაჩა და როცა სითხე ენაზე ემწკლარტა, მილის მეორე ტუჩი ტიკის ფეხის ნახვრეტს მიუშარჯვა. სასმელის ჰავლი ჭურჭელში ჩაედინა და იგი თითქოს ვაცოცხლდა, სული მოითქვა. შაქრომ ცოტა შეიცადა, მილი ამოიღო, გოჩას გადასცა, ტიკის ნახვრეტს საცობი დაუცო და ღვინო ღონივრად შეანჯღრ-შემოანჯღრია. ტიკი ხან დაიჩუტებოდა, ხანაც ისევე გაიბერებოდა. ღვინო ჭურჭლის კედლებს ეხლებოდა, უმოქმედობისაგან გამცონარებულ ტიკის გულგვამს ლოკავდა და მათრობელა სისველით ეღნთავდა, და როცა სითხემ ყველგან შეაღწია, ტყავის თითოეულმა

უჯრედმა, თითოეულმა გოჯმა ღვინოს სურნელება შეისრუტა, დაიბერა და დაიჭირა, შაქრომ ნარჩენი ღვინო გადმოსახა, გოჩას რეზინის მილის მეორე ბოლო გამოართვა და კვლავ ტიკის ნახვრეტში ჩაუშვა; მერე ტიკი ძირს დადო და ღვინის ჰავლის ჩქაფანს დააყურა. მოლოდინით გულგადაღებული, გაფშეკილი ტიკი თვალდათვალ ივსებოდა, მრგვალდებოდა და ძალას იკრებდა, გადაპრილი ფეხები უკვე მაგრად და ამყად იდგნენ იატაკზე, წიაღისეული ბუბუბუყი ისმოდა გამობერილი მუცლიდან. და აი, ბოლოს გვერდზე გადაიზნო გატიკნილი ტიკი, ერთი შეიჩხა, გაიბერა და ნეტარებით გაირინდა; განგან გაფარჩხა წინა ფეხები.

შაქრომ რეზინის მილი ამოიღო, ისევ გადასცა გოჩას და გალიციციებულ ტიკის ფეხს საცობი დაუცო. მერე ალერსით მოუსვა ხელი დოლივით გადაჭიმულ ხაოიან მუცელზე და შვებოთ ამოისუნთქა. ტიკივლს კეფაში უკვე აღარ გრძნობდა და ეს მას კეთილად ენიშნა.

— წაიღეთ ტიკი, ამასობაში მე ღოქს გავავსებ.

— ერთად მოვედით, ერთადვე წავალთ. დაგელოდებით, მამა.

სიამოვნებდა შაქროს გოჩას მიამიტი ეშმაკობა. გულის სიღრმეში იმას ნატრობდა, შეილი, შინ დარჩენილიყო თუნდაც ერთი-ორი დღით, სანამ ეს ოხერი ტიკივლი საბოლოოდ არ დაუცხრებოდა. ამასთან გრძნობდა, რომ რაღაც სატიკივარმა ტანში ჩაიბუდა, აღარ წავა, არ დატოვებს მას, უკან არ დაიხვეს. ჰოდა, რაკი ასეა, რაღა უნდა აქ გოჩას, ტიკივლს თვალში უნდა შეხედო, სიკვდილსაც არ შეუდრკე, მოწმეები ზედმეტია. შენმა ტიკივლმა სხვას ტიკივლი რად მიაყენოს, მით უმეტეს ახლობლებს. ყველაფერს თავისი წესი და რიგი აქვს — სიკვდილსაცა და სიცოცხლესაც. იმათი გზები არ უნდა შეიყაროს...

აბუბუბუყა ღვინო ბოცის ძირში, შევიდა რეზინის მილში, ჩაესხა ღოქში და

ბოცაც დაცარიელდა. დოქი ძირს ექაჩებოდა, და შაქროც დაჰყვა სიმძიმეს, ოდნავ მარჯვნივ გადაიხარა. ტკივილი აღარ აწუხებდა. გოჩამ და ზურიკომ ციმციმ აიტაცეს დამძიმებული ტიკი და გასასვლელისკენ გააქანეს. შაქრომ დოქი იატაკზე დადგა, წყალი გადაავლო რეზინის მილს, მერე ბოცას ყელი სიმინდის ტაროს ნაგულით დაუტო, ერთხელ კიდევ გახედა მკრთლად მოკიანთე ღვინიან ბოთლებს, დოქს მომრგვალებულ ყურზე წაავლო. ხელი და ბიჭებს უკან გაჰყვა.

ჯერ მძიმე კარი გაიხურა, მერე სინათლე ჩააქრო და ეზოში გავიდა. გოჩამ და ზურიკომ რაღაც უთხრეს ერთმანეთს და ტიკი მანქანის საბარგულში ჩადეს. შაქრო შორიდან ხედავდა იმათ დახენქილ ზურგებს, უცებ გულის არეში ტკივილი იგრძნო. „ნეტა კიდევ მიწერია ბიჭის ნახვა? იქნებ, ჰო და იქნებ არა. არ გაუშვა, შაქრო, შენი ვაჟი შენთან უნდა იყოს. მამის სიკვდილი არაა იოლი საქმე. მაშ, სიკვდილს ებირები? არა, არ მინდა სიკვდილი, მაგრამ, ეტყობა, ჩემი ჭერიც დადგა. ყველაფერს აქვს დასასრული. სიცოცხლეც მთავრდება. შენ რომ ცხოვრება გამოიარე, იმნაირი კაცი ბუნებას უნდა უმადლოდეს, რომ ამდენ ხანს გაცოცხლა, ის კი არა, ზედმეტად გულმოწყალებაც მოგექცა, დასაჩვიოლი არაფერი გჭირს. ამბობენ, სიკვდილი რომ მოგვა, ადამიანს თურმე საშინლად მოგინდება ყველა იმათი ნახვა, ვინც სიცოცხლეში ასე გიყვარდა. ჰო, რა თქმა უნდა, ბიჭი, შეილიშვილები... შენ მოყვასებს გული არ უნდა მოუშნამო სიკვდილის ნახვით...“

გოჩამ და ზურიკომ ხელები დაიბერტყეს და ხელსაბანისკენ გაემართნენ. შაქრომ დოქი შემოიტანა ოთახში. სუფრა გაიწყო. ელიკომ ცეცხლს შეუბერა ღუმელში და ოთახში ჩამოწვა მოტკბო, მტრედისფერი ბოლი.

შაქრომ თეთვები მისწი-მოსწია და დოქი მაგიდაზე დადგა. ელიკო მოლაშუქებული თვალებით ასცქეროდა

ქმარს. იგი მისკენ არ იყურებოდა, მაგრამ გრძნობდა ცოლის სევდიან ნახევარს. შეშფოთებულ მზერას. ცხვირში უღიტინებდა ხის წვენისა და ფისის ჩვეულებრივი ცხარე სუნი. მაგარ გუნდასავით მიებჯინა ყელში რაღაცა. გადავცლაპავო, იფიქრა, მაგრამ ხველა აუტყდა, სული შეეხუთა. ხელისგული ტუჩებზე მიიფარა, ხიხინის შეჩერება სცადა, თვალები მოიფშვინტა და ყურადღება დაძაბა.

ღმერთმა უწყის, საიდან გაჩნდა იქ ელიკო და ჰიქით ასკილის ნახარში შაქრომ. შაქრომ აჩქარებით მოწრუბა მწყლარტე სითხე და სული მოითქვა. „ეს რა მომდის, გული ამიჩუყდა. ღონე გამომაცალა ტკივილმა, საძრაობა აღარ მომცა. ბიჭის ჩამოსვლამ თითქოს დამიამა სატკივარი, მაგრამ გული ამიჩვილდა სულმთლად, გამასაცოდავა, არა, თავს უნდა მოვერიო. ხელებში სულ წამერთვა ძალა, აიღე-დაიღე, რა აზრი აქვს. წავიდე უნდა აქედან, მაგრამ სად წავიდე? საავადმყოფოში, წავალ, ჰო, საავადმყოფოში სჯობია. იქ უფრო გამიიოლდება ყოფნა, შეილისგან შორს ვიქნები, არც ელიკოს შეშინებულ თვალებს დავინახავ. მაგრამ ჯერ გოჩას გავამგზავრებ, შიშს გადავუგდებ და შინ გავაცილებ, მერე კი წავალ“.

ამის გაფიქრებაზე შაქროს გულს მოეფონა. მარტო როცა ხარ, გაძლევა ადვილია. დიდი ხანი მაინც არ მომინდება, თუმცა ამაზე მერე ვიფიქრებ, გოჩას როცა გავისტუმრებ. ჰო, საავადმყოფომდე მისვლა არ გინდა? ეჰ, მივალ როგორმე, მივალ და მერე ვნახოთ.

გოჩამ და ზურიკომ უსიტყვოდ გაიხიცეს ხელები. ელიკომ ერთხელ კიდევ მოავლო მზერა სუფრას, რაღაც მისწი-მოსწია, რაღაც გაასწორა, სახე შეიკმუხნა და გაიღიმა. — არ გელოდით დღეს, არაფერი მომიმზადებია.

— რას ამბობ, დედიკო, ყოველდღე რომ მოგვცა ასეთი პურ-მარილი, მეტი რაღა გვინდოდა.

— შენ რომ გისმინოს კაცმა, ვინმეს

ეგონება, ქალაქში ხალხი თავს შიმშილით იკლავსო.

— არა, არ არის მართალი თუ? ვერ ნახავ კაცს, დიეტაზე რომ არ იჯდეს, ჭანს უფრთხილდებიან, ჩვენსავით კი არ არიან. შენი ბრალია, ნაირნაირ კერძებს რომ აკეთებდი.

შაქრო ძალდაუტანებლად, ცალი ყურით უსმენდა დედა-შვილის აბლაბუდასავით მსუბუქ საუბარს და ფრთხილად ავსებდა ჭიქებს ღვინით.

— მე არ დამისხა, შაქრო ძია, სულ ერთია, ვერ დავლევ, საქვსთან ვზივარ.

— დალევ თუ არ დალევ, ჭიქა სავსე უნდა იყოს.

შაქრომ ზურგი მიუშვირა ღუმელს, საიდანაც საამო სითბო მოდიოდა. ამისათვის იგი ამოჩემებულ ადგილს შეე-ღობა მაგიდასთან; ამასობაში გოჩა, რაკი ვერ გადაეწყვიტა მამის ადგილი დაეკავებინა, თუ არა, გაუბედავად ცმუკავდა მაგიდასთან. პატარაობიდანვე იცოდა ქართული სუფრის ადათ-წესები და ამისათვის არც მოწიფულობაში უღალატია. ბუნებით გოჩას ძაბუნია არ ეთქმოდა, მაგრამ მამის სიახლოვეს ხშირად იჩქმალებოდა და ზედმეტ მორიდებას იჩენდა. სახლიდან რომ წავიდოდა, ხანდახან თავს დასცინოდა, მაგრამ ჩავიდოდა თუ არა შინ, ყველაფერი მეორედებოდა.

აი, ახლაც, ზურიკო მამას ხელმარცხნივ დაუსვა, თვითონ კი დაჯდომას არ ჩქარობდა. — მოდი, აქ დაჯექი, დროა შეეგუო ოჯახის უფროსის ადგილს, — იხუმრა შაქრომ, მაგრამ შვილის მოღრუბლულ სახეს შეავლო თვალი და ელიკოს მიუბრუნდა: — რძე მოიტანე, იქნებ ზურიკოს დაელია, წყალს მაინც სჯობია...

ელიკო ოთახიდან გავიდა და სუფრაზე სიჩუმე ჩამოვარდა. გოჩა ყურადღებით უწყობდა ზურიკოს თევზზე ყველსა და მწნილეულს, ზურიკო კი ცდილობდა არ დაერღვია სიჩუმე და მეგობრის ხელს უკან სწევდა, საკმარი-სია, ბეტი არ გინდაო.

— ადგილი უნდა შეიფერო, გვითხარი ერთი-ორი სიტყვა.

— ოჰ, არა, არა, თამადად მე ვერ დავდგები, ეს შენი საქმეა.

— გეუბნები, გვითხარი-მეთქი. მართო ხომ არ დალევ ღვინოს, როცა აღარ გეყოლება.

გოჩა ერთბაშად მოიქეშა, მაგრამ მოავლო ხელი თლილ ჭიქას.

შენი სადღეგრძელო იყოს, მამა! მიხარია, რომ ჯანმრთელს გხედავ. ღმერთმაც ქნას და ჩვენ სახლში მრავალ წელს არ დაგეთმოს უფროსობა.

— აბა, რაებს ამბობ, შეიძლება ამით დაიწყო სუფრა? თუმცა, ხმას აღარ ვიღებ, თამადას სიტყვა არ უნდა გაუბედო.

ზურიკომაც ასწია ჭიქა. — ღმერთმა კარგად გამყოფოთ, ძია შაქრო. მიყვარს თქვენთან ყოფნა, მით უმეტეს, როცა კარგად და ჯანმრთელად გხედავთ.

„კარგად და ჯანმრთელად“. — გაიფიქრა შაქრომ. — ერთ დროს არც ერთი მაკლდა და არც მეორე. დღეს კი წასულია ჩემი საქმე. თუმცა, მგონი, ტყვილი გაქრა. არა, კი არ გაქრა, გაიტრუნა. ჰოდა, მადლობა ღმერთს. განა იფიქრებდი, რომ დღეს შვილის ნახავდი და ღვინოს დალევდი? იფიქრებდი განა? მაშ, ჯერ კიდევ არ დამდგარა აღსასრული, მაშ, ჯერ კიდევ მომდევს ძალა. ნეტა დიდხანს? გოჩას წასვლამდე გავძლო და მერე...”

— მადლობელი ვარ თქვენი, შვილებო, გაცოცხლათ ღმერთმა ჩემი ასე გახარებისათვის... — ესა თქვა და ღვინო დალია შაქრომ. ენაზე მოელამუნა სასმელი, სასაზე მისწვდა, ნახად მიეფერა ყელზე და კუჭში ჩაელვარა. თვალი დახუჭა შაქრომ, ეამა ღვინის გემო. სითბო მოედო მთელ სხეულში და ის მალე ისევ გათბა, როგორც ღუმელს მიფიცებული ზურგი.

გოჩა და ზურიკო ფიქრებს წაეღო, ჰამდნენ და თავი თევზში ჩაერგოთ. კარის ზღურბლზე ელიკო გამოჩნდა, ხელში რძიანი დოქი ეჭირა, ხან შვილს

შეხედავდა, ხანაც ქმარზე გადაიტანდა მზერას. თითქოს უნდოდა სამუდამოდ ჩაებქდა გულში, რომ მამა-შვილი ერთად იჯდა, ერთ ადგილს იყოფდნენ. შაქროს თეფშზე მიღებულმა ცარიელ-მა ჭიქამ დამშვიდა იგი. მაშ, ყველაფერი კარგადაა.

ელიკო ზურიკოსთან მივიდა და თიხის ტოლჩაში რძე ჩაუსხა. „ხმას რატომ არ იღებენ, თითქოს პირში წყალი ჩაიგუბესო, — გაიფიქრა მან. შაქრო ვერ იტანს, როცა სუფრაზე სიჩუმეა.“

— მაღლობა, ბიცოლა ელიკო. აი, ამას კი სიამოვნებით დავლევ.

— გამოტყდი, ხომ გშურს ჩვენი, გიცნობ მე შენ. აღიარე, როდის დალიე უკანასკნელად რძე პურ-მარილზე? აი, მე ღვინოს დავლევ და დავინახავ, რა მოვივა...

შაქროს უცებ ძილი მოუვნდა. „აღბათ, სითბომ მომთენათ“, — უხალისოდ გაიფიქრა მან. ძლივს ესმოდა სხვისი ლაპარაკი. რძისფერმა ნისლმა დაუბურა მზერა. თითქოს ზეწარს მიეფარნენ შვილისა და ზურიკოს სახეები. თვალი დახუჭა შაქრომ. სითეთრეა. გაახილა თვალი. ისევ სითეთრეა. შავი წერტილები ჩნდებოდა და ისევ ქრებოდა თეთრ ტილოზე. „ჩიტის სკინტლს არ ჰგავს?“ — შიში არ უგრძენია, ისე, გაიფიქრა დაქანცულმა შაქრომ. თოვლის საფარი ძალიან სქელია, არაფერი ჩანს, არც არაფერი ისმის. დუმან თუ არ ისმის? უცებ ჩანგლის წყარუნი გაიგონა.

„მაშ, მესმის, არც ისეა საქმე, როგორც მეგონა. ახლა კი თოვლის საფარი უნდა ჩამოვაშორო, ჰო, მაგრამ როგორ ჩამოვაშორო, ხელებით? ოპ, რომ ვიცოდე, რანაირი სახე მაქვს ახლა, რანაირი თვალები. სხეები ხომ მხედავენ? ის თოვლის საფარი მე მიშლის ხელს იმათ კი არა. თავი უნდა დავიჭირო, მაგრამ სად გამირბის თვალები?“

შაქრომ ხელები მუხლებზე დაიწყო და გაიმართა. ისევ გრძნობდა ლუმელიდან მოდენილ სითბოს, თუმცა ეს უკვე აღარ ახარებდა. უცებ თეთრ ფანტელ-ებად დაიფლტოთა სქელი ნისლი და

თვალწინ გაუკრთნენ გარინდებული თეთრისგან დაქანცულ შაქროს. ^{გარინდებული თეთრისგან დაქანცული} ქეები ხან მალლა აფრინდებოდნენ, ხანაც დაბლა ეშვებოდნენ, როგორც ელიკოს ჯოხით გაფერთხილი ლეიბის ბუმბული. თუკი ასე გაგრძელდა, მალე ჩამოეცლება თვალზე ბისტი.

ამასობაში გოჩა დედის სადღეგრძელოს სვამდა, ხმა უწყდებოდა, მერე ისევ გაუმთელდებოდა ხმა, კვლავ ჩაუწყდებოდა. შაქროს გაუკვირდა. „იქნებ მარტო მე მეჩვენება. არა, თითქოს ყურს არ მაკლია. ფრთხილად ავიღებ ჭიქას. ოღონდ ჯერ ზურიკომ თქვას სადღეგრძელო. ფრთხილად ავიღებ ჭიქას რომ ღვინო არ დავღვარო და გადმოუშხეფებლად დავლიო. ფრთხილად ავიღებ ჭიქას, არც დავღვრი და არც გადმოვაშხეფებ“.

ზურიკომ წამოიწყო სადღეგრძელო. ფიქრებში ჩაფლული შაქროს სიტყვები არ ესმოდა, მხოლოდ იმას ატყობდა, რომ ზურიკო ისევ ლაპარაკობდა. აღბათ, მალე დაამთავრებს და, მუხლებს აცილებულმა მისმა ხელმა უნდა მიაღწიოს სუფრამდე, უშეცდომოდ აიღოს თლილი ჭიქა, ხმა გაკმიდა ზურიკომ. დროა. შაქროს მაღავი უნიათოდ აიწია მალლა და მაგიდის კიდისაკენ წავიდა. გზაში მოკმუტნილი, წებოვანი მუშამბა შემოხვდა. ფანტელები დამძიმდნენ და თითქოს სველი თოვლის ფიფქებიაო, დაბლა დაეშვენენ. ხელი ცივ წახნაგს შეეხო. ჭიქაა.

შაქრომ თითები გაფარჩხა და ჭიქას მოავლო, დაილაპარაკა, მაგრამ ვერ იცნო საკუთარი ხმა — მშრალად ეკრეხებოდა, როგორც ფიჭვის ნემსები ფეხქვეშ. სიტყვები არ ისმოდა — მხოლოდ მშრალი ხრაშუნი. იმათ ესმით, უსმენენ, მაშ, გაუგონიათ.

ახლა ჭიქა უნდა ააცალოს სუფრას, წებოვან მუშამბას, ელიკოს ეტყვის, ეს დაწყევლილი მუშამბა გადაადგოს, თითქოს ბუზიჭერია გადაუგდია. ჭიქის ძირი ასცილდა მუშამბას და პირისკენ წავიდა. გაღწია სველ თოვლის ფიფქებს და პირს მიუახლოვდა; შაქრომაც

დაინახა მომწვანო ღვინიბი სავსე გარ-
ებული თლილი ჭიქა. ტუჩთან მიიტანა
პირმომსხვრეული სასმისი და თავი ას-
წია.

მეჩხერ-მეჩხერ ჩამოცვნილი და და-
პატარავებული ფანტელები აღნებოდა
სახეზე ელიკოს. თეთრ-თეთრსა და გა-
ტეტკილ სახეზე. თვალებმა გააღნეს
თოვლი, მაგრამ თვითონ გაიყინენ. შა-
ქროს თავი არ გადაუგდია, ისე, სულ მა-
ღლა-მაღლა სწევდა ჭიქას და ყლუპ-
ყლუპად ისხამდა პირში ღვინოს. ამჯე-
რად ღვინის გემო შაქროს არ უგრძე-
ნია, ცარიელი სასმისი მუშაბაზე დად-
გა და ცერად გახედა ხელმარჯენივ
მჯდომ გოჩას.

თოვლმა საბოლოოდ გააღხო გოჩას
თითქოს მზედაკრული, გაშავებული სა-
ხე და ლიბრგადაცლილ შაქროს თვალ-
წინ დაუყენა.

— მაპატიე, მამა, ჩვენი წასვლის
დროც მოვიდა, — მოულოდნელად ხმა-
მაღლა გაისმა გოჩას ხმა. შაქრო შეკ-
რთა. ვერ გეტყოდათ, რა იყო ამის
მიზეზი — შვილის ხმამაღლა დალაპა-
რაქება თუ მისი სიტყვების შინაარსი.
ორნაირმა გრძნობამ — წუხილმა და
შეებამ — ერთდროულად მოიცვა შაქ-
რო.

— ცხადია, უნდა წახვიდე, დალამე-
ბას აღარაფერი აკლია, — ძლივს ამოი-
გნო ენა შაქრომ. — ყველაფერი გაამ-
ზადე, ელიკო?

ელიკო უსიტყვოდ გაემართა კარის-
კენ.

— სანამ გაემზადება, თქვენი სადღე-
გრძელო მინდა შევსვა, შენი, ზურიკო
და შენი, შვილო. კარგი მეგობრები
ხართ, ცუდ გზას არ ადგახართ. ჩვენი
თავი ნუ დაგავიწყდებათ, აქ სტუმრები
არ უნდა იყოს, თუმცა მაინც სტუმრე-
ბი გქვიათ... ღმერთი იყოს თქვენი შე-
მწე... — სულმოუთქმელად შესვა შა-
ქრომ; ახლაც არ უგრძენია ღვინის
გემო და არც მისი სიბო. ტატიო სდი-
ოდა ძარღვებში სისხლი, თითქოს ღვი-
ნო კი არა, წყალი დაელიოს.

გოჩამ და ზურიკომ ერთსა და იმავე

დროს ასწიეს ჭიქები და ერთმანეთს
მიუჭახუნეს. — მაღლობა, მამა, მაღლობა
ან მინდა დარჩენა, მაგრამ საქმეს რა
ვუყო. საქმეს, ეშმაკს წაუღია. ცოტაც
მოითმინე, შემოდგომისკენ დისერტაცი-
ას დავამთავრებ, შევებულებას ავიღებ
და მაშინვე სახლის შეკეთებას შევუდგ-
ები, ზურიკოც მოგვეხმარება. ყველაფ-
ერს მოვასწრებთ, ოღონდ დროა საჭი-
რო. მთავარია, შენ იყო კარგად, უშენ-
ოდ თავს ვერ მოვაბამ. შენი იმედი მე-
ქნება, ზურიკო, ძმად მიმაჩნისხარ, მეტი
რალა გითხრა.

გოჩამ შეისვენა, ნელ-ნელა მოწრუპა
ღვინო და ჭიქა მაგიდაზე დადგა.

— მაპატიე, მამა, მაგრამ მეჩქარება.
სხვა დროს გასაქცევად აღარ მექნება
საქმე.

— რა პატიებას ითხოვ, თითქოს უც-
ხო ვიყო და არაფერი მესმოდეს. საქმის
ღალატი არ შეიძლება, უსაქმოდ რა გა-
გეაძლებინებს. ბავშვები დამიოცნე და
ჩამომიყვანე შევხედო ერთი.

— არ გამოგვივიდა დღეს ქეიფი, მა-
გრამ ღმერთია მოწყალე, სხვა დროის-
თვის გადავდოთ.

შაქრო წამოდგა, ზურიკოც და გოჩაც
წამოიმართნენ. ოთახში ელიკო შემო-
ვიდა და კართან აიტუზა. კაცები მისკენ
ზურგით იდგნენ — შაქრო შუაში, გო-
ჩა მარჯენივ, ზურიკო მარცხნივ —
და მრავალმნიშვნელოვნად უყურებენ
ერთიმეორეს. შაქრო შვილისა და მისი
მეგობრის გვერდით ისე პატარა ჩანდა,
ელიკოს გული შეეკუმშა. შაქრო კარის-
კენ გაემართა დღევანდელი გაჰიმულ-
გახევებული ნაბიჯით. გოჩა და ზური-
კოც უკან მიჰყვნენ. ელიკო განზე გად-
გა, შემდეგ მაგიდასთან მივიდა, მწწნის
თევში დაახუზა, პურს ჭურჭლის სუ-
ფთა ტილო გადააფარა, ღვინიან ღოქს
ჭიქა ჩამოამხო, სახოცი შეისწორა და
კაცებს ეზოში გასდია.

— გალერეას, ერთი მეტრი მინდა
მოუშმატო, სულ ერთია, მაინც ქვისაა.
სამი მილი თავისუფლად ეყოფა: აქეთ,
იქ და იქით. აი, იქ, გადავტიხრავ, კარს
შევაბამ და კიდეც ერთი ოთახი იქნება.

მესერს შევცვლი, წელს გაძლებს როგორმე. გომსა და საცხველს გაისად სახლიდან მოშორებით, ქვემო ეზოში გადავიტან. სისუფთავეც იქნება და ბუჩებიც იკლებს.

შაქრო ნასიამოვნები უსმენდა გოჩას; იგი გაცხარებით იქნევდა ხელებს, ზურვიკოს უჩვენებდა, სად რა უნდა დაედგა. საქმე ის როდია, შეასრულებს თუ არა იგი, რასაც ამბობს, ისიც კარგია, რომ ამის მნდომელია. ვინ იცის, იქნებ დროთა განმავლობაში გოჩა აქეთ გადმოვიდეს, არ გააუქმოს სახლი, მიწასაც მოუაროს.

შვილის სიტყვებმა გული მოუფონეს შაქროს და მასთან განშორება ახლა ისე აღარ ემწარებოდა. „შეიძლება ყველაფერმა ჩაიაროს, ცოტა უნდა მოვითმინო, ცოტა მოვითმინო და მერე საავადმყოფოში დავწვე.“

ელიკო ამასობაში საბარგულში აწყობდა ნახერხში შენახულ დიდ-დიდ რბილ ვაშლებს, ნივრის გალებს, გასანთლულ ქალაღში შეხვეულ ჩურჩხელებს, ალუმინის ქვაბით წათხაში ჩადებული ერთ თავ ყველს. გოჩა ხელს აქნევდა, ცდილობდა რამენაირად შეეჩერებინა საბარგულში ამდენი ძღვნის ჩალაგება, მაგრამ ელიკო საქმიანად განაგრძობდა თავისი იატაკქვეშეთის მანქანაში ჩაწყობას. ბოლოს, ჩალაგება დაამთავრა და ზემოდან კაკლით გატენილი ტომარა დაადო, თანაც ცელოფანის პარკით გვარიანად შემპკნარი ბროწეული დაამატა.

— ეს შენი არ გეგონოს, ბავშვებს მიუტანე, ყელი ჩაისველონ, ახალი ხილის შემოსვლამდე ჭერ დიდი დროა, — ხამუშ-ხამუშ ჩალაპარაკებდა ელიკო, გოჩამ ხელი არ შემეშალოსო. საბარგული ისე გაიტენა, სახურავი ძლივს დაიკეტა.

შაქრო განზე იდგა, არ ერეოდა დედა-შვილის გამგზავრებისწინა დავაში. ზურიკო კაპოტახსნილ ძრავასთან ფუსფუსებდა, რაღაცას უჭერდა, რაღაცას ამოწმებდა. აი, კაპოტიც დაიხურა.

„ვინ მოთვლის, რამდენი ასეთი გაცი-

ლების მოწმე ყოფილხარ ამ უკანასკნელ წლებში. თავს ნუ მოიტყუებ, ამნაირ გაცილებას ჭერ არ შესწრებიხარ. სხვა დროსაც ასე იყო და არც იყო ასე — მაშინ იმედი გქონდა. ჰოდა, სად გაქრა ახლა ის იმედი?“

შაქრო თვალს არ აშორებდა გოჩას, რაიმე ცვლილება შეეამჩნიო, მაგრამ ცვლილება შვილის კი არა, შაქროს არსებაში მომხდარიყო — დღევანდელმა დღემ ყველა იმედი გადაუწყვიტა, სატკივარმა ის იმედი რომელიც ბნელ კუნჭულში შედგენა, საიდანაც ხან გამოიხედავდა, ხანაც ისევ შეიმალებოდა. ახლა იმ კუნჭულში წყვდიადი ჩამოწოლილიყო და ის იმედი მარილივით გაედნო. ჩამავალი მზე წყვდიადს ვერაფერს დააკლებს, მზე ჩავა და ბნელი კიდეც უფრო ჩალუსკუმდება.

ელიკო, როგორც წინათ იცოდა, ერთი ნაბიჯითაც არ შორდებოდა გოჩას. გამგზავრებამდე ბოლო წუთებში ბიჭი მხოლოდ მას ეკუთვნის. მაგრამ ახლა, როცა შვილისათვის ხელი მოუხვევია, წამდაუწუმ შაქროსკენ რატომ იხედება, თითქმის უხმობს, ახლოს მოდით. გოჩა კი ერთ გაწამაწიაშია. სიცარიელეს გრძნობს, მღელვარებას მოუტაცს. სიცარიელე იმდენი არაფერი, აი, მღელვარება კი ემატება, მთლიანად იპყრობს და თავისუფლად სუნთქვას უშლის. მამას კარგი არაფერი სჭირს, ეს მზესავით ნათელია, ფეხზე ძლივსღა დგას; ჰოდა, თუკი ძლივსღა დგას, დარჩენაა საჭირო... მაგრამ... მამა ამის ნებას არ მისცემს, თუმცა არც ამაშია საქმე; დარჩენა — ეს იმას ნიშნავს, არ დაუჯერო მამას, ასე კი გოჩა ვერ მოიქცევა.

შაქრო შვილთან მივიდა და ხელი გაუწოდა. გოჩამ აჩქარებით გამოართვა ხელი დედას და მამის დაკოჟრილი თითები ხელისგულით ჩაბლუჯა.

— დროა, — უფერული ხმით წარმოთქვა შაქრომ და შვილს მანქანისკენ უბიძგა. გოჩამ მორჩილად გადადგა ნაბიჯი. ყოველ შეხვედრისას მამა-შვილი ერთმანეთს მოეხვეოდა, განშორებისას კი ხელის ჩამორთმევას იკმარებდა.

ოჰ, როგორ უნდოდა ახლა გოჩას მოხვეოდა მამას, მიეკროდა დაძაბულ ტანზე და ოდნავ მაინც შეერზილებინა მისი გაუტეხელი სიმტკიცე, მაგრამ სურვილი დასძლია — არ შეიძლება დღევანდელი გამოთხოვება თუნდაც რაღაცით განსხვავდებოდეს ყველა წინა გამოთხოვებისაგან.

ახლა შაქროსთან ზურგიკო მივიდა გამოსათხოვებლად. ელიკომ დრო იხელთა და შეიღს მიეკრა. შაქრომ ხელი ჩამოართვა ზურგიკოს, თან თვალი ცოლზე ეჭირა, ბიჭს რამეს ხომ არ უჩურჩულებსო. მაგრამ ელიკოს უჩუმრად მიედო თავი შეიღის მკერდზე და ასე იდგა. მერე იგი ზურგიკოს შუბლზე ეამბორა და განზე გადაგა.

ზურგიკო მძლოლის ადგილზე დაჯდა და კარი მოიხურა, თითქოს თავი მოიკვეთათ მეგობრისა და მისი მშობლების გაუგებარი ურთიერთდამოკიდებულებისაგან. გოჩამ მკვირცხლად გამოაღო კარი, წელში მოხრილი შეძვრა მანქანაში და მეგობრის გვერდით მოთავსდა.

ზურგიკომ მანქანა დაძრა. მანქანამ ფრთხილად ჩაიარა ფერდობი, გზაზე გავიდა და ერთი წუთით შეჩერდა. გოჩამ უკან მიიხედა. უკანა მინის დაორთქლილ ოვალურ ჩარჩოში ერთმანეთი საგან ოდნავ დაშორებით მოჩანდა დაობლებული, წელში მოკაკული ორი სილუეტი. იმათ ზურგს უკან კი გზისკენ გადმოქცეულიყო დაძველებული, აქოჩირილი მესერი. მტრედისფერ ჰაერში უძრავად ილანდებოდა მოყვითალო კრამიტი და მიხვეულ-მოხვეული კვამლის ფთილა მიცურავდა არეულ-დარეულ ცაში. ოღორიოვლო გზაზე ჯაყ-ჯაყით გაიარა მანქანამ, ჩარჩო გვერდზე მოექცა და ბორცვის პრემიხმა ჭრილმა მთლიანად ამოავსო იგი...

მანქანა თვალს მოეფარა თუ არა, შაქრო მოწყვეტით მიტრიალდა სახლისკენ, ელიკოც უკან მიჰყვა. შაქრო მძიმე-მძიმედ ავიდა კიბეზე, ბაქანზე ერთი შეისვენა და ყომრალ ბაღსა და გალიისფრებულ ვენახს გახედა. ხელ-ფეხი გაულიკვდა, თითქოს სისხლმა საბო-

ლოდ უარი თქვა იმათ გათბობაზე, ელიკო ასასვლელთან იდგა და ვეწნარ, ფიქრობდა. არ უნდოდა ქმარს ნამეტანი მოშორებოდა, არც ის უნდოდა, მას შეემჩნია ეს. ჰოდა, ელოდებოდა, რას იზამდა შაქრო, რომ ამის კვალობაზე მოქცეულიყო.

შაქრო ოთახში შევიდა, სკამი ღუმელთან მიიღდა და დაჯდა. უსაგნო მზერა მიაშტერა ღუმლის კარის ღრიტოს. შემო უკვე დაიწვა, მაგრამ მუგუზლების თავებს ისევ ეკიდა ცეცხლი, ხან რომ აპარპალებოდა ხანაც მიინავლებოდა. ნაცარი ეყრებოდა ცეცხლის ენებს, ისინიც სულ უკან და უკან იხედნენ გაგარვარებული და მოგუგუნე ღუმელის სიღრმეში.

შაქრომ უკვე გადაწყვიტა საავადმყოფოში დაწოლილიყო, ახლა კი სულ პატარა რამ უნდოდა — გამთბარიყო და ძალა მოეკრიფა. ჰო, კიდევ, ეს გადაწყვეტილება ელიკოსათვის უნდა გაემხილა, ეს კი მართლაც არ იყო იოლი სათქმელი. ძვლები გაუთბა, მაგრამ ძალი მაინც არ მოეცა. ელიკო სუფრას ალაგებდა. მალე ჩამოდგებოდა ღამე. საავადმყოფოში წასვლას ველარ გადადებდა. უნდა ამდგარიყო და ეთქვა, არა, სჯობდა დამჯდარს ეთქვა, ძლივძლიობით გათბა და ის სითბო არ უნდა დაეკარგა.

— ელიკო, — ყრუდ ამოილულულა შაქრომ და შეჩერდა. ელიკო მყისვე მიუბრუნდა, თითქოს ამას ელოდაო.

— ელიკო, — ახლა უკვე ხმაძალდა გაიმეორა ქმარმა. — შემიხვიე, თუ ქალი ხარ, ერთი წყვილი საცვალი, საპონი და რაღაც-რაღაცები, ოღონდ მალე გამიმზადე.

— რაო, აბა სად უნდა წახვიდე ამ შუალამისას?

— საავადმყოფოში ვაპირებ დაწოლას, რაღაც ვერა ვარ კარგად, თვითონ არ ვიცი, რა მომივიდა.

ცდილობდა გასაგებად და ჩუმად ელაპარაკა, რათა ძალ-ღონე დაეზოგა.

— გული მიგრძნობდა, რაღაც ფარსავი უნდა სჭირდეს-მეთქი, დილიდანვე

მიგრძნობდა გული, მაგრამ სიტყვას ვერ დაგაცდენინებს კაცი. გოჩას უნდა გაპყლოდი ქალაქში, ჩვენი საავადმყოფოს ამბავი არ იცი?

— რა უშავს, სხვაზე უარესი რითია ჩვენი საავადმყოფო. აბა, შენ იცი, გოჩასთან არაფერი წამოგცდეს, სამსახურს ამოღო არ მოაცდინო. მხოლოდ მაშინ შეატყობინე, თუ ძალიან ცუდად გავხდით. ჩემთან არ იარო, ლამაზას მოვლა სჭირდება. ერთ-ორ დღეს დავეყოფ იქ და დავბრუნდები შინ...

ლაპარაკმა დალაღა შაქრო, მაგრამ სხვა გზა არ ჰქონდა, ცოლი დაამშვიდა.

დაწყნარებით ელიყო არ დაწყნარებულია, მაგრამ ის კი ენიშნა, რახან შაქრომ გადაწყვიტა, აღარ გადათქვამსო. „ხვალვე შევატყობინებ გოჩას, ხვალვე შევატყობინებ. ეტყობა, ფეხზე ძლივს დგას, თორემ საავადმყოფოში დაწოლას არც იფიქრებდა.“ ჩუმად მივიდა კამოდთან, ზეწარი ამოიღო, ორად დაკეცა და რაც უნდოდა, ყველაფერი მოძებნა.

მშვიდი მადლიერებით უყურებდა შაქრო მისი ხელების მოძრაობას. კარგ ცოლობას უწევდა ელიკო, ღმერთმა ყველას მისცეს ასეთი მეუღლე, თვითონ მას უხიაგი ხასიათი გამოჰყვა. ქალი კი სათნო და თვინიერი შეხვდა. თავის სიცოცხლეში ენა არ შეუბრუნებია, არც საყვედური უთქვამს, არადა, რამდენი რამის მომსწრენი ყოფილან...

ბოხია შეკრული იყო და არ ღირდა იმის კითხვა, ყველაფერი თუ ჩაალაგო — ელიკოს არასოდეს არაფერი ავიწყდებოდა, აი, ზედმეტს კი არ ჩადებდა, აბა რაში გამოადგებაო. კაცმა რომ თქვას, იქნებ არც დასჭირდეს ამდენი რამ. არ ჩქარობდა ადგომას. ტკივილი გაუყუჩდა, მაგრამ ისეთი შეგრძნება ჰქონდა, თითქოს სხეული ნაწილ-ნაწილ დაეშალა და შეერთება აღარ სურსო.

ამასობაში ნაცარმა მთლად გამოავსო ღუმელი, აქა-იქ თუ ჭიატობდა ნავლში ნაკვერჩხალი. „ინდაურის ბიბილო გეგონება“, გაიფიქრა შაქრომ, უგერგი-

ლოდ დაეყრდნო ტაბურეტზე და მოდგა.

ელიკო შეწუხებული იდგა ბოხიასთან. შაქრომ ძლივძლივობით ასწია ხელი, გამცქვლეულ მხრებზე დაადო ცოლს და იგრძნო, როგორ უთრთოდა ანდა იქნებ თვითონ უცახცახებდა ხელი. ძლივგასაგონად აზლუქუნდა ელიკო. შაქრომ მაშინვე წაიღო თავისი ხელი.

— ნადრევად ნუ გამომიტირებ.

— მარტოს რა გაგაჩერებს, უბატრონო ხომ არა ხარ, ცოლი გყავს, შვილი გყავს.

— გეყოფა ლაპარაკი. ვთქვი და გავათავე.

შაქრომ ძლივს ასწია მსუბუქი ბოხია, ძალიან ემძიმა, ეს სიმძიმე თვითონ მას ჰქონდა, გულ-გვაშში ჰქონდა, ამიტომაც არ ემორჩილებოდა ხელ-ფეხი.

გამოცარიელებული, უსურვილო მზე-რა მოავლო ირგვლივ და კარისკენ წავიდა. ელიკო ფეხდაფეხ მიჰყვა. აივნიდან შაქრომ ერთხელ კიდევ გახედა ბაღს. მრეში ბურუსი დასწოლოდა ბუნდოვან ხეებს, მუქ-მრუმელ შენივთებულებო ვენახის ლაქა, თითქოს სეტყვის წინამორბედი ღრუბელიყო.

შაქრო კიდევ დაუყვა, შეჩერდა, ცოტა ხანს ადგილზე ცმუკავდა, მერე სარდაფთან მივიდა და გალიგვებულ სათავსში შევიდა.

დღეს უკვე ორჯერ იყო აქ. ვერ იტყოდა, რამ შემოიყვანა მესამეჯერ. მისთვისაც აუხსნელი რჩებოდა მოულოდნელი ახირება — მაშინაც გაუჭირდა შემოსვლა. სინათლე არ აღნთია, ისე მივიდა მარნამდე, კარი გამოაღო და ღვინის სუნი შეისუნთქა; ეს საქმე ბოლომდე მაინც ვერ მივიყვანეო, ნაღვლიანად გაიფიქრა. შემდეგ კარი დაკეტა და ხელის ცეცებით გაემართა გასასვლელისკენ. ისუნთქავდა შმორის, ხახვის, ნივრისა და ყველის სუნს.

„კარგია, რომ სარდაფი აღარა მაქვს სადარდოდ, გოჩას სახლავოროთ არ იქნება, — კმაყოფილებით გაიფიქრა

მან და მხოლოდ ახლა, იახრამი თეთრეულიანი ბოხჩა მხელში იქცა. — უნდა ავჩქარდე“.

ელიკო ისევ კართან ელოდებოდა. შაქრომ გვერდზე გაუარა, ბოხჩით გაეხახუნა კაბაზე და გომურისკენ გააბიჯა. უნდოდა კარი გაეღო, მაგრამ ლამაზას საწყალობელი ზმუილი მოესმა და შიგ ალარ შესულა. შუბლით მიეწება კარს. ძროხის ფშვინვას დააყურა, ხელი ჩაიქნია და გამობრუნდა. ელიკო ლანდით აედევნა.

ცუტა ძაღლის სადგომში წკმუტუნებდა, პატრონის ფეხის ხმა რომ გაიგონა, სამდურავით დაიყეფა. მთელი დღე ისე გავიდა, შაქრომ ერთხელაც ვერ მოიცილა ძაღლი აეხსნა და თავის გემოზე გაეშვა. „რა უთავბოლო დღე გამოთენდა“, — გაიფიქრა მან.

— მშვიდობით, დედაკაცო, ღმერთმა კიდევ გვანახოს ერთმანეთი. სახლს მიხედ, თუ საჭირო არ იქნება, გოჩას ნუ შეაწუხებ.

ელიკო ფრთხილად მიეკრა ქმარს მკერდზე, ვაითუ, რამ ვატყინოო, მერე სწრაფად აკოცა ცხვირზემით — შაქროს ქული წარბებზე ჩამოეფხატა და მთელ შუბლს უფარავდა.

შაქრომ გვერდზე გაიწია.

— ღმერთი იყოს შენი შემწე. თავს მოუარე!

თავი ჩაღუნა. და ნაძალადეგად მტკიცე ნაბიჯით გავიდა. ელიკო ჩვეულებრივად სამეგრე უკან გაჰყვა და ხის ზღურბლს გადააბიჯა.

შაქრო უკან მოუხედავად, მოკლე და თანაბარი ნაბიჯებით დაუყვა ფერდობს. გზაზე გასული შედგა, მერე ძაღლისძალად მთელი ტანით შემობრუნდა სახლისკენ. საღამოს ბინდში ჩაფუთხული, თავჩაქინდრული ელიკო ახლა საოცრად წაავაგდა თავის შვილიშვილის ხელით ნახატს, ყავისფერ გალოპვრილ ჭიშკარზე რომ იყო მიკრული. „ელიკო ბეზია“, მიაწერა მაშინ შვილიშვილმა ნახატს, ვინაიდან, როგორც ჩანს, თვითონაც ეეჭვებოდა, რომ ეს შავკაბიანი, დამწუხრებული არსება, გაწლობილი

მკლავები ძირს რომ დაეშვა, ბებიაშის ჰგავდა ახლა კი დაბინდებისას იმის გამო, რომ თვალი ძველმოდურად აღარ უჭრიდა, შაქრომ დაიდასტურა ეს მსგავსება...

ლობის იქით დაბალი სახლი უკვე აღარ ჩანდა და მხოლოდ სამკუთხა ყვითელკამიტაიანი სახურავი, დახოცილი კაკბებით მოფენილ გორაკს რომ მოგავიგნებდა, გადმოჰყურებდა ელიკოს.

„მაინც ვერ მოვასწარი შვილიშვილებისათვის სახლის აგება“. ამბობენ, კაცი მაშინ კვდება, როცა სახლს ააშენებსო. თხუთმეტიოდე წლის წინათ შაქრო თვალნათლივ დარწმუნდა ამ თქმულების სიმართლეში.

ქსოვრისში ერთი ჯერ კიდევ პარმაგი კაცი ცხოვრობდა, ლელუა ერქვა სახელად. არავინ ჰყავდა ამ ქვეყანაზე, არც ახლობელი და არც შორეული. მხოლოდ ერთი რამ არსებობდა მისთვის — სახლი. და ამ სახლს იგი თითქმის პატარაობიდანვე აშენებდა, ყოველ შემთხვევაში, მას შემდეგ, რაც თავი ახსოვდა. — აი, ავიშენებ სახლს, — იტყოდა ხოლმე ლელუა, — ცოლს მოვიყვან, შვილები გვეყოლება და ვიცხოვრებთ ასე... მანამდე კი არაფერი უნდოდა, ერთი კაპიკი არ დაუხარჯავს არც თავისთვის და არც მეგობრებში — ყველაფერს სახლს ახმარდა. წუთი რა არის, ერთი თავისუფალი წუთი რომ ენახა, მაშინვე იატაკის წმენდას მოჰყვებოდა, მესერს შეაკეთებდა, კედლებს შეღებავდა. დასცინოდნენ სოფლელები, ფუძის ანგელოზი შეარქვეს. ის კი არავისგან ითხოვდა შევლას — დურგლობაც ასლიოდა ხელზე, კალატროზობაც და მხურავობაც. ჰოდა, ააშენა სახლი — სახლი კი არა, უზარმაზარი სრა-სასახლე; ბოლო ლურსმანი მიაჭედა კედელს და იმ დღესვე სული განუტევა. წავიდა და დატოვა სახლი; სანამ ცოცხალი იყო, იქვე მიწურ ქოხში ცხოვრობდა, ერთი ღამეც არ გაუთევია შინ, დამთავრებას ელოდა. მთელი სოფელი დაესწრო მის დაკრძალვას — კუბო ახალი სახლიდან გამოიტანეს, ქელებიც იქ გა-

დაიხადეს. პირველად მიიწვია სოფლები თავის ოჯახში. უკვირდით მეზობლებს, ან ასეთი ცხოვრება რა იყო, ან ასეთი სიკვდილიო, ბევრი იფიქრეს ამაზე, ბევრი იფიქრეს, მაგრამ მაინც ვერაფერს მიხედნენ. სახლი კი ახლაც დგას, დაცხავებულია უკვე, დანგრევას აღარაფერი აკლია — არც ერთ სულიერს არ უტყვობია იმ სახლში, არც ახლა ცხოვრობს...

შაქრომ ხელი ჩაიქნია — ელიკოს თუ უნდოდა განრიდებოდა, ან სახლს, ანდა თავის ფიქრებს, და ბინდღარულ ოღროზოღრო გზას გაჰყვა. იმის შიშით, ტკივილი არ განმიახლდესო, ფრთხილად ანდეზე მიდიოდა, სულ თავდახრილი ზომ არ ივლიდა, არადა, ხან ღორღი ეყრებოდა კოჭებზე, ხანაც ნარვალში ჩაუფარდებოდა ფეხი. საავადმყოფომდე ორი ვერსი იყო — ერთი საათი მაინც მოუწდებოდა.

„უჩას სახლთან შევისვენებ, მიწა-ყრილზე, სწორედ შუა გზაზეა“. — გადაწყვიტა შაქრომ, ფრთხილად ადგამდა ნაბიჯს. ტკივილი აღარ განახლებულა. „ნეტა საავადმყოფომდე მისვლას მაცლოდეს“. უნდა გაიაროს ეს მისი უკანასკნელი გზა. ეტყობა, შაქროს მისჯილი ჰქონდა ამ გზის გავლა საავადმყოფომდე. ერთხელ უკვე გადაარჩინეს ექიმებმა, თუმცა სიკვდილი თითქოსდა გარდაუვალი იყო. მაგრამ ეს როდის იყო. მაშინ ასე არ უჭირდა, არც ფეხის მოყინვა დაჰკლებია, არც ჭრილობა, მაგრამ სად ორმოცი წელი და სად ოთხმოცი... დადგა ანგარიშსწორების დრო. ცხოვრება განვლოდა... ბევრი სიკვდილი უნახავს ამ ხნის განმავლობაში, მაგრამ თვითონაც ზომ უნდა მოკვდეს ოდესმე და მასაც მიუზომავენ ორ არშინ მიწას.

მიწა კი მართლაც უსაშველოდ უყვარდა. მისი გულისთვის კინალამ კაცი მოკლა. დიდი ხანია ეს მოხდა, მაგრამ თითქოს გუშინ ყოფილიყოს. მწირი, ქვიანი, უნაყოფო მიწა მამისგან ერგო. ზურგიტ გაიტანეს ქვა ნაკვეთიდან მან და მისმა ძმამ, ბუწნარი აჩეხეს, სარე-

ველა ამოგლიჯეს, მაგრამ არაფერი გამოვიდა. მერე მწყემსობა იფიქრეს, მაგრამ წას გავექცევითო — გულმა არ უქნათ ის და მისი ძმა დარჩნენ სწეულ დედასთან, სხვები წავიდნენ. ჰაპანწყვეტით, მაგრამ მაინც არჩენდა იმათ მიწა, საკუთარი მიწა, არ გაუციებიათ კერა მამისეულ სახლში — სხვის კარზე ჯახირს ასე სჯობდა.

ჰოდა, აი, ამ ხროკ მიწას დაადგათვალი მეზობელმა, ჩუმად მოშალა მიწები და მიიტაცა ისედაც ერთი ციქნა ნაკვეთის კუთხე. წამოიწყებდნენ თუ არა ოროველას და ხარებს შოლტს გადაუჭირებდნენ, საზღვრასაც მიატახდნენ: მობრუნებულყავი უნდა უკან. იმ მეზობელს მთელი სოფელი დაშინებული ჰყავდა — დაუნდობელი იყო, ლოთი და დაუნდობელი. წავიდნენ შაქრო და მისი ძმა სოფლის უბუცესთან სამართლის საპოვნელად, შემწეობა უნდა ეთხოვათ ხალხისათვის, მაგრამ კაცი შვილმა ხელი არ გააქნია; ეშინოდათ ერთი ბეწო მიწის გულისთვის გაცოფებულ ხართან შებმა, ვაითუ, რქაზე აგვაცვასო.

წყენა გულში დამალეს ძმებმა და გადაწყვიტეს თვითონ გასწორებოდნენ ყაჩაღს. წვერი გაუმახეს სარებს, გაღეს ცულები — შიშველი ხელებით მეზობელს ვერ მოერეოდნენ. ისხდნენ კერასთან მთელი ღამე და გათენებას ელოდებოდნენ, რათა ერთხელ და სამუდამოდ გასწორებოდნენ ქურდსა და ავაზაკს. აი, სწორედ ამ დროს ზეავივით დაატყდათ თავზე დედა — ალბათ, რადღაც ფარსავი თუ უგრძნო ტანმა. საკვირველია, საიდან ეყო ამდენი ძალა. სარები გადაემტვრია და ცულის პირები ქვაზე დაებლაგვა. — წყეულიმც იყავით, სჯობდა, მუცელში მოგვებოდათ ბოლო, ვიდრე მკვლელებად დაბადებულყავით. სჯობდა, ძუძუ გამშრობოდა, ვიდრე იმისთვის მეშობეთ, რომ კაცი მოგეკლათ. განა იმიტომ დაგიტოვათ მამამ მიწა, ადამიანის სისხლით მორწყოთ? სად გაგონილა ერთი მუტა მიწის გულისთვის ძეხორციელს სიცოცხლე

წაართვათ? მოგიკვეთავთ, სამუდამოდ შეგაჩვენებთ, თუკი კაცზე ხელს აღმართავთ!

ისხდნენ ძმები შერაცხვენილები, თავი მაღლა ვერ აეღოთ. მთელი ღამე ცრემლი არ შეშრობია დედას, ხმამაღლა მოთქვამდა, გათენებამდე უსხდნენ მინავლულ კერას მისი ნაშვირები და კრინტი არ დაუძრავთ. ხოლო დილას მეზობელი ესტუმრათ ბოდბის მოსახლედად: — ეტყობა, გონება დამიბნელდა, ეშმაკმა შემაციდინა, არ მჭირდება მე თქვენი მიწა, ჩემიც მეყოფა, მხოლოდ აი, წყენა არ ჩაიდოთ გულში...

გზამ მკვეთრად მოუხვია მარჯვნივ და გამოჩნდა ორივე მხარეზე ჩარიგებული სახლები. შაქრო განმარტოებით ცხოვრობდა და თუმცა ამ ბოლო დროს სოფელმა მხრები ვაშალა, იქამდე მაინც ვერ მიაღწია, სადღაც მის მისადგომებთან შეჩერდა. უკანასკნელ ხანს ძალიან განიცდიდა ცოლ-ქმარი, რომ ახლომახლო არავინ სახლობდა. წინათ თითქოს იოლად იტანდნენ ამას, მაგრამ ახლა... დიდი და კეთილმოწყობილი სახლები აიშენეს სოფელელებმა, იმდენი დოვლათი გაუჩნდათ, შვილიშვილებს კი არა შვილთაშვილებსაც თავზე გადაუვიდოდათ. ჰო, კი, ნამდვილად ასე იყო, თითქოს აუგსაც ვერაფერზე იტყოდო, მაგრამ სინამდვილეში არც აგრე ულხინდათ. ბეტონითა და ასფალტით დაფარეს მიწა, ბალახი ვერ ამოწვერავდა...

ბოჩიანი ხელი დაუბუჟდა შაქროს და ნაკრაული მეორეში გადაიტანა. ფეხები დაეღალა ზედმეტი სიფრთხილისგან, გავლით კი ბევრი არაფერი გაუვლია. „ასე სავადმოყოფოში დილაამდე ვერ მივიღა“.

ჩამოღამდა, სიბნელეში დაინთქა გზა, მხოლოდ ფანჯრებიდან გამოსული მკრთალი სინათლე გაიციაგებდა ალაგ-ალაგ. შაქრო ზურგით მიეყრდნო ვიდაცის ქვის ყორეს, მუხლში ქარს ამოვიღებო, იფიქრა, მაგრამ ამ დროს ამოქრავდა ლურსმანი კეფაში. სატკივარი ვიწრო ნაკადად დაიძრა კისრიდან წელისკენ. ტკივილისგან იყო თუ ქვის ყო-

რისგან გადმოედო სიცივე, ტანი აუჯან-კალდა შაქროს. ცივმა ოფლმა დახმარა შუბლი და ქუდი დაუსველა.

ძლივძლივობით მოსცილდა ცივ, თავმომარგვალბულ ქვას. ფეხებმა კვლავ შეასხენეს თავი და წვრილ-წვრილი ლურსმნები, როგორც დილით, ახლაც შეერქვენენ ქუსლებში.

მოულოდნელად დაუბერა ქარმა — ასე იცის გომბორის ჩრდილო განტოტებებში. უყვარდა შაქროს ეს ქარი. რამდენჯერ გადაურჩენია იგი — დაეძგერებოდა, ნაფლეთ-ნაფლეთად აქცევდა და გადადენიდა სეტყვით დამუხტულ ღრუბლებს. მოულოდნელად მოვარდებოდა ქარი, წაიღებს ღრუბლებს და დაცხრება, თითქოს არც ყოფილაო. ახლა ეს ქარი არ იყო სასიამოვნო. ისედაც ძლივს იდგა ფეხზე შაქრო, ქარი კი ზურგში სცემდა, ტანში ატანდა და წინ ხრიდა. დაუბერავდა ქარი, ააფარფატებდა შაქროს, ისევ გაიმართებოდა რის ვაი-ვაგლახით, კვლავ მოვარდებოდა ქარი, ორად მოკაცავდა, მაგრამ ენა არ მოუბრუნდებოდა შაქროს, ქარის საყვედური ეთქვა.

ჰოდა, აი, იგი მიხვდა, რომ ახლაც წამოეშველა ქარი. გადადგა ერთი, ორი, სამი ნაბიჯი, ქარმაც აიტაცა, თავისი მძლავრი ხელები ჩაავლო და მსუბუქად წაიღო. ტკივილი წინანდებურად უფატრავდა გულ-მუცელს, მაგრამ ფეხებს სიმარღე შეემატათ, გაუმსუბუქდა. ველარც კი შენიშნა, როგორ მივიდა უჩას სახლთან, მიწაყრილზე.

ფეხმარული უჩა, იასონა-იაპონია და ლექსო აქ იყვნენ. უჩა ნიკაპით ჩაყრდნობოდა თავის განუყრელ კომბალს, იასონას გაცრეცილი გალიფე ეცვა, შარვლის ტოტები ნაქსოვ წინდებში ჩაეტანებინა, ფეხები გვერდზე გაედგა და ზურგით მესერს მიყრდნობოდა, ლექსო გრძელნისკარტა ღამეულ ფრინველს დამგვანებოდა, ხელისგული მარცხენა ყურთან მიედო და უჩას ჩიფჩიფს უსმენდა. შაქროს დანახვაზე იასონამ და ლექსომ მიიწ-მოიწიეს, დაჯეიო,

ანიშნეს; შაქრომაც სალამი თქვა და გვერდით ჩამოჯდა.

— საით გავიწევია, შაქრო, ქალაქში ხომ არ აპირებ, ამ დაღამებულში რა სიარული აგიტყდა?

— ჩემი ფეხების გადამკიდე ქალაქში ერთ თვეშიც ვერ ჩავალწევ. აგერ ახლოს მივიღივარ, საქმე მაქვს სოფელში.

— შენ ხარ, შაქრო? — გამოფხიზლდა უჩა. — მოგვანატრე თავი.

— მართალია, ექვსი წელიწადი იქნება, არ მინახიხარ.

უჩა ბრმა იყო და ეს ამბავი ლექსოს მუდამ ქილიკის გუნებაზე აყენებდა.

— ენა გააჩერე, არწივო შორით მზირალო, გიცნობთ, რა შეილიცა ხარ... ერთხელაც იყო, აქ ვისხედით, ჩვენ, ლექსოს ენა მოეფხანა, მეო, აქედან ყველაფერს ვხედავ, რაც გომბორის ქედზე ხდებოდა. ვითმინე, დიდხანს ვითმინე მისი ბაქიბუქი, თუ ვყოფილვარ ბიჭი, მალე კავკასიონის ქედსაც დაგანახებ-მეთქი, გავიფიქრე. პოდა, წასვლა როცა დააპირა, კომბალი დაეუდღე, წამოედო შენი ლექსო და ისეთი ზღართანნი მოადინა, მიწა ცხვირით მოხნა. გომბორზე რომ ყველაფერს ხედავ, მეგობარო, ცხვირწინ ველარაფერს ამჩნევ? — ვუთხარი მე.

ასონა-იპონიამ, მანჯურიაში ნაბერძოლმა, ისე ჩაიცინა, თითქოს ეს პირველად გაიგონა; ლექსო მოიღუშა, მაგრამ არაფერი უთქვამს. შაქროს ისე ჰქონდა წელში გამდგარი, ცალი ყურით ესმოდა მისი ტოლების აუჩქარებელი მასლაათი, უბოროტო ჩაიცინება და ძალას იკრებდა.

სული მოითქვა და წამოდგა. აქ მეტხანს ველარ დარჩებოდა, ღამდებოდა, სინათლე ბნელს უთმობდა ადვილს.

— ყოფილიყავი ცოტა ხანს, როდისღა ვნახავთ ერთმანეთს, ისედაც იშვიათად ვხვდებით, — უჩა ნაღვლიანად იყურებოდა წინ.

— ცოცხალი თუ დავრჩით, ერთხელ შევიყაროთ, გავიხსენოთ ძველი და ახალი, აბა, მშვიდობით!

უკან აღარ მოუხედავს შაქროს, წავი-

და და წავიდა. ნახევარი გზა გავლილია ახლა ხიდი უნდა გადაიაროს, მერე გაუჭირდება, ასფალტზე სიარული იოლია.

აი, ხიდიც, მაღლობა ღმერთს, კიდევ ცოცხალია — აღიდებულ მდინარეს ხშირად მიაქვს, აზავებული წყალი ხეებს თხრის და ბურჯებს დაადგერებს, ბურჯებიც ველარ უძლებენ. ახლა დაუკლია წყალს, გვალვას ვერ გადაურჩა.

შაქრომ ხიდი გადაიარა, შარავზიდან გადაუხვია, ამდებოებულ გზაწვრილს გაჰყვა და ასფალტისკენ დაეგეზა. ონკანიდან ჩხრიალით მოდიოდა წყალი.

„დავიწყებია ვილაცას ონკანის დაკეტვა. ბრალია, ამ უწყლობის დროს წყლის უღვთოდ დაღვრა,“ — გაიფიქრა მან და დაუყონებლივ ონკანთან მივიდა, ალბათ, შუასაღები გაცვდა. შაქრო დაიბნა უიარაღოდ ონკანს ვერ შეაკეთებ, წყალი კი იღვრება და იღვრება. შეწუხებული, რა ვქნაო, ტბორის ახლოს ადგილზე ცმუკავდა, წყლის შხეფები შარვალს უსველებდა. დიდხანს იმტვრევდა თავს, ვის შეეძლო ონკანის შეკეთება დაბოლოს გუგულო წამოაგონდა, წყალსადენის ოსტატი. მაგრამ გუგულო გზიდან მოშორებით ცხოვრობდა და იქიდან საავადმყოფომდე რომ მისულიყავი, კარგა გრძელი მანძილი უნდა გაგველო. ისიც იყო, იქითკენ გზა ნაკადულს მიუყვებოდა და რიყის ქვით მოცეცხათ. დაღამებას აღარაფერი აკლია, მაგრამ რამდენი წყალი დაიღვრება ტყუილუბრალოდ, ღმერთმა უწყის...

შაქრომ შესველებული შარვალი დაიბერტყა, ამოიხზრა და ნაკადულს გაჰყვა. დიდი, ბრტყელ-ბრტყელი ქვები კიანთობდა ბნელში და მას სიარულს უიოლებდა, მაგრამ როგორც კი ფეხისგულეებს წაწვეტებულ ქვაზე დაადგამდა, შეკრთებოდა, და მისდა უნებურად უკან გადაიხნიქებოდა, რათა ტანის სიმძიმე შეემცირებინა. ნაბიჯს გადდგამდა და ხშიერად დაჰყევდა ძაღლი. ნაკუთა-

უზანგი რიშინაშვილი
შაქრო

ლი სტეხდა მუდმივი დაძაბულობისგან, თვალები დაეღალა თეთრი და ბრტყელ-ბრტყელი ქვების ძებნაში.

გორაკზე თეთრად იელვა წყალგაყვანილობის ოსტატის ახალმა სახლმა, იელვა, მაგრამ არ გინდოდა იქამდე მიღწევა? არადა, აქედან ხომ არ მორთავდა ყვირილს და მთელ სოფელს ფეხზე დააყენებდა. დარჩენილი გზის გავლა ყველაზე მეტად გაუჭირდა — ქვები გახვინჭდა და მათი გარჩევა ამ სიბნელეში აღარ შეეძლო. ქუსლები სტკიოდა, მაგრამ წელის არეში დაუყუჩდა ტკივილი, ფეხებში თუ გადავიდა.

ნაკადული, გორაკს გარს რომ უვლიდა, ჩვეულებრივზე უფრო შხუოდა და შეუძლებელი იყო გაგერჩია, რა ხდებოდა სახლში — ეძინათ თუ ფხიზლობდნენ. შაქრომ რკინის კარზე დააკაკუნა. პასუხი არავინ გასცა. ძალდი რომ ძალდია, ისიც დუმდა. შაქრომ მარცხნიდან მოუარა მესერს, სადაც, როგორც ახსოვდა, ძაღლის სადგომი უნდა ყოფილიყო. იქნებ ძაღლმა მაინც დაჰყეფოს და მასპინძლებმა გაიღვიძონო.

გაუმართლა, მესერთან მისულს შეჰყეფა ძაღლმა. გალერეაში შუქი ენთო. კარი გაეჯახუნა.

— ვინ არის მანდ! — გაისმა მამაკაცის მშვიდი ხმა. შაქრო კოჭლობით მივიდა ჭიშკართან და იქიდან ხმადაბლა უპასუხა: — შაქრო ვარ, შაქრო...

ეზოში დაგებული ბეტონის ფილებზე ფეხის ხმა გაშლაჰუნდა. შაქრო მხრით მიეყრდნო ჭიშკრის მრგვალ ბურჯს და იცდიდა. ამასობაში გასაღებმა გაიჩხაკუნა და კარი გაიღო. ღრიჭოში გუგულის აწეწილ-დაწეწილი თავი გამოჩნდა.

— გამარჯობა, ძია შაქრო. რა ამბავია ეს-ესაა დაეწეკი და ძაღლმაც დაიყეფა. ტყუილად არ დაიყეფებდა-მეთქი და შენც გამოჩნდი. შემობრძანდი სახლში.

— შაბათი, მაგრამ არ შემიძლია. ერთ წუთს შეგაწუხებ, პატარა საქმე მაქვს.

— თუკი რამეში გამოგადგები...

— იცი რა, მოვიღივარ აქეთ და გხე-

დავ, ხიდის გვერდზე ონკანიდან წყალი მოთქიშინებს. მარტოს გამიჭირდება, ჰოლა, შენი შეწუხება გადაეწყვიტე...

— ონკანიდან? ჰო, მეც ვნახე სალამოს, იღვრება წყალი, დილას შევაკეთებ, სამუშაოზე წასვლამდე...

იღვრება კი არა, თქრიალით მოდის, ტბორი დგას, თუ არ შევაკეთებ, დილით ზღვა დადგება. ცოდვია ამდენი...

გუგულო გაოცებით შესცქეროდა ბერიკაცს. ტყუილად კი არ ამბობენ, სიბერეში ყველას რაღაც მოსდისო. — არაფერიც არ მოხდება, დილამდე დავიცადოთ...

— სასმელი წყალია, ტყუილუბრალოდ არ უნდა დაიღვაროს. თუმცა შენი საქმე შენ იცი, ვერ გაიძულებ. მომეცი, რაც საჭიროა, თვითონ გავაკეთებ.

„ჯიუტი ყოფილა, ბერიკაცი, — უხალისოდ გაიფიქრა გუგულომ. — ფეხზე ძლივს დგას და მე გავაკეთებო, მეუბნება“. — კარგი, კარგი, მე წავალ, ისე კი, დილამდე არაფერი უჭირს.

გუგულომ სახლისკენ გააბიჯა, შაქრო კი ისევ ბურჯზე ზურგმიყრდნობილი იდგა. „იქნებ მართლაც არაფერი მოხდეს, მუშა კაცი ტყუილად ავაფორიაქე, მაგრამ წყალია და რა ვქნა, წყალია...“

თითქოს ფეხები წაერთვა, იმასაც ვერ გრძნობდა, ჰქონდა თუ არა, თვალის ებლიტება — ძილი უნდა, ჰო, თვალი ებლიტება. კეფაში აუტანელი ტკივილი იგრძნო...

— არ წავიდეთ? — გუგულოს ბრენტის კურტაკი და მალაყელიანი რეზინის ჩექმები ეცვა. — საით მიდიხარ, ძია შაქრო? აქეთ შევუხვიოთ... შენ ამ გზით ამოხვედი? ეს გზა ახლა გაუქმებულია. ბიჭები დავიხმარე და აი. ეს ბილიკი გავიყვანე, ამას გავყვეთ. თუკი ერთხელ კიდევ მოხვდები აქ, ბილიკს დაადექი.

მართლაც საუცხოო სასიარულო იყო ბილიკი, ზამბარასავით რბილი, ხასხასა. ნელ-ნელა დაუამდა ტკივილი ქვებზე ნასიარულე ქუსლებში, მაგრამ ისევ ასტკივდა კეფა, ქუთუთოებიც აღარ ემოჩილებოდა. გუგულოს ღონიერი ხელი

რომ არა, შაქრო უთუოდ დაეცემოდა.

წყლის თქრიალმა შეაკრთო. „ეჰე, მართლა როგორ მოთქიშინებს, მე კი მეგონა, ცოტას აჭარბებდი“.

შაქრო მოშორებით დადგა, გუგულო კი მარჯვენა მხრიდან მივიდა გახეთქილ ონკანთან. შაქროს ესმოდა წყლის თქრიალი და ელოდებოდა, აი, ახლა შეწყდება, აი, ახლა შეწყდებაო. გუგულო წყევლა-კრულოვით ჯახირობდა ონკანთან, სახელვანოებს აჩხაკუნებდა. მერე წყლის ხმაური გაძლიერდა, ცოტა ხანში კი მიჩუმდა. გუგულო ახლოს მივიდა, იარაღები გაწმინდა, თავისუფალი ხელი კი ისედაც გაწუწულ კურტაკზე შეახოცა.

— ესეც გაგვიხდა სახათაბალოდ, — თავი გააქნია მან. — დროზე რომ არ მოვსულიყავით... შენ, ალბათ შინ წახვალ, ძია შაქრო? მოდი, გაგაცილებ.

— არა, მე იქით ვაპირებ, მშვიდობით.

გუგულომ მხოლოდ ახლა შეამჩნია ბოხჩა ბერიკაცის ხელში.

— ნეტა საით გაგიწევია, შემთხვევით სახლიდან ხომ არ გამოქცეულხარ? — უგერგილოდ იხუმრა გუგულომ, მაგრამ მიტრიალებულ შაქროს შეავლო თვალი და შეცბა. „მანინე რანაირი მოხუცია. არ უნდა შემეხედო...“ — პატივისცემითა და გაუცნობიერებელი წუხილით გაიფიქრა გუგულომ, მერე შეკეთებულ ონკანს გახედა და ბილიკისკენ გაემართა.

შაქრომ კი გზა განაგრძო — ატყევებული კეფა საავადმყოფოსკენ მიაქანებდა. უკვე აღარ ებრძოდა ტკივილს, დაიღალა მასთან ბრძოლით, ახლა მთელი ტანი სტეხდა. თავი საწნახელში ჩაცლილი ყურძნის გოდორივით ჰქონდა დაცარიელებული, მხოლოდ ორ წნელს შორის სასწაულით გაჩხერილ მტევანს არ უნდოდა დანარჩენებს მიჰყოლოდა, ანჯღრიე რამდენიც გინდა, მთავარი მაინც ისაა, ადგილზე მივიდეს, მივიდეს, ადგილზე მივიდეს.

გზა ბნელში ჩამქვრეულიყო და არაფერი ჩანდა, ჩასძინებოდა სახლებს და

ქუშად იხედებოდნენ. შაქრო აქეთ-იქით არ იცურებოდა, არც წინ მიეპყრებოდა. ფეხები თავისით ეწეოდნენ სხეულს გლუვ სიმრუდეში. შაქროს არ ესმოდა თავისი ფეხის ხმა და ეს უკვირდა, აშინებდა მას. ეტყობა, არც ძაღლებს ესმოდათ მისი ნაბიჯების ჩქამი — არც ყუფა მიაცილებდა და არც წკაჟწყავი. გასათავი პირი არ უჩანდა გზას, ტკივილიც არ ეშვებოდა. მაგრამ შაქრო მაინც მიდიოდა და მიდიოდა, და თუკი მიდიხარ, ოდესმე ხომ ყველა გზას უნდა დაადგეს საშველი.

„შეიძლება გავცდი, გვერდი ავუარე, ვერ დავინახე სიბნელეში“. — გაუელვა უცებ და ცივი ოფლი დაასხა. „ეს მე მგონია, რომ სწრაფად მივდივარ, არა, არ ავუვლიდი, გზაჯვარედინი არ გამომჩრჩებოდა“.

გზიდან ღობე-ყორეთი და ბუჩქნარით მოცოლებული სახლები მართლაც ძნელი გასარჩევი იყო, მაგრამ არა, გზაჯვარედინი არ გამორჩებოდა შაქროს. გაჩერდება და მიიხედ-მოიხედავს, მაგრამ ფეხები არ ემორჩილება, მხოლოდ აკვიატებული აზრი მიაქანებდა იმათ და ფეხებიც მიდიოდა. აი, გამოჩნდა გზაჯვარედინიც, სადაც ქუჩა ქუჩას ერთვისოდა — აცივდა, ორპირმა ქარმა დაუბერა.

საავადმყოფოს მესერი მახვილი კუთხით ებრძნებოდა გზაჯვარედინს და სოფლის დედო გზას მიუყვებოდა. შაქრო ნელ-ნელა მიჰყვა მესერს, მალე ჰიშვარიც გამოჩნდებოდა. მესერი მიიღია, მაგრამ ჰიშვარი არ ჩანდა და არა, აქედან მშრალად წყობილი ყორე იწყებოდა.

„ნეტა სად გაქრა ჰიშვარი, აქ არ იყო? — უკვირდა შაქროს. ბოხჩა მარცხენა ხელში გადაიტანა და უკან მიბრუნდა. ახლა თვალს უკვე აღარ უჩერებდა, ხშირ-ხშირად მოავლებდა ხელს ხელს მესერს. ასე მივიდა კუთხემდე — ჰიშვარი მაინც არ ჩანდა.“

მაშინ შაქრომ კუთხეს გვერდი აქცია, ასფალტიდან გადავიდა და კვლავ ხელის ცეცებით დაუყვა შარავზას. ბოლოს ხელი ხელზე მოუხვდა და ძლივს

გაარჩია დაბალი, ოდნავ შეღებილი ჭიშკარი.

„როგორც ჩანს, გადაუტანიათ“, — ყოყმანით თქვა გულში შაქრომ, მაგრამ გაუხარდა კი.

საავადმყოფოს შენობაში ერთ დროს ამ არემარეზე პირველი კოლმეურნეობის გამგეობა იყო მოთავსებული. კოლმეურნეობაში ყველაზე ადრე ის და მისი ძმა გოგი შევიდნენ... შემდეგ გამგეობის შენობა საავადმყოფოდ გადააკეთეს. შაქრო საავადმყოფოში თავის სიცოცხლეში არ ყოფილა, თანასოფლელებიც უფრო ქალაქს ეტანებოდნენ; ექიმსაც არ იცნობდა იგი, სამაგიეროდ ნატო ექთანს მის ფრონტზე დაღუპულ ვაჟთან მეგობრობდა.

შაქრომ ჭრიალა კარი შეაღო. დაფშვნილი აგურიტ მოფენილი გზა ომამდე აშენებულ კართანისკენ მიემართებოდა. მკრთალი ნათურა მთელი ღამე ერთო ჩვეულებრივ ღამის წყვილიაღში ჩაფლულ სოფელში.

შაქრო კართანზე ავიდა და ავადმყოფები არ გავალციძო, ფრთხილად მიუკაჟუნა ერთსაგდულიან კარზე, და მაშინვე განზე გადგა, რადგან კარი გარეთ იღებოდა. ვერც კი მოასწრო ბოხჩის მარჯვენა ხელში გადატანა, რომ კარი გაიღო და ღრიტოში გამოჩნდა ნატო ექთნის დაღლილი სახე.

— ძია შაქრო! — სიხარულით შეჰყვირა მან, მაგრამ მაშინვე შეშფოთება აღებეჭდა ფართო, ღაჟღაჟა სახეზე. — რა მოხდა? ელიკო ბიცოლა ხომ კარგადაა?

— კარგადაა, ღმერთს ვმადლობ, აი, მხოლოდ მე ვარ დილიდან ცუდად, არც კი ვიცი, რა მომივიდა...

შემობრძანდით, შემობრძანდით, დაისვენეთ, ამასობაში მე ექიმთან გავიქცევი, ახლოს ცხოვრობს...

— აბა, შენ იცი, არ დაავიანო, ვაითუ, ავადმყოფებმა გიხმონ, მე აბა რა უნდა ვქნა...

— ავადმყოფი საერთოდ არ გვიწევს, ძია შაქრო, ორი მშობიარე გვყავდა და ისინიც გულში გაეწერნენ... თუნდაც

იყვნენ, მომვლელი აქ არის — თებრო ბიცოლა, ქალთა პალატაში ისმენენ დაიცათ, ახლავე გავალციძებ...

ტყუილად რაზე უნდა შეაწუხოთ, დაე, იძინოს, მე აქ ვიქნები ცოტა ხანს.

ნატომ საავადმყოფოს თეთრ ხალათზე ნაცრისფერი ხალათი გადაიცვა და სწრაფად გავიდა გარეთ. შაქრომ ბოხჩა ტაბურეტზე დადო, თვითონ კი ფრთხილად დაჭდა საზურგემომშვილდულ სკამზე.

მის პირდაპირ ზეთიანი საღებავით თეთრად შეღებილი კარი იყო. ერთ დროს იმ კარის უკან იჯდა გოგის დამლუპველი, ცალხელა გრიგოლი, მეტსახელად მაუზერი, იმათი კოლმეურნეობის პირველი თავმჯდომარე. ყველა გლეხი მაუზერს კულაკი ეგონა და მაშინვე მის განკულაკებას ლამობდა. ერთხელ იგი გოგის გადაეკიდა, შაქრომ ძლივს გამოსტაცა მაუზერი ცალხელა გრიგოლს, თვითონ გრიგოლი კი გოგის ძვირად დაუჭდა გოგის ეს ამბავი, მაუზერმა იგი როგორც კულაკი გადასახლებინა, მას შემდეგ აღარ უნახავთ გოგი, უშვილოდ გადაეგო. მაგრამ არც თავად მაუზერს უვლია დიდხანს ამ ქვეყანაზე — დააპატიმრეს და მას მერე მასზე არავის არაფერი სმენია...

ფეხები თითქოს ნელ-ნელა ემორჩილებოდა, კეფაში ტკივილი აუტანელი გახდა. შაქრო სკამზე აწრიალდა, ტანის მოძრაობით იქნებ ტკივილი დავაცხროო, მაგრამ ყოველივე ამო იყო. მაშინ იგი სკამის საზურგეზე მიესვენა და თვალი დახუტა.

მეწამული წრეები, ხან რომ ვიწროვდებოდნენ და ხანაც ფართოვდებოდნენ. გაცურდნენ მის თვალწინ. რაღაც აგვიანებს ნატო, ალბათ, ექიმი არ დახვდა სახლში, თუმცა ამ დროს სად უნდა იყოს. არა, ნამდვილად არც ისე ახლოს ცხოვრობს...

მეწამული წრეები გაქრა და თეთრი ფიფქები, წელან რომ თვალი აუჭრელა, აცემდნენ, ყველაფერი დაფარეს ირგვლივ, ისევ დაუბრუნეს შაქროს წარსული, და ისევ მოესმა ლეგა-მოცისფრო

ქვამარილით დატვირთული ურმის ქრიალი. ოთხნი აირჩიეს თანასოფლელებმა, რაც საჭირო იყო, ყველაფერი გაატანეს, სათემო ფული მისცეს და აღზევნის გზას გაუყენეს. ომი მძინვარებდა — პირველი ომი... მაშინ თხუთმეტი წლისა იყო შაქრო. მამაკაცებს სოფელში თითებზე დაითვლიდი, მარილზე წასვლა კი იოლი როდია, შეიძლებოდა უბედურებას გადაყროდი გზაში. წინ კოჭლაბუხა ფიდო მიდიოდა, უკან შაქრო მიჰყვებოდა, მათ სანდრომგელი მისდევდათ, სულ ბოლოს კი ჭლექიანი იოსება მიიზღაზნებოდა, დღიან-ღამიანად რომ არწმუნებდა სოფლელებს, მარილის სუნი ჩემთვის წამალიაო.

მოქუშულები იყვნენ უფროსები, შეშფოთება და გაუბედაობა დასტყობოდათ, ხოლო შაქრო ტოროლსავით უზრუნველი გამოიყურებოდა. პირველად ხედავდა გზასაც, ქარვასლებსაც და აღზევნის ალიაქოსს, — საიდან არ მოდიოდა ხალხი მარილის წასაღებად. სამი დღე და სამი ღამე ისე ჩაადნათ ხელში, გზა ვერ მოეძებნათ, საქმეს თავი დასდგომოდა. ბოლოს, როგორც იქნა, ფიდომ იპოვა ვილა-ვილა-ცები, ხელი ხელს დაჰკრეს, ჩამოსულებს პირდაპირ მარილის საბადოდან უნდა წაეღოთ მარილი. მაგრამ მტკირთავეებისათვის ფული აღარ ჰქონდათ, ფიდო და იოსება აბა რისი მაქნისნი იყვნენ, პოდა, შაქროსა და სანდროს მოუწიათ ოთხი ურმის დატვირთვა.

მთელი გზა მარილიან პირწყალს აბურჭყებდნენ, მარილი კანს უწყვავდათ და კბილებში ეხრაშუნებოდათ. აუტანელ ტკივილსა გრძნობდნენ სახისა და ხელების ფოსოებში, მარილმა დაუტყამათ კანი, სახე გაუშავდა სანდროს, გაუსივდა.

იოსება თუმცა კი ლაპარაკობდა, მარილი ჩემთვის წამალიაო, მაგრამ ისეთი ხველა აუტყდებოდა, სულ გადაფიჩინდებოდა და მარილით გაბაცებულ სისხლს ანთხევდა. ასე გეგონებოდა, ხარებიც მთლიანად მარილით არიან გაუ-

ლენთილი, რაც ძალა და ღონე ჰქონდათ, აღზევანის მარილის საბადოებში წაიღეს.

აქეთობას აღზევანს წარგზავნილები აკორაწებულ პურსა და ისედაც მლაშე აპოხტს შეეჭკოდნენ. გომბორის ქედს რომ შეუდგნენ, რძისფერი ნისლი ჩამოწვა, ჰაერში დატრიალდა სველი თოვლის ფიფქები. არაფერი ჩანდა, თითქოს ბურუსმა შთანთქა ფიდო თავის ურშიანად, სანდროცა და იოსებაცაო. თოვლი კი ბარდნიდა და ბარდნიდა, გეგონებოდა, უჩვეულოდ ადრე მოსულ გაზაფხულზე იყრის ჭავრსო: მალე ლილისფერი ქვამარილი თეთრად გადაპენტილ ბორცვებს დაემსგავსა.

შაქრომ ურემი შეაყენა და ხარები არ გამოუშვია ისე, ცდას მოჰყვა. სიჩუმემ მოიცვა ქვეყანა, მხოლოდ ციდან მოფარფარებდა ფიფქები თუ შრიალებდნენ და წყარო ჩუხჩუხებდა სადღაც ქვემოთ, ჭვალაში გახვეულ შაქროს თვლელმა მორეოდა, თოვლჭყაპში ნასიარულეს მთელ ტანში სიცივე გასჭდომოდა. მშვიერ ხარებს თავები ჩაეჩინდრათ და თოვლს ლოკავდნენ.

შაქროს არ ახსოვდა, რა ხანი გაატარა გაუნძრევლად. აღარ თოვდა, ქარმა გაფანტა სქელი ჭანდი. ფიდო იქვე აღმოჩნდა, რაღაც ოციოდე ნაბიჯზე. კოჭლი ფიდო და შაქრო ამხანაგების საძებნელად წავიდნენ.

მგელი-სანდრო დაცურებულსა და ფერღზე დაცემულ ხარს თავზე დასდგომოდა, ცოტა იქით კი იოსებას ურემი იდგა, თვით იოსება არსად ჩანდა. შეშფოთებულები ურემს მიუახლოვდნენ და დაინახეს ტალახში სახეამოთხვრილი იოსება, გამხდარი ზურგი არაბუნებრივად რომ ამოწნეკოდა. იგი მკვდარი იყო — ალბათ, მარილმა მოუღო ბოლო. შაქრომ სიცხისგან გონება დაკარგა და სქელი ჭანდიდან მას მერე გამოვიდა, როცა ისევ გათოვდა, თოვლმა იგი თეთრ სუდარაში გაახვია და სიციხე გამოუჩენლა...

ახლა შაქრომ საავადმყოფოში თვალი გაახილა და წამოდგომა დააპირა. ნატო

და ვიღაც გრძელცხვირა კაცი ადგნენ თავზე; ისინიც ჯანდიდან გამოსულსა ჰგავდნენ.

— მაპატიეთ, ძია შაქრო, გრიშა ექიმი ავადმყოფთან იყო, გავიქეცი და მოვიყვანე.

— იჯექით, იჯექით, ახლავე მოგხედავთ, — გაისმა ექიმის ხმა. შაქროს ისევ თვალწინ ედგა ცხადსა თუ სიზმარში ნანახი ქლექიანი იოსებას სიკვდილი. თავი გასკდომამზე ჰქონდა, მარცხენა ხელ-ფეხი თითქოს წართმეოდა, ვეღარც კი გრძნობდა; ენა გაუსივდა და მთლიანად ამოუვსო პირი. ესმოდა, როგორ ღვრიდა წყალს გრიშა ექიმი, ნატო რაღაცას ლაპარაკობდა, მაგრამ რას ამბობდა, ვერ გაერკვია.

ექიმი სულ ახლოს მივიდა მასთან — შაქროს მისი სუნთქვაც კი ესმოდა. ძალიან პატარა ჩანდა, თითქოს დერეფნის ბოლოში დგასო. ოთახში შემოსული ნატოც დაპატარავებულიყო. შაქრომ კვლავ სცადა წამოდგომა, მაგრამ ვერ შეძლო.

— თავს ძალას ნუ დაატანთ, — გაიგონა ექიმის ხმა, და მაშინვე ოთხი ხელი სწვდა შაქროს, გააქანეს. უნდოდა დასხლტომოდა ხელებს, წელში გამართულიყო, მაგრამ სხეული აღარ ემორჩილებოდა. მერე იგი დასვეს და რაღაცა მტკივნეულად მოეჭირა ბეჭებქვეშ გულავზე.

კვლავ ჩურჩულებენ ნატო და ექიმი. შაქროს ესმის მათი ხმები, თითქოს სიტყვებსაც არჩევს, მაგრამ აზრის გაგება არ ძალუძს.

შემდეგ ფრთხილად მიჰყავთ სადღაც,

და იგი ემორჩილება სხვის ხელებს, მისი მომჩივარული სხეული რომ უჭირავთ. შაქროს ტანსაცმლიან-ქუდიანად აწვევენ ლოგინზე, მხოლოდ ბათინკებს აძრობენ.

— რა მოხდა, რა მოხდა, რა მოხდა? — უნდა იკითხოს მან, მაგრამ ენა წართმევიდა. ექიმი რაღაცას ეუბნება ნატოს და ორივე მიდის.

— აბა, წამოდექით, წამოდექით!..

შაქრომ უკანასკნელი ძალა მოიკრიბა და ლოგინში წამოჯდა. ირწეოდა, აქეთ-იქით ირწეოდა...

დედამისი ფეხით არწევდა მოჩუქურთმებულ კაკლის ხის აკვანს, ხელ-ფეხშეხვეული შაქრო მაგრად მიუტრავთ აკვანზე, ისე მაგრად მიუტრავთ, რომ ვერც კი ინძრევს. ირწევა აკვანი და მასთან ერთად ირწევა შაქროც. დედა უნანავებს: „იავ ნანა, ვარდო ნანა, იავ ნანანო...“

ნატოს წურბლებიანი ქილა შემოაქვს ოთახში და იმის შემყურე, რასაც ხედავს, კარის ზღურბლთან ზევიდბა; ფანჯარასთან მდგარ ბოლო საწოლზე ზის შავხალათიანი ჩია ბერიკაცი, შუბლზე თექის ქუდი რომ ჩამოუფხატია და ფეხზე შალის ჭრელი წინდები აცვია. იატაკს ვერ უწვდებოდა. მზერა ერთმანეთზე შეწყობილი მაუდის საბნებისა და რიგში ჩამწყრივებული საწოლების მიღმა მიუშტერებოდა.

— არ უნდა გაინძრეს, — ჩაესმის ნატოს შეშფოთებული ხმა და ნატო, შაქროს ქუდისთვის თვალი რომ ვერ მოუცილებია, რატომღაც აუჩქარებელი ნაბიჯით მიემართება შაქროსკენ...

ჩემი ფანჯრიდან

ყველას რაღაცა ჩემგან მიჰქონდა,
ბედი სიკვდილით მაინც არ მსჯიდა.
ფრთები შეისხა უკვე სტრიქონმა
და გადაფრინდა ჩემი ფანჯრიდან.
მიყვავები მუზას ღმერთით დაგეშოლს
და გულში აღმურს იმედი მიჭრობს,
ყველას ოჯახის ღია სარკმელში,
ბედნიერება შეჰქონდეს სტრიქონს...

გიორგი სააკაძე

გავწირე შვილი, შვილი მძევალი,
დედას მოვწყვიტე ხორცი მკერდიდან,
რადგან ქართული ტკბილი მტევანი
ხელის შევლებას მტრისას ვერ იტანს...
შემორჩენოდა მიწას სურნელი, —
ქართული სული, სული ღამაში,
დალდამჩნეული საუკუნენი,
გათეთრებული წვერი საბასი.
გმირ ამირანის ტკბილი ზღაპარი,
ხალხს უკვდავების აკვნად ეგულვის,
არ გადახდოდეს ფეხზე საბანი,
არ დამშრალიყოს მტკვარი, ენგური.
გავწირე შვილი, შვილი მძევალი,
დედას მოვწყვიტე ხორცი მკერდიდან,
რადგან ქართული ტკბილი მტევანი,
ხელის შევლებას მტრისას ვერ იტანს...

ბუხართან

სულ სხვაა მაინც ბუხარი ძველი,
სულ სხვაა მაინც იმ ჭირკვის სიბოლო,
თავზე ფიფქივით მადნება წლები
და გული ახლა სხვა რამეს ითხოვს.

ციკლიდან: მწვერვალზე სორის

მზეს და მთებს შორის ისევ ნისლია,
ნისლებმა ჩემი გულიც მონისლეს,
გადაჩეხილა ხევში ძიძია,

მე ახლა სულ სხვა რამ მელანდება,
სულ სხვა ხმაური მესმის აფრების,
თავზე ფიფქივით წლები მადნება,
ამ წუთისოფლის ღრეში ნათრევი.
ორთქმავალივით წლები მიჰყვის,
სისხლი ძარღვებში თითქოს
მემღვრევა
და ღმერთმა ნუ ქნას ტუჩზე ფიფქივით
შემომდნობოდეს თქვენზე სიმღერა...

ნარიყალა

შენ ნარიყალავ, შეგმოსეს ახლა,
დაგხატეს ახლა, როდესაც მიხვდნენ...
შენ უკვდავ მუხის ფესვებსა გავხარ,
ათას ხუთასი წლისა ხარ, ციხე!
საუკუნეებს თურმე ჩრდილავდი
და არ იცოდნენ მათ შენი ყადრი,
მტერსაც იერით ისე ხიბლავდი,
რომ გიწყალობა თავისი მაღლი...
ჰე, ნარიყალავ,
ციხეზე ბებერო!
შენ სიკვდილს მუდამ ებრძოდი,
სდევდი,
გაქალარავდა შენი თმის ღერო,
შენა გავას ზოგჯერ პოეტის ბედი...

როცა არ გინდა

რუსუდან გურულს

დაუვიწყარი ის დროც გაფრინდა
და ჩანჩქერებიც გაწვენენ ვაკეზე,
ოხ, რა ძნელია,
როცა არ გინდა,
არ გინდა, მაგრამ მაინც აკეთებ...

გულგაპობილი გდია ონისე.
გული კი მაინც ძველ გზებს დაეძებს,
ო, მოხვეწე, საით წახვედით,
აგდია მთვარე ყაზბეგის წვერზე —
გადამტვრეული ხმალის ნატეხი...

ქარები ღრუბლებს თავებს აჭრიან,
არღვევენ ნისლებს ცაში ჩაქერილს,
და მთვარე, როგორც გოგო პრანჭია,
წარბებს ისწორებს ყინვის სარკეში.
ბუხრის თავებზე ნანაობს ბოლი
და სადღაც ყმუის ძაღლი ბომბორა,
ფერდჩავარდნილი გამხდარი ჯორი,
მოაჩაქჩაყებს გზაზე სოლომანს...

გაკაწრა ზეცა არწივის ფრთებმა
და ოხშევარი მიწას აუღის,
უქნიდან ისევ მომძახეს მთებმა,
ხმით ჯოყოლას და ზვიადურის.

თითქოს რაშებმა გადიგრუხუნეს,
გრძნობები გულში როგორ დავტოვ,
თერგი გარბის და თერგი ბუხუნებს,
მკერდით უჭირავს ზეცა ბახტრიონს...

ცრიან წვიმები, მიწა რბილია,
და მთებს აწუხებს ღრუბლის ქაოსი,
თერგდალეული მოდის ილია,
თეთრ ცხენზე შავი, სველი სამოსით.
ო, ღმერთო, კეთილ თვალით მოგვხედე,
არ წაგვიშალო კვალი მეგუთნის,
— გვითხარ ილია, — ცხარობს

მოხევე,

„ჩვენივე თავი ჩვენვე გვეყუდვის?!“

როდესაც მთვარე თვალებს მილულავს
ირიყრაქებს და სითბო იმატებს
და მორაკრაკებს როცა ჩიხტრა,
თითქოს ცრემლები სცვივა პილატეს...
არ მინდა ძეგლი, აქვე დამფალით,
მიწა არ არის, არა ურიგო...
აღმოვაჩინეთ შენი საფლავი,
ძვლები კი არ ჩანს მაინც, სულიკო!

ბრაზობს რიონი, ლამის მეჩხუბა,
— სად დაიკარგე, ძმაო, აქამდო,
გულში ჩამიკრა მერე ლეჩხუმმა
და დაბლობიდან მალლა ავჭანდი...
მინდა სალამურს ისე ჩავბერო,
ხმა მოგაწვდინოთ ყველას გაღმიდან:
„ხომ ლამაზია ეს საქართველო,
რაგრამ მე უფრო ლამაზი მინდა!“

გულო რამდენ შხამს, შარბათს

მალავდი,

მიწაგ, რამდენ ჭირს, ციებ-ცხელებას,
მერე გამოჩნდა გემი „დალანდი“,
გადიჭიხვინეს „ლურჯა ცხენებმა“.

მარტის წვიმებით ხეები წუხან,
მარტი მათ მაინც, მოსავს და

ფოთლავს,

ვზივარ, კკითხულობ მურმანს და

მუხრანს,

ანას, მიხეილს, ჭაბუას, შოთას...

ნაღველი ისევ იქცევა გულში,
მთებს ვეხუტები ახლად შემოსილს,
ძმებად დარჩითო, გვაფრთხილებს
მუშნი,
თქვენ, პოეტები საქართველოსი!..

თუკი ლექსები გულში ჩარაზე,
პოეტო, მაშინ წერაც არა ღირს...
„მე ყაჩაღებმა მომკლეს არაგვზე“,
და მაინც ვცვირით ორი არაგვი!

მინდა ჩემს სულში შემოგახედო

მინდა ჩემს სულში შემოგახედო,
ხვალ იქნებ აღარც მქონდეს სურვილი,
ღრუბელი ისე მიიწევს ცისკენ,
ღრუბელი მძიმე და დაბურვილი,
რომ გული, იქნებ საგულეს მოსწყდეს,
გული-პაწია წვეთი წვიმების,
არ მოგკდეს ისე გაუმხელელი,
როგორც მიწაზე თევზი — წყურვილით.
მინდა იცოდეს, სიყვარულია
განძი ძვირფასი, მარადიული,
ვარსკვლავი — ზეცის თავსამკაული,
წვიმა კი, მისი ცრემლი ციური,
მთვარე-მიჯნური ზეცის პოეტი,
(ჟამიდან უძლებს უთვალავ ჭორებს),
თუ სიყვარული ისწავლე მისგან,
ველარაფერი ვერ დაგვაშორებს.
და აღმერთდება მიჯნურთა განძი,
მზით განბანალი, ოქროცურვილი,
მინდა ჩემს სულში შემოგახედო,
ხვალ იქნებ აღარც მქონდეს სურვილი.

ფიქრის გორაზე
გაშლილ ყვავილს
თუ მოჰყარ თვალი,
უთუოდ უნდა მიესალბუნო,
უნდა გაათბო,
და სიცოცხლის აპკურო ცვარი,
გაუნაწილო გული შენი...

ოღონდ იცოდეს,
თუ ხელი ჰყარი,
უმალ მოკვდება,
ამაოდ შთენილ
მის ფაფუკ ფურცლებს,
უსათუოდ წაიღებს ქარი...

პალმა

გარეთ წვიმს,
მოწყენილობა შემოხვევია პალმას,
თრთის პაწია და ცრემლი სდის,
როგორ უმტყუნა დარმა.

უცხო მხარეში მოსული,
პირველად შეხვდა წვიმას,
და ნატრობს თავის სამშობლოს
მოგონებებში მძინარს,
შორეულ ალერსს იმ მზისას,
დედასავით რომ ბრწყინავს.

იხსენებს... ენით უთქმელი
სევდა აწყდება თვალებს,
პაწია პალმა კურცხალით,
მარტო თავისთავს ავენებს.

ვისი სული გსურს

„ვისი სული გსურს“, ძვირფასო ახლა,
მე ვეკითხები დარჩენილ სურათს...
და როგორც დიდი ხნის წინ
ბავშვობის, თამაშობაში ძალიან ხშირად
ვიმეორებდით ერთმანეთის სახელს,
ვიგონებ იმ დროს...
და ვგრძნობ — ცხოვრებამ
რა ნაადრევი დაგიგო მახე.

გინმობ, ვით მჩხიბავს
შეუძლია გინმობდეს ისევ,
ვხედავ შენს სუნთქვას
გადმოფრენილს ველზე, ქარებში,
თავიდან ვყვები აუხდენელ ბავშვობის
სიზმრებს,
და უნებლიეთ მეყინება ცრემლი
თვალებში.

შენს მისამართით ვაგზავნი კითხვას,
ძვირფასო, „ვისი სული გსურს“ ახლა?
და ოლიმპიურ სიმშვიდით ველი,
ჩემი სახელის გამოძახებას.

ძეწნის გვირგვინი

მავანთ გვირგვინი უნდათ დაფნების,
უკვდავ გვირგვინად რომ აღიარონ,
მე კი, ამ ძეწნის გვირგვინს დავნებდი,
სული ეული რომ ვაზიარო.
სიზმარი ვნახე მთლად სასწაული,
მიმაქროლებდნენ ანგელოსები,

მიჩვენეს სამწყსო ცისიქეთური,
სად მყუდროობენ გენიოსები.
თვალს არ ეჯერა, ამ ნათელ სვეტში,
საიდან მოვხვდით, ვინ მყავდა გვერდით?
თურმე ბრწყინავდა შარავანდედი

მაღალი ღმერთის!
ზეცა გალობდა, მიწას სწყალობდა,
ჩემი ვედრებაც გულით ისმინა,
იქვე მოტეხა ძეწნის რტოები
და მომახვია მწუხრის კვირგვინად.

გაზაფხული ჩვენს ქუჩაზეც მოვა

ჩემს ძმას

გაზაფხული ჩვენს ქუჩაზეც მოვა,
ოღონდ ბიჭო, დაცოლშვილდი ერთი,
შორეულ ქალს ხელი არა სთხოვო,
არ გაბრიყვდე, არ გაგიწყრეს ღმერთი.

ნუ გადახვალ მამა-პაპათ ანდერძს,
გაგვისენებ როცა გავლენ წლები,
გული მართლა სტკიოდათო ჩემს დებს,
სწორეს მეუბნებოდნენო დები.

სიყვარულის ბული ასდის ქალაქს,
არჩევანი ლანდალ დაგდევს გვერდით,
შენ კი ბერის ან მონაზვნის ღარად,
ცხოვრობ წიგნით — სათაყვანო
ღმერთით.

ოცნებების აიკეცე კალთა,
გაუწოდე ხელი სანამ დროა,
და მეზობლის კაფანდარა გოგო —
გაზაფხული ჩვენს ქუჩაზეც მოვა.

ხომ იცი მამულს გაზაფხული როგორ უხდება

რ. გ—ს

მე მომწონს თქვენი ბაგეების ხაზები სრული,
უცხოთვისაც ხარტ საყვარელი და საცნაური,
ვაუკაცის საქმით, უნაზესი სულით პოეტის,
სპეტაკი აზრით, უღალატო გულით ქართულით.

სისხლით-ხორცამდე უნადღესი სიტყვის პატრონო,
სიცოცხლეზე რომ მეტად გტყივა შენი მამული,
საქმით და გრძნობით, ჭირ-ვარამით თუ სიხარულით,
შენს ხალხთანა ხარ სიკვდილამდე გადაჯავებული.

ბაღებს ფანტელი მოვერცხლისფრო ბადეებს აქსოვს,
თენდება ფიქრში, ეს ზამთარიც ფიქრში მიჰქროლავს,
და მარტო ბაღებს კი არ ვერცხლავს, ჩვენც თმებზე გვათოვს,
წარსულის ძვირფას მოგონებით გავცვეთ ძველ ბორანს.

აყვავილდება მთაწმინდაზე ატმების კვირტი,
ხეს — მიწის მგოსანს, თავის ლექსი დაუბრუნდება,
კვლავინდებურად ამღერდება პოეტი-ჩიტი,
ხომ იცი მამულს გაზაფხული როგორ უხდება.

ვედრება

ბელზებელი თვალებს წკურავს,
მქისედ იცინის.
ღმერთო, ანგელოსის სული
გადამირჩინე.
სანამ ბოროტებას ღვიძავს
რა დამაძინებს.
ღმერთო, დედამიწა
გადაარჩინე.

მწუხარებამ იმატა,
წლებთან ერთად იძალა,
ვინც მიყვარდა იმათგან
ბევრი გარდაიცვალა...
ახლა ისე მარტო ვარ, —
მიკვირს როგორ გავძელი...
ნუცუბიძის პლატოდან
ლამის თბილისს გავცქერი...

როგორ ახსნა ცოლმა ჩემი სიზმარი

ქალს გაქცეოდა სახლიდან ქმარი, —
არ იქნებოა ცხოვრება ძალით...
ვითომ... მე ვიყავ იმ ქალის ქმარი
და ჩემი ცოლი იყო ის ქალი...
ლექსად გადმომაქვს სიზმარი ახლა
და წერტილისკენ გამიბრბის ხელი...

...
ცოლმა სიზმარი უბრალოდ ახსნა:
სიზმარიაო, სხვა არაფერი.

ენახე მრავალი გზობა, —
ამ ჭრელაჭრულა ხალხში, —
სიყვარულმა და ძმობამ
როგორ დაჰკარგა ფასი.
ალბათ, მეც მიღვეს ბრალი
და სხვათაც —

ჩემისთანებს, —
თორემ რად არ ვარ მკვდარი
ამათი შემხედვარე...

რკინამ დაუანგა ბალახი,
სმოგმა შეჰამა არე,
მიწას დაღლილს და გაღახულს
ცრემლი სდის მგლოვიარე...
თავზე დაგვცქერის თეთრი
და გაცრცილი მთვარე...

ჩემს ძალღს ტუტანიტს

როცა უეცრად ქრება ხალისი,
ათასი ფიქრი

დამშლის და დამლღის, —
ისე შემხედვად ხოლმე თვალბში, —
ან შენ ხარ კაცი,
ან მე ვარ ძალღი.
ვისი სულია

ეგ შენი სული?..
ვისი ბეღია

ეგ შენი ბედი?..
იქნება ერთი გვქონდა წარსული,
სულს კეთილს, —

მოსულო მკვდრეთით...
შენც გაქვს თვალბი,
გული შენც გიცემს,
შენცა გაქვს

შენი ფიქრი და ღარღი.
მებრალეები და მიყვარხარ ისე, —
ან შენ ხარ კაცი.
ან მე ვარ ძალღი...

ენეტა, ახლა ქუთაისში ვიყო!...
(ერთ ქუჩაზე ურთი სახლი ვიცი)
შევცახებდი:

— თინა,

— თინა,

— თიკო!

ვიცი, სახლში დამხედებოდა ისიც.
სხვანაირი სინაზე და სითბო
მაშინდელი —

დღევანდლამდე მახლავს...
ენეტა, ახლა ქუთაისში ვიყო!...
...ყველაფერი სანატრელი გახდა...

ესეც შენი ზამთარი,
შენი ბალის სტუმარი,
ლამაზი და მართალი,
ამაყი და მღუმარი.
ჩაიარა წარსულმა
მადლითა და ცოდვებით.
ოცი წელი გასულა —
ორმოცს ეუახლოვდებით.
ღმერთო, რა ამინდია!
რა ნათელი ხედები!
ვაი, როგორ მივდივართ,
ვაი, როგორ ვბერდებით...

ღონ კიხოტის მონატრება

გზაზე ვილა გავაჩერო
და ჰკუა ვის მოვკითხო...
სად ხარ ძმაო, ლამანჩელო,
დიდებულიო
ღონ კიხოტ!
საით მიროსინანტობ,
ახლა სად მილიდინობ...
ეჰ, რამდენჯერ გინატრე,
ერთხელაც ვერ გიხილე.
ამ ღრიალს და ამ გრიალს
რა ეშმაკი მოთოკავს...
ჰაერივით გვაკლია
შენი ღონკიხოტობა!...

რა უნდა ახლა
ადგომას და სოფელში წასვლას, —
არც არაფერი —
ბილეთი და იმისი ჯანი...
დავესწრებოდი ღღესასწაულს —
ვენახის გასხვლას,
მერე დავლევდი ცოლიკაურს
შროშულრ ჯამით.
მოვეუყვებოდი ბიძაშვილებს
ქალაქის ამბავს,
მომიყვებოდნენ
სოფლის ამბავს ბიძაშვილები,
წავიფარებდი
აბრეშუმის ხასხასა საბანს...
მოგონებები სიზმრებისკენ
გამაცილებდნენ...
ახლა მარტო ვარ,

შუალამე ილევა მერტოზ,
წლები მიჰქრიან
უსაშველოდ და უცააუარად,
გბერდები ალბათ
და სოფელსაც იმიტომ ვნატრობ.
დამალა ალბათ
ამ უაზრო აურზაურმა.

მარტის თოვლი

მარტმა მაინც გააკეთა თავისი, —
თოვლი მოდის ფაფუკი და ფხვიერი...
რა იქნება ნეტა ამ ღღეს გაისად?
სად ვიქნები მე —
ერთი წლით ხნიერი...
მარტი არის,
მაგრამ რა მემარტება,
სისხლს მწოვს ისევ —
მარტოობის ობობა,
გბერდები და სიბრძნე არ მემატება,
სიჭაბუკეც აღარ მემშვიდობება.
არც იქით ვარ,
არც აქეთ ვარ,
სადა ვარ, —
იცის ალბათ მარტო არსთაგამრიგემ...
აღარა მაქვს ცხოვრებასთან სადაო,
თუ კაცი ხარ —
მენდობი და გამიგებ.

მეც გამქცევია ქალისკენ თვალი,
როცა ქალს გვერდით ჰყოლია ქმარი...
მაგრამ უმაღლეს მომიკრებია
სინდის-ნამუსის ძალა და ღონე.
ალბათ, მთავარიც ესაა, თორემ
სხვა ყველაფერი მარტივი არი!..

უსიყვარულოდ შეუდლებულებს
ხშირად უჩნდებათ უნიჭო შვილი.

იუდას ამბორივით
ამჩნევია წარწერა
შენს წიგნს, —
მე რომ მაჩუქე.

შოთა ბადრიძე

ილია ჭავჭავაძე და ისტორია

(საისტორიო კონცეფციის მეთოდოლოგიური ძირები...)

წერილი პირველი

ილია ჭავჭავაძის, XIX ს. მეორე ნახევრის საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ბელადის — აზროვნებასა და საქმიანობაში იმთავითვე თავისებურად გამოკვეთილი ადგილი ეკავა მის დანტერესებას როგორც ზოგადი, ისე, უმეტესად, ეროვნული ისტორიით.

ილია გატაცებით სწავლობდა ისტორიის, როგორც დარგის, ფილოსოფიურ-მეთოდოლოგიურ პრობლემებს.

ილიას ისტორია ეროვნული გაზოგვიძები-სათვის დიდ ძალად მიაჩნდა, ამ კუთხით აფხა-სებდა იგი ხსენებული დარგის საზოგადოებ-რივ ფუნქციას და დანიშნულებას, მიუთითებ-და ისტორიის აღმზარდლობით საზოგადოებ-რივ როლზე, რაც მას ყველგან და მუდამ ჰქონია. ცნობილია, ამასთანავე, რომ ისტო-რია მძლავრად ფუნქციონირებს მცირერიცხოვან, თავისუფლებისათვის მებრძოლ ერებში, რო-მელთათვისაც იგი ენასთან ერთად არსებო-ბის და პოლიტიკური წინსვლის საშუალებაა. ილიას აზრით, ეროვნული კონსოლიდაციისა-თვის მებრძოლ ძალებს ისტორია ეხმარება კრიტიკულად გაიზარონ თავისი წარსული, აღრე და შევსებული შეცდომები (ი. ჭავჭავაძე, თხზულებათა სრული კრებული ათ ტომად, პ. ინგოროყვას რედაქციით, თბ. 1951-1961, ტ. 4, გვ. 85). ამასთანავე, ის-ტორია, ცნობილია, მიძინებულ ეროვნულ გრძნობებს უღვიძებს ხალხს. ილია მკა-ფიოდ განმარტავდა ისტორიის ამ ნიუანსს, თუნდაც ევროპის ხალხების ეროვნული გამო-ღვიძების მაგალითით. ილიას თქმით, ვიდრე ავსტრია-უნგრეთის სლავების ეროვნული გა-მოღვიძება დაიწყებოდა, ამ ქვეყნის მოამაგე-ებმა განსაკუთრებული ყურადღება მიაქციეს ისტორიას. ავსტრიის სლავიანებმა გააღვიძეს

თავისი ისტორია, მოიგონეს დიდებული დრო-ნი წარსულისა, ამ ნიადაგზედ ამოაყვავეს თა-ვისი სლავიანობა (ტ. 9, გვ. 10).

ილია დარწმუნებული იყო, რომ საკუთარი ისტორიის ცოდნით და თავის ქვეყანასა თუ უცხოეთში მისი პროპაგანდით, ამ ისტორიის შემქმნელ ერს საშუალება ექნებოდა ეარსება და თავი დაეცვა სხვა, არაკეთილმოსურნე ძა-ლებისაგან, რომლებიც ამ ხალხის ეროვნული ისტორიის მრუდელ გაშუქებით, თვით ამ ხალხის უკუღმართად, ან ვინმეს წინაშე ცო-დვილად გამოცხადების გზით არსებითად ამ ხალხის თანამედროვე არსებობას და საზო-მავლო პრობლემებს უთხრიან ძირს.

ამავე შეხედულებას უკავშირდება ილიას ის აზრი, რომ ისტორიის გაუთვალისწინებლობა და მისთვის ანგარიშის გაუწევლობა ერის და-ქვეითება-დასუსტების და გაქრობის ერთ-ერ-თი წინაპირობაა. „როგორც კაცად არ იხსე-ნება ის მაწაწალო ბოგანა, ვისაც ალარ ახ-სოვს — ვინ არის, საიღამ მოდის და სად მი-დის, ისეც ერად სახსენებელი არ არის იგი, რომელსაც ღმერთი გასწყრამია და თავისი ისტორია არ ახსოვს. რა არის ისტორია? იგია მთხრობელი მისი თუ, რანი ვიყავით, რანი ვართ და რად შესაძლოა ვიყვნეთ კვლავაც. ისტორია თავის გულის-ფიცარზე იბეჭდავს მარტო სულისა და გულის მოძრაობას ერისას და ამ დაუდევითა, როგორც სარკე, გვიჩვენებს იმ ღონეს და საგზალს, რომელიც მო-მადლებული აქვს ამა თუ იმ ერსა დღეგრძე-ლობისათვის და გაძლიერებისათვის“. (დავით აღმაშენებელი, თხზ., ტ. 4, გვ. 178. ივ. ჭავ-ჭავიშვილი, გვ. 70). მსგავს აზრს ილია სხვა-განაც გამოთქვამდა: „ერის პირველ და-მხოზა, გათახსირება, გაწყალება იქილამ დაიწ-ყება, როცა იგი თავის ისტორიას ივიწყებს, რო-

ცა მას ხსოვნა ეკარგება თავისი წარსულისა, თავისი ყოფილის ცხოვრებისა, დავწყება ისტორიისა, თავისი წარსულისა და ყოფილის ცხოვრების აღმოფხვრა ხსოვნისაგან-მომასწავებელია ერის სულით და ხორციით მოშლისა, დრღევისა და მთლიად წარწყმედისაჲცა. წარსული — მევიდრი საძირკველია აწმყოსი, როგორც აწმყო მომავლისა. ეს სამი სხვადასხვა ხაზა, სხვადასხვა უამო ერის ცხოვრებისა ისეა ერთმანეთთან გადაბმული, რომ ერთი უმეორად წარმოუდგენელია, გაუგებარია და გამოუცნობია. ამიტომაც არის ნათქვამი ერთის ბრძნისაგან, რომ აწმყო, შობილი წარსული-საგან, არის მოშობილი მერმისისა. ეს სამთა უმთა ერთმანეთზედ დამოკიდებულება კანონი ისეთივე შეურყეველი და გარდუვალი, რაგორც ყოველივე ბუნებური კანონი“. (ერი დ ისტორია, ტ. 4. გვ. 200.)

თეორიულად განმარტავდა რა ისტორიის დღე როლის ერის პრაქტიკულ ცხოვრებაში, ღია მიიჩნევდა, რომ ვინც თანამედროვეობისა და მომავლისათვის იბრძვის, მან თავისი წარსულისადმი პატივისცემა უნდა შეინარჩუნოს და არც სხვას მისცეს მისი გაუალებელი უფლება. ეროვნული წარსულის გაფრთხილება — ეს გიგვე თანამედროვეობის გაფრთხილება. (ი. კავთავაძე. იქვე, გვ. 200-201).

ილიას აზრით, არსებობისათვის მებრძოლი ერი ვალდებულია წარმატების მისაღწევად კრიტიკულად იაზრებდეს თავის ისტორიას, ითვალისწინებდეს წარსულში დაშვებულ შეცდომებს, ამოიკნობდეს მათ, ამ გზით აღდგენდეს, თუ რა უშლიდა მას ხელს ან ეხმარებოდა წინსვლაში. მხოლოდ ამგვარად შესძლებს ერი ერთგვარი თეორიული გეგმის შემუშავებას თავისი დღევანდელი თუ მომავალი პრაქტიკული მოქმედებისათვის. ასეთ ერად მიაჩნდა ილიას ქართველობა, რომელსაც მრავალსაუკუნოვანი ისტორიული ქართველების გამო XIX საუკუნეში განსაკუთრებით დაზიანებულად მოედწია და ახლა, ილიას დროს და მისი მედროვეობით, ახალ ძალებს ეძებდა და აკრავებდა ეროვნული წინსვლისათვის.

საკუთარი ისტორიის კრიტიკულად შეფასების საუბიროებასთან დაკავშირებით ილია შენიშნავდა, რომ ეს პრაქტიკით არის ნაყარანხევი, ვინაიდან ისტორიას შეუძლია ერთგვარი დამაკავშირებელი ხიდის როლი შეასრულოს წარსულსა და აწმყოს შორის. მისი თქმით, „შვილმა (ე. ი. თანამედროვეობამ — შ. ბ.) უნდა იცოდეს, სად და რაზედ გავრდა მამა, რომ იქილად დაიწყოს ცხოვრების უღელის წიგნა. შვილს უნდა გამოაკვეთილი ჰქონდეს, რაში იყო მართალი და კარგი მისი მამა, რაში იყო შემცდარი, რა ავი მიიჩნია კეთილად, და კეთილი — ავად, რა უმართავდა ხელს,

რა აბრკოლებდა, რისთვის ირჭებოდა და მხნეობდა და რისთვის და რაში უკმობდა“ (თხზ., ტ. 4. გვ. 202).

ისტორიის ფუნქციაზე ილიას შეხედულება-თა გაცნობისა საყურადღებოა მისი ის აზრი, რომ ისტორიული ფაქტების, წარსულის გამოჩენილ პიროვნებათა ღვაწლის გათვალისწინება მომდევნო თაობების მოღვაწეობაზე დიდ აღმზრდელობით და ზნეობრივ, დადებით თუ უარყოფით ზემოქმედებას ახდენს. ისტორიის საზოგადოებრივი ფუნქცია ამ მხრივაც გამოკვეთილია და ცხოველყოფილი. ილიას აზრით, ისტორია მოგვითხრობს ბევრ დიდებულ ადამიანზე, მის ღვაწლზე, რის გამოც მათი საქმენიც მისაბაძია თანამედროვეთათვის. „დიდ ბუნებოვან კაცთა და სახელოვან გმირთა მაგალითებით ისტორია სწურობის ერსა, ზრდის, და დიდებულნი საქმენი კიდევ გულს უკეთებენ მოქმედებისათვის, აქწენენ, ამხნევენ, თუ ნაშტანავდ ის მაგალითები ერის საყურათის ისტორიისანი არიან“ (ერი და ისტორია, გვ. 208).

ანალოგიურ აზრს გამოთქვამს ილია დავით აღმაშენებელზე მსჯელობისას. მისი სიტყვებით, „გარდა იმისა, რომ უკეთესთა და უდიდესთა მოქმედთა (ე. ი. გამოჩენილ ადამიანთა — შ. ბ.) მეოხებით და ღვაწლით ცხოვრობთ დღესა და ვსულდგმულობთ, ამათ სხვა მნიშვნელობაცა აქვთ ერისათვის. ერი თავის გმირებში ჰპოულობს თავის სულსა და გულსა, თავის მწკრთნელსა, თავის ღონეს და შემოკლებლობას, თავის ზატსა და მაგალითს. ამიტომაც იგი ზოგს იმათგან წმინდანების გვირგვინითა ჰმოსავს და ჰლოცულობს, ზოგს დიდ ბუნებოვანის შარავანდედითა, და თაყვანისცემის სასიებით და მადლობითა, ამიტომაც საჭიროა იმათი ხსოვნა, იმათი დაუფიქრება“ (დავით აღმაშენებელი, თხზ., ტ. 4. გვ. 180).

ყველაფრიდან ჩანს, რომ ილიას ისტორიის საზოგადოებრივი ფუნქციის გაგება უმთავრესად ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ინტერესების ასპექტში აინტერესებდა, მის ერთ-ერთ მთავარ დანიშნულებას ერის იდეოლოგიურ სამსახურში ხედავდა და, შესაბამისად, ცდილობდა თავისი თაობის წინამძღოლობისას ისტორიის, როგორც დარგის, სწორად ეს თვისება და ძალა გამოეყენებინა (ი. კაპბარბაძე). ამგვარი რომ სავსებით ბუნებრივი და გასაგებია იმ პიროვნებისაგან, რომელიც ყველა ფილოსოფიურ თუ პოლიტიკურ დოქტრინას მუდამ იმის მიხედვით აფასებდა, თუ რა პრაქტიკული სარგებლობა შეიძლება ჰქონოდა მას ქართველი ერის მომავალი განვითარებისათვის.

ილიასეული ისტორიის ფილოსოფიის დასასიათებისას ბუნებრივად ისმის კითხვა, თუ როგორ უკავშირდებოდა მისი აზროვნების ეს

მხარე საერთოდ მის მსოფლმხედველობას, როგორ წარმოედგინა ილიას საზოგადოების განვითარების ხასიათი და მამოძრავებელი ძალები.

ილიას აზრით, ისტორიული პროცესის შესწავლისა და ახსენათვის ყურადღება უნდა მიექცეს საკითხების ფართო წრეს, რომლებიც, ერთად აღებული, ცივილიზაციას ქმნიან. განსაკუთრებით მწუხარად ჩამოაყალიბა ილიამ თავისი ეს აზრი ივ. ჭაბადართან კამათში. ილიას მიიჩნდა, რომ ცივილიზაცია, ისტორიული მეცნიერების კვლევის ეს ობიექტი, მრავალფეროვანი ფენომენია და წარმოადგენს ადამიანთა შემოქმედების ნაყოფს. „იგი შედგება ყოველი იმ ძალ-ღონისა, რომელნიც ერთად ერგებულ მოქმედობენ კაცობრიობაში საზოგადოდ და თვითოეულ ერთი ცალკე. ამგვარს ძალ-ღონეს სოციალურ ძალ-ღონეს ეძახიან“. (თხზ., ტ. 4, გვ. 28). ილიას თქმით, „ცოდნა, გაგნებრივი და ზეგნებრივი აღმატებულიება, გრეწველობის სიმდიდრის მეტნაღებლობა, რწმენა იმ საგნების მიმართ, რომელიც ადამიანისათვის უდიდესად მისაჩნევია, მმართველობა, წეს-წყობილება. ოჯახური, საზოგადოებრივი, სამოქალაქო კანონები, ჩვეულებანი, ზნე-ხასიათი და სხვა ამისთანა, სულ ერთად და ერთ დროს მოქმედენ, ქმნიან იმას, რასაც რომლისაჲმ დროის მდგომარეობას ერისას, თუ კაცობრიობისას ეძახიან, ანუ ცივილიზაციას თავისი მეტნაკლებობით“ (იქვე, გვ. 28-29).

აღნიშნული პრობლემის მეცნიერული შესწავლის საპირობება ქართულმა საზოგადოებრივმა აზრმა, უკვე XIX ს. შუა ხანებიდან დაიწახა მიწნად. ამიტომაც იყო, რომ ქართველმა მოაზროვნეებმა იმთავითვე მკაცრად კრიტიკული დამოკიდებულება დაიკავეს „ქართლის ცხოვრების“ იდეური კონსტრუქციისადმი, მეტის მეტად ვიწროდ მიიჩნიეს მისი სოციალური თვალსაწიერი, ეს ძეგლი მარტოოდენ მეფეების ისტორიად გამოაცხადეს და, ამის საპირისპიროდ, მთავარ ამოცანად დაიხსახეს ხალხის, ქართველთა მთელი მასის ისტორიის მეცნიერული აღდგენა. საამისოდ, მათი აზრით, აუცილებელი იყო საქართველოს ისტორიის წყაროთმცოდნეობითი ბაზის გაფართოება-გამდიდრება, ქართველი ხალხის წარსულის ამსახველი უმდიდრესი მატერიალური და სულიერი კულტურის ძეგლების მოძიება-შესწავლა და მათი მონაცემების სამეცნიერო ბრუნვაში შემოტანა.

ზემოთ მითითებული საერთო იდეური გარემოდან გამომდინარეობდა ილია ჭავჭავაძეც, რომელიც ისწრაფოდა ისტორიაში დაენახა არა მხოლოდ წარსულის ცალკეულ პიროვნებებთან დაკავშირებული ფაქტები, არამედ მრავალმხრივი, ცხოვრების ამსახველი მოვლე-

ნები. ილია ჭავჭავაძე იმთავითვე კრიტიკულად იყო განწყობილი „ქართლის ცხოვრების“ იდეური შეზღუდულობისადმი. თავის მსოფლმხედველობაში ილიამ გაზრდობისდროინდელ ერთ-ერთ წერილში დავით ერისთავისადმი ილია წერდა: „ჩვენი ისტორია... მარტო ომებისა და მეფეების ისტორიაა, ერთი არსადა ჩანს, მე კი ასეთის აგებულების ადამიანი ვარ, რომ მეფეების და ომების სახე არ მიზიდავს ხოლმე. საქმე ხალხია და ხალხი კი ჩვენს ისტორიაში არა ჩანს“ (ტ. 10, გვ. 84).

მოგვიანებით, 1880 წ., როცა ილია უკვე ისტორიის პრობლემების სისტემატური დამუშავებით იყო გატაცებული და თავის საისტორიო შეხედულებებს არსებითად დასრულებულ სახეს აძლევდა, იგი კვლავ დაუბრუნდა ამ საკითხს. ნაშრომში „ძველი საქართველოს ეკონომიური წყობილების შესახებ“ ილია წერდა: „ჩვენი ხალხისა და ქვეყნის ისტორია მეტად ბნელია და შეუშუაშავებელი. ჩვენს ისტორიაში ან სულ არ არის ფაქტები, ჩვენი ხალხის ცხოვრების შესახებ და, თუ არის კანტიკუნტად სადმე. ისიც მეტად საეჭვოა. ჩვენ ვაზოთ მარტო იმისთანა ფაქტების თაობაზედ, რომელშიაც ერთობ ხალხი იჩენს თავის-თავს, თავის თვისებასა, თავის მონაწილეობას ისტორიაში.“

ერთი სიტყვით, ჩვენი შიდა-ცხოვრების ისტორია ჭერ ფარდა-აუხდელია და უცნობია ჩვენგან. ჩვენი „ქართლის ცხოვრება“ ხალხის ისტორია კი არ არის, მეფეთა ისტორიაა, და ხალხი კი, როგორც მოქმედი პირი ისტორიისა, ჩრდილშია მიყენებული. თითქო ხალხის ისტორიის შესამეცნებლად საკმაოა კაცმა იცოდეს მარტო მეფეთა ისტორია. თითონ მეფეთა მოქმედებაც ნაჩვენებია საგარეო საქმეთა შესახებ და არა შესახებ შიდა-საქმეთა“ (ტ. 4, გვ. 175).

ილია ჭავჭავაძის ზემოთ მოყვანილი ციტატების საფუძველზე ჩვენ სამეცნიერო (ნ. ბერძენიშვილი, ბ. იოსელიანი, პ. რაბინანი, ი. პაპრაძე, შ. ხნაძე...) და პუბლიცისტურ ლიტერატურაში არაერთხელ აღვნიშნავთ, რომ ილიას მიერ „ქართლის ცხოვრების“ იდეური შეზღუდულობის კრიტიკა ქართული ისტორიოგრაფიის ახალ იდეურ-მეთოდოლოგიურ მიჩნეზე გაუყვანის მომასწავებელი იყო. ამიერიდან ქართულ საისტორიო მეცნიერებაში მტკიცედ მკვიდრდება ხალხის ისტორიის შესწავლის აუცილებლობის შეგნება.

ილიას და მისი თანამედროვეების ეს აზრი არსებითად ემთხვევა და ასახავს მათი ეპოქის მოწინავე ბურჟუაზიული პოზიტივისტური ისტორიოგრაფიის შეხედულებებს ისტორიაზე, ვინაიდან სწორედ პოზიტივისტურმა ისტორიოგრაფიამ წამოსწია წინ ხალხის, მა-

სხს ისტორიის, მატერიალური და სულიერი ფაქტორების ერთობლივი შესწავლის აუცილებლობის საკითხი.

ქართული ისტორიოგრაფიის ახალი ეტაპისათვის, რომლის დადგენებასა და იდეურ მომწოდებაშიც, როგორც ვნახეთ, ილია აქტიურად შემოქმედებდა, დამახასიათებელია არა მარტო „ხალხის“ ისტორიისადმი განსაკუთრებული ყურადღების მიქცევა, არამედ თვით „ხალხის“ ცნების ახლებური სოციალოგიური გააზრებაც. ამიერიდან „ხალხი“ გულისხმობდა იმ ხანებში ყველა საზოგადოებრივ ფენას, მაშინ, როდესაც წარსულ ეპოქებში „ხალხის“ ცნება შედარებით დავიწროებული შინაარსით, არისტოკრატიის გაგებით ესმოდათ. ამგვარი მეტამორფოზა „ხალხის“ ცნების გააზრებაში ყველგან თან სდევდა ბურჟუაზიულ საისტორიო მეცნიერებას მისი ჩასახვა-განმტკიცების პერიოდში. აღსანიშნავია, რომ ბურჟუაზიული პოლიტიკური და საისტორიო აზრისათვის ხალხი სოციალურად შედარებით ნაკლებად დიდერეცირებული ცნებაა, რომლის თანხმად წინააღმდეგობებს ადგილი ჰქონდა მხოლოდ ხალხსა და ფეოდალურ არისტოკრატას შორის და ისიც წარსულში, ვიდრე პოლიტიკურ არენაზე ფეოდალური არისტოკრატა ბატონობდა. ბურჟუაზიული წყობილების დამყარების დროიდან კი ეს წინააღმდეგობა, თითქმის, უკვე გადაილახა ((Поршнева Б. Ф., «Народ», СИЭ, Т. 9., М., 1968).

„ხალხის“ ცნების ამგვარი გააზრება ზღლს აძლევდა ქართველთა ეროვნულ-განმანთავისუფლებელი მოძრაობის იდეოლოგიასაც, რომელიც ეროვნული ძალების კონსოლიდაციის მიზნით ცდილობდა ქართველთა ყველა სოციალური ფენის საერთო საქმისათვის და-რწმევას და, ამდენად, თეორიულად ხალხსაც ერთიან, სოციალ-ეკონომიკური უფლებების თვალსაზრისით გაუდიფერენცირებელ და ჰარმონიულ ეთნიკურ კოლექტივად მიიჩნევდა.

ილიას და მისი თანამედროვეების მიერ „ქართლის ცხოვრების“ და, შესაბამისად, ფეოდალური ქართული ისტორიოგრაფიის მეთოდოლოგიური და სოციალურ-პოლიტიკური თვალსაზრისის შეზღუდულობის კრიტიკა, იმის შეგნება, რომ აუცილებელია ხალხის ისტორიის შესწავლა მის მრავალფეროვნებაში, სამისოდ კი გამოვლინა ახალი წყაროებისა, რაც შეიძლება და გააფართოვოს წარმოდგენებს ქართველი ხალხის ისტორიაზე, XIX ს. 70—80-იანი წლებიდან ქართული პროფესიული ისტორიოგრაფიის მთავარი სამუშაო დევიზი, გახდა. ამ შეგნებით მიმდინარეობს XIX—XX სს. მიჯნაზე ქართული ისტორიოგრაფიის, მისი ხერხემალი — საქართველოს ისტორიის

წყაროთმცოდნეობის როლის განსაკუთრებული გამოკვეთა და დაწინაურება.

ილია ჭავჭავაძის ისტორიოგრაფიული კონცეფციის მთავარი საურდენია მისი შეხედულება კულტურაზე, რომლის ევოლუციაც, ილიას აზრით, ისტორიის მამოძრავებელი ფაქტორია.

ილიას მიხედვით, კულტურა მეტად ფართო ცნებაა და მოიცავს ადამიანთა საზოგადოების მოღვაწეობის მრავალ მხარეს — ეკონომიკას, მეცნიერებას, სოციალურ წყობას და ა. შ. ყველა ერი, თუ მას საამისო საშინაო და საგარეო პირობები გააჩნია, შეძლებისდაგვარად ცდილობს თავისი ამ კულტურის განვითარებას, ინტენსიური შემოქმედებითი მუშაობით წარმართავს მას. ილიას აზრით, ინტენსიური ცხოვრება ერთსა და იმავე დროს სათავეც არის და შედეგიც კულტურისა, რომელიც „თავისიწლობით (წინებულა, აგებულა კაცობრიობის დაუღალავი და დაუძინებელი ჯაფით, გარჯით და მხნეობით“ (ი. ჭავჭავაძე, თხზ., ტ. 4. გვ. 22). კულტურა და მისგან განუყოფელი ინტენსიური ცხოვრება კაცობრიობის ღონისა და სიმკვიდრის დედაბოძი და ქვაკუთხედი. იგია თვითონ დაუშრობელი სათავე ღონისა, იგი ღონის ღონეა ერისა, თუ ასე ითქმის, — იგი ფარია და ხმალი არსებობისათვის ჰიდილი“ (იქვე).

კულტურის განსაზღვრას უკავშირდება ისიც, თუ როგორ წარმოუდგენია ილიას პროგრესის ცნება. ცნობილია, თუ რა კარდინალი მნიშვნელობა აქვს ამ პრობლემას სოციალოგიასა და ისტორიაში. პროგრესის ცნებისადმი დამოკიდებულებაში ყველაზე მეტად იჩნებს თავს ის, თუ როგორ წარმოუდგენია ამა თუ იმ ავტორს ან კლასს ისტორიის მაგისტრალური მსვლელობა. ბურჟუაზიული ურთიერთობების აღმავლობის პერიოდში მისმა იდეოლოგიამ დასრულებული შინაარსი ჩადეს პროგრესის ცნებაში. მათ თავისი საზოგადოებრივი იდეალების შესაბამისად პროგრესის ორიენტირად ბურჟუაზიულ საკუთრებაზე დაშვარებული საზოგადოებრივი ურთიერთობები წიხინიეს. ხსენებული მოაზროვნეები პროგრესის გამოვლინებად მიიჩნევდნენ ამ საზოგადოების გონებრივ და სოციალურ-მატერიალურ წინსვლას.

შემდგომში, კაპიტალიზმის დეკადანსის ეტაპზე, ბურჟუაზიამ არსებითად უარი თქვა განქანათლებელთა მიერ შემუშავებულ პროგრესის ცნებაზე და მის განმარტებაში რეაქციული პოზიცია დაიკავა, სხვადასხვა თეორიებით უარყო მუდმივი პროგრესის იდეა.

ილია ჭავჭავაძე, მისი თანამედროვე თერგადლეულემის მსგავსად, პროგრესის გააზრებას

ბურჟუაზიული დემოკრატიის პოზიციებიდან ახდენდა. მას უზომოდ ზეროდა საზოგადოების პროგრესისა, რასაც მის ტექნიკურ-ეკონომიკურ ინტელიტუალურ სრულყოფაში ხედავდა. თავისი მოღვაწეობის მთელი ნიუანსებით, ახე თვლიდა იგი, მისი თაობა საყუთარ ქვეყანაში ამ პროგრესის რეალურად დაშვებულ ნიუანსთაგან იბრძოდა. ამ გზით ქართველი ერთი ენობრივად მსოფლიო კულტურის საუკეთესო მონაპოვრებს, ვახდებოდა ეკონომიკურად მდიდარი და სოციალურად და პოლიტიკურად თავისუფალი. დადგებოდა დრო, როცა ქართველი ქართველს აღარ დაჩაგრავდა და, ბუნებრივია, ქართველი აღარ იქნებოდა ვინმეს ხელის შეშლური. აი საკითხები, რომლებიც პროგრესის დასაშვარებლად და გამარჯვებისათვის აღედგებოდა ილიას. ამ მხრივ XIX ს. კაცობრიობის ისტორიაში მას განსაკუთრებულ საუკუნედ ერგებოდა, რომელიც დიდი ტექნიკური სიახლეებით — ტელეგრაფი, ტრანსპორტის ახალი სახეობები და სხვ. აღინიშნა (აი ისტორია, ტ. 4. გვ. 28). ამასთანავე, ილიას აზრით, პროგრესი თავს იჩენდა კაცობრიობის კულტურულ და სოციალურ-ეკონომიკურ წინსვლაშიც მისი პრაქტიკულად უსაზღვროდ გაფართოების გზით. აქვე პროგრესის ცნების განმარტებისას ილია იმოწმებდა ბეკონის ცნობილ სიტყვებს, რომ პროგრესი — ეს არის „გაუთავებელი შორს გადგმა არშემღებელის საზღვრებისა“ (ი. ჭავჭავაძე. აი ისტორია, გვ. 28. შეტყობილად საუკუნე, თხზ., ტ. 5, გვ. 6, სადაც ილია აღწევს სტილიზებული სხვაობით შენიშნავს, რომ „ბეკონმა, ინგლისის ფილოსოფოსმა, სთქვა, რომ პროგრესი კაცობრიობისა სხვა არა არის რა გარდა იმისა, რომ დღიდან დღემდე განწე გადგმულ იქნას საზღვარი შეუღმლებლისა“).

აღნიშნულ თვალსაზრისს ი. ჭავჭავაძე საზოგადოების განვითარების კანონზღერდ ავრცელებდა.

ი. ჭავჭავაძე შეხანნიშნავდა ცნობდა როგორც უცხოეთის, ისე საკუთარი ქვეყნის კლასობრივი ბრძოლების ფაქტებს, რაც, მავალითად, ბატონშობის გაუქმების პერიოდში ქართველი ერის სოციალურ-ეკონომიკური პროგრესის დამაქარებელ ფაქტორად მიაჩნდა. მაგრამ 80-იანი წლებიდან, როცა ცარიშშის შოვინისტური რეჟიმი აქტიურად ცდილობდა რუსეთის იმპერიის მცირე ერების, მათ შორის ქართველობის, ეროვნული ინდივიდუალიზმის მოშლას, ილიამ აშკარად დაგვის კლასობრივი ბრძოლის გამწვავების სიკეთის აღიარება და ამის საპირისპიროდ, კლასთა თანამშრომლობის აუცილებლობის ქადაგება დაიწყო, ვინაიდან, მისი აზრით, კლასთა ბრძოლა დაასუსტებდა და დაქსაქსავდა ქართველთა ეროვნულ ძალებს, გაითშავდა მათ და გამოიწვევდა დე-

ნაციონალიზაციას. ამგვარი თვალსაზრისი ქართველი ერის კონკრეტული ეროვნული ამოცანების ილიანული შეფასებით იყო გაზომილი. ბული და მას ანალოგი სხვა ზაღბთა ეროვნულ-განმთავისუფლებელ იდეოლოგიაშიც აქვს. საინტერესოა იმის აღნიშნაც, რომ ი. ჭავჭავაძეს კლასთა ბრძოლის თავისი გაგება საქართველოს ისტორიული განვითარების პროცესზეც გადაჭრებდა და ამტკიცებდა, რომ ჩვენში არახოდეს ყოფილა კლასთა ბრძოლა და საქართველოც კლასობრივი თვალსაზრისით პარშონილურ ქვეყანა იყო (ი. იოსელიანი, ნი, ი. პაშპარაძე...).

ილია ჭავჭავაძე საფუძვლიანად იცნობდა თავისი ეპოქის ხანისტორიო შეცნირების პრობლემებს, რომელთა მიხედვითაც ცდილობდა გაეაზრებინა წარსულის თუ თანამედროვეობის საკითხები. მას შესანიშნავად ეხერხებოდა ისტორიული ფაქტის დადგენა, მოვლენათა შეფასებისას მასალის მთლიანად, კომპლექსურად განხილვა, ისტორიზმის პრინციპის დაცვა და სხვ.

ისტორიის საკითხებისადმი ამგვარ მიდგომას ილია ჭავჭავაძე განსაკუთრებით აჩენდა ისტორიულ-შეღარებითი მეთოდის გაგებისას, რასაც იგი აფუძნებდა მსოფლიო-ისტორიული პროცესის ერთიანობის აღიარებაზე.

როგორც უკვე მივითითეთ, ილიას კაცობრიობის ისტორიის, კულტურის, როგორც საზოგადოების სულიერი და მატერიალური მოღვაწეობის გამოვლინების, განვითარების მუდმივი პროგრესის სახით წარმოედგინა. პროგრესი, მისი აზრით, აღმავალი საზით ვითარდებოდა — უცნობიდან ცნობიერისკენ. პროგრესი თავისი მიზნით უსასრულოდ და შემოუფარგელია. ისე, როგორც ცნობიერება და ცხოვრება.

ილია ჭავჭავაძის აზრით, თუ მუდმივი განვითარების პროცესი გათვალისწინებული არ იქნა, მაშინ შეუღლებელია ისტორიული ფაქტის სწორი შეფასება. საჭიროა, მაშასადამე, ისტორიზმის დაცვა. ილიას შეხედულებით, ამგვარი მიდგომა აუცილებელია ყველა სისტორიო შოვინისტის შეფასებისას (ი. ჭავჭავაძე, ნი, ი. პაშპარაძე), მისი სიტყვებით „ყველა დროს თავისი ტიპილი აქვს და გაგება ამ ტიპილიზს ხვედრია მარტო ჩინებულ კაცებისა და ქეშმარიტი შეისტორიე, ვითარცა გამითხველი, ჭირ იმ დროების ქერქში უნდა ჩაქდეს და მერე განიკეთოს თვით დროების შეცნირიც“ (ი. ჭავჭავაძე. აი ისტორია, თხზ., ტ. 4. გვ. 66). ამ პრინციპის გაუთვალისწინებლობას საუკუნეობდა ილია, მავალითად, ივ. ჯაბადარს,

შოთა ბაღრშიმე

ილია ჭავჭავაძე და ისტორიკოსი

რომელშიც პირდაპირ ბანალური მტკიცებანი დაიწყო, როცა XIX ს. რაციონალიზმის გამოქმნა წარმოდგენათა მიხედვით თამარის დროის საქართველოს ისტორიის შეფასების ქართულდებას საუკუდღურობდა საეკლესიო არქიტექტურით გატაცებას, პოლიტიკური ექსპანსიონიზმს.

ამასთან დაკავშირებით ილია მიუთითებდა ჭკაროსანთა ომებსა და საბერძნეთის ხელვნებაზე და სხვ., რომელთა აღმოცენება და აზრი გაუგებარი იქნებოდა იმის გაუთვალისწინებლად, თუ რა იდეალები ამოძრავებდათ ჭკაროსნებს, ბერძნებს და სხვ (აი ისტორია, გვ. 86-87).

ისტორიკოსის პრინციპისა და მასთან დაკავშირებული პროგრესის ილიასეულ გააზრებას უკავშირდება, აგრეთვე, მიხედვით ინტერპრეტაცია ისეთი კარდინალური ისტორიულ-სოციოლოგიური პრობლემისა, როგორიც არის მსოფლიო-ისტორიული პროცესის ერთიანობა, რაც ილიას, აგრეთვე, თავისი ეპოქის ისტორიოგრაფიის დონეზე ესმოდა. მსოფლიო-ისტორიული პროცესის ერთიანობის ცნება ძველად ჭერ კიდევ ქრისტიანულმა ისტორიოგრაფიამ დააკანონა. XIX ს. ეს იდეა ბურჟუაზიულმა პოზიტივისტურმა ისტორიოგრაფიამ თავისი მეთოდოლოგიური წარმოდგენების საფუძველზე განავითარა და განამტკიცა. ამ წარმოდგენათა უშუალო დაიწყო სხვადასხვა ხალხის ისტორიაში მრავალი ისეთი მოვლენის დანახვა, რაც შედარებით უკეთ იყო გამოვლენილი და შესწავლილი მსოფლიოს ამა თუ იმ რეგიონში. აქედან გამომდინარე, სხვადასხვა მოვლენის, მაგალითად, სოციალური კანონების, ფორმების და სხვათა არსებობის აღიარებდნენ იმის მიხედვით, რომ ისინი ერთნაირი იყო ყველა ხალხის ისტორიაში.

ილია ჭავჭავაძე შესანიშნავად ერკვეოდა ისტორიული პროცესის ერთიანობის ცნებაში. მისი აზრით, ყველა ისტორიულ მოვლენას საკუთარი, ადგილობრივი მიზეზი აქვს, მაგრამ მის ასახსნელად და გონებაში წარმოსადგენად აუცილებელია ზოგად კანონზომიერებათა გათვალისწინება. ამის შესახებ ილია ამბობს: „რაც უნდა ერთმანეთზედ დაშორებული ქვეყნები აიღონ და სულ სხვადასხვა თვისებანი, — ამბობს გამოჩენილი მეცნიერი ემილ დი-ლაუვალე: — ნახათ, რომ ეკონომიური მსვლელობა და განვითარება ყველგან ერთგვარი და ერთნაირი ყოფილიყო“.

ისტორიულ-შედარებითი მეთოდი ბურჟუაზიულ-პოზიტივისტური ისტორიოგრაფიის უდიდესი მონაპოვარი იყო. მაგრამ მის ის არსებითი ნაკლიც გაჩნდა, რომ ისტორიული ფაქტები დადგენისას იგი უშთავრეს მნიშვნელობას მანიჭებდა ანიჭებდა მოვლენათა გარეგნულ მსგავსებას, იდენტოფიკაციას ასოციაციებით.

ამასთანავე, ილიას გაგებით, ერთიანი პრო-

ცესი ზოგადი ცნებაა, და შეიძლება ზოგი ერთი პროგრესის გაზრდა უფრო ადრე ვიდრე გი კი გვიან. ეს გარემოება ქმნის ისტორიაში ხალხების ისტორიული განვითარების უთანასწორობას. ამის მიზეზია ამ ხალხების შინაური ან საგარეო მდგომარეობა, რაც გამოიხატება ომებში, მშვიდობიანობაში, ეკონომიკური თუ სულიერი ცხოვრებისათვის ბრძოლის განსხვავებულ ინტენსივობაში. (ი. ჭავჭავაძე. აი ისტორია. გვ. 19. ხიზნების საქმე, თხზ., ტ. 6. გვ. 119).

ზემოხსენებულ ფილოსოფიურ-სოციოლოგიურ აზრს უკავშირდება ილიას მიერ შესანიშნავად გაგებული საკითხი, თუ როგორ უნდა იქნას გამოყენებული კვლევის ისტორიულ-შედარებითი მეთოდი, ილიას ვრცლად აქვს განმარტებული ეს პრობლემა ედ. ფრიმენის ნაშრომზე დაფუძნებით. ხსენებულ მეთოდს იგი ისტორიული მეცნიერების უდიდეს მონაპოვარს უწოდებდა (აი ისტორია, გვ. 81-86. ხიზნების საქმე. გვ. 119).

ილია ჭავჭავაძის ნაწერებში გაფანტულია გამოანალიზებული იმის შესახებაც, თუ რა ფაქტორების მოქმედებას ანიჭებდა იგი განსაკუთრებულ როლს ისტორიული პროცესის მსვლელობაში, როგორ ესმოდა მას ისტორიული ცხოვრების ევოლუცია.

პირველ რიგში, უნდა აღინიშნოს, რომ ისტორიის მთავარი მამოძრავებელი ძალა, როგორც უკვე ითქვა, ეს არის ხალხი. ამიტომაც საისტორიო მეცნიერება ვალდებულია სათანადო ყურადღებით და სიღრმით სწავლობდეს სწორედ ხალხის ისტორიას...

ამავე საკითხს უკავშირდება ილიას ის შეხედულებაც, რომ ხალხის ისტორიის შესწავლა თავისთავად და აუცილებლად გულისხმობს ამ უკანასკნელის მოღვაწეობის ისეთი მთავარი ასპექტის შესწავლას, როგორიცაა ეკონომიკა. ზევით ჩვენ მოვიყვანეთ ილია ჭავჭავაძის სიტყვები იმის შესახებ, რომ ისტორიული პროცესი ამა თუ იმ მოვლენას ქმნის არა ადამიანთა სურვილის შესაბამისად, არამედ ეკონომიკური მოთხოვნილებების ზეგავლენით.

უფრო ვრცლად ეს აზრი ილია ჭავჭავაძემ გამოხატა 1880 წ. მის მიერ გამოქვეყნებულ წერილში „ძველი საქართველოს ეკონომიური წყობილების შესახებ“. მას აინტერესებდა გაერკვნა, თუ რა ფაქტორებმა განაპირობეს საუკუნეთა სიგრძეზე ქართველი ხალხის ფიზიკური გადარჩენა. ამაზე ილია ჭავჭავაძე წერდა: „ყოველს ამ საკითხზედ უიპველი და გულდადებითი პასუხი მეტად ძნელია. ამ შემთხვევაში ჩვენი „ქართლის ცხოვრება“ ხელს ვერაფრით შეგვიწყობს, ერთს იმისთანას არას გვანიშნებს, რომ საბუთად ვიხმაროთ უიპველის დასკვნისათვის. მხოლოდ უნდა ვიკუ-

ლისხმობთ, რომ ამისი პასუხი ჩვენს ეკონომიურს აგებულიაში და წყობაში უნდა მოინახებოდეს. უმეტესად, ჩვენი უწინდელი ეკონომიური წყობა ისეთი უფლია, რომ ხალხს იქილამ ჰქონია ეს ქონებითი ძალ-ღონე, რომელითაც იგი გასძღვლია ამოღენა ვაი-ვაგლახსა და ომებსა ამოღენა ხნის განმავლობაში. აი საგანი ღირსშესანიშნავი და მეტად საინტერესო გამოსაკვლევადა. ეს საგანი რომ თვალწინ ჰქონდეს ჩვენს ენოლოგიულ მებისტორიებს, ამ საგანზე რომ უმეტესად პასუხი მოგვეცეს ვინმემ, ბევრს ნათელს მოჰყენდა აწმყოსა და მომავალსაც გზას გაუნათებდა“ (ქველი საქართველოს ეკონომიური წყობის შესახებ. ტ. 4, გვ. 176).

ილია ჭავჭავაძის ამ ამონაწერებზე დაყრდნობით ქართველი ისტორიკოსები კარგა ხანია მიუთითებენ, რომ ილიამ უდავოდ დიდი როლი შეასრულა ჩვენი საისტორიო აზრის განვითარებაში, რადგანაც საქართველოს ისტორიის მსვლელობის მთავარ მამოძრავებელ ძალად ეკონომიური ფაქტორი მიიჩნია (ივ. ჯაბახიშვილი, ავთ. იოსელიანი, ა. კიპშიძე, ვ. ბაბაშვილი, ი. პაპარაძე...)

ილია ჭავჭავაძის საისტორიო კონცეფციის თანახმად, ისტორიაში დიდშეწველობანი მოვლენას გარემო, რომელიც აჩქარებს, ან ამუხრუჭებს მოვლენას, თავისებურ კალაპოტში წარმართავს პიროვნების მოღვაწეობის პერიოდებს. ეს თვალსაზრისი ილიას არაერთხელ გაუტარებია თავის ნაწერებში.

წევით, მაგალითად, ჩვენ დავიმოწმეთ ილიას აზრი, რომ მოვლენათა მსვლელობაზე გავლენას ახდენს არა პიროვნებათა სურვილი, არამედ ეკონომიური საჭიროება.

ილიასავე აზრით, ისტორიაში არსებობენ დიდი, გაშორებული პირები, მაგრამ მათი მოქმედების შინაარსი და მიმართულება გარემოთა გაპირობებული. ილიას ნიტყვებით, „ცხოვრების ტალღა მეტად ძლიერია და ჩვეულებრივი კაცი მეტად სუსტი, რომ თან არ წაიყოლოს იმ ტალღამ. მართო გენიოსის მქონედი თუ გააპობს და შემუსრავს მას, თორემ სხვისთვის ძნელია. შორისმდევლობა, დროებაზე უფლება მართო გენიოსის საქმეა. ის თავის თამამ სვლაში შემოიხიერტყავს ხოლმე დროების მტვერსა, რომელიც ჩვენისთანა კაცს უფარავს საგნის მნიშვნელობას, გულუშიშრად მიდის წინ, როგორც ბელადი წინ მიუძღვის ხალხსა და უნათებს თავის ჭკუის სხივებით გზასა. ნურავინ ნუ იფიქრებს, რომ ჩვენ ამითი ვამბობდეთ, ვითომც გენიოსი ციდან იყოს ჩამოსული. ისიც ისეთივე ნაყოფია თავისი დროებისა, როგორც სხვანი, მხოლოდ იგი ნაყოფი სრულია, გამწვანებულია. ის ძლიერი მხრებით ამოიტანს, ამოწიდავს ხოლმე მას, რაც თითონ ცხოვრებაშია,

ე. ი. ცხოვრების შეგ-მდებარესა; მასში არის მთელი აწმყო თავის დროებისა და თესლი მომავლისა“ (ტ. 8, გვ. 57).

ილია სხვა შემთხვევაშიც ეხება გარემოსა და პიროვნების ურთიერთობის როლს, აღიარებს პიროვნის გადაწყვეტი მნიშვნელობას, მაგრამ ამასთანავე საკნებით ნათლად ესმის პიროვნების ადგილი საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ილიას განმარტებით, „მშლედ მომართალნი ქვეყნიერების მოღვაწედ მართო დიდხანათის კაცნი არიან. ქვეყნის ღერძს მართო ის ატრიალებს, ვისაც მომადლებია გულთას-რულაბა, დიდხანათობა, იმისდამოუხდევად, — ტრიალი ემარჩებათ, თუ ემარცხებათ“ (ტ. 7, გვ. 107). აღსანიშნავია ისიც, რომ როგორც ყველა ფილოსოფიური საკითხის განხილვისას, ილია პიროვნების როლის განსაზღვრისას აუცილებელი ამოცანად თვლის მისი საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ეროვნული ასპექტის განხილვას, იმის დიდგენას, თუ რა გაუქმთა მან თავის ერს. ასეთი კითხვა საკნებით ბუნებრივად წამოიჭრებოდა ილიას წინაშე, რადგანაც, მისი აზრით, დიდი პიროვნებები არიან „ერის გულისნადების და წყურვილის გამომხატველნი და განმაზოცილებლები, რომელნიც ამის გამო თითქმის შემოქმედებენ, თითქმის ჰქმნიან ისტორიასა“ (ტ. 5, გვ. 207).

ამგვარად, ნათლად ჩანს, რომ ილიას საკნებით ჩამოყალიბებული შეხედულება გააჩნია პიროვნებისა და ხალხის, მასის ურთიერთ-მიმართების პრობლემაზე. გადაწყვეტი და განსაზღვრელი პიროვნებისათვის ეს არის გარემო და, მასთანადამე, პიროვნების აქტივობა მუდამ გარემოთა განსაზღვრული. (ავთ. იოსელიანი, ი. პაპარაძე).

ილიას საისტორიო კონცეფციის ფილოსოფიური საფუძვლების გაგება-დანახვა მჭიდროდ უკავშირდება საერთოდ მისი ფილოსოფიური მსოფლმხედველობის განსაზღვრას.

ილიას სოციალოგიური შეხედულებები მთლიანად პოზიტივისტური ფილოსოფიის სულისით არის შეფერილი და ამ მოვლენის გათვალისწინების გარეშე მის ფილოსოფიურ შეხედულებებზე მსჯელობა იმ წესის დარღვევა იქნება, რომლის თანახმადაც ესა თუ ის კონცეფცია შესწავლილი უნდა იქნას პირველი რიგში მისი წარმოშობისდროინდელი მოწინავე და უახლესი იდეის დონეზე.

ამ დებულების გაუთვალისწინებლობა ილიას ფილოსოფიური და ისტორიოგრაფიული შეხედულებების მკვლევართა შიგნით იმის შედეგად, რომ ჩვენ ლიტერატურაში ჭირ ძალზე ცოტაა გაკეთებული XIX-XX სს. ქართული ისტორიოგრაფიის პოზიტივისტური იდეურ-მეთოდოლოგიური წარმოდგენების შესასწავლად. ამიტომაც, ქართული საისტორიო აზრისადმი

მიძღვნილ ნაწარმოებში მთელი აქცენტი გადატანილია ზოლზე ამა თუ იმ მოაზროვნის ერთ-ერთ-პოლიტიკური მრწამსის საკითხზე..

ჭვემოთ ჩვენ შეძლებისდაგვარად განვმარტავთ, თუშეა ამ საკითხის საგანგებო კვლევა აშკარად სამომავლო საქმეა, რომ ილია ქვე-ჭავაძის ეპოქის ქართულ საისტორიო და ფილოსოფიურ აზრზე სათანადო ზეგავლენა მოახდინა დასავლეთ ევროპის ბურჟუაზიულმა პოზიტივისტურმა აზრმა, რომელმაც აშკარად სოციალურ-ეკონომიკური სისტორიის და სოციალოლოგიური წარმოდგენების ევროპულ აზრთან დაახლოება-შთანაბრების პროცესს და საქმოდ გააღრმავა ჩვენი წინაპრების მეთოდოლოგიური წარმოდგენები.

პოზიტივიზმი, როგორც ცნობილია, XIX ს. შუა ხანებში გახდა ბურჟუაზიული ფილოსოფიური და სოციალოლოგიური აზრის განმსაზღვრელი; მან ფართო გავრცელება პოპულარული ევროპაში, ამერიკაშია და რუსეთში.

პოზიტივისტი სოციალოგების რწმენით, საზოგადოება წარმოადგენს სოციალურ ორგანიზმს, რომელიც ბიოლოგიური კანონებით, ნელა, ევოლუციით ვითარდება მარტივიდან რთულიმდე. პოზიტივისტები ყოველგვარ რევოლუციურ ფაქტს ნორმალური საზოგადოებრივი განვითარებიდან გზის აცდენად, ექსცესად წიხნივდენენ. ამიტომ, როგორც სპეციალურ ლიტერატურაშია მიჩნეული, პოზიტივიზმის სწორედ ეს ნიშანი, ევოლუციონიზმი, მას განსაკუთრებით მისაღებს ხდიდა ლიბერალური ბურჟუაზიის იდეოლოგიისათვის, რომლებიც პოლიტიკასა და ფილოსოფიაში ევოლუციონისტები იყვნენ და რევოლუციას ნეტაღიურ მოვლენად ფიქსდნენ.

XIX ს. მეორე ნახევრის ყველა დიდი ბურჟუაზიული ისტორიკოსი თავისი მეთოდოლოგიით პოზიტივისტი იყო. მათი აზროვნების უმთავრესი ნიშანია დუალიზმი — თანაბარი მნიშვნელობის მინიჭება მატერიალური და სულიერი ფაქტორებისათვის. უარყოფდნენ რა კლასობრივი ბრძოლის გავლენას ისტორიაზე, სახელმწიფოს კლასობრივ ბუნებას, მათ განსაზღვრული ბქონდათ ისტორიული პროცესის საბოლოო მიზანი.

მიუხედავად მთელი რიგი მეთოდოლოგიური ნაკლოვანებისა და ცალმხრიობისა, პოზიტივიზმმა მაინც დიდი გავლენა მოახდინა მეცნიერებაზე. საისტორიო დარგში მან ხელი შეუწყო ახალი ისტორიულ-მეცნიერებითი და სტატისტიკური მეთოდების გამოყენებას, საისტორიო მეცნიერების გამომდინარეებას. მან წინ წამოსწია ევროპეული ისტორიის მომენტი, აღიარა ბალხოს მასივები და მასხაბურება და ამ საფუძველზე უარყო ის აზრი, რომ ისტორიაში გადაწყვეტი ფაქტორი პიროვნებაა. პოზიტივისტ ისტორიკოსებთან ვხვდებით იმის

დაფინებულ მტკიცებას, რომ პიროვნების როლსა და მოღვაწეობის მიმართულებას განსაზღვრავს გარემო.

პოზიტივიზმის განსოციალოგიური ძირების აშკარა იდეალისტური იერის მიუხედავად მისი წარმეტყველები საისტორიო მეცნიერების განვითარების საქმეში ნაკლებად სადავო უნდა იყოს.

უიჭველია, რომ ილია ქვეჭავაძის საისტორიო კონცეფცია, ამ უკანასკნელის ქარგა, მთლიანად პოზიტივიზმით არის შეფერილი. ასეთი დაშვება სავსებით გასაგები იქნება, თუ გავითვალისწინებთ, რომ ილია შეხანისმავად იცნობდა თავისი ეპოქის მოწინავე სოციალოლოგიურ და ისტორიოგრაფიულ კონცეფციებს რომელთაგანაც თავისი კლასობრივი და ფილოსოფიური სულით მისთვის პოზიტივიზმი ყველაზე მეტად იყო მისაღები.

პოზიტივისტების მიღწევათა დონეზე ილია ისტორიაში მთავარ როლს ანიჭებდა ეკონომიკურ ფაქტორს. პოზიტივისტებს ეკონომიკა მარტივად, მატერიალური არსებობისათვის საჭირო პროდუქციის წარმოებად მიაჩნდათ, მაშინ როცა მარქსიზმისათვის მატერიალურ ფაქტორში იგულისხმება ადამიანთა კლასობრივი პრიციპით დაკავშირება მატერიალურ ღირებულების წარმოების პროცესში. ილიას, ცხადია, ეკონომიკური ფაქტორი პოზიტივისტური აზრით ესმოდა. პოზიტივისტური სოციალოლოგიის ქარგაზე ილიას საისტორიო მეცნიერების საგნად მიაჩნია მთლიანად მატერიალური და სულიერი ცხოვრების ფაქტორები. ასე ესმის მას კულტურის ცნება... ილია ქვეჭავაძის საისტორიო კონცეფციაში უდიდესი ადგილი ეკუთვნის ისტორიულ-მეცნიერებითი მეთოდისადმი უსაზღვრო პატივცემას და აღტაცებას... ილია ქვეჭავაძე იზიარებდა მსოფლიო-ისტორიული პროცესის ერთიანობის თვალსაზრისს. იგი ხშირად მიმართავდა პოზიტივისტური აზრის კლასიკოსებს ჯონ სტიუარტი მილს, სპენსერს და სხვ. რომელთა მიხედვითაც განმარტავდა ისტორიის მეთოდოლოგიის თეორიულ პრობლემებს. ილია ხშირად ხმარობდა თავის ნაწერებში პოზიტივისტი ისტორიკოსების ტერმინებს: „არსებობისათვის ბრძოლა“ და სხვ... პოზიტივისტების მსგავსად ესმოდა ილია ქვეჭავაძეს სახელმწიფოს არსი. იგი სახელმწიფოს რაღაც უცლასობრივ ორგანოდ მიიჩნევდა, რის საფუძველზეც ხშირად ერთმანეთს უპირისპირებდა სახელმწიფოს და საზოგადოების სხვადასხვა ფენებს. მაგალითად, ერთგან ილია ვრცლად ეხებოდა ბისმარკის პოლიტიკას გერმანიაში და იგი საზოგადოებრივი ფენებისაგან განცალკევებით მოქმედი ხელისუფლების მეთაურად მიაჩნდა. ანალოგიური თვალსაზრისი გააჩნდა ილიას სახელმწიფოზე საერთოდ.

სხვათა შორის, ჩვენი აზრით, პოზიტივისტური წარმოდგენებით უნდა იქნეს გაგებული ილია ჭავჭავაძის შეხედულება რელიგიისა და მეცნიერების ურთიერთობაზე. მიუთითებენ, თითქოს ილია ამაოდ ცდილობდა ერთმანეთთან შეერიაგებინა რელიგია და მეცნიერება. ეს ფაქტი ილიას, მატერიალისტის, იდეალიზმისაკენ გადახრას მოასწავებდაო. ამ საკითხზე უთუოდ საყურადღებოა სპენსერის თვალსაზრისის გახსენება. მისი შეხედულებით, ის, რაც იმყოფება ცდის სფეროში, ეკუთვნის მეცნიერებას, ის კი, რაც ცდის ფარგლების მიღმაა, — რელიგიას (Основные начала. СПб., 1899, стр. 11). ამიტომ სპენსერის მიხედვით, რელიგიასა და მეცნიერებას შორის მოჩვენებით წინააღმდეგობაში არსებობს მათი სრული თანხმობა. პოზიტივისტური ფილოსოფიის ამოცანა ისაა, რომ „თანხმობაში მოიყვანოს ერთი შეხედვით წინააღმდეგობაში მყოფი რწმენა, რომელსაც გამოხატავენ მეცნიერება და რელიგია“ (იქვე, გვ. 12).

პოზიტივისტი ისტორიკოსების მეთოდოლოგიური პრინციპებით ესმოდა ილიას, მაგალითად, სათემო მიწისმფლობელობის და ფეოდალიზმის არსი.

ილიას ისტორიულ-სოციოლოგიური შეხედულებების პოზიტივისტური ძირებისათვის თვალის მიდევნება ნათლად გვიხსნის აზროვნების იმ საინტერესო ნაკადს, რომელსაც ფილოსოფიურ-სოციოლოგიურ ნაწილში ეფუძნებოდა ქართული ისტორიოგრაფია ილიას და მის მიმდევართა ეპოქაში... აქ საკმარისი იქნებოდა მხოლოდ იმის აღნიშვნაც, რომ გარკვეულ დროს წინამარქსისტული ქართული ისტორიოგრაფისათვის პოზიტივისტური მეთოდოლოგიური ნაკადი ხელსაყრელ ნიადაგს ქმნიდა მის შესათანაბრებლად მსოფლიო ისტორიული აზრის დონესთან. მან ამ გზით ხელი შეუწყო ქართული ისტორიოგრაფიის ფეოდალური ეტაპისაგან თავის დაღწევას, იდეურ გაღრმავებას და თემატურ გამრავალფეროვნებას.

გ ა ე რ ო ს ა თ ხ ო გ ა რ ი

სერგო კლდიაშვილი

ჩვენგან წავიდა სამშობლოს ერთგული შვილი, სულით ზორცამდე მწერალი, დიდი მამის მსგავსად სიკეთით აღსავსე, პირად ურთიერთობებში რბილი, ტკბილმოუბარი, სიცოცხლისა და სიხარულის ტრფიალი, საქმეში კი წარბშეუხრელად პრინციპული, ბოროტებასთან შეურიგებლად მებრძოლი მოღვაწე, მომდევნო თაობების უფროსი მეგობარი და მასწავლებელი, ჩვენი საყვარელი ბ-ნი სერგო კლდიაშვილი სამოცდაათ წელიწადს, თუ მეტს არა, ის ქართული მწერლობის წინააზზე იდგა და სულ ახალი და ახალი შთაგონებული ქმნილებებით ამდიდრებდა მშობლიურ ქართულ ლიტერატურას.

სერგო კლდიაშვილის მწერლური ტალანტი თავისთავად ბუნების საოცრება იყო. ბუნება არც ისე გულუხვია ტალანტების დარიგების დროს. ცოტა როდია მაგალითი, როდესაც ზეგარდმო ნიჭიერებით დაჯილდოებულ მამას თუ პაპას შთამომავლობის რამდენიმე თაობის ხვედრი შთაგონების მადანი დაუხარჯავს და, სურდა თუ არა, ისინი თავის ჩრდილში დაუტოვებია. კლდიაშვილების სახელოვანი გვარის ისტორიაში ასე არ მოხდა და ბუნების საოცრებაც სწორედ ეს იყო: დიდ დავით კლდიაშვილს სამწერლო ასპარეზზე კვალდაკვალ მოჰყვა არა მის ჩრდილში გაზრდილი უფერული ყვავილი, არამედ მის ფესვზე ამოზრდილი ახალი ნერგი, რომელიც დროთა განმავლობაში თანამედროვე საქართველოს ერთი ეპირველეს მწერლად გაიზარდა.

სერგო კლდიაშვილი ჩვენთვის, უმცროსებისათვის, ყოველთვის იყო მაგალითი იმისა, თუ როგორ პატიოსნად, როგორ უღალატოდ, როგორი პროფესიონალური ოსტატობით უნდა ემსახურო საქმეს, რომლის სამსახური ბედისწერამ თუ შენმა სულიერმა მოთხოვნილებამ დაგაკისრა. ეს მაგალითი გადაულახავ ზღუდედ იდგა უზნეობის გზაზე და ყოველ წამს გვახსენებდა, ვისი გორისა ვართ.

მოუხვალ შეურცხვენელი რაინდი შენს ადრე წასულ რაინდ ძმადნაფიცებს, ვისთან ნაჰამ ფიც-ვერცხლისათვის შენ არასოდეს გიღალატია. ამიერიდან შენც მათს გვერდით გვეგულები და შენს დანატოვარსაც ახალი შუქი და შარავანდელი დაადგება.

მშვიდობით, ძვირფასო ბატონო სერგო; მადლობელი ვარ იმ გულთბილობისათვის და მამობრივი მხარდაჭერისათვის, რაც წლების განმავლობაში თქვენგან მიგრძენია, მადლობელი ვარ იმისათვის, რომ თქვენ დავით კლდიაშვილივით სპეტაკი პიროვნება იყავით ჩვენს შორის!..

მშვიდობით!

თედო ბექიშვილი

ყოველთვის ტკბილად მოსაგონარი

შვიდი ათეულის შესრულებას სამი წელიდა უკლდა. უკანასკნელი დროის ლექსებში ხშირად წერდა კარს მომდგარ სიბერეზე, გარდასვლის მოახლოებული შიში სიჭაბუკის წლებთან და ოცნებებთან აბრუნებდა, სიცოცხლე უყვარდა თავდავიწყებით! ამ თავდავიწყებულ სიყვარულს რალაცნაირი, თანდაყოლილი, შინაგანი ვაჟკაცური ბუნების წყალობით, მუდამ თავდაჭერილად, ერთგვარი რიდით გამოხატავდა პოეზიაშიც და ცხოვრებაშიც. ერიდებოდა კატეგორიულ ტონს. მარადიული ექვი — ჰემმარიტი შემოქმედის ეს განუყოფელი თვისება სულ მუდამ აწვალებდა და ამ ექვის წყალობითაც იყო, ალბათ, რომ სიცოცხლის ბოლომდე თავისთავისთვის, როგორც პოეტისათვის, იოტისოდენა შეღავათი არ მიუცია; მიუხედავად იმისა, რომ ლექსისა და მწერლობის სამსახურში წლებმა თავზე უხვად ჩამოაბარდნა, არ გაუიოლებია ლექსის წერა, ზოგიერთივით კალამი ნებაზე არ მიუშვია, ყოველ სიტყვას, ყოველ სტრიქონს ოსტატის მარჯვე ზე-ლით რანდავდა მანამ, სანამ საბოლოო ფორმას არ მისცემდა.

დღეს, როცა თვალს ვავლებთ პოეტის შემოქმედებით გზას, როცა მისთვის უკვე განვლილია ამქვეყნიური დავიდარების ოღოროჩოლო სავალი, როცა გონების თვალთ ვფურცლავთ პოეტის

კრებულებს, ვავსებთ მათ უშუალო, საკუთარი მოგონებების ფრაგმენტებით — თვალწინ წარმოგვიდგება უახლესი ქართული პოეზიის ერთ-ერთი ღირსეული წარმომადგენელი, ლექსის დახვეწილი ოსტატისა და უმწიკვლო მოქალაქის სახე.

სამამულო ომის ქარცეცხლში შეტრუსული სამხედრო ფარაჯით შემოვიდა იგი ქართულ პოეზიაში. თაობამ, რომელსაც რევოზ მარგიანი ეკუთვნოდა, თავისთავადი, გამორჩეული ადგილი დაიმკვიდრა ქართული კულტურის ყველა სფეროში და, რალა თქმა უნდა, პოეზიაშიც. ამ თაობის ბევრი ღირსეული წარმომადგენელი, სამწუხაროდ, შორეული სამო საფლავების მუდმივი ბინადარი გახდა. აღარ დასცალდა, არც სიცოცხლე და არც მშობელი ქვეყნის შემდგომი სამსახური. სამაგიეროდ, მათი შეთხელებული რიგებიდან გადარჩენილთ (და მათ შორის რევოზ მარგიანსაც) თითქოს დაღუპულ თანატოლთა ნაცვლადაც უნდა ეზიდათ საქვეყნო ტვირთი, ტკივილი და სიხარული...

მათ ეს ტვირთი ღირსეულად ატარეს! ატარეს იქნებ იმის წყალობითაც, რომ სიკვდილთან სიახლოვე უზარმაზარ ცხოვრებისეულ სიბრძნეს მატებს ადამიანს, ასწავლის მთავარისა და მეორეხარისხოვანის გარჩევას, უმკვეთრებს მუდმივისა და დროებითის დანახვის

უნარს, უზრდის ყოველდღიური წვრილ-
მანების ამოკებიდან ამალების სურ-
ვილს...

ახლა, როცა გონების თვალთ ვფურ-
ცლავთ რევზ მარგიანის პოეზიას, ნათ-
ლად წარმოგვიდგება პორტრეტი შემოქ-
მედისა, რომლის პოეტური მზერაც
უმთავრესისაა, საქვეყნო საფიქრა-
ლისკენა მიმართული, ცდილობს გამო-
ხატოს საერთო განწყობილება, თავისი
ხალხის იდუმალი საფიქრალი. ამას კი
პოეტი თვით ყველაზე ინტიმურ, ყვე-
ლაზე ლირიკულ ნაწარმოებებშიც მშვე-
ნიერად ახერხებს:

მთის კალთაზე სახლი მდგეს,
ხეც ხარობდეს ათიოდე,
იისფერად, განუწყვეტლად,
ცაში კვამლი აღიოდეს...

თუ გავისვენებთ ამ ლექსის დაწერის
დროს, უფრო ნათელი გახდება, რომ
ლექსში გაცხადებული ადამიანური
სურვილი თუ მონატრება მართო პოე-
ტისა კი არაა, მასში მთელი იმდროინ-
დელი თაობის, მთელი ხალხის იდუმა-
ლი ზრახვაა ჩატეული. ყოველგვარ პა-
თეტიკას მოკლებული ამ სტრიქონების
სიღრმიდან თითქმის ქართველი კაცის
მარადიული სურვილია გაცხადებული:
„იისფერად, განუწყვეტლად, ცაში კვამ-
ლი აღიოდეს...“

ოჯახური იდილიის გამჭვირვალე სუ-
რათების იქით ჩვენ ვხედავთ ჯოჯოხე-
თური ომის სისასტიკით დაღლილი ხალ-
ხის სანუკვარ საწადელს... ლექსში კი
ომის შესახებ სიტყვაც არაა ნათქვამი...

მცირე გადახვევა:

პოეტი დაბადების სამოცი წლის
აღსანიშნავად მშობლიურ მესტიაში მი-
იწვიეს. ეს იყო ნამდვილი სახალხო ზე-
იმი. არასოდეს დამავიწყდება პოეტის
სტუმრობა მშობლიურ სოფელ მულახ-
ში. სიხარულით თვალეზგაბრწყინებუ-
ლი სვანები, ომახიანი სიმღერების გუ-
გუნე ცისქვეშ, ცეკვა-თამაში და... პოე-
ტის ცრემლიანი თვალები...

ის ცრემლები, ალბათ, ბედნიერების
იყო...

ალბათ... ვინ იცის?

მაშინ (მაშინლა) მესტიის გარეუბანში,
„მთის კორტოხზე“ პატარა სამოსახლო
გამოუყვეს.

ეს უკვე პოეტის ნატვრის ახდენას
გავდა.

სამწუხაროდ თუ საბედნიეროდ, რე-
ვზ მარგიანი პოეტი იყო და არა მშენე-
ბელი! მას შეეძლო თავის ხალხის გულ-
ში „აეშენებინა სახლი!“ მას არ შეეძლო,
ყოველ შემთხვევაში, ძალიან გაუჭირ-
და იმ სახლის აშენება და, რამდენადაც
ვიცი, ისე გარდაიცვალა, რომ იმ სახლ-
ში ბუხარი არ დაუთთია.

ოცნება ოცნებად დარჩა!

სამწუხაროდ თუ საბედნიეროდ, პოე-
ტების ოცნება ზმირად განუხორციელე-
ბელი რჩება, მაგრამ როცა დღევანდელი
საქართველოს ნებისმიერ კუთხე-კუნ-
ჭულს დაივლი — თვალს უხარია მშვე-
ნიერი სახლები და სასახლეები, მთის
კორტოხებზე წამომდგარი თუ ბალ-ვენა-
ხებში ჩაფლული...

რევზ მარგიანის ოცნება ახლა!

და ალბათ უფრო მთავარი ესაა!

ოცნება კი მრავალი ჰქონდა.

ქეშმარიტ პოეტს საოცნებოს რა გა-
მოუღევს!

ყველაზე მთავარი ამათგან — სამ-
შობლო იყო.

დღევანდელი საქართველოს ცხოვრე-
ბით ცხოვრობდა. ფიქრით თავს დას-
ტრიალებდა ყველაფერს, რაც მის
თვალწინ ხდებოდა. ხდებოდა კი უამრავი
რამ!

როგორც ქეშმარიტი ქართველი —
გულუხვი იყო და პურადი. რუსთავე-
ლის შეგონებას — „ვინ მოყვარესა არ
ეძებს, იგი თავისა მტერია“ — მთელი
ცხოვრება უღალატოდ მისდევდა. თავი-
სი ლექსების ადრესატებთან: ყაისინ
ყულიევთან თუ ბაგრატ შინკუბასთან,
რასულ გამაზათოვთან თუ მიხეილ ლუ-
კონინთან და მრავალ სხვასთან მხოლოდ
პოეტური ნაცნობობა კი არა, უშუალო
მეგობრობა აკავშირებდა და ამით სა-
ქართველოს უმრავლესად მეგობრებს...
მისი სახლის კარი მუდამ ღია იყო ყვე-
ლასთვის, ვინც საქართველოს მოყვასი

თვალით უყურებდა, ხოლო სამშობლო-
სადმი თავისი დამოკიდებულება ასე
აქვს გადმოცემული ერთ პატარა ლექ-
სში:

მაშ, მომეც სიტყვა

რომ სათქმელი ავაფერადო,

ეს შენეული სიმღერები

ჩემი ფრთებია!

შენ ჩემო ტბილო

საქართველოვ —

ჩემო ბელადო,

ცხადში გეხილოს —

რაც ოდესმე დამსიზმრებია!

მისი სიზმრები, სიზმრები ქართველი
პოეტისა — უზადო, დახვეწილ სტრი-
ქონებშია ჩამოქნილი. ამ ლექსებში ის-
მის მისი ალალი გულის ძალუმი ცემა.
ეს თავისი გულის ნაოცნებარი დაუტო-
ვა თავის ხალხს სამარადისო სახსოვ-
რად.

ცალკე წერილისა თუ საუბრის თემაა
მისი მზრუნველი, მამაშვილური დამო-
კიდებულება ახალგაზრდა თაობისადმი.
იგი უშურველად გასცემდა თავისი კე-
თილი გულის სიტბოს, გვახსენებდა,
გვანებივრებდა, ალბათ ზოგჯერ იმაზე
მეტადაც, ვიდრე ვიმსახურებდით. მოუ-
წყინარი იყო პოეზიაზე საუბრისას,
გულდასმით აკვირდებოდა და სწავლობ-
და უახლესი პოეზიის ტენდენციებს...
ცნადია, ზოგი რამ არ მოსწონდა, ხან-
დახან თავის წყლიან, ფართო თვალებს
შემოგვანათებდა და იტყოდა: „გინდა,
გითხრათ მართალი?...“

ეს მართალი მისი საკუთარი სიმართ-
ლე იყო, საკუთარ სულში გამოტანჯუ-

ლი, თავისი უძილო ღამეების დასვენე-
ბი, თავისი შემოქმედებითი გამტკიცე-
ლება... ძნელი იყო, ამ სიმართლეს არ
დათანხმებოდი, რადგან ეს არ იყო პაი-
პარად, გულსგარეთ ნათქვამი სიმართ-
ლე. მას ხომ ზერეუდ, ზედაპირულად
არაფერი უკეთებია, ყველაფერი გულ-
თან მიჰქონდა და გულნატკენიც ბევ-
რჯერ გვინახავს...

დღეს, პოეტის დაბადების 70 წლის-
თავზე, ალბათ, გვმართებს იმის გახსე-
ნებაც, რომ შესასწავლია მისი მრავალ-
მხრივ საინტერესო პოეზია, რომ საჭი-
როა მისი ნაწერების: ლექსების, თარ-
გმანების, წერილების სრული, აკადემი-
ური გამოცემა, საჭიროა „მიუყუჩებული
ფიქრების გამოლვიდება“... აქი წერდა
კიდევ ერთ-ერთ ლექსში:

მე მიწის ძე ვარ მთლიანად,

მწამს, მიწად გარდავიქმნები.

გადამეყრება მტვრიანი

გადავიწყების ფიფქები,

ვიჟავ სიცოცხლის ზიარი,

ვიჟავ და აღარ ვიქნები...

მსურს ვინმე ხელმადლიანმა

გაშალოს ჩემი წიგნები

და უცებ გამოაღვიძოს

მიუყუჩებული ფიქრები...

ო, მაშინ, შენ რომ იცოდე,

რა ბედნიერი ვიქნები!

ბედნიერების და სიმშვიდის განცდა
ნუ მოჰკლებოდეს მის ნათელ სულს!
იგი, ლექსებად გარდაქმნილი, კვლავ
თავის ხალხთან ერთად ცოცხლობს და
შეჰხარის ცასა და ქვეყანას.

„ცისკრის“ რედაქციის გადაწყვეტილი აქვს თავის ფურცლებზე მრავალათასიან მკითხველს შეხვედროს თანამედროვე ქართული კულტურის თვალსაჩინო წარმომადგენლები. ჩვენი ღრმა რწმენით ასეთი შეხვედრები გააღრმავებს ახალგაზრდა ქართველი მწერლების შემოქმედებით ინტერესებს, გაზრდის მათ თვალსაჩინოებას.

ამ მიზნით ვთხოვეთ ცნობილ ხელოვნებათმცოდნეს მანანა ასმეძელს წარემართა საუბარი საყოველთაოდ აღიარებულ მუსიკოსთან **ლიანა ისაკაძესთან**.

მუსიკალური უნივერსალიზმი

მ. ასმეძელი: ქალბატონო ლიანა! თურნალ „ცისკრის“ რედაქციამ თქვენთან შეხვედრის სურვილი გამოთქვა და შემოგვთავაზა გულახდილი საუბრის ფორმა. ამ წინადადებამ განსაკუთრებით იმით გამოიწვია, რომ ჩემთვის ესოდენ სასურველი „დილოგო“ ლიანა ისაკაძესთან. უნდა შემდგარიყო ლიტერატურული თურნალის ფურცლებზე, მით უფრო ისეთი სახელოვანი თურნალისა, როგორიც არის „ცისკარი“.

აქედანაც ჩანს, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანია ჩვენი მისია, რომლის საშუალებითაც რედაქცია, ეტყობა, ცდილობს ლიტერატურული თუ მუსიკალური წრეების დაახლოებას. ეს საჭირო, მისასალმებელი ტენდენციაა, განსაკუთრებით დღეს, როცა შესამჩნევად მოდუნდა ურთიერთობები ჩვენს მწერლებს და მუსიკოსებს შორის, მიუხედავად იმისა, რომ ვემსახურებით საერთო საქმეს — ეროვნულ სულიერ კულტურას, რომლის ინტერესები მოითხოვენ ერთ პოზიციაზე დგომას, ბრძოლას ერთმანეთის მხარდასა. ასეთი თანადგომის მაგალითებს კარგად ვიცნობთ ქართველი მწერლების მოღვაწეობიდან. გავისვენოთ დიდი ილია! რაოდენ ზრუნავდა იგი ჩვენი მუსიკალური კულტურის მომავალზე. ცხადია, ქართული მუსიკალურ-ლიტერატურული კავშირების ისტორიიდან შეიძლება მოვიყვანოთ სხვა ფრიად მნიშვნელოვანი ფაქტებიც, რომლებმაც ქართველ მუსიკოსებს ეროვნული თვითშეგნება გაუღვივებ, ხელი შეუწყვეს მათი მხატვრული აზროვნების განვითარებას.

ლ. ისაკაძე: ჩემთვის საამაუყო თურნალ „ცისკრის“ მკითხველებთან შეხვედრა. მისი მკითხველი გახლავართ ჭირ კიდევ სტუდენტობის წლებიდან. „ცისკარს“ მოსკოვშიც მუდმივად ვიწერ. ამდენად, განსაკუთრებულია ჩემი დამოკიდებულება „ცისკრის“ ავტორებისა და მკითხველების მიმართ.

მ. ასმეძელი: დარწმუნებული ვარ, რომ მრავალი მათგანი ლიანა ისაკაძის ხელოვნების თაყვანისმცემელია. და მაინც, ბევრმა, ალბათ, არ იცის, რომ ისაკაძე — მევიოლინეს დაბადებაში გადამწყვეტი როლი ითამაშა შემთხვევითობის მომენტმა...

ლ. ისაკაძე: დიახ, ასეა. ჩემი პირველი გატაცება იყო ფორტეპიანო, რომელზეც დამოუკიდებლად ვისწავლე დაკრა. სამი წლისამ პირველი საფორტეპიანო პიესა „დავწერე“. შვიდი წლისა რომ გავხდი, მშობლებმა მიმიყვანეს ცნობილ მუსიკოსებთან. მათ მოსწონებიათ ჩემი პიანისტური მონაცემები. ვიოლინოზე არა თქმულა არც ერთი სიტყვა, მაგრამ მისაღები გამოცდების წინ ავად გავხდი. როცა გამოვეცით, საფორტეპიანო კლასში მიღება უკვე დამთავრებული იყო. სცდიდნენ მხოლოდ მევიოლინეებს. წელიწადი რომ არ დამეკარგა, ვიოლინოს კლასში მიმაბარეს იმ იმედით, რომ მერე ფორტეპიანოზე გადამიყვანდნენ. გამოცდაზე ჩემი საფორტეპიანო „პიესები“ დაუკარი. ჩამრიცხეს, მიუხედავად იმისა, რომ ვიოლინოზე არა მქონდა არავითარი წარმოდგენა. ასე გავხდი ჩემი საყვარელი მასწავლებლის, შესანიშნავი მუსიკოსისა და ადამიანის ლეო შეიუჯაშვილის მოწაფე. ვინ იცის, როგორ წარიმართებოდა ჩემი ცხოვრება, ბატონო ლეოსთან რომ არ მოვეხვედრილიყავი. მან გაშიწია ნამდვილი სულიერი მამოზა. ორი თვის შემდეგ უკვე კონცერტზე დავუკარი. ექვსი თვის მერე წარმდეგეი ფართო აუდიტორიის წინაშე...

მ. ასმეძელი: ვიოლინოს, როგორც ჩანს, სწრაფად აუღეთ ადლო...

ლ. ისაკაძე: უკველ შემთხვევაში, ფორტეპიანო აღარავის უხსენებია. ვიოლინო კი მართლაც ერთბაშად შემეყვარა, რადგან მისი საშუალებით კავშირი მქონდა მუსიკასთან. მაშინ ჩემთვის სულ ერთი იყო, რომელ ინსტრუმენტზე დავუკრავდი — როიალზე, ვიოლინოზე თუ

აკორდინოზე, ოღონდაც კი საქმე მუსიკასთან მქონდა. ტირილს ვიწყებდი, როცა ვიოლინო ბგერას გამოსცემდა, როცა ვუკრავდი სულ უბრალო გამებს, რაც ჩემთვის უკვე მუსიკა იყო. ამიტომაც კარგად მესმის გამოჩენილი ვიოლინჩელისტის პიატიგორსკის განცდა, რომელიც სიცოცხლის ბოლოს დიდხანს, ძალიან დიდხანს მხოლოდ ერთ ბგერას უკრავდა ბოლმე, რაც მას დიდ საიმოვნებას ჰგვრიდა.

მ. ანდრეასენი: ახლა როცა წარსულს იხსენებთ, რაიმეზე გული ხომ არ გწყდებათ?

ლ. ისპაბეძე: ჩემთვის უცხოა სინანულის გრძნობა. ვთვლი, რომ გარდუვალი იყო ყოველივე, რაც მოხდა, ჭეშრა ბედისა, რომელმაც იმთავითვე კეთილი თვლით გადმოხმედა, თუნდაც იმიტომ, რომ შესანიშნავ პედაგოგებთან შემხვედრდა დიდ მუსიკოსზე, (ჩემს სულიერ მოძღვარზე დავით ოსტრახზე მოგახსენებთ, რომელიც მოსკოვის კონსერვატორიაში მასწავლიდა და რაღაც არაჩვეულებრივი სინაზითა და ისყვარულით მეპყრობოდა. ყოველი წერილშიან აინტერესებდა ჩემი შემოქმედებითი თუ პირადი ცხოვრებიდან. საოცრად კეთილი, გულიანობიერი, მზრუნველი ადამიანი იყო...

მ. ანდრეასენი: ერთი სიტყვით, ბედისწერაში სახვებით სწორი გადაწყვეტილება მიიღო, როცა ვიოლინოს კლასში „ჩაგრიცხათ“, მაგრამ ბედისწერა იქნებ არც მაშინ დაუშვებდა შეცდომას, თუ კი მოსისურვებდა ლიანა ისაკაძის პიანისტობას?..

ლ. ისპაბეძე: შესაძლოა, რადგან ყოველთვის ძალიან მიყვარდა ფორტპიანოზე დაკვრა. მას ხომ ვიოლინოზე მეტი შესაძლებლობები აქვს, თუნდაც იმიტომ, რომ შეიძლება ორივე ზელით დაკვრა. დღესაც როდითან გაიცემა მერტ დროს ვატარებ, ვიდრე ვიოლინოსთან.

მ. ანდრეასენი: ძნელია ამის წარმოდგენა, რადგან, როცა უსმენ ისაკაძე-მევიოლინეს, ისეთი გრძნობა გეუფლება, რომ ვიოლინოა მისი სულის ნაწილი, ყველაზე მძაფრი, ყველაზე ძლიერი ვნება. დღეს მრავალი ჩვენგანი ვიოლინოს ისე აღიქვამს, როგორც ლიანა ისაკაძის განუყრელ ორეულს. ჩემს წარმოდგენაში ეს ტანდემი ისე იყო ჩაბეჭდილი, რომ, პირველ ხანებში, გული მწყდებოდა კულისებში მიტოვებულ ვიოლინოზე, რომელიც თავისი პირმშოს — ისაკაძე-დირიჟორის დაბადებას უხმოდ შემჟურებდა სიმარტოვიდან. არასოდეს დამავიწყდება 1981 წლის შემოდგომის ეს დღე. აუდიტორია აღფრთოვანებით შეხვდა თქვენ სადირიჟორო დებიუტს. კარგად დამამახსოვრდა საუბარი ერთ მუსიკოსთან, რომელმაც მოკლედ გამოიწერა თავისი აზრი: ლიანა ისაკაძე თავისუფლად დათუფლდა მუსიკირების ნებისმიერ ფორმას. იგი ყოველ ინსტრუმენტზე ასეთივე ბრწყინვალეობით დაუკრავს... ლაპარაკია იმ სპეციფიკურ მუსიკალურ უნივერსალიზმზე, რომელიც შედგენდება როგორც

თქვენს სავიოლინო და სადირიჟორო ბუნებაში, ისე თქვენს მიერ შესრულებულ სიკაშიაც, რომელშიც თანაარსებობენ სხვა ეპოქები, სტილები, მიმდინარეობები, კლასიკური და ავანგარდისტული, სერიოზული და პოპულარული მუსიკის ენარები.

ამიტომაც არ გამოვივრდება, თუ კი ერთ-მხრივად დღეს რაიმე ახალ ამბულაში ვიხილავთ, თუნდაც, მუსიკალური თეატრის საქმესთან. ასეთი პროგრესის საუფუძელს მაძლევს თქვენი ზელწერა, საიდანაც მოსჩქრეს წმინდა თეატრალური ტემპერამენტი, ჩანს მისწრაფება დრამატურგიული ფორმების საზოგადოებისაკენ, მუსიკალური სახეების მიზანსცენებისაკენ. ამიტომ იყო, რომ ერთ-ერთ წერილში თქვენს საკონცერტო „დადგმებს“ — სახელდობო გლუკის პანტომიმას „დონ ჟუანი“, რომელიც თქვენს შემოქმედების ერთ-ერთი მწვერვალია, „ერთი მუსიკოსის თეატრი“ ვუწოდებ... შემთხვევითი, ალბათ, არც ის არის, რომ თქვენ დღითიდღე აფართოვებთ საქართველოს კამერული ორკესტრის რეპერტუარს, რომელშიც შეიყვანთ ვოკალური მუსიკის ფორმებიც. მხედველობაში მაქვს შენდელის ორატორია „აქისი და გალათეა“, როსინის „პატარა მესა“, და ბოლოს, საკონცერტო შესრულებით: წარმოდგენილი ტემპერამენის ოპერა „პიშინონი“ (ანუ „შეუფერებელი ქორწინება“), რომელიც პირველად ამმოვანდა ჩვენს ქვეყანაში, ისევე როგორც თქვენს მიერ შესრულებული მრავალი ინსტრუმენტული თუ საორკესტრო კმინდება.

ლ. ისპაბეძე: სხვათა შორის, ამ რამდენიმე წლის წინ შემომათავაზეს როსინის „სევილიელი დალაქის“ დადგმა თბილისის საოპერო თეატრში. ასეთივე სურვილი გაუჩნდა ელენე ობრაძეც. იგი საბჭოთა კავშირის დიდ თეატრში რომელიმე ოპერის ერთობლივ მომზადებას მთავაზობდა. მაგრამ უარი ვთქვი ამ წინადადებაზე, რადგან ამისათვის მზად არა ვარ — არც ფსიქოლოგიურად, არც მორალურად. პირველ რიგში, მევიოლინე ვასლავარა. ესაა ჩემი მთავარი, უპირველესი საქმე. გარდა ამისა, უდიდეს პასუხისმგებლობას ვგრძნობ საქართველოს კამერული ორკესტრის წინაშე, რომელსაც უნდა მთელ ძალებს ვწარადდე. ჩემი გული ისედაც ორად გაიპო. ერთს ვიოლინო უყვარს, მეორეს — ორკესტრი. იგი ვეღარ გაუძლებს მერაბს სეყვარულს.

მ. ანდრეასენი: ბევრმა არც ის იცის, რომ ისაკაძე-დირიჟორის დაბადებაშიც გადამწყვეტი როლი შეასრულა შემთხვევითობის მომენტმა...

ლ. ისპაბეძე: დიახ, ისეც ჩემი სურვილის გარეშე მოხდა. დიდხანს ვყოყმანობდი, როცა საქართველოს კამერული ორკესტრის მხატვრული ხელმძღვანელობა შემომთავაზეს. ეს სრულიად მოულოდნელი წინადადება იყო. დირიჟორობაზე არასოდეს მოიცნებია. მაგრამ ადამიანური

სისუსტე ვერ დავძლიე და დავთანხმდი, ოღონდ, ვიკისრე მხოლოდ საქართველოს კამერული ორკესტრის მომზადება. აუდიტორიის წინაშე კი ორკესტრი უჩემოდ უნდა წარმდგარიყო. ვერ წარმოდგენო, როგორ ვდელავდი ორკესტრთან პირველი შეხვედრის დროს. არ ვიცოდი, როგორ უნდა მედიროყოდა. წინასწარ წავიკითხე ერთადერთი წიგნი „ღირსიერების ელემენტები“, ეს იყო და ეს. დაიწყო რეპერტუარი. თანდათან მომზადდა პროგრამა. ახლოვდებოდა კონცერტის დღე. და აი, ორკესტრის მსახიობებშია კატეგორიულად გამოცხადეს — უთქვენოდ ესტრადაზე არ გავალთ! დიდხანს ვეწინააღმდეგებოდი. ამის გაფიქრებაც კი შიშის წარსა მცემდა. მაგრამ ორკესტრი უკან არ იხევდა. კონცერტის ჩავარდნა ეშუქებოდა. იმუშად ბული გავხდი გამოცხადებულ იყო და მსახიობთა. მაღლობა დმირთს, ყველაფერმა კარგად ჩაიარა. არასოდეს დამავიწყდება ის საშინელი ნერვიული წუთები. იმ საღამოს ლამის ათი წლის სიცოცხლე დავკარგე...

მ. ახმეტელაძე ბედისწერის ეს მოულოდნელი გადაწყვეტილებაც, როგორც ჩანს, კანონზომიერო იყო. საქმე ისაა, რომ ისაკაძე-მევიოლინე იმთავითვე ამუშავებდა ღირსიერულ იმპულსებს, რაც ვიკარქნი მაშინ, როცა პირველად გიზილთ საღირსიერო პულტთან. თქვენმა პლასტიკამ, მიმოიკა, უაღრესად მკვეთრმა და ელემენტარულმა უნებმა, რომელიც იხადება თქვენზე საყოლიონი „ხელწერილად“, ერთბაშად აღმოგვინა მესიერებაში ისაკაძე-მევიოლინის აღზრდილი გამოსვლები სიმფონიურ ორკესტრთან. რეტროსპექტულად, პლასტიკური ასოციაციების გზით აღმოვაჩინე, რომ, თურმე, იმ კონცერტისასაც თქვენ წარმართავდით, რაც, ალბათ, გაუთვინობიერებლად ხდებოდა...

წ. ისაბაძე: რაკი სიტუცამ მოიტანა, გავაღწიერდები და ვიტყვი: ცხრა წლისა ვიყავი, როცა პირველად დავუკარი სიმფონიურ ორკესტრთან. კარგად დამამხსოვრდა ღირსიერის სიტყვები: „ამ პატარა გოგონას თვითონ მძეპვს ორკესტრიო“. ცხადია, ეს ინტუიტურად ხდებოდა.

მ. ახმეტელაძე: იტყობა, უკვე მაშინ ვლინდებოდა განსაკუთრებული შემოქმედებითი ნებისყოფა, წინამძღოლობის ინსტინქტი, შემოქმედებითი პროცესში ადამიანების ჩართვის, მათი აქოლიების ძალა...

წ. ისაბაძე: საზოგადოდ ვთვლი, რომ ადამიანი მრავალმხრივი არსებია, ოღონდ მისი მიდრეკილებების გამფლავებისათვის ხელსაყრელი პირობები უნდა შეიქმნას. სანამ სათავეში ჩავუდგებოდი საქართველოს კამერულ ორკესტრს, გატაცებული ვიყავი ფერწერით. ძალიან ბევრს ვხატავდი, მერე გაშტატა გრაფიკა. დღეს ყველაზე მეტად მაინტერესებს ქანდაკება...

მ. ახმეტელაძე: რაიმე თუ გამოგვიჩვენათ?

წ. ისაბაძე: არა, მაგრამ ძალიან დიდი სურვილი მაქვს. რატომღაც მეგონა, რომ შევძლებოდა. რა ბედნიერი ვიქნებოდი, დრო რომ მომეწონა, შევთვინე ყველაფერი, რაც მომიწევდა.

მ. ახმეტელაძე: სახვით ხელოვნებასთან სიახლოვე დამახასიათებელია. მრავალი გამოჩენილი მუსიკოს-შემსრულებლისათვის. ბევრს ლაპარაკობენ ჩვენი დროის უდიდესი პიანისტის ვლადიმერ ჰოროვიცის ფერწერულ გატაცებებზე, მის უმდიდრეს კოლექციასზე, რომლის გარეშე მოცულობა ცხოვრობს ეს გენიალური არტისტი, მუსიკალური ბერის პოეტი, ქეშმარიტი რომანტიკოსი.

მრავალ ჩვენგანს უნახავს სვიატოსლავ რიხტერის ლირიული ნახატების გამოფენა, რომელმაც ამ დღიე მოაწოდების სამყარო სხვა კუთხიდან დაგვანახა. მუსიკოსმა და მხატვრობის დოკავშირების იდეა, როგორც ჩანს, შთაგონების რისტერის ბოლოდროინდელ კამერულ კონცერტებსაც, რომლებიც იმართება პუშკინის მუზეუმის დარბაზებში, სახვითი ხელოვნების შედეგების ფორმად.

ცნობილია, რომ გამოჩენილი მევიოლინე ლეონიდ კოვანი სწორედ მხატვრობაში, აგრეთვე, პლასტიკურ ხელოვნებაში პოულობდა მუსიკალურ ნაწარმოებთა შინაარსის გასაღებს. ამას იგი ხაზგასმით აღნიშნავდა კიდევ. კოვანისათვის, როგორც ჩანს, გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა ვიზუალურ შთაბეჭდილებებსა თუ ასოციაციებს.

ფერწერა, გრაფიკა, ქანდაკება თქვენც ხომ არ გეზარებათ მუსიკალურ ნაწარმოებთა შინაარსის აღქმაში?

წ. ისაბაძე: ჩემში მხატვრობა იწვევს წმინდა მუსიკალურ ასოციაციებს. მუსიკას ვგრძნობ სახვითი ხელოვნების მრავალ შედეგში. თვით მუსიკა კი იმდენად ახსტრაქტულია, რომ შეუძლებლად მიმაჩნია მასთან მისვლა ვიზუალური ასოციაციების გზით. მუსიკა ხომ ისეთივე უხილავია და უსხეულო, როგორც სული. წარმოუდგენელია მისი დაკონკრეტება.

მ. ახმეტელაძე: ამასვე გულისხმობს რისტერის ცნობილი ფრაზაც: მუსიკას ან უნდა ასრულებდე, ან უნდა უსმინო. არ ღირს მუსიკაზე ლაპარაკი, რადგან სიტყვები მის არსს ვერ გამოხატვენო...

წ. ისაბაძე: მუსიკის წარმოსახვის დროს კი ყოველთვის ვცდილობ, რაც შეიძლება მკვეთრად და ზუსტად გამოვხატო ის საშემსრულებლო იდეალი, რომელიც ამა თუ იმ მუსიკალურ ნაწარმოებში შესახება.

მ. ახმეტელაძე: და მაინც, მუსიკოსთა ერთი ნაწილისათვის თვალთა ხედვას დიდი მნიშვნელობა აქვს. ჰენდელია ამის თვალსაჩინო მაგალითი. იგი, ალბათ, ამიტომაც ბევრს მოგზაურობდა ერთი ქვეყნიდან მეორეში, სურათებსაც აგროვებდა, რემბრანტის ორი ტილოც ყოფილა მის კოლექციაში. რომენ როლანი წერს,

ბენდელი დღემე ერთხელ მაინც უნდა გამოხსულიყო სახლიდან, რაც მას შემოქმედებითი შთაგონებისთვის სჭირდებოდა. იგი ამ წესს თურმე მტკიცედ იცავდა. ბენდელი, შესაძლოა, ამიტომაც იყო გატაცებული საოპერო თეატრით, სადაც სინთეზირდება ხელოვნების სხვადასხვა დარგი. მის მუსიკალურ ფანტაზიას, როგორც ჩანს, ხანაზაობა აღაგზნებდა. ხოლო როცა დაბრმავებული, მაშინვე დაუკარგავს მუსიკის შეთხზვის უნარს.

თუ რაოდენ დიდი მნიშვნელობა აქვს თვალთა ხედვას ზოგიერთი მუსიკოსისთვის, ჩანს ბერლიოზისადმი მიწერილი ლისტის წერილიდანაც: „რაფაელი და მიქელანჯელო დამეხმარნენ მოცარტისა და ბეთოვენის გაგებაში, ფრა-ბეტაში, ფრანჩაშ და იოანემ პიზიდან ამისნის პალესტრინა და მარჩელი, ერთხანს შექს ასხივებენ ისეთი კაშკაშა ვარსკვლავები, როგორებიც ტიციანი და როსინი არიან, არც კოლინეუმი და კომპო-სანტაა შორს ბეროიკული სიმფონიისა და რეკვიემისაგან...“

თვალთა ხედვის შთამაგონებელ შემოქმედებაზე მეტყველებს პეიზაჟური ლირიკის უმდიდრესი სამყაროც, რომლის შემქმნაში მოაწოდებოდნენ სხვადასხვა ეპოქის კომპოზიტორები, (გავიხსენოთ თუნდაც ვივალდის „წილწადის დრონი“), განსაკუთრებით რომანტიკოსები (შუბერტი, შუმანი, მენდელსონი, ბერლიოზი, ლისტი...), რომლებმაც დაგვიტოვეს ბუნების სურათების პოეტოზადიის თუ პერსონაფიციების შესანიშნავი ნიმუშები.

ვიზუალურმა შთაბეჭდილებებმა უფრო მკაფიო გამოხატულება პპოვეს საკუთრივ სახვითი ხელოვნების ზეგავლენით შექმნილ მუსიკალურ ნაწარმოებებში. დავასახელებ მხოლოდ ცნობილ მაგალითებს — მუსორგსკის საფორტეპიანო მინიატურების ციკლს, „სურათები ვაშოფენიდან“, რომელიც დაიწერა მხატვარ მარტინის ნახატების შთაგონებით, ლისტის „საფორტეპიანო რვეულებს“ „მოგზაურობის წლები“, რომლებსაც ასაზრდოებდნენ რენესანსული იტალიური ხელოვნებიდან მიღებული შთაბეჭდილებები, ჰინდემიტის სიმფონიას „მხატვარი მატისი“, რომლის სამ ნაწილს კომპოზიტორმა მისცა გამოჩენილი გერმანელი მხატვრის მატის გრაუნაულის (1470-1581) მიერ ოზნეგემერის ტაძარში მოხატული სამი ფრესკის („ანგელოზთა კონცერტი“, „საფლავად დაღვრა“ და „წმინდა ანტონიოს ცდუნება“) სახელი.

ანდა გავიხსენოთ იმპრესიონისტები, სახელდობრ დებიუსი, რომელიც პოულობდა ბუნების ისეთი მოვლენების მუსიკალურ ექვივალენტს, როგორიც არის ფერისცვალება, სინათლისა და ვანათების არამდგარი, მთრთოლვარე ანარქიკლების კოლორირება, შექ-ჩრდილების თამაში.

და განა შეიძლება გვერდი ავუაროთ სერიაზინს, რომელიც თავის შემოქმედებაში მისწ-

რაფოდა სენადობისა და მხედველობის ტაქტიკა, სხვადასხვა ტიპის მგრძნობელობით აღქმათა ურთიერთშემოქმედებისა, ეწოდება სინესთეზია.

მუსიკოსთა მეორე ნაწილს კი არ სჭირდება საკუთარი შინაგანი სამყაროდან გაცვლა. ამის მაგალითია ბახი, სპეციფიკურად მუსიკალურია მისი წარმოსახვა. ბახს, ბენდელისაგან განსხვავებით, არ ესპირიობოდა სინამდვილის მხედველობითი აღქმა, გარე სამყაროდან მიღებული სანახაობით იმპულსები. შესაძლოა, იგი ამიტომაც არ გაცდენია გერმანიის საზღვრებს, არ დაინტერესებულა იმ დროს მოდურია საოპერო ხელოვნებითაც. ბახმაც, ისევე როგორც ბენდელმა, დაჰკარგა მხედველობა, მაგრამ უსინათლო კომპოზიტორი სიცოცხლის უკანასკნელ წუთამდე ინარჩუნებდა ინტენსიური მუსიკალური აზროვნების უნარს.

ლ. ისაბამ: ეს მეტყველებს ბახის სიღიადეზე. ამ მუსიკოსებს განეკუთვნება ბეთოვენიც, რომლის შემოქმედებას ვერაფერი დააკლო ახსოვტურმა სიურუმე.

მ. აბმბაბლი: საგულისხმოა ბრამსის დამოკიდებულება ორი გენიალური თანამედროვის — ბახისა და ბენდელის — მიმართ. „ამბოგნ, რომ ბრამსი — წერს ა. შვეიცერი — როცა იღებდა ბენდელის თხზულებათა მორიგ ტომს, თაროზე შემოსდებდა და იტყუდა: „საინტერესოა, როცა დრო მექნება აუცილებლად გადავთვალიერებ“. ხოლო, როცა იღებდა ბახის თხზულებათა მომდევნო ტომს, უველჟერს თავს ანებებდა და ამბობდა: „რა საინტერესოა! მოხუც ბახთან ყოველთვის აღმოაჩენ რაიმეს...“

ლ. ისაბამ: სავსებით ვიზიარებ ბრამსის აზრს. ისე კი, ჰუმბარიტი შედეგები შემქმნილი აქვთ ორივე ბახის კომპოზიტორებს. და მანაც, უპირატესობას ვანიჭებ იმ ნაწარმოებებს, რომლებშიც წმინდა მუსიკალური იდეები ვითარდებიან. ამიტომაც ვეთაყვანები ბახს, მოცარტს, ბეთოვენს, ვაგნერს, შონბერგს. ცხადია, მყავს სხვა საყვარელი კომპოზიტორებიც. მაგრამ ჩემი კერაში, უპირატესად, სწორედ ეს უდიდესი მოაზროვნე არიან.

მ. აბმბაბლი: წმინდა მუსიკალური იდეების სფეროს მიეკუთვნებიან მაღალი სულიერებით აღბეჭდილი მრავალსაუკუნოვანი ქართული ხალხური სიმღერა-საგალობლებიც. სპეციფიკურად მუსიკალურია ჩვენი ხალხის შემოქმედებითი ინტელექტი, რაც ჩანს ემოციური და რაციონალური საწყისების იდეალური წონასწორობიდან, დაუშრეტელი იმპროვიზაციული აზროვნებიდან, უნიკალური პოლიფონიური სტრუქტურებიდან, ეპიკური მსოფლშეგრძნებიდან. რად ღირს ჭერ მარტო ჩვენი საგალობლები, რომელთა ანონიმური ავტორები ამჟღავნებდნენ შედითკიცური თვითჩაღრმავების გენიალურ უნარს.

ლ. ისაბამ: ქართული ხალხური მუსიკა განსაკვივრებელი მოვლენაა. და რაკი ეს განძი

განეუთვნება ამაღლებული მუსიკალური იდეების სფეროს, ამიტომაც მისთვის უცნაო გარემოების სივარბე, ხორციელი ვნებება, ჰედონისტური მსოფლმეტყვნება, სუბიექტივიზმი, ამიტომაც, რომ ჩვენს სიმღერა-საგლოზებებს ასე უზარალოდ ვერ წაიშლერებ. მხოლოდ მოაზრებენ და საოცრად ამაყ ხალხს შეეძლო ასეთი სპეცია და ამაღლებული მუსიკალური სამყაროს შექმნა.

მ. სხმამთლი: ძალზე მაღალია არა მარტო ჩვენი ხალხის მუსიკალური სული, არამედ მისი „საკომპოზიტორო ტექნიკაც...“

ლ. ისპაბამ: იმიტომ, რომ ჩვენი ხალხისთვის ტექნიკა საშუალებაა და არა მიზანი. იგი ემსახურება მაღალი სულიერების, მარადიული იდეების განსახიერების ამოცანებს.

მ. სხმამთლი: საყოველთაოდ ცნობილია, თუ რაოდენ ღრმა კვალი დაამჩნია მხატვრულმა სიტყვამ მუსიკალური აზროვნების განვითარებას დასახამიდან დღევანდლამდე. მუსიკალურმა ხელოვნებამ შეიწოვა ყველა ის ფორმა თუ ჟანრი, რომელიც კი შეუქმნია ლიტერატურულსა თუ პოეტურ აზროვნებას. მრავალი შედეგობა შექმნილი მთოლოგიისა თუ ბიბლიის საფუძველზე, სახარების ტექსტებზე, ზეპირსიტყვიერების მიხედვით, სხვადასხვა დროის უდიდესი პოეტების, მწერლების, დრამატურგების შთაგონებით. ვინ მოთვლის ჯერ მარტო ორფეოსის მითზე დაწერილ მუსიკალურ ნაწარმოებებს, ამ ლეგენდარულ მომღერალს უნდა ვუმადლოდეთ საოპერო ხელოვნების დაბადებას. მუსიკალური ხელოვნება შეუჩერებელ ინტერესს იჩენს იმ ფილოსოფიური პრობლემებისადმი, რომლებსაც კაცობრიობის წინაშე აუენებს ფაქტებს, დონ უჟანის თუ დონ კიხოტის ცხოვრებას.

სპეციალური კვლევის საგანია „მუსიკალური შექსპირიანა“, „მუსიკალური პუშკინიანაც“, რომლებიც დღესაც მდიდრდებიან.

სხვათა შორის, მხატვრული სიტყვის გავლენა განიცადეს თვით თქვენმა კერებამაც, რადგან იმ კომპოზიტორებმა, რომლებიც აზროვნებენ წმინდა მუსიკალური კატეგორიებით.

ლიტერატურასთან და პოეზიასთან დავკავშირებულ მუსიკალურ ჟანრებში (სიმღერა, რომანსი, კანტატა, ორატორია, ოპერა) ეს კავშირი იმდენად მჭიდროა, რომ საუკუნეების მანძილზე მიმდინარეობდა მწვავე პოლემიკა: რომელს ეკუთვნის პირველობა: სიტყვასა თუ მუსიკას? ეს კითხვა დღესაც დგას მუსიკალური ხელოვნების წინაშე.

მაგრამ ლიტერატურამ თავისი გავლენა მოახდინა ე. წ. „უსიტყუო“ ჟანრებზეც, იმ არავოკალურ მუსიკაზეც (სიმფონიური, ინსტრუმენტული), რომელსაც საფუძვლად უდევს გარკვეული ლიტერატურული პროგრამა. შესაბამისად ამისა, არსებობს „სიუჟეტური“ და „უსიუჟეტო“ მუსიკა. სხვათა შორის, პოლემიკა მიმდინარეობდა ამ ორი ტიპის მუსიკის ღირსებაზე შესახებაც.

რომელს აძლევთ უპირატესობას ღირსებაზე შესახებაც.

როგორ შემოქმედებას ახდენს ლიტერატურა თუ პოეზია თქვენს შემოქმედებაზე?

ლ. ისპაბამ: აქაც იგვეს გავიგორებელი. ჭეშმარიტად შედეგები შექმნილია ორივე ტიპის მუსიკაში. მაგრამ პირადად მე უპირატესობას ვანიჭებ არაპროგრამულ მუსიკას, რომელიც არ ზღუდავს შემსრულებლისა თუ მსმენელის ფანტაზიას კონკრეტული სიუჟეტებითა და სახეებით.

მ. სხმამთლი: შესაბამისად, უფრო ფართოა არაპროგრამული მუსიკიდან წარმოქმნილი ასოციაციების წრე...

ლ. ისპაბამ: მაგრამ იმისათვის რომ ჩაწვდე არაპროგრამული მუსიკის სულს უნდა იცნობდე, პირველ რიგში, ფილოსოფიურ ლიტერატურას. წმინდა მუსიკის სამყაროსთან არავერცხია ფილოსოფიაზე უფრო ახლოს. პირადად მე მუსიკის აღქმაში ის მწერლები მესმარებიან, რომლებიც სულიერი ცხოვრების იდუმალებას იკვლევენ. გატაცებით ვკითხულობ თომა აკვინელის, წმინდა ავგუსტინის თხზულებებს, ჭეშმარიტების მაძიებელ განდევნილ აღსარებებს, მეტერლინკის ტრაქტატებს. ჩემი საყვარელი მწერლები არიან ვუა-ფუაველა და ეგზიუპერი, რომლებიც აკეთილშობილებენ, აძლიერებენ ჩვენს სულიერ ცხოვრებას. მათ ფილოსოფიულად ვთვლი ისევე, როგორც შექსპირსა და დესკარესსაც.

მ. სხმამთლი: ხომ არ გავაჩნიათ სიახლის აღმოჩენის შეგარძნება იმ მუსიკალურ ნაწარმოებებში, რომლებიც ადრეც მრავალგზის დაგვიკრავთ, რომელთა ესთეტიკური კონცეფცია იმთავითვე საფუძვლიანად გააზრებული და შესისხლმორცხული ჭკონიათ?

ლ. ისპაბამ: როგორ არა, მაგრამ ეს უფრო გამოცდილებით ნაქარნახევი, გონებისშიერი აღმოჩენაა, რასაც ვხსნი საკუთარი წარმოდგენების შეცვლით, შინაგანი ძვრებით...

მ. სხმამთლი: ამდენად, სიახლე თქვენშია და არა იმ მარადიულ მუსიკალურ ქანძირებებში, რომელთა სიღრმეებში უხედავ და ახლეთური წაკითხვა დამოკიდებულია შემსრულებლის პოტენციაზე, მის ზრდაზე, გამოცდილების დაგროვებაზე, სულიერი ცხოვრების განვითარებაზე.

ლ. ისპაბამ: შესაძლოა, მსოფლმეტყვნების არამდგრადობაზეც, რის გამოც ზოგჯერ მოულოდნელადაც იბადება ხოლმე კარგად ცნობილი ნაწარმოების ახალი ინტერპრეტაცია.

მ. სხმამთლი: თქვენს ცხოვრებაში კიდევ ხომ არ ყოფილა ასეთი შემთხვევა, რომელშიც მოულოდნელად უადრესად მნიშვნელოვანია რამ გაოცვინათ ან განგაცდევინათ?

ლ. ისპაბამ: მოულოდნელობის განცდა, საბედნიეროდ, ჯერ არ მტოვებს. მოულოდნელი

რამ შეიძლება აღმოაჩინოთ თვით ჩვეულებრივ მოვლენებში, შეუწყვეტად, განმეორებად პროცესებში. უოვლთის მანქანების მზის ჩასვლის სურათი, რომელიც ჯოვლთის ახლებურად და მოულოდნელად წარმოჩნდება ხოლმე. აღმოაჩინა შინაგან ცხოვრებას აღსავსეა მოულოდნელი ცვლილებებით. სწორედ ეს ცვლილებები იწვევენ შეხედულებების, წარმოდგენების, ფსევდოლოების გადაფარებას, რაც, ჩემის აზრით, მშვენიერია მაინც კი, როცა რამეზე გული გიტყდება. ხოლო, როცა ვიგრძნობ, რომ ვარგავ განცვიფრების უნარს, მოულოდნელობის განცდას, შაშინ, ალბათ, საშინელი სიყაროილე დამეფუფლება. არ მსურს აღმომახედეს ასეთი სიტუაციები: ეს უკვე აუო, ეს რომ მინახავს, ეს უკვე ვაიო...

მ. ბსმბტალი: იქნებ მოულოდნელობის შეგრძნება მოჩვენებითია?

ლ. ისპაბში: შესაძლოა. როგორც ჩანს, ხულისა შემზადებული მოულოდნელი შეგნებებისა და აღმოჩენებისათვის. სხვათა შორის, ძველ ინდოეთში სულიერის განახლებისა და აღმოჩენის ერთ-ერთი პირობად მიიჩნეოდნენ გონების დაცლას ფიქრისაგან. ეს ძალიან ძნელი მისაღწევია, რაც გამოცდილი მაქვს საკუთარ თავზე. როცა ეს პირველად ვცადე გონება, ვგონებ, ვერ „გამოვითხოვე“ ერთი წამითაც. უმაღლე გავიფიქრე, ახლა არაფერზე არ ვფიქრობ-მეთქი. მერე თანდათან წამი წამს მიემდინა და მოულოდნელად აღმოვაჩინე, რომ აზრისა და ფიქრისაგან გამოწვევისუფლებულ გონებას ეუფლება საკვირველი ხილვები, რომლებიც მუსიკის სწორ გაზრებაში მებზარებოდა.

მ. ბსმბტალი: ჩვენს ენაზე ამას შეაგონება ჭქია. ეს ხილვები საკონცერტო ესტრადაზე გეუფლებათ?

ლ. ისპაბში: საკონცერტო ესტრადაზე ეს თავისთავად ხდება. ამ „ტექნიკას“ მივმართავ ხოლმე მუსიკალურ ნაწარმოებებზე გონებრივი მუშაობის დროს, განსაკუთრებით შაშინ, როცა ეწვეალობ და მაინც არაფერი გამომიდის, როცა ვრწმუნდები, რომ უშედეგოა აზროვნების დაძაბვა, როცა სასოწარკვეთილებამდე მივდივარ და ხელიდან ვუშვებ ვილიონს... ამ დროს ვეძლევი დაიწყებას, „ესაბო“ აზროვნების უნარს და საკვირველი ხილვების სამყაროში შევდივარ.

მ. ბსმბტალი: როგორ შენაშნა თქვენი სიტუაციები. ახარაღურმა ზმანებებმა გამახსენებ სტრავინსკის სიწერები. შეგახსენებ სტრავინსკისა და კრაფტის დიდილოგებიდან იმ ადგილს, სადაც სტრავინსკი ერთ-ერთ თავის „მუსიკალურ სიწერას“ ეყება: „ერთხელ შუაღამემდე მუშაობის შემდეგ ლოგინში ჩავქეი ერთი ინტერვალის ძვნით გავწავლებული. მესიზმრა სწორედ ეს ინტერვალი, რომელმაც მიიღო ორ ნოტს შორის გადაჭიმული რაღაც ელასტიური ნიჭიერების ფორმა. ამ ნოტების ბოლოებზე თითო-თითო დიდი კერცხი ეკიდა. ხელი შევა-

ხე მათ და სიბო, წებოვანება ვიგრძენი. როცა გამოვიღვიძე, ინტერვალის სიწერეში დარჩე მწებუნელი ვიყავი“.

ლ. ისპაბში: რა ძნელია გარკვევა მუსიკალურ ცნობიერებაში. აბა, ვინ იცის საიდან ან როგორ იხადებიან ეს უცნაური ხილვები?

მ. ბსმბტალი: მუსიკალური წარმოსახვების ილუმინება საინტერესოდ ახსნა ჩვენი დროის გამოჩენილმა კომპოზიტორმა პაულ ხინდემიტმა: „რა არის მუსიკალური ხილვა?“ — კითხულობს ხინდემიტი და თვითონვე გვახსობს — „უველას გვიანხავს დამის წუვლიაღში ელქეი-საგან გაიცისკრვებულნი პეიწაუი. ამ დროს წამიერთ ნათდება უშველებელი ლანდშაფტი — საერთოდ მონახაზებშიც და ყაღკაულ დეტალებშიც. ირკვევა, რომ მხედველობიდან არ გამოგვრჩენია ბალახიც კი, რაც, შესაძლოა, დღის სინათლეზეც ვერ შეგვეჩინია... უოველივე ამას ვხედავთ მოულოდნელობისაგან დამახული ნერვების წყალობით. მუსიკაც ასე უნდა იხადებოდეს. და თუ ჩვენ მუსიკალური ხილვის წამიერის გაუღვების მომენტში კომპოზიციას ვერ დავინახავთ არა მარტო აბსოლუტურ მთლიანობაში, არამედ თავთავის ადგილებზე განლაგებულ დეტალებშიც, უნდა ჩავთვალოთ, რომ ჭეშმარიტი მხატვრები არა ვყოფილვართ“.

ლ. ისპაბში: ჭერ კიდევ შეზერტმა გამოთქვა საინტერესო აზრი: „უველადე წედაპირულად ამლომდებარე ფახდება“. ეს მართლაც ასეა ამიტომაც, თუ გსურს, ღრმად შეიმეცნო ნაწარმოების მუსიკალური არსი, მას, რაც შეიძლება, შორიდან უნდა შეხედო, რაც გვეზმარება მთლიანობის აღქმაში და დეტალების აღმოჩენაშიც.

მ. ბსმბტალი: დისტანტირებას მივყავართ გაუცხოებაში, საიდანაც იხადება ხედვის ახალი რკურსი, ფართოვდება ესთეტიკური კონცეფციის კონტექსტი...

ლ. ისპაბში: მსგავსი რამ სწორად განმიცდია გზაშიც — განსაკუთრებით თვითმფრინავით მგზავრობის დროს. ასეთ წუთებში უჩვეულო ფიქრები შეუფლება ხოლმე ჩვენს ყოველირებაზე, რომელსაც უსაშველო სიშორიდან შევუჩრებ და ვხედავ სრულიად ახალ განზომილებაში. ზოგჯერ ვიწერ კიდევ ამ ფიქრებს. მერე კი მე თვითონაც გავცემით კითხვობო ამ „საიდუმლო“ (არავის არ ვაკითხებ) ჩანაწერებს.

მ. ბსმბტალი: მხმენებს რომ განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ყოველი ჭეშმარიტი არტისტის ცხოვრებაში — ცხადე უცხადესია. მაგრამ, როგორც მუსიკალური ცხოვრება გვიჩვენებს, მუსიკოსები ორ ჭაუფად იყოფიან აუდიტორიისთან დამოკიდებულების მიხედვითაც.

ერთ ნაწილს მსმენელში თავისი თავი უფერხს, მათთვის აუდიტორია თვითდაშვიდების საშუალებაა, საკონცერტო ესტრადა კი უმბრატოსობის, ძალაუფლების მოპოვების „დაპერწიხი“, „დამპერბლური“ ინსტინქტები თავს იჩენენ

მათ შემოქმედებაშიც, რომელსაც მსგავლავს იმპერატორული ტონი, შემტვენი, ქედმაღლური (ზნორად აგრესიულიც!) ენერგია. ასეთი მუსიკოსების სამყაროში, რომელიც საკმაოდ იდეალურად არის და შთაბეჭდილად, ბატონობს უფრო ფსიქური პოტენციიდან წარმოქმნილი ტემპერამენტი და ექსპრესია. სულიერება კი მიჩქმალულია, დამიწებული. ამიტომაც ისინი მწყრალოდ არიან იმ მაღალ მუსიკასთან, საიდანაც გაშლისკვივის წევრობივი სიწმინდე და უმარტოობა და რომელსაც ბაზამდელი ეპოქის კომპოზიტორთა, ასევე ბახის, მოცარტის, ჰაიდნის, შუბერტის, შუმანის, შოპენის და სხვათა სახელები აწერია.

მუსიკოსთა მეორე ნაწილისათვის, რომელიც მთელი არსებით გრძნობს ამ საოცარი მუსიკის სულს, დამახასიათებელია მაღალეთერული მისწრაფებები. ეს შესანიშნავი არტისტები უანგაროდ გერუქნიან შემოქმედებითი შთაგონების ღვთაებრივ წუთებს, რომლებიც იბადებიან მხატვრული აზროვნების უკიდურესი დამახვის, შეუწყვეტელი შინაგანი წვისა და ჯოჯოხეთური შრომის ფასად.

მუსიკოსებს სწორედ ამ საკმაოდ პირობითი „კლასიფიკაციის“ მიხედვით „ვახარისხებ“. ამ ბოლო დროს ზნორად მახსენდება რიხარდ ვაგნერის თვალსაზრისი, რომელიც გვეხმარება პერმარტი მუსიკოსის ცნების დაუსტებაში. აი, რას წერს ვაგნერი: „...იტალიელი მომღერალია, ფრანგი ვირტუოზია, გერმანელი კი — მუსიკოსი. გერმანელს განსაკუთრებული უფლება აქვს ერქვას მუსიკოსი, რადგან იგი მუსიკას იმე ეპყრობა, როგორც მეცნიერებას. მას მუსიკა უყვარს მუსიკისათვის და არა იმიტომ, რომ მუსიკის საშუალებით ვინმე მოაქადოვოს ან მისი დღამარებით ფული და ავტორიტეტი მოიხვეჭოს. გერმანელისათვის მუსიკა ყველაზე ღვთაებრივი, ყველაზე მშვენიერი ხელოვნებაა, რომელსაც იგი აღმერთებს, ეძლევა მთელი არსებით. დაბა, გერმანელს ამქვეყნად ყველაფერს უარჩევია მუსიკა. იგი მზად არის მუსიკა შექმნას მხოლოდ თავისთავისთვის ან მხოლოდ უახლესი მეგობრისათვის. ის არ წარუვას თავის შემოქმედებით ბედზე, ფართო აუდიტორიის წინაშე თავის გამოჩენაზე...“

სხვათა შორის, თქვენც დამეხმარეთ ზემოთ აღნიშნული „კლასიფიკაციის“ დადგენაში. გულახდილად გეტყვით — მხიბლავს ის საოცრად ემოციური, გულგრილი და მზრუნველი დამოკიდებულება, რომელსაც თქვენ ყოველთვის იჩენთ მსმენელისადმი. ისეთი შთაბეჭდილება მრჩება, რომ აუდიტორიის ცოცხალ, შთაშავსონებელ უსთქვას გრძნობა არა მარტო საკონცერტო ესტრადზე, არამედ მაშინაც, როცა არ მუსიციერობთ, როცა რეპერტუარს აღგენთ ან მოუშაობთ საკონცერტო პროგრამებზე. მსმენელი, როგორც ჩანს, გამუდმებით ცხოვრობს თქვენს ცნობიერებაში. რასაკვირველია, აუდი-

ტორიაც გრძნობს თქვენს კეთილშობილურებას. მისი გული ამიტომაც დიაა თქვენი შემოქმედებიდან წარმოქმნილი კონტაქტების მიხედვით, რაც ქმნის ურთიერთშთაბეჭდვითი ნდობისა და სიახლოვის ატმოსფეროს.

ლ. ისპაქში: ძალიან მიყვარს ჩემი მსმენელი. სიყვარული კი, მოგვსენებათ, უდიდესი ძალაა, რომელიც გვიბიძგებს შემოქმედებისაკენ, მშვენიერებისაკენ.

საერთოდ ვთვლი, რომ ადამიანები უნდა გიყვარდეს, მიუხედავად იმისა, რომ მათ შორის ცოტას როდი აქვს უარყოფითი თვისებები ან სუსტი ხასიათი. მაგრამ, ჩემის აზრით, როგორმე არ უნდა გაამახვილო ყურადღება ჩრდილოვან მხარეებზე. აქაც უნდა მიმართოთ დისკაციონების სერსს და ასეთ ადამიანებსაც შორიდან შეხედო. მაშინაც სიბრძნეულობა და თანაგრძნობით განიხილავდები, რადგან ცხადად დაინახავ იმ მოწვევებს (ცხოვრებისეულ პირობებსა თუ ვითარებებს), რომლებმაც გაამრუდეს მათი შინაგანი სამყარო. მაგრამ თუ ახლოს იგულუბთ ასეთ ადამიანებს, მაშინ შეცოდებას ვერ შეძლებთ.

დიდი სურვილი მაქვს მუსიკის საშუალებით სწორედ ასეთ ადამიანებზე მოვახდინო ზეგავლენა. მინდა, რომ მსმენელი, რომელიც საღამოთი კონცერტზე მოდის, დღისით კი უღამაზოდ იქცეოდ, თავის თავს ჩაუღრამედეს, განიწმინდოს, ერის საფრთხელში მაინც ამაღლოს. სწორედ ამაშია ჩვენი ხელოვნების მთავარი ამოცანა.

განსაკუთრებულია ჩემი დამოკიდებულება ქართული მსმენელისადმი, რომლის კეთილგანწყობილებას ვგრძნობ, დიდად ვაფასებ და ძალიან ვუფროსილდები.

გულახდილად ვიტყვი, ყველაზე მეტად ამ ქვეყანაზე მეშინია სწორედ ქართული მსმენელისა, რომელმაც არ იცის შეცდომის პატიება. იგი საერთოდაც ძალზე კრიტიკულია, განსაკუთრებით თანამემამულეთა მიმართ. ვიტყვი ამასაც, რომ პასუხისმგებლობიდან წარმოქმნილი შიში გმირობის ნიშანია და არა სიმშლადობა.

დანაშაულს უდრის ადამიანების გაწილიება. ხომ გახსოვთ „პატარა უფლისწული“, სადაც ეგზოპერიც გვეუბნება, რომ ადამიანი პასუხს აგებს განსაკუთრებით იმ ვარდზე, რომელიც მიიჩნია, მოიმწაურა...

მ. სხმბიტაძე: ეგზოპერიის ამ მაღალწონიერებზე შეგონებას მტკიცედ რომ იცავთ, ჩანს მთელი თქვენი მოღვაწეობიდან, თქვენს მიერ დაწესებული ისეთი მუსიკალური დღესასწაულებიდან, როგორიც არის ბიჭვინთის ფესტივალი „ღამის სერენადები“, რომლის მასშტაბიდან ყოველწლიურად იზრდება, „სახალწლო კონცერტები“, ყოველ 80 დღეებმერს რომ იმართება. ამასვე მოწმობენ მუსიკალური „სიურპრიზებიც“, რომელთა საშუალებით აკადემიურ საკონცერტო ესტრადაზე შემოგყავთ ჯაზური ბე-

ლოვნების ნიშნულები, პოპულარული ყოფითი მუსიკაც. როცა ვუსმენ ხოლმე წინასწარ გასაიდუმლოებულ ამ სიურპრიზებს, მაგონდება ლ. შოსტაკოვიჩის სიტყვები: „მიყვარს მთელი მუსიკა — ბაზიდან ოფენბახამდე!“ ამ მუსიკის საშუალებით, როგორც ჩანს, გსურთ განმეხტოთ, გამახიაროლოთ ქვეყნდღიური საზრუნავისაგან გადაღლილი ადამიანები, საკონცერტო დარბაზებში შემოიტყუოთ სერიოზული მუსიკისადმი გაგულგრილებული ახალგაზრდებიც. ამ ამოცანებშია მკაფიო გამოსატლება მაკლეს ფესტივალშიც, „მუსიკოსები ხუმრობენ“, რომელშიც თქვენ ცდილობდით მოგეძებნად მხმენელთან ურთიერთობის ახალი ფორმები.

ლ. ისაბაძე: ამ ფესტივალს ჰქონდა ნაკლოვანებები, ხარვეზები, შესაძლოა, იმიტომ, რომ საბჭოთა კავშირში პირველად ტარდებოდა ასეთი სახის ფესტივალი. გარდა ამისა, ბევრი რამ უჩემოდ ფესტივალს. მთავარი კი ის არის, რომ გართობა, ხუმრობა, მხიარულება ჩვენი ცხოვრების გაუწყრელი ატრიბუტებია, ჩვენი ქოფიერების საჭირო, აუცილებელი მხარეებია. განა შეიძლება გასართობი ყუილის მუსიკალურ ნაწარმოებთა უარყოფა მხოლოდ და მხოლოდ იმიტომ, რომ მათში გადმოცემული გრძნობები არ არის შემაგრებული ინტელიქტუალური ანალიზით?

მ. აბმამბელი: მით უფრო, რომ მაღალი ხარისხის ნიშნულები ამ სახის მუსიკაშიც მოგვეპოვება...

ლ. ისაბაძე: ეს მისწრაფებები ადამიანის ბუნებრივ მოთხოვნილებებში შედის, რასაც მოწმობენ ბავშვები, რომლებსაც ძალიან უყვართ გართობა, ხუმრობა, მხიარული ოინები.

უფრო მეტიც, ამის მოთხოვნილებას ზოგჯერ ამჟღავნებენ სიბრძნეში შესული ადამიანებიც, რომლებმაც განვლეს დამატებითი ცხოვრების გზა, გადაიტანეს სულიერი ტკივილები, წინაღმდეგობები. ასეთ ადამიანებს სწორად უბრუნდებათ ბავშვთა აღქმისათვის დამახასიათებელი უშუალოება და სიწმინდე.

მ. აბმამბელი: ბავშვობიდან გამოყოფილი სიწმინდე და სიხალისე გამოსჭვავის თქვენი შემოქმედებიდანაც, რაც განსაკუთრებით მაშინ იგრძნობა, როცა ასრულებთ ვივალდის, მოცარტის, ჰაიდინისა თუ გლიუკის ნაწარმოებებს.

ლ. ისაბაძე: როგორც წმინდა ავგუსტინე ამბობს — შენ ბავშვობას ვერსად წაუხვალ, ვერ გაიქცევი...

მ. აბმამბელი: თქვენს ხელოვნებას ზოგჯერ ისეთი აღურთოვანება ახლავს, რომელსაც ადამიანი განიცდის მხოლოდ თავისი ცხოვრების გარიჟრაჟზე, როცა იწყებს სამყაროს შემეცნებას და ქვეყნიერებას შეჰყურებს სიხარულით, აღტაცებისაგან გაბრწყინებული თვალდებით. ასეთი ხედვა მაშინაც არ გტოვებთ, როდესაც დრამატიზმის მწვერვალებს იპყრობთ და იქიდან სინათლეში, გაკრძალებულ სივრცეში გა-

დიხართ. ალბათ, ეს აძლევს თქვენს ხელოვნებას ნებისყოფიან, რწმენით სავსე ხასიათს. საინტერესოა, როგორ შეინარჩუნეთ ბავშვური დანა გამოყოფილი საოცრად სუფთა მსოფლშეგრძნება?

ლ. ისაბაძე: არ ვიცი. ალბათ, მშვენიერებისაკენ მისწრაფებით, პრაქტიკული ცხოვრებისადმი დაუინტერესებლობითაც. პრაქტიკიზმი და ხელოვნება ხომ ვერ იარსებებენ ერთად. ალბათ, შემოქმედებითი მიზანდასახულებაც დამეხმარა, ის ატმოსფეროც, რომელშიც ვიზრდებოდი.

თუმცა, ზოგჯერ სწორ ორიენტაციას ჰპირავენ თავით ინტელიგენტურ წრეში აღზრდილი ადამიანებიც. შესაძლოა, იმიტომ, რომ მათ არ გაჩნიათ მშვენიერების გრძნობა. ნაცვლად ამისა, მათ უჩნდებათ ნეოთიერი ინტერესები, უფრო თარღებით პრაქტიკიზმი, მატერიალური კეთილდღეობისაკენ სწრაფვა.

მუსიკოსთა მოვალეობაა გაუღვიძონ ასეთ ადამიანებს სულიერი ინტერესები.

მ. აბმამბელი: ამ ბოლო დროს თქვენ ჯაზის ნიშნულები გამოგაქვთ აკადემიურ საკონცერტო ესტრადებზე და ამით ცდილობთ კლასიკური მუსიკის მოყვარულები დააწმუნოთ ჯაზური მუსიკის სრულფასოვნებაში. ეს მისასაღმებელი ტენდენციაა, მით უფრო დღეს, როცა ასე მკვეთრად შეიცვალა დამოკიდებულება ჯაზური მუსიკისადმი, რომელსაც წინათ ებრძოდნენ, დაუღწევლად აკრიტიკებდნენ. არა და, ჯაზი მაღალი ხელოვნებაა თუნდაც იმიტომ, რომ აღზედებულია სპონტანური გამოგონებლობით. ავლენს იმპროვიზაციული მუსიკალური აზროვნების ამოუწურავ შესაძლებლობებს. დღეს მოწინავე საბჭოთა კომპოზიტორები, სტრავინსკისა და შოსტაკოვიჩის კვლადაკვალ, სულ უფრო აქტიურად იყენებენ ჯაზური მუსიკის ელემენტებს სიმფონიურ, ინსტრუმენტულსა თუ საოპერო შემოქმედებაში.

ლ. ისაბაძე: ნამდვილი ჯაზი სერიოზული ხელოვნებაა. განა შეიძლება უარყოფიერების „პორგა და ბესი“, რომელიც ჯაზური კლასიკის შესანიშნავი მონაწილეა? ქემშარიტად იმპროვიზაციული ჯაზის მოსმენა ნამდვილი სიამოვნებაა. მისი აღქმა აუაროებს მხმენელთა მუსიკალურ პოროვნებას.

მ. აბმამბელი: გავრცელებულია აზრი, რომ საშემსრულებლო ხელოვნება სტამბულს აძლევს საკომპოზიტორო აზროვნების განვითარებას, აქტიურად მონაწილეობს ნაწარმოებთა შექმნაში. თქვენმა შემოქმედებამაც შთამაგონებლად იმოქმედა არა ერთ ქართველ კომპოზიტორზე...

ლ. ისაბაძე: მე ვთვლი, რომ შემსრულებელი ამ შემთხვევაში ასრულებს უფრო გარეგანი იმპულსის, გარეგანი ფაქტორის როლს. კო-

მანანა აბმამბელი, ლიანა ისაბაძე
დიალოგი

მპოზიტორი, რომელიც ზელეში შეძურებს შემსრულებელს, მაგონებს იმ ადამიანს, თავს რომ იმართლებს ზოლმე ცხოვრებისეული პირობებით — საშუალება არა მაქვს და ამიტომ ვერ ვშუშაობ. მაგრამ, როცა ადამიანი შეუპოვობლია რაიმე იდეით, მუშაობის მოთხოვნებით, იგი ყველა ვითარებაში შეძლებს საქმის კეთებას, თავისი პოტენციის რეალიზებას.

ჭეშმარიტად ნიჭიერი კომპოზიტორი დამოუკიდებლად მუშაობს და თავის ქმნილებებს შემსრულებელზე მხოლოდ ამოწმებს. ცხადია, ასეთ დროს შემსრულებელიც აძლევს მას გარკვეულ ბიძგს. მაგრამ არც თუ იშვიათად სახელოვან არტისტებთან დამოკიდებულებაში კომპოზიტორებს ანგარებაც ამოძრავებთ: იგი ჩემს მუსიკას საზღვარგარეთ გაიტანს და სახელს მომიხვეჭს.

საბედნიეროდ, ჩვენ გვყავს ნამდვილი კომპოზიტორები, რომელთა მუსიკას დიდი საიმოვნებით ვასრულებ. ასეთია სულხან ნასიძის ორმაგი კონცერტი, რომელიც ჩემთვის დაიწერა და მყარად დამკვიდრდა საქართველოს კამერული ორკესტრის რეპერტუარში. იგივეს ვიტყვით ჩვენი გამოჩენილი კომპოზიტორების: ო. თაქთაქიშვილის, ა. მაჭავარიანის, ს. ცინცაძის მუსიკაზე. ამ ბოლო დროს ძალიან დამაინტერესა თეიმურაზ ბაკურაძის შემოქმედებამ. შესანიშნავია კამერული ორკესტრისათვის დაწერილი მისი ნაწარმოები, რომელიც შეგვაქვს ჩვენს რეპერტუარში. საერთოდაც მომწონს ეს ნიჭიერი ადამიანი, რომელიც უანგაროდ ემსახურება მუსიკალურ ხელოვნებას, მოკრძალებულად ცხოვრობს, არაფერს მოითხოვს. საინტერესო ავტორია იოსებ ბარდანაშვილი. მის სერენადა-კონცერტს ვიოლინოსა და კამერული ორკესტრისთვის ახლო მომავალში შევასრულებთ. ეს ნამდვილად კარგი მუსიკაა.

მ. ახმეტაშვილი: როგორ აღიქვამს ჩვენს მუსიკას არაქართველი მსმენელი?

ლ. ისაბაძე: დიდი ინტერესით. ამ რამდენიმე წლის წინ ლენინგრადში შევასრულეთ ნოდარ გაბუნიათ „სოფლის აღშენებელნი“, შექმნილი სულხან საბა ორბელიანის იგავისთვის. ვერ წარმოიდგენთ, როგორ მოეწონათ იგი მუსიკოსთა წრეებში. დიდი წარმატებით სარგებლობს ევროპაში ო. თაქთაქიშვილის სავოკალინო კონცერტი. დასავლეთში ძალიან აინტერესებთ ქართული მუსიკა. თამამად შემიძლია ვთქვა, რომ ჩვენ გვაქვს ისეთი ნაწარმოებები, რომლებიც თავისუფლად შეიძლება შეასრულონ მსოფლიოს ნებისმიერ ქვეყანაში. რა თქმა უნდა, დიდი რაოდენობით იწერება სუსტი მუსიკაც, რასაც ბეგრების კორიანტელს ვეძახი. ასეთ ნაწარმოებებში ვერ იპოვი ვერც ერთ მუსიკალურ ბეგრას.

მ. ახმეტაშვილი: თქვენ დასაწყისში აღნიშნეთ, რომ ბავშვობაში მუსიკალურ პიესებს წერდით.

დღესაც ზომ არ აგრძელებთ მუშაობას ამ მართლებით?

ლ. ისაბაძე: მუსიკას ვწერდი, მაგრამ მხოლოდ ჩემთვის.

მ. ახმეტაშვილი: თქვენი ნაწარმოებები არავის მოუსმენია?

ლ. ისაბაძე: როგორ არა. ამ ორიოდ წლის წინ ბისზე ერთი ჩემი პიესა შევასრულე მოსკოვსა და თბილისში. მაგრამ ჩემი სახელი არ გავამხილე. პიესა კეიჯის ავტორობით გამოცხადდა. კონცერტის შემდეგ შეკითხვობოდნენ, კეიჯის ამ მშვენიერ პიესას სად მიაგენიო...

მ. ახმეტაშვილი: მაინც არ აპირებთ თქვენი საკომპოზიტორო საიდუმლოების გამხილვას?

ლ. ისაბაძე: არასოდეს, არავითარ შემთხვევაში. სხვებისათვის ჩემი მუსიკა არ იქნება საინტერესო. გარდა ამისა, მუსიკის შეთხზვის პროცესი იმდენად პირადულია, რომ არავითარი სურვილი არა მაქვს მისი გაცხადებისა.

მ. ახმეტაშვილი: ის მაინც გაგვანდით, მუსიკას ვიოლინოსთვის წერთ თუ ორკესტრისათვის?

ლ. ისაბაძე: ამ რამდენიმე წლის წინ დავამთავრე შედენილიანი კომპოზიცია. იგი განკუთვნილია შეიდი ინსტრუმენტისაგან შემდგარი ანსამბლისათვის. მაგრამ არ ღირს ამზე ლაპარაკი, მაქვს მისი ღირებულება.

მ. ახმეტაშვილი: საქართველოს კამერულმა ორკესტრმა თქვენი ხელმძღვანელობით ბევრს მიადწია, როგორც მუსიკალური აზროვნების, ისე საშემსრულებლო ტექნიკის მხრივ. საგრძნობლად გამდიდრდა მისი ტემბრული პალიტრა, ანსამბლური კულტურა, მუსიკირების პროცესიც უფრო სპონტანური გახდა. და მაინც, რას უსურვებდით თქვენს ორკესტრს?

ლ. ისაბაძე: პირველ რიგში, მოგახსენებთ, რომ საქართველოს კამერულ ორკესტრში უაღრესად სერიოზული, თავდადებული, თავიანთ საქმეზე თუყვარულილი მუსიკოსები მოღვაწიობენ. ჩვენს ორკესტრებში დამყარებულია ჭეშმარიტად შემოქმედებითი, ჭეშმარიტად მეგობრული ატმოსფერო. ძალიან მიყვარს ეს ადამიანები და მინდა, რომ მათი ცხოვრება შინაარსიანი და საინტერესო იყოს. ცდილობ მაქსიმალურად დავტვირთო, რათა არ მიეცეთ უსაქმიოების საშუალება. ორკესტრიც იზრდება, დიდი ენთუზიაზმით მუშაობს, მთელი არსებით მიისწრაფის წარმატებისაკენ. საყვადური არ მეთქმის. და მაინც, მისი პროფესიული დონე ჯერ კიდევ შორს არის სრულყოფილებისაგან. ამას დრო სჭირდება.

მ. ახმეტაშვილი: მაინც რაში მელაგნდება ორკესტრის სუსტი მხარეები?

ლ. ისაბაძე: ზოგჯერ რიტმში, თუმცა ამ მხრივ მდგომარეობა თანდათან უმჯობესდება. ხშირად მოისუსტებს შტრიხების ხარისხიც. მაგალითად, ევროპულ ორკესტრებში ეს პრობლემა არ არსებობს. იქაურ ორკესტრებს სისხლში აქვთ გამჭდარი რიტმის გრძნობაც და

შტრიხების გააზრების კულტურაც. მათთან არც არის საჭირო ტენეოლოგიურ საკითხებზე ლაპარაკი. ასეთ ორკესტრებში ღირფორები მხოლოდ ნაწარმოებთა მხატვრულ სახეზე მუშაობენ. ჩვენთან კი ეს პრობლემები დგას ყოველი ახალი ნაწარმოების შესწავლის დროს. იმედი მაქვს, რომ დროთა განმავლობაში ესეც მოგვარდება.

მ. ახმეტაშვილი: როგორი მდგომარეობაა მუსიკალური სტილების აღქმისა და გამოვლენის მხრივ?

ლ. ისაბაძე: აქაც არის ხარვეზები, მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენი ორკესტრის ყოველი წევრი კარგი მუსიკოსია. ისინი დამოუკიდებლად გამართულად უკრავენ. სრულფასოვან ანსამბლს კი ყოველთვის ვერ ვაღწევთ. ევროპულ ორკესტრებში, საპირისპირო სურათია: ცალკეული ორკესტრანტები არ გამოირჩევიან, ერთად კი ფანტასტიკურად უკრავენ.

მ. ახმეტაშვილი: ანსამბლისტებად იბადებიან ისევე, როგორც სოლისტებად. საქმე გვაქვს სხვადასხვა საშემსრულებლო სპეციფიკასთან...

ლ. ისაბაძე: გარდა ამისა, ჩვენთან დაბალ დონეზე დგას ანსამბლური მუსიკირების აღზრდის კულტურა, მიუხედავად იმისა, რომ თბილისის კონსერვატორიაში არსებობს კამერული ანსამბლის კლასი. მაგრამ, როგორც ჩანს, უნდა გარდაიქმნას სწავლების პროცესიც და ჩვენი სტუდენტების ფსიქოლოგიაიც. ყველას ხოლისტობა სურს. მათ არ უნერგავენ ანსამბლური მუსიკირების სიყვარულს. ბევრს ეთავილება ორკესტრში დაკვრა. არა და, ეს საშემსრულებლო ხელოვნების უმაღლესი ფორმაა.

მომავალი მუსიკოსების ფსიქოლოგია უნდა გათავისუფლოთ ამბიციებისა და პატივმოყვარეობისაგან. მხოლოდ მაშინ გაიზრდებიან ჭეშმარიტი მუსიკოსები. ნიჭიერება კი ყოველთვის იპოვის თავის გზასა და ადგილს.

საერთოდ, საშემსრულებლო ხელოვნება სპორტს დაემსგავსა. კონკურსებით გატაცება, ლაურეატის წოდების მაძიებლობა თვითმონად იქცა. ბევრს ავიწყდება, რომ მუსიკოსის რენომეს განსაზღვრავს ტალანტი და არა წოდება, თვით კონკურსები კი აღვივებენ წმინდა ტექნიკურ მისწრაფებებს, მოითხოვენ მომწადების გარკვეულ ფარგლებს. მაღალ ხელოვნებას კი ფარგლები არა აქვს.

სხვათა შორის, ანსამბლურ მუსიკირებაში დიდი მნიშვნელობა აქვს მუსიკოსთა წნეობრივ კულტურას, ეთიკას, ტაქტს. უკვე ის ფაქტი, რომ საქართველოს კამერული ორკესტრის მსა-

ხიობები დიდი პატივისცემით ეპყრობიან, რა მანეთს იმ ურთიერთგაგების საფუძველია, რომელსაც ეყრდნობა ანსამბლური მუსიკირება...

მ. ახმეტაშვილი: აღამიანურ ურთიერთობათა კულტურა მათ ეხმარება ანსამბლური დაკვრის სპეციფიკის ათვისებაში...

ლ. ისაბაძე: მუსიკის გამაქეთილშობილებელი ძალის შემცვლელა...

მ. ახმეტაშვილი: სხვათა შორის, თქვენი წყალობით გამოცოცხლდნენ ქართველი მუსიკის-მცოდნეებიც. ყველას გაუჩნდა ლიანა ისაკაძეზე წერის სურვილი. როგორც ჩანს, მათ იპოვეს შთამავლებელი ობიექტი...

ლ. ისაბაძე: ბევრი წერს, მაგრამ განა ყველას შეუძლია სწორად განსაზღვროს და შეაფასოს მხატვრული მოვლენები? ჩვენმა ორკესტრმა მართლაც ბევრს გაუღვიდა შთაბეჭდილების გაზიარების სურვილი პრესისა თუ ტელეხედვის საშუალებით. მაღლობები ვართ. მაგრამ, სამწუხაროდ, ხშირად ვხვდებით არასწორ შეხედულებებს, უმეტესად ლაპარაკია ხოლმე რაღაც ზოგად ტენდენციებზე, არა ჩანს ავტორთა ინდივიდუალობა, ცოდნა, ორიგინალური ხედვა. არ იხსნება მათი სულიერი სამუშაო. როგორც ჩანს, გვაკლია ნამდვილი მუსიკალური კრიტიკოსები.

მ. ახმეტაშვილი: რას უსურვებდით ჩვენს მუსიკალურ ცხოვრებას, რომელშიც თავს იყრის მრავალი გადასაჭრელი პრობლემა? მათგან უმთავრესია მსმენელთა ინტერესის შენელება, საკონცერტო თუ საოპერო დარბაზების დაცარიელება.

ლ. ისაბაძე: ვცდილობ ჩემი წვლილის შეტანას მუსიკალურ ცხოვრებაში. და თუ მსმენელი არ წესდება კონცერტებსა და სპექტაკლებს, ამის მიზეზი თითოეულმა ჩვენგანმა, პირველ რიგში, საკუთარ ხელოვნებაში უნდა ეძებოს. როგორც ჩანს, ვერ შევძელით მათი დაინტერესება და გატაცება. ჩვენთან ხომ ბევრი ნაჩქარევი, უღიმღამო კონცერტი და სპექტაკლი იმართება. არა და, თანამედროვე მსმენელი მდიდარი მუსიკალური ინფორმაციის ატმოსფეროში ცხოვრობს. მას შეუძლია ტელეხედვისა თუ ფირფიტების საშუალებით ისმინოს ჭეშმარიტად მაღალი მუსიკა. თითოეული ჩვენგანი უნდა ცდილობდეს, როგორმე დაჩრდილოს ტექნიკის საშუალებით მიღებული მუსიკალური ინფორმაციის დონე და თავისი მაღალმხატვრული შემოქმედებით გაამდიდროს ჩვენი ხალხის სულიერი ცხოვრება.

სოსო სიგუა

„H₂SO₄“-დან „მამარცხანეოზამდე“

სმონ ჩიქოვანი კრიტიკულად განეწყო თანამოკალმეებისადმი /„ახალი ხელოვნების ფაქტები“/. ალბათ ამიტომაც რედაქციამ მისი სტატია დისკუსიის წესით დაბეჭდა. მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ „H₂SO₄“-ის წევრებს არ ჰქონდათ ერთნაირი შეხედულებანი. მათ გააჩნდათ ბევრი ზიარი პრინციპი, განსაკუთრებით ეს ეხებოდა მიმართებას წარსულისადმი, რევოლუციისა, ინდუსტრიისა და ლიტერატურული სკოლებისადმი, მაგრამ ცალკეული წევრი ავითარებდა საკუთარ თვალსაზრისსაც. მაგ., ჩაჩავა წერს: „არაფერს დავებებ მასოლი რომ არ მქონდეს ფეხზე გაჩენილი“; თითქმის მას ებაეცრება პანოზაძე, იგი ჩამოთვლის პოლზიის ფაქტებს და ასკვნის: „აქ არის საჭირო გაგება და გულწრფელობა რომ არ იწუწუნო მასოლის ტკივილზე“; ბ.ჟღენტი და ნ.ჩაჩავა აღიარებენ ქართული თეატრის არსებობას, შ.ალხაზიშვილი უარყოფს; ბ.გორდუხიანი მესიანისტია, შ.ალხაზიშვილი — კოსმოპოლიტი; დ.შენგელაია ღირიკას უარყოფს, ს.ჩიქოვანი — ბელეტრისტიკას; ს.ჩიქოვანი ქმნის პრიმიტივის პოეტიკას, ბ.ჟღენტს პრიმიტივი მიუღებლად მიაჩნია; ს.ჩიქოვანი წერს ფუტურისტულ და კონსტრუქტივისტულ ლექსებს, ჟ.დოლობერიძე დადაისტია, ი.გამრეკელი — კუბისტი, ბ.გორდუხიანი — კონსტრუქტივისტი /„ლენინის დასაფლავების დღე /ტფილისი/“ და სუპრემატისტი /„ცოლიანი პოეტი“, როგორც პანოზაძის სტატიიდან ირკვევა, იტერენტივეის პორტრეტი/, დ.გაჩეილაძე — ტრადიციონალისტი და ა.შ.

სიმონ ჩიქოვანი „H₂SO₄-ს“ უწოდებს „ახალ კონსტრუქტივიზმს“, რომელმაც უნდა შექმნას რევოლუციის შესაბამისი ფსიქიკა. პოეტის აზრით, დადა უეჭველად არის „H₂SO₄“-ის ერთი პოლუსი, როგორც არა მხოლოდ ტერორი, არამედ როგორც „მომარაობის აშენების“ მეთოდი. დადას არ ეთანხმება ბ.გორდუხიანის პანოზაძის, ნ.ჩაჩავას მსჯელობანი. მაგ., ს.ჩიქოვანისათვის უმართებულოა ნ.ჩაჩავას დებულება, რომ თითქმის დადა იყოს „ფუტურისტის სამხედრო ტაქტიკა“. იგი „H₂SO₄“-ის მეტყველების საწყისად ხალხურ ენას მიიჩნევს და ნიმუშად ასახელებს თავის, ნ.ჩაჩავას, ნ.შენგელაიას და პანოზაძის ლექსებს. ხალხური მეტყველება იწვევს პრიმიტივის განცდას. პრიმიტივი გვაახლოებს ბავშვის ფსიქიკასთან, ე.ი.დადასთან. შემდეგ ავტორი გამოჰყოფს ფუტურისტის ორ პერიოდს. ესენია — მარინეტის მაშინერია და ხლბენიკოვის პრიმიტივიზმი. აქ უკვე ისევ არსის ნივთის პრობლემა. ნივთი არის საგანი, რომელსაც აქვს მასა, ცრცეულობა, მოხაზულობა, დანიშნულება. ნივთები მომარაოებენ და ერთმანეთს უკავშირდებიან, რაც ქმნის რიტმსა და რეალობის დეკორაციას. ნივთი „უტილიტარული რაობაა“ და მონაწილეობს წარმოებით პროცესში.

შემდეგ მსჯელობა შეეხება ნივთის ორიენტაციას და მასთან მიმართებით კრიტიკულად იხსენიებიან ტროცკი, ერენბურგი, ჩუჟაკი, ლეფი. აქვე იგი მსჯელობს „H₂SO₄“-ის წევრების ლაბორატორიულ აღმოჩენებზე, ახალ სიტყვებსა და სისტემებზე, რათა შეიცვალოს ქართული ლექსის სტრუქტურა და აკუსტიკა, როგორც უცხოურიდან გადმოღებული, ვინაიდან სიმბოლისტების მეთოდი ეპოქის რიტმმა მოსპო. ლექსის დეკადანსის დასაძლევად ს.ჩიქოვანი მოუხმობს ხალხურ პოეზიას, როგორც მეტყველების ძირსა და სათავეს. ამის შედეგად შეთხზულა ნ.ჩაჩავას „შე მახეული — გზა ნაკუდრი“, რომელზეც „ქართული შეიძლება არაფერი არ დაწერილა“(!), აღნიშნავს პოეტი. ასევე სანიმუშოდ მიაჩნია მას ნ.ჩაჩავას „სანტიმენტალური შელოცვა“ — ბევრათა ფსიქოლოგიის „მონუმენტი“. განხილულია ჟ.დოლობერიძის ლექსები, რომლებშიც პოეტი ხედავს ნივთების „დინამიკას“ და აკრობატიკას. ნივთის მომარაობა აღმოაჩენს სივრცეს — „ცხენის სირობილიდან ქუჩა დაიბადა“. ამას მოსდევს ბუნდოვანი მსჯელობა რიტმის ცენტრსა და მოქმედება-მომარაობის კანონებზე, სხეულების აკრობატიკასა და ფსიქიკის კინემატოგრაფიაზე.

ნ.ჩაჩავას წერილი „ბევრითი ორიენტაციის საკითხი“ დაწერილია ლოზუნგების ენით, ნაირგვარ-

რი გრაფიკით. ძველ პოეზიას, ავტორის აზრით, ქმნიდა სქესობრიობა და ცრემლები. შედეგ პოეტი სონეტებით და ტრიოლეტებით ფილოსოფოსობდა, ეძებდა ღმერთს, მის როლსა და ადგილს. რომანტიკამ არ იცის ნივთი, ორგანიზაცია, ნორმა, ეკონომია. ამიტომ გაჩნდა მანიფესტი ველურებზე, საკენ. აქედანვე იშვა ახალი რომანტიზმის მოთხოვნა, რაც „მანქანებისაგან შემდგომულ ნევრასტენიკებს“ მოგონილია, რადგან ისინი ეძებენ ესთეტიურ ალკოჰოლს, ეძებენ ირეალურ სიტყვას. მისი უტოლიტარობა კი ყველას მიავიწყდა. ამან წარმოშვა უსასრულო დრო-სივრცე და მიღმური რეალობა. საჭირო იყო ქალაქი, მისი ორგანიზაცია, სივრცე-დროის ეკონომია, რათა ყველაფერი თავის ადგილას დალაგებულიყო. ქალაქის სპეციფიკაა ნივთი და უტოლიტარობა, მოძრაობა. მოძრაობა დევნის მისტიციზმს. ამის შემდეგ ნაჩაგვა ბევრსა და ბუნდოვნად მსჯელობს „ნივთების აგებასა“ და „მატერიალის გადახადისებაზე“, რაც არსებითად არის ცნებათა საღვთო-მორტალე, ტერმინების სიუხითი სიღრმის აღმოჩენის ილუზია. ავტორისათვის პოეზია არის „უტოლიტარული საქმიანობა“ და არა ზეშთაფრების ნაყოფი. ბევრა ცხადდება პოეზიის მასალად, რაც ერთის მხრივ თუ ლირიზმს აღვივებს, მეორეს მხრივ — კრიტოგრაფიამდე მიდის /„41“/. ბგერის ორგანიზების ნიმუშად დასახლებულია ვახლენიკოვი, რომელიც ეძებს სიტყვის ძირს, ეძიარება ხალხურ მტკიცელებას /პრიმიტივს/. ნაჩაგვა მოითხოვს შელოცვების, გამოცანების, ხალხური ლექსის ბგერათა კონსტრუქციის ათვისებას, სადაც ბგერას მტი მნიშვნელობა ეძლევა, ვიდრე განმარტებას, შინაარსს. პრიმიტივის ათვისების მაგალითად ასახელებს თავის რამდენიმე ლექსს, ს.ჩიქოვანის „ხაბოსა“ და „მეკამეჩების ურმულს“.

დენმა შენგელაიამაც შეუტია ლირიკას /„Comentarie de bello Galico“/, ოღონდ პროზის პოზიციიდან. მისი აზრით, ლირიკის სეზონი გათავდა. დადგა მანქანებისა და ეპოსის დრო. ლექსის კომპარი დიდხანს აწვა საქართველოს. მაგრამ იგი „გადატყდა ხერხემაღლი“. ლექსი გამოთავყვანდა სონეტებში, პროზა-მინიატურებში /აქ ავტორი აღიარებს თავის ცოდვასაც/. ამ მხრივ ტრავიკული ფიგურაა ს.ცირეკიძე, რომელმაც პროზა მინიატურამდე დაიყვანა, მინიატურა — სათაურამდე. პროზას სჭირდება ბასრი თვალი, ერუდიცია, ინტელექტი, რაც პოეტებს არ გააჩნიათ. იგი მოუწოდებს თანამოკალმეთ, რომ მიუბრუნდნენ ხალხურ მასალას /როგორც ს.ჩიქოვანი და ნაჩაგვა/, დიალექტიზმებსა და პროვინციალიზმებს, რადგან მოისპო პოეტთა არისტოკრატიული კასტა. ხელოვნება უნდა დაუახლოვდეს ფიზიოლოგიას და სტიქიას. ამის რეალიზაციად მიიჩნევს იგი თავის „სანავარდოს“ და პ.წოხაძის რომანს „დღე და ღამე რკველუცით“.

ჟურნალის ბიბლიოგრაფიულ მიმოხილვებშიც, რომლებიც ეძღვნება „ხელოვნების დროშასა“ და „მნათობის“ 1924 წლის ნომრებს, ისევ გრძელდება „ცისფერყანწვლით“ კრიტიკა /პ.იაშვილი, ტ.ტაბიძე, კ.ნადირაძე, ვ.გაფრინაძევილი/, რომელთა საპირისპიროდ დასახელებული არიან ნაჩაგვა და პ.წოხაძე. „მნათობის“ ღირებულების გამსაზღვრელი ყოფილა მის ფურცლებზე დაბეჭდილი „H₂SO₄“-ის საბჭოს წევრები /პროზა — დ.შენგელაია, პ.წოხაძე, ა.ბელიშვილი/. განხილულია „სანავარდოს“ მიმართება ანდრე ბელის პროზასთან. აღნიშნულია, რომ ამ რომანის საწყისთა პრიმიტივი, ხოლო პრობლემა — დევეტარცია. „კვაჭი კვაჭანტრიაძე“ მინიშნულია „საბუღვარო სენსაციად“, „ჯონ რიდი“ — გალექსილ ბიოგრაფიად. კრიტიკულად მოიხსენიება ს.ჩიქოვანის წერილი „სასწრაფო განმარტება ჟურნალ „H₂SO₄“ გამოსვლის“¹². მაგრამ იქვე არაერთი ეპითეტია დახარჯული მისი ლექსებისა და აზროვნების შესამოკლად. ისიც უნდა ითქვას, რომ ამ ორ მიმოხილვაში დასახელებულია პოზიტიური მაგალითებიც.

როგორც ვიცით, სხვც დროს „H₂SO₄“-ის წევრები გუნდრუკს უძევდნენ მხოლოდ თანაჯგუფელებს. ღითორამბები არც ამ წერილშია აღვლენილი, მაგრამ ზომიერებისადმი მიდრეკილება შეინიშნება.

3. გ ა ზ ე თ ი „დ რ ო უ ლ ი“

„დროულის“ პირველ ნომერს ხელს აწერს სარედაქციო კოლეგია, მეორესა და მესამეს — ჟანგო დოღობერიძე. მაგრამ მეორე ნომერში მითითებულია, რომ „დროული“ გამოვიდა ნაჩაგვას „ხელმძღვანელობით“.

როგორც ითქვა, მეორე ნომრიდან „დროული“ არის არა „H₂SO₄“-ის, არამედ „მემარცხენე ფრონტის“ ორგანო /„Лев“-ის ანალოგიით/. ჯგუფმა ოფიციალურად შეიცვალა სახელწოდება /თუმცა იგი თავის თავს ყოველთვის „მემარცხენეს“ უწოდებდა/. ამ ცვლილებებს არსებითი გარდატეხა არ მოჰყოლია. ეს უფრო სურვილი იყო, სწრაფის ორიენტირი, რთაც კიდევ უფრო ხაზი გაესვა ჯგუფის იდეოლოგიურ პოზიციას /შდრ.—გილა“ და „ლეფი“/.

ნაჩაგვა საგანგებოდ განმარტავს თუ რატომბა გაუგებარი ფურცურისტული ლექსი /„ლიტერატურული კალიმახიზმი“/. ეს პრობლემა, ცხადია, ადრევე წამოიჭრა მასზე პასუხის გაცემა აუცილებელი იყო. ავტორის აზრით, მკითხველსა და ხელოვანს შორის საჭიროა შუამავალი, კომენტატორი, განმმარტებელი, ამხსნელი, ვინაიდან ხელოვნება წინ უსწრებს დროს, მიუძღვის მასებს. ამდენად მათ შორის ვერ იქნება იგივეობა. ანალოგიისათვის მოხმობილია მარქსის „კაპიტალი“

რომელსაც ქარხნის მუშა ვერ გაიგებს, მაგრამ მის მსოფლმხედველობას კი გამოხატავს „შეღარება ნასესხები „ლეფსიგან“/.

დაისვა ლიტერატურის ეროვნულობის პრობლემა, რასაც „H₂SO₄-ის ზოგიერთი წვერი“¹² ეწოდება. წა. ჩანავას აზრით, ქართულმა პოეზიამ ეროვნული ხაზი უნდა გამოახოს. ამიტომ თვლის, რომ „ვაჟა-ფშაველას შემდეგ ქართული პოეზია ასცდა ეროვნულ ნიადაგს და მირაჟებისა და სარკის პოეზიამ... ქართული სიტყვა დეკადანსამდე მიიყვანა“./იგულისხმება „ცისფერყანწელთა“ შემოქმედება/.

ბ.გორდენიანი ესეისტურ ასპექტში განიხილავს „დადას“ /„სამი სანახაობა“/, როგორც „ჟველდ და ჟველაფურში გამართლებულს“. „დადას“ იგი უკავშირებს „ზე-რეალიზმს“, /სიურეალიზმი/ და კიდევ ერთხელ ანგარიშს უსწორებს სიმბოლისტურ სულისკვეთებას. შემდეგ ავითარებს მესიანისტურ თვალსაზრისს /გავიხსენოთ 1922 წლის მანიფესტი/, რომ „ხელოვნების ცენტრი“ გაივლის „H₂SO₄-ის „კანიალ გულში“, რომ თბილისის პირველობას ჯერ საქართველო გაიგებს. აქ ისევ დაისმის წინაპრების და ტრადიციების საკითხი, რასაც ესოდენ გულმოდგინედ უარყოფდნენ „H₂SO₄-ის ფურცლებზე. ავტორის აზრით, „H₂SO₄-ის ძირი ვაჟა-ფშაველა ყოფილა, ხოლო ქართული მწერლობის მაგისტრალი ასეა წარმოდგენილი — რუსთაველი, არჩილი, გურამი-შვილი, ვაჟა-ფშაველა. აქვე გაკენწილია რუსი ფუტურისტები /ხლებნიკოვი, კრუჩინიჩი, ტერენტიევი/.

ს.ჩიქოვანი შეეცადა XIX-XX საუკუნის ქართული პოეზიის გააზრებას, რათა ობიექტურად აღედგინა წარსულის სურათი, ეჩვენებინა ვინ რა გააკეთა /„ქართული ლიტერატურის კლასიფიკაციისათვის“/. მან სათანადო ყურადღება მიუქცია ალ. ჭავჭავაძეს, ნ. ბარათაშვილს, საერთოდ რომანტიკოსებს, ილიას, აკაკისა და ვაჟას, თანამედროვე პოეტებს, განსაკუთრებით — ი. გრიშაშვილს, ს. შანშიაშვილსა და ა. აბაშელს. მაგრამ ისევ უარყო სიმბოლისტები, „ცისფერყანწელთა“. სტატია ვრცელია და ბუნდოვანი, ძნელად აღსაქმელი. ავტორი ეხება პოეტიკის ვიწრო საკითხებსაც, ქართული სიტყვის განახლების პრობლემას, ცალკეული მკონსების დამსახურებას. წერილი, წინააღმდეგ ჩანაფიქრისა, ზედმეტად ტენდენციურია და სუბიექტური /მაგ., საერთოდ არ იხსენიება გ. ტაბიძე/. საინტერესოა ცალკეული შენიშვნები ზოგიერთი პოეტის წარმომადგენლობასა და სპეციფიკაზე /მაგ., ალ. აბაშელზე, ი. გრიშაშვილზე/, რაც შემდეგში კრიტიკამ მიივიწყა. ს.ჩიქოვანი გამოჰყოფს პოეტების ოთხ ჯგუფს — გრიშაშვილ-შანშიაშვილის თაობას, დემოკრატულ პოეტებს, სიმბოლისტებსა და ფუტურისტებს, უარყოფ პოლეტარულ პოეზიას, როგორც ლიტერატურულ ფაქტს, რადგან მას არც თემატურად, არც ლექსის თვალსაზრისით საყურადღებო არაფერი მოუტანია /როგორც ითქვამს, ასევე ფიქრობდა ბ. ჟღენტი/.

განსხვავებით ფუტურისტების სხვა წერილთაგან, ეს არის ცდა წარსულის გამოცდილების გააზრებისა, შემოქმედებითი ათვისებისა და დამღვწიის, ნაცვლად ტოტალური უარყოფისა.

ს.ჩიქოვანი მხატვრობასაც შეუხო /„დავით კაკაბაძე თანამედროვე მხატვრობაზე“/. იგი თვლის, რომ ვეროპოლი კუბოში ბუნებრივად შემოიტანა ჩვენში დ. კაკაბაძემ. ამიტომ მისი შემარცხნელობა გამართლებულია. მაგრამ იმასაც შენიშნავს, რომ გადამეტებით ერთგულობს „ფრანგულ ტრადიციას“. პოეტი განიხილავს მხატვრის თეორიულ შეხედულებებს და ფიქრობს, რომ რუსულ ხელოვნებაში არ არსებობს კონსტრუქტიულობა, თუმცა ტერმინი კი გავრცელდა. ს.ჩიქოვანის აზრით, დ. კაკაბაძე ავითარებს არ თვალსაზრისს, რომელიც აცლილებთ აღრე შეიმუშავა შემარცხნე ფორმტმა. საერთოდ კი, უნდა ითქვას, რომ ამ სტატიას გაკლია სინათლე, ჭირს აზრის გამოტანა თუ რას ედევება პოეტი გამოჩენილ მხატვარს, რომლის ტალანტსაც იგი აღიარებს.

ტაქტილიზმის საკითხს სპეციალურად შეუხო დემნა შენგელაია /„ტაქტილიზმი“/. მაგრამ მარინეტისაგან განსხვავებით მასში რეალური განცდები და ნივთები მოიპარა. ნაწარმოებს, სიტყვას ისევე უნდა ვეუბოდეთ და ვგმინდოდეთ, როგორც სკამს, ლოგინს, კედელს. ავტორის რწმენით, ტაქტილიზმი, პირველყოფილია—შეხება. იგი თვლის, რომ „H₂SO₄“ თანამედროვე ლიტერატურის მთლიანი უარყოფაა, შემდეგ უნდა გაჩენილიყო ახალი მეთოდები, ერთ-ერთ ასეთ სიახლედ იგი მიიჩნევს ტაქტილიზმს, რომელიც შეცვლიდა, აგრეთვე, რუსულ „ხაუშს“, ახალი მეთოდით დაწერილად ესახება თავისი რომანი „ტფილისი“ და ს. ჩიქოვანის პოემა „ფიქრები მტკვრის პირას“ /სათაური კუთვნის დ.შენგელაიას/.

ავტორის მხატვრული თვალსაზრისის გასარკვევად საინტერესოა აღინიშნოს, რომ წერილში იხსენიებიან ფროიდი, ბელი, შლოცკი, ფალოსის კულტი, სამეგრელოს წარმართობა...

„ტაქტილიზმი“ ფ.მარინეტმ გამოიგონა და იგი „ნაკლებად ადამიანური“¹³ უნდა ყოფილიყო. საინტერესოა, რომ ვ.ბახტაძემ დ.შენგელაია არ ჩათვალა ფუტურისტად. იგი მიიჩნია სიმბოლისტად—ა.ბელისა და ბ.პილიაიკის ტრადიციების ამთვისებლად, რამაც შემარცხნეობა გულისწყრომა გამოიწვია /„სანავარდოს“ გამოქვეყნების შემდეგ „ცისფერყანწელებს“ უნდოდათ იგი თავიანთ ჯგუფს წვერი ყოფილიყო/. დაიწერა საპასუხო წერილი /„პრესის მაგიერ“, „დროული“, №3/, რომელშიც ხაზი გაესვა არ და ქართველ ფუტურისტებთან „სანავარდოსა“ და „ტფილისის“ ავტორის ნათესაობას.

გაზეთი „დროული“ გამოეხმაურა ს.ესენინის დადგენას. დაიბეჭდა პავლე ნოზაძის ვრცელი სტატია და დიდი რუსი პოეტის პორტრეტი, რომელზეც ირ.გამყველს მიუხატავს გაანხლებული კატა. უნდა ითქვას, რომ წერილი დაწერილია დიდი გზებით, სიფარულით, ცოდნით. ეს თითქმის მოულოდნელიც იყო, რადგან ესენინს ავტორი მიიჩნევს რომანტიკოსად, იმაგინისტად, რუსული და ევროპული კულტურის ღირსეულ მემკვიდრედ, ე.ი. აქვს ყველა ის ნიშან-თვისება, რომელთაც ასე სასტიკად უსწორდებოდა „ H_2SO_4 “. ეტყობა, თავად პოეტის ბიოგრაფია, ტრაგიკული დასასრული /„გაწვეტილი კისერი“/ აღმოჩნდა შემარყვევლი. პ.ნოზაძე უხვად იშველიებს ბიოგრაფიულ დეტალებს, ლიტერატურულ პარალელებს, წერს ხატოვანად, მეტაფორული ენით. თვით ეს სტატია არის ნიმუში რომანტიკული აღტკინებისა: იგი მოგვაგონებს გ.ტაბიძის ანთებულ ესსეებს. „თითქოს ის ყოფილიყო ბიბლიური პოხილი და მე თვითონ ვიყავი, რომელმაც გადასცა მთელი ეგვიპტე აგებნიდა ცხენის ტეროზისა“. ეს გახლენილი დიქტო მთელი რუსეთს ტოლსტოის ჯაჭვანაშობილებულ გლეხებით, როგორც ეპილეფსია ზღვნიკოვის სიცოცხლის, როგორც ბლოკის მონგოლის ამოწვდილი ხმალი, როგორც ვიანესლავ ივანოვის შუე და პრიუსოვის ის დემონი, რომელიც მუდამ ჩვენთან რჩება და ტოპოგრაფიულ კომპიას კიდევ ბევრი შრომა დასჭირდება, რომ აღმოაჩინონ ის შემოღილი ველი, სადაც ესენინმა, როგორც პოეზიის ციკლონმა გადაიარა“.

გავადა დრო და „ H_2SO_4 “-მა აღიარა ქართული თეატრის არსებობა. ნ.ჩანავას აზრით, „დურუჯმა“ შექმნა ახალი ეპოქა ქართული თეატრის ისტორიაში /„დურუჯი“, №3/, ბ.ვენეტმა სპექტაკლი „პამლეტი“ მიიჩნია „ქართული დრამის უეჭველ გამარჯვებად“ /„პამლეტი ქართულ სცენაზე“, იქვე/ და უარყო დებულება, თითქოს „კინო კლავდეს თეატრს“.

ისიც უარყო, თითქოს „ H_2SO_4 “-ს გაფეტიშების კინემატოგრაფი და მანქანა. მისი აზრით, ხელოვნება; უბრალოდ, უნდა ყოფილიყო ინდუსტრიული ყოფის, „მატერიალური შვენებლობის“ ამსახველი. იგი იმასაც შენიშნავს, რომ წაიშალა ზღვარი ხელოვნებასა და ცხოვრებას შორის. რადგან მოხდა რევოლუცია რეალობაში, ის უნდა გადმოვიდეს კულტურაშიც. ამიტომ აყენებს თეზისს — „მთავარია მოახდინოთ რევოლუცია და არა ილაპარაკოთ ან სწეროთ მასზე“. იგი მსჯელობს ლიტერატურის ინტერნაციონალიზმზე, მაგრამ აღნიშნავს, რომ „ H_2SO_4 -მა დაუბრუნა ქართული შემოქმედება „ეროვნულ ნიადაგს“ /!/.

ამის მაგალითად ბ. ვენეტს მიანიშნა ს.ჩიქოვანის პოემა „ფიქრები მტკვრის პირას“ — პოლემიკა კლასიკსთან /„თეორიები და ფაქტები“ №2/.

კრიტიკოსი მსჯელობს თანამედროვე პოემასა, რომანზე და მათ უქონლობას ხსნის მწერლების პოტენციით. ორივე ფორმის რესტავრაციას იგი უკავშირებს „ H_2SO_4 “-ის ჯგუფს /რომანი — დ.შენგელაია, პ.ნოზაძე, ა.ბელიაშვილი, პოემა — ს.ჩიქოვანი/. შემდეგ უფრო კონკრეტულად ეხება პოემას, აღნიშნავს მის ლირიკულობას, ინტონაციურ თავისებურებას, მუსიკალობას და, აგრეთვე — ტაქტილობას, რაც გულისხმობს „შეხებით შეგრძნებას“.

ამ პოემას დაუკავშირა ს.ჩიქოვანის ერთ-ერთი ბოლო თხზულებაც — „განჯის დღიური“. შეიმჩნევა ცალკეული სტრიქონების განმეორებაც. /მაგ. „თქვენს სავარძლებზე ზის პოეზია, თქვენს სავარძლებზე ზის გაზაფხული“/.

4. ქ უ რ ნ ა ლ ი „ მ ე მ ა რ ც ხ ე ნ ე ო ბ ა “

„ H_2SO_4 “ არ ყოფილა მხოლოდ ლიტერატურული გაერთიანება. იგი მთლიანი ხელოვნების განახლების პაროლით გამოდიოდა. ამიტომ იყენნ მისი წევრები პოეტები, პროზაიკოსები, მხატვრები, კინორეჟისორები, კრიტიკოსები. ეს ხაზი გააგრძელა „მემარცხენეობამაც“, რომელიც თავისი არსით ისევ ავანგარდისტული იყო, მაგრამ ცდილობდა რეალიზმთან შეგუებას, ძველი იდეებისაგან თანდათან განთავისუფლებას ტრასფორმაციის გზით და არა უცვარი უარყოფით.

პირველი ნომრის მეთაური წარდგმო აღნიშნულია, რომ ერთიანდება მემარცხენე ფორტი. მასში შედიან ფუტურისტები, კონსტრუქტივისტები, მემარცხენე პოეტები, ბელეტრისტები, მხატვრები, კინო-რეჟისორები, რომლებიც იბრძვიან აღმშენებლობითი პრინციპების დასამკვიდრებლად, თანამედროვე აღმშენების გაგების ჩამოყალიბებისათვის. სინანულითაა აღნიშნული, რომ, მიუხედავად სიმბოლისტიკისადმი გამოცხადებული ტერორისა, ისინი მაინც ახდენენ ზეგავლენას პროცესზე. მათ ისევ ამოისუნთქეს და პროლიტარული პოეტებიც კი დაიმორჩილეს. „გამოცოცხლდა ტაბიძეების დევნერატული ისტერკა და იაშვილის ბოშური სიმღერები“ /რუსული ფუტურისმიც ანალოგიურად იყო განწყობილი სიმბოლისტიკისადმი. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მაიაკოვსკიმ აღბეჭკოს რუსულ პოეზიაში „შემქმნელი“ უწოდა/. ისიცაა ნათქვამი, რომ მემარცხენე ფორტი ამ საბი წლის მანძილზე შესამჩნევად განმტკიცდა და გაძლიერდა, ხოლო პრინციპები ფართოდ გავრცელდა.

მეორე ნომრის წინასიტყვაობაში, რომელიც ალბათ ეკუთვნის რედაქტორს — სიმონ ჩიქოვანს, ხაზგასმულია, რომ მემარცხენეობა უარყოფს ხელოვნების შინაგან კლასიფიკაციას /პოეზია, პროზა, დრამა/, ცდილობს ემოციური შემოქმედება შეცვალოს გონებრივი ზეგავლენით, გარკვევით თანა-

მედროვე ცხოვრების საჭიროებანი და ტენდენციები, გამოკვეთოს კომუნისტური კულტურისა-
დში საზოგადოების მიმართება. ამით იგი უპირისპირდება მემარჯვენე მწერლებს, რომელთა მიზან-
სხვათაშორის, მიუხედავად ამდენი ბპოლისა და კრიტიკისა, მემარცხენეები მაინც აღიარებენ
/ტერმინები „მემარჯვენე“ და „მემარცხენე“, ცხადია, პოლიტიკადაა ნახესხები და არაფერი
აქვს საერთო ლიტერატურის სპეციფიკასთან/.

ბესარიონ ჟღერის მსჯელობს მემარცხენე მწერლების პრობლემატიკაზე /„მემარცხენეობის საზ-
ღერები“/. აღარ იხსენიებიათ ავანგარდისმის ლიდერები. მისი აზრით, თანამედროვე რევოლუციური
ხელოვნება ვერ შეითვისებს წარსულის ესთეტიკურ ტრადიციებს. მაგრამ ეს სრულიადაც არ ნიშნავს
უარყოფას. ბჟდენტი ცდილობს მთავრობის განვითარების დიალექტიკა ავანგარდისტულ თვალსაზ-
რისთან: აღიარებს წარსულის ხელოვნების მნიშვნელობასა და ღირებულებას, მაგრამ რადგან მუდ-
მივად იცვლება მხატვრული აზროვნება, თანამედროვე მწერლობაც პრინციპულად ახალი უნდა
იყოს. ამიტომ მიუღებელია რესტავრაცია, დაბრუნება პრიმიტივისაკენ /ამ პუნქტში იგი უპირისპირ-
დება თანამოკალმეთ/. კრიტიკოსის აზრით, რევოლუციამე წერა სრულიადაც არ ნიშნავს რევო-
ლუციის ხელოვნებაში /ვლ.მიაკოვსკის ასოციაცია — „Можно не писать о войне, но надо писать
войною“¹⁴. იგი მოითხოვს სოციალური ფუნქციის გაძლიერებას; რითაც ხელოვნება გახდება
ცხოვრების მშენებელი და ორგანიზატორი. ბჟდენტი აღიარებს, რომ მემარცხენეობის თეორიული
სისტემა წარმოშობით არაქართულია. მაგრამ მთავარია პრაქტიკა. პრაქტიკულად კი მემარცხენე
მწერლები, დეკლარებებისაგან განსხვავებით, ავლენენ სპეციფიკურ ქართულ ბუნებას. ალბათ ამი-
აა ახსენება მიბრუნება ხალხური შემოქმედებისაკენ. კრიტიკოსის დასკვნით, „მემარცხენეობა
ახალი კულტურის ფუძეა“.

ბ. ჟღენტი თვლის, რომ მემარცხენეობამ გადალახა ლიტერატურის საზღვრები და კულტურულ-
საზოგადოებრივ მოძრაობად იქცა /„დღევანდლობის დირექტივები“/. იგი ისევ აგრძელებს ბრძო-
ლას „აკადემიური მწერლობის“, „ცისფერი ყანწების“, „არიფონის“, პროლეტარული მწერლობის
წინააღმდეგ. აქვე შემოღის ახალი შტრისი — კრიტიკოსი — უარყოფს ცალკეული მწერლების დამ-
სახურებას, „ისტორიულ ღირებულებას“. მაგრამ მათ სწორედ ისტორიის კუთვნილებად თვლის,
რომლებიც უკან ეზიდებიან დღევანდლობას. ერთი სიტყვით, მათ გააკეთეს, რაც შეეძლოთ. ახლა
ასპარეზი უნდა დაუთმონ ახალ ძალას. ავტორის აზრით, კლასიკოსებისაგან უნდა ვისწავლოთ ერთი
რამ: ისევე ბუნებრივად ავსახოთ ჩვენი დრო და ამოცანები, როგორც ეს მათ შეძლეს. კრიტიკოსის
ზედმეტად მიაჩნია „ახალი ადამიანის“ ძიება, რადგან ჯერ უნდა მომზადდეს პირობები მის წარმო-
საშობად. შემდეგ ხაზს უსვამს ხელოვნების უტილიტარულ, გამოყენებით ფუნქციას. გაკრიტიკე-
ბულია ქართული თეატრი, ხოლო კინო მინეულია ყველაზე თანამედროვე ხელოვნებად, რომელიც
არაა დატვირთული წარსულის ტრადიციებით.

ს. ჩიქოვანი თანდათან სცილდება „ნიუთონის“ თეორიას /რაც „H₂SO₄“-ვლებმა კუბოფუტურის-
ტებისაგან შეითვისეს/, უფრო ზუსტად — მას ურთავს ფსიქიკის სტრუქტურას, აყენებს ადამიანის
პრობლემის პრობლემას. ეს უკვე განსხვავებული ხედვა იყო, რადგან არა მხოლოდ ნიუტონის, სამ-
ყაროს, სოციალურ ატმოსფეროს ეცვალა ფერი, არამედ განჩა ახალი ადამიანიც და საერთოდ —
ყველაფერი ფასსა და ღირებულებას იქნეს ადამიანის ცნებასთან მიმართებით. ს. ჩიქოვანმა არაერთ
წერილში აღნიშნა ამისი აუცილებლობა, როგორც აღმშენებლობითი პროცესის წამყვანი ფიგურისა.
ახალი ფსიქიკის კონსტრუირება — აი პოეტის მიზანი /„ახალი ყოფა და ახალი პოეზია“/. ს. ჩიქო-
ვანი იხსენებს „მერანს“, „ბედი ქართველს“, „აჩრდილს“, ე.ი. იგი უკვე აღიარებს წინაპართა შე-
მოქმედებას. მიიჩნევს, რომ პოეტს XIX საუკუნემ შექმნა ადამიანის ხატი, ასევე უნდა მოეცეთ
დღევანდლობაც /ყურადღებას იქცევს ერთი საინტერესო დაკვირვება: „ილიას მყინვარი არ უყვარ-
და, მაგრამ მის პოეზიას მყინვარი არ შორდება“/. პოეტი თვლის, რომ პროპაგანდის, ნიუტონის სამ-
ყაროს, წარმოებითი ხელოვნების ცენტრში უნდა დადგეს თანამედროვე ფსიქიკის ადამიანი.

შლეა ალხაიშვილი მხატვრობის პრობლემას უბრუნდება /„მემარცხენე მხატვრობის პერსპექ-
ტივები“/, რომლის ცენტრად ოდესღაც პარიზი მიანდათ. დღეს მის დაქვემდებარებაში ბერლინი და მოსკოვი.
უარყოფილია კლასიციზმის, კუბიზმის ღირსება და სიცოცხლისუნარიანობა. ავტორის აზრით, პი-
კასოს სკოლა არ შეუქმნია. იგი ლაბორატორიული სტილის მხატვარია, ცივი, მშრალი, გონებისმიე-
რი, გრძნობასა და ადამიანის მოკლებული. კუბიზმისაგან გადარჩა ანალიტური მეთოდი. ასევე
დაძლეულია ექსპრესიონიზმი — ომებისა და რევოლუციის ავადმყოფობის შედეგი გერმანიაში.
ფრანკ მხატვართაგან ყველაზე მნიშვნელოვნად მიჩნეულია ფერნან ლეჟე. იგი გვიჩვენებს, რომ
„თანამედროვე მხატვრობის გზა არის კონსტრუქციული კინემატოგრაფიის გზა“. აქ, როგორც ვხედავთ,
ისევ თავს იჩენს ხელოვნების კინემატოგრაფიულების პრინციპი. ინჟინერია, ტექნიკა, ინდუსტრია
მიჩნეულია კონსტრუქციულ მოვლენებად, რომელთაც ყველაზე სრულად ასახავს დემოკრატიული,
მასისათვის მისაწვდომი, უნივერსალური კინოხელოვნება. შემდეგ მოტანილია გროსის დევიზი:
„ჩააღიანი ამარცხებს რემბრანტს“, ე.ი. კინომ დაძლია მხატვრობა, როგორც თავის დროზე — ძველი
მხატვრობა ფოტოგრაფიამ. ამიტომვე ავტორის აზრით, დღევანდელი მხატვრობა უნდა „გაითქვი-
ფოს ინდუსტრიაში“ ან გახდეს წარმოებითი „/შდრ-ნ. ჩუკავის შეხედულებები, რომლებმაც

უარყოფითად იმოქმედეს „ლეზუზ“¹⁵, ე.ი. იგივე, რასაც დღეს დიზაინი ეწოდება. წარმოებითი, მემარცხენე მხატვრობის ცენტრია მოსკოვი, საქართველოში კი მსგავსი მოვლენა არ არსებობდა. უარყოფილია გუდიაშვილი და ფიროსმანი /თუმცა ფიროსმანი მსოფლიო მნიშვნელობის უნიკალური მალაქა მიჩნეული/. დადებითად ხასიათდებიან მიხეილ გოცირიძე და ირაკლი გამრეკელი.

შ. ალხაზიშვილის აზრით, ნივთი და მხატვრული ნივთი სხვადასხვა ცნებებია. ამიტომ ხელოვნება არ არის „ანარკელი“ ან „ხარკე“ /ახალი ხელოვნების კვალიფიკაცია/. ის არც ცხოვრების შემეცნებაა, როგორც თვლიდა ვორონსკი, არამედ — „მხატვრული ადამიანებლობა“, მუდმივ კონტაქტში მყოფი სოციალისტურ სინამდვილესთან. ტექნიკა ისევე ინტერნაციონალურია, როგორც კომინტერნი. თანამედროვე ყოფის საფუძველია ტექნიკა, ე.ი. ხელოვნებაც ინტერნაციონალური უნდა იყოს, უნდა დატოვოს ნაციონალური ფარგლები. შემდეგ მოცემულია რეცეპტი, რომ ხელოვნება უნდა შეუერთდეს წარმოებას, გახდეს უტილიტარული, რითაც იგი მოახდენს თვითლიკვიდაცის. შეიძლება დარჩეს კინო, მუსიკა და არქიტექტურა. მასალა ებრძვის მასალას, ფორმა ფორმას, ნივთი იცვლება, მოძრაობს, რასაც მიუყვართ ხელოვნების კრიზისამდე.

განსაკუთრებით საგულისხმოა დავით კაკაბაძის სტატია „დღევანდელი ჩვენი არქიტექტურა“, როგორც დიდი მხატვრის თეორიული აზროვნების ნიმუში. მართალია, იგი ერთობ მცირე მოცულობისაა, მაგრამ არაერთ საინტერესო დაკვირვებას შეიცავს. იქამად დ. კაკაბაძე კუბისტი იყო/ორი სურათი იქვეა დაბეჭდილი/, მაგრამ აღიარებდა, რომ ხელოვნება სინამდვილიდან უნდა აღმოცენდეს. სწანს, მას ეს „აღმომცემი“ პროცესი, აღქმა, გააზრება ესმოდა განსხვავებულად — ამავე დროს მხატვარი მოითხოვს აქტუალობას, ფორმისა და შინაარსის შესაბამისობას. შემდეგ მსჯელობს არქიტექტურაზე, რომელიც უნდა აკმაყოფილებდეს პრაქტიკულ მოთხოვნას, მაგრამ ესტეტიკურაც იყოს. ამ მხრივ იგი მიუღებლად მიიჩნევს თანამედროვე ქართულ არქიტექტურას, რომელმაც, ვითომდა ნაციონალიზმის დაცვის მოტივით გადმოიტანა „საეკლესიო კედლების გარეგნული ორნამენტაცია, კამაროები, ვიწრო ფანჯრები და სვეტები“, ე.ი. ძველის მექანიკური აღდგენა გაასაღა ერთგულ მოვლენად. იგი აღიარებს, რომ ასეთი ხელოვნება კარგი იყო თავისი დროისათვის. ფორმა ყოველთვის დაკავშირებულია „ამშენებლობის აზრთან“. ამდენად — თანამედროვე არქიტექტურა უნდა იყოს არა ორნამენტული, არამედ — კონსტრუქციული, რომლის ფორმა გამომდინარეობს დანიშნულებიდან, მასალიდან და შეეფარდება ბუნებრივ პირობებს.

დრომ დაადასტურა დ. კაკაბაძის თვალსაზრისი.

დავით კაკაბაძე ჯერ კიდევ 1919 წელს აკრიტიკებდა „ფუტურისტ“ პაბლო პიკასოს¹⁶ აუცილებლობად მიაჩნდია „რომანტიული მეთოდის“ შეცვლა „კლასიკური მეთოდით“. მართალია, დიდ ინტერესს იწვევდა ძველი მხატვრობისა, რენესანსისა და პრიმიტივისამდე, მაგრამ მის სურათებში უფრო ჩანს გეომეტრიული ფიგურები, მათემატიკური პარამონი, ვიდრე რეალურ საგანთა ფორმების წესრიგი. დ. კაკაბაძე იყო პირველი ქართველი ავანგარდისტი ხელოვანი, რომელიც წინ „უსწრებს“ H_2SO_4 -ს, რაც მთავარია, არა მხოლოდ თეორიული სტატეხით, არამედ — ბრწყინვალე შემოქმედებითი პრაქტიკით.

დ. კაკაბაძე თანამშრომლობდა H_2SO_4 -ელთა პრესაში თუმცა მათი ჯგუფის წევრი არ ყოფილა. ჩანს, საჭიროდ ცნეს ავტორიტეტის მოშველიება, თანაც ისეთისა, რომელმაც მათზე გაცილებით ადრე და უკეთ გამოავლინა ახალი ხელოვნების არსი.

H_2SO_4 -ის ჟურნალების ფურცლებზე დაიბეჭდა დ. კაკაბაძის, ირ. გამრეკელის, ბ. გორდუზიანისა და გოცირიძის კუბისტურ-აბსტრაქციონისტული ნახატების შავთეთრი რეპროდუქციები, მ. კალატოზიშვილისა და ნ. დოდობერიძის, ნ. შენგელაიას, დ. ესაკიას, ს. დოლიძის კინოფილმების კადრთა ფოტოსურათები, როგორც რეკლამა, რათა მემარცხენე ფრონტის ავანგარდისმი არ დარჩენილიყო მხოლოდ ლიტერატურულ მოვლენად.

„დავით კაკაბაძის მხატვრობა“¹⁷ ასე ჰქვია შალვა ალხაზიშვილისერთ წერილს, რომელშიც მას „სოციალისტურ მოვლენას“ უწოდებს. ხახვასმულისტილური სიახლოვე პაბლო პიკასოსთან. ოციან წლებში, მას შემდეგ, რაც „სანავარდო“ დაიბეჭდა, ერთბაშად გახმაურდა დ. შენგელაიას სახელი. „სანავარდო“ მრავალმხრივ მნიშვნელოვანი მოვლენაა. ამ წიგნში პირველად დაისვა პრობლემები, რომლებიც სხვადასხვაგვარად გაიშალა ოციანი წლების ქართულ პროზაში. მართალია, „სანავარდო“ მოდური გავლენების კვალსაც საკმაოდ ატარებს, მაგრამ დაწერილია უაღრესად მძაფრი სტილით, ჩინებულიადაა სტილისტური ქართული გარემო და ასევე კარგად არის დამორჩილებული ენის ფენოშენი. ეს რომანი სინთეზია ქართული ტრადიციებისა და რუსული მოდერნიზმის, მაგრამ ფრიად ორიგინალური, უჩვეულოდ პოეტური, ამავე დროს — ეპიკური, რომელშიც ხატვა აზროვნების საშუალებაა. ამიტომაც უძღვნა დ. შენგელაიას საგანგებო ესსე სრულიად ახალგაზრდა აკაკი გაწერელიამ /მაშინ იგი 18 წლისა იყო/.

ა. გაწერელია H_2SO_4 -ის გამბრუნებად მიიჩნევს დ. შენგელაიას, პ. ნოზაძის, ა. ბელიაშვილის პროზას. იგი უარყოფს ბრადლებას, რომ თითქმის „სანავარდოს“ ავტორი სიმბოლისტი

ან ნატურალისტი იყოს. მისი აზრით, სიმბოლისტური აბსტრაქციისაკენ არ მიდის დ. შენგელაია გზა, რომელსაც იგი ღოსტოვეცკისთან უფრო აახლოებს, ვიდრე ანდრეი ბუნიკინთან ან ბორის პილინიანთან. მაგრამ ა. გაწერელია არ გამოირჩევა მწერლის ნათესაობას ზოგიერთ ექსპრესიონისტთან. ერთ გარემოებას უნდა გაეხვას ხაზი: მართალია, დ. შენგელაია იყო „H₂SO₄“-ის წევრი, მაგრამ მის ნაწერებში არაფერია ფუტურისტული ან კონსტრუქტივისტული, მით უმეტეს — დადაისტური. ამას გრძნობენ თანამოსაზრენი. ამიტომაც აღნიშნავენ, რომ დ. შენგელაიას პრაქტიკა „მისაღება“ „H₂SO₄“-ისათვის, რომ იგი ამ ფრონტის „გამაგრებელია“. ამასვე წერს ა. გაწერელია, ჯამელსაც. დ. შენგელაია, როგორც „ტფილისის“ ავტორი, „დიდ პროზაიკად“ მიაჩნია. კარგადაა შენიშნული ქართული პროზის რამდენიმე ხაზი — წმინდა რეალისტური /მ. ჯავახიშვილი/, მისტიკურ-ექსპრესიონისტული /კ. გამსახურდია/, სიმბოლისტურ-მეტაფიზიკური და ტაქტილური /დ. შენგელაია/.

აკაკი გაწერელიას ადრევე აღძრა ინტერესი პოეტიკისადმი. იმისი დასტურია სტატია „ახალი ლექსალობის შესახებ“. იგი თეორიული ხასიათისაა, მაგრამ კონკრეტულ მასალასაც უხვად შეიცავს. ავტორი იზიარებს მწერლობის ერთი ნაწილის ნიჰილისტურ შეხედულებას, რომ ლირიკა მოკვდა, რაც გამოიწვია ურბანიზაციის შემოტევამ. იგი აღიარებს, რომ ლირიკის ფორმა ქართულ პოეზიაში სიმბოლისმით დასრულდა. ვ. გაფრინდაშვილის უეიდურესი პერსონალიზმი მიჩნეულია ფორმის კონსტრუქციულად. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ა. გაწერელია უარყოფს ლირიკის, რაც რომანტიზმის კუთვნილებად მიანდათ და არა ლექსს /გავიხსენოთ ს. ჩიქოვანი — „ქუსლი დავადგი სიყვარულის ხატს, კლასიკურ გმირებს, ეპიურ ტილოს, მე თვით დავახრბო ბუღმელაიანის ნაჭლეკებ ხმას“/, რომლის ორ სახეს იგი კიდევაც გამოჰყოფს — თხრობითსა და აღწერითს, ეძებს როგორც მათ წინაპრებს, ისე მიმდევრებს ქართულ და რუსულ არეალში, მიმართავს ექსკურსს მეცხრამეტე საუკუნის ქართულ პოეზიაში. განსაკუთრებით ვრცელად ახასიათებს სიმონ ჩიქოვანს, რომელმაც, ავტორის აზრით, პათეტიკა ახალი კონსტრუქციით გაშალა, გააღრმავა ლექსის თვითმხიზნური ესთეტიკა, დაუახლოვდა სასაუბრო მეტყველებას.

აქ ზედმეტი არ იქნება გავიხსენოთ „ოპოიაზი“, რომელიც თავიდანვე ფუტურიზმთან იყო დაკავშირებული. რუსი ფორმალისტები /ვ. შკლოვსკი, ლ. იაკუბინსკი, ბ. ეიხენბაუმი, ი. ტინიანოვი, რ. იაკობსონი, გ. ვინოკური, ვ. ჟირმუნსკი, ბ. ტომაშევსკი.../ უარყოფდნენ განწყობილებებსა და შთაბეჭდილებებზე დამყარებულ იმპრესიონისტულ და სიმბოლისტურ კრიტიკას, ესწრაფოდნენ ლიტერატურის შინაგანი არსის ამოცნობას, სწავლობდნენ მხატვრობის აზროვნების, ფანტაზიის, სიუჟეტის სტრუქტურას, მაგრამ განსაკუთრებით აინტერესებდათ ხალქსო ენის პრობლემა. ისინი ისევე იყვნენ ავანგარდისტები ლიტერატურის მეცნიერებაში, როგორც ვოქვათ, ვ. ხლენიკოვი, ვლ. მაიაკოვსკი ან ბ. პასტერნაკი — მხატვრულ აზროვნებაში.

რუსული ფორმალისტების იდეები რომან იაკობსონმა ევროპასა და ამერიკაში გადაიტანა, აქცია ისინი თანამედროვე სტრუქტურალიზმის ერთ-ერთ საწყისად.

ზაუმი, ბნელი, გაუგებარი მეტყველება ჭარბ ადგილს იჭერს „H₂SO₄“-ის პრაქტიკაში. ბუნიკინი, ამ ფაქტს სჭირდებოდა საგანგებო ახსნა და აი, ლევან ასათიანი, რომელმაც „ცისფერი ფანჯებიდან“ „მემარცხენე ფრონტისაკენ“ გადაინაცვლა, გვთავაზობს თეორიულ გამართლებას /„პოეზია და ზაუმი“/. იგი თვლის, რომ „ზაუმი“ არის ყოველგვარი მნიშვნელობისაგან დაცლილი სიტყვა, ცარიელი ბგერები. იგივე, რაც სულხან-საბას „ლიტონი“. იგი მიჩნეულია წმინდა რუსული ფუტურიზმის გამოფენილებად. ავტორი იხსენებს, რომ ჯერ კიდევ 1913 წელს „ფუტურისტული სიტყვის იეზუიტა“ ალექსეი კრუჩინინმა გამოაქვეყნა დეკლარაცია, რომელშიც ამტკიცებდა, რომ საჭიროა პოეტს საერთო ენასთან ერთად ჰქონდეს ინდივიდუალური ენა, მარად ნორჩი და ცვალებადი სამყაროს შესატყვისი, კონკრეტული არსისაგან დაცლილი.¹⁷ ა. კრუჩინინისა და გ. ხლენიკოვის პოეზია იყო მორიგი სკანდალი, რომელთა მიერ შემოღებული ბგერა-თქმების ექო გადმოსწვდა საქართველოს. ბუნებრივია, ლ. ასათიანი ცდილობს, დასაბუთოს, რომ ზაუმი ქართულ სამყაროშიც აქვს საწყისი.¹⁸ იგი არკვევს ბერძნის, სიტყვის ქვერადობის მნიშვნელობას, რადგან, ვ. შკლოვსკის აზრით, ლექსის ამოცემა ზერს უწერებს მუსიკა, ბგერითი ლაქები, რაც არის ზაუმი. სტატიაში მოტანილია არაერთი ბუნდოვანი, გაუგებარი სიტყვის მაგალითი /პამსუნი, გორგი, ვინჩაროვი, ი. ჭეჭეაძე, გ. ტაბიძე/. მაგრამ საგანგებო ყურადღება ექცევა ხალხურ პოეზიას, გამოცანებსა და შელოცვებს, რომლებშიც არა მხოლოდ ცალკეული სიტყვები, არამედ მთელი ტაყებია გაუგებარი და მხოლოდ ფონეტიკით, ქვერადობით ერთიანდება, თუმცა გამოყენებითი ფუნქცია კი აქვთ დაცხრებული. მაგ. ღვეისა და ქაჯის შელოცვას: „ედნენენთა ღაღღე შამათე, ედენია იავე ევრამათე, ერესიმ იოსი ერივანე და იონა იოსავე“.

ჩანს, ასეთი მეტყველება უძველეს დროში შემოიღეს ქურუმებმა, რათა უცხო და გაუგებარ სიტ-

ყველა პქონადოთ მაგიური ზემოქმედება, მორწმუნესთან დაფარული ღვთაებრივი ძალის მიხედვით ილუზია. სიტყვების ნისლში იმალება უმადლესი სიკეთე, რომლის შთაგონებით ჰკურნავდნენ ავადმყოფს. ამდენად — შელოცვა იყო სტიქიური ფსიქოთერაპია, საუკუნეთა ბნელ წიაღში გაჩენილი და ფორმირებული, რომლისადმი რწმენა თაობიდან თაობას სისხლივით გადაეცემოდა, ამიტომაც ჰქონდა ეფექტი.

ცხადია, ფუტურისტულ ზაუმსა და ხალხურ ბნელმეტყველობას შორის არ არსებობს გენეტიკური კავშირი. ეს უფრო ტიპოლოგიური პარალელებია. მაგრამ ფაქტების მოტანა მაინც საინტერესოა. ამით ნათელი ხდება, რომ ყოველგვარ სიახლეს შეიძლება ანალოგია ტრადიციაში მოქცევის, რომ აღამაინი ვერაფერს იტყვის ისეთს, რაც ოდესღაც არ თქმულა და არ დაწერილა.

განსაკუთრებით საინტერესოა მიხეილ კალატოზიშვილის (მომავალი ავტორი ფილმებისა „მიფრინავენ წეროები“ და „წითელი კარავი“) სტატია — „კინო-მასალის ჩვენების მეთოდები“. ავტორი ძველ ხელოვნებას უპირისპირებს კინოს, რომელიც ტექნიკიდან ამოდის. იგი აყენებს გამოსახულების პრობლემას, რომლის საფუძვლად მისწეულია გეომეტრიული ოპტიკა და კადრის სივრცობრივი კომპოზიცია. ცალკეა გარჩეული სინათლე, როგორც სტილისტური ხერხი, აგრეთვე — კადრის ხედვითი კუთხე — რაკურსი.

„მემარცხენეობის“ კინემატოგრაფიით გატაცების კიდევ რამდენიმე ფაქტი — დაიბეჭდა ნ. შენგელისა, ს. დოლიძის, მ. ტრეტიაკოვის; მ. კალატოზიშვილისა და ნ. ლოლობერიძის განმარტებანი კონკრეტულ კინოსურათებზე.

ჟურნალს დაერთო ბ. გორდეზიანის განცხადება — „ჟურნალ „მემარცხენეობას“-ს რედაქციას“, რაც მრავალმხრივ საყურადღებოა. იგი აღნიშნავს, რომ არ მონაწილეობს ამ ჟურნალში /თუმცა გარეკანზე დაბეჭდილ თანაშრომელთა სიაში იხსენიება/. მიუხედავად ამისა, რომ მასში დაბეჭდილი მასალები არ გამოხატავენ „H₂SO₄-ის საბჭოს მემარცხენეობის გაგებას“. და მართლაც, როცა ჟურნალს ვეცნობით, აშკარაა, რომ იგი საგრძნობლად დაუახლოვდა სინამდვილეს, რეალიზმს, ბუნებრივ ენას, შესაბამისად — ნაწილობრივ დაშორდა ავანგარდისტულ ხელოვნებას, ზაუმს, ნიჰილიზმს, უფრო ზუსტად — ჯგუფმა სცადა ავანგარდიზმისა და რეალიზმის ზომიერი სინთეზირება.

უფრო ადრე ბ. გორდეზიანი, რომელიც ორთოდოქსულ პოზიციაზე დარჩა, თავს დაესხა კოლეგებს /„მემარცხენეობა ქართულ ლიტერატურაში“, „ქართული მწერლობა“, 1927, №5/. მას შეაყრის პასუხი გასცა ბ. ჟღერტა /„მემარცხენეობის „რევოზორი“, იქვე, №6-7/. ამ ფაქტის გამოძახილია ს. ჩიქოვანის სიტყვები — „ბებერ კრეტიებს უთანაგრძნობს გორდეზიანი და ხშირად გვლანძღავს გაზეთიდან რეცენზიებით“.

ქართული „მემარცხენეობა“ კარგა ხანს იყო პერმეტული მოვლენა /საინტერესოა, რომ 1924, 1926 და 1927 წლებში თბილისში ჩამოვიდა მ. მაიაკოვსკი, შეხვდა „H₂SO₄“-ელებსაც, მაგრამ ეს ფაქტი არ აისახა მათი პრესის ფურცლებზე/. მხოლოდ ს. ჩიქოვანის ინიციატივით შეძლო მან დაკავშირება რუს, უკრაინელ და ბელორუს კოლეგებთან.

აბრეჯად, „H₂SO₄“ და „მემარცხენეობა“ /ანუ „ქართული ხელოვნების მემარცხენე ფრონტი“ /ერთი ჯგუფის ორი სხვადასხვა ეტაპია, მისი ევოლუციის გამომხატველი, ხოლო საფუძველი — მარინეტი, კუბოფუტურიზმი, 41° — „ლევო“, კონსტრუქტივიზმი, ფრანგული და ქართული დადა, ოქტომბრის რევოლუცია, მიხანი — „ომურისტური იდეალიზმადმი სამსახური“.

ისმის კითხვა: რა ჰქონდა საერთო სოციალისტურ რევოლუციასთან, საბჭოთა ხელისუფლებასთან, ფუტურისტულ ხელოვნებას, საერთოდ ავანგარდიზმს?

ფუტურისტები ავლენდნენ მექანიკურ პარალელს, რომ როგორც დამისხვრა ძველი სამყარო, ისევე უნდა დაინგრეს ძველი კულტურაც, ნაყოფი ფეოდალურ-ბურჟუაზიული საზოგადოებისა. თითქოს ისინიც რევოლუციონერები იყვნენ. მაგრამ ყველა რევოლუცია როდია სოციალისტური. გარდა ამისა, ახალი სისტემა ძველის პროგრესული იდეებზეა აშენებული. მას ყველაფერი როდი უარუყვია, როგორც ეს ესმოდა არაერთ პროლეტკულტელს. თითქოს რევოლუციურ საზოგადოებას, პროლეტარიატის დიქტატურას სწორედ ურბანულ-ავანგარდისტული, ე.ი. რევოლუციური ხელოვნება შეესაბამებოდა, როგორც ნახტომი მყოფადისაქენ. მაგრამ ეს ასე არ მოხდა, რადგან ისინი სხვადასხვა ფესვებით იკვებებოდნენ. სხვათაშორის, არც პიტლერულმა გერმანიამ მიიღო მოდერნიზმი და ავანგარდიზმი, თუმცა იგი იტალიის მგლობრივ ქვეყანა იყო, იმ იტალიისა, რომელსაც მწერალთა კავშირის თავმჯდომარედ ჰყავდა ფილიპო მარინეტი. ა. როზენბერგმა „აერო მხატვრობას“ „კულტურბოლშევიზმი“ უწოდა.

მოდერნიზმი იყო არისტოკრატიული, მრავალსაუკუნოვანი კულტურის სახეცვლილება და განახლება, კლასიკური პარმონიის ზემო, სინატიფისა და შვენიერების აპოთეოზი, რომანტიკული სულის აზვირთება. მაგრამ დრო იცვალა და ურბანულ-ინტელექტუალურმა გარემომ შესაბამისი ხელოვნება წარმოქმნა, მიმართული რომანტიზმის წინააღმდეგ, უარყოფითი მოდერნისტული სკოლისა. ძველთან მიმართებით ეს იყო ანტიხელოვნება, რომელშიც სულის პრიმატი გონებით შეიცვალა, ავანგარდიზმი იმდენად დასცილდა რეალურ ენას, მასების ფსიქიკას, შეცნობისათვის იმდენ პი-

რობითობას მოუხმო, რომ ხალხისათვის გაუგებარი გახდა. ავანგარდისტი ხელოვანი აღარ იყო მასების ხმა. მათ შორის ანტაღონიზმი გაჩნდა, როგორც სულსა და გონებას, ოცნებასა და ფიქრს ინტუიციასა და ინტელექტს შორის. ხელოვანი და ხალხი სხვადასხვა ენაზე მეტყველებდნენ. მათ სულ უფრო და უფრო ნაკლები სატიკივარი აკავშირებდათ. მოდერნიზმი მართლაც იყო უმაღლესად რაფინირებული ხელოვნება, ოლიმპზე მდგარი ჩირადლანი, კულტურის ორიენტირი. მაგრამ ავანგარდისმიად მოყოლებული ნაპრალი უფსკრულად იქცა. ადრე შემოქმედის განზე განდგომა არტისტული ფესტი იყო. ახლა იგი თავისი ენით, იდეებით, აზროვნების წესით მართლაც გაღმა მხარეს დარჩა და დეკლარაციული განცხადება სრულიად ზედმეტი გახდა. მხოლოდ განგებისაგან რჩეულთ, თითოთოროლა ხელოვანთ ძალუბრათ აქაც ყურადღების მიქცევა, რომ ამ სიმორხუეც შესამჩნევე ყოფილიყვნენ. მაგრამ მათი შეფერება მაინც ძველი იყო. ასეთი ხელოვანი, თუნდაც დიდი მასშტაბისა, არ სჭირდებოდა ახლად გაღვიპებულ ქვეყანას, რომელიც სიბნელიდან გამოდიოდა. იგი ნათელ, კეთილ შეგზურებს ეძებდა, ვინც ცხოვრებას კი არ ჭვრეტდა, არამედ — თავად იყო ცხოვრება, აღსაყენ ტკივილით, რწმენით, სიყვარულით.

ავანგარდისტები /მოდერნისტების დარად/ ბუნტარული სულის შემოქმედნი იყვნენ — სწავროდნ რევოლუციას, ძველის ნგრევა, ახლის, უჩვეულოსა და არნახულის დამკვიდრება. მათთვის მორაობა, თავად პროცესი იყო ყველაფერი. ამიტომ აღმოჩნდნენ მოპირისპირე იდეოლოგიების პოლუსებზე, არათუ აღმოჩნდა — მათი კულტურის ლიდერებიც გახდნენ. ერთი ძირიდან ორი ძალა ამოიზარდა. მათ აწყობ თიშვადთ, მაგრამ აერთებდათ წარსული. ფუტურისმის მოწინააღმდეგენი თვლიდნენ, რომ „Маяковский был бы в Италии Маринетти, Маринетти был бы в России Маяковским. Футуризм — это сильное взрывчатое вещество — коим может пользоваться кто угодно, это усовершенствованная гаубица, которая стреляет в какую угодно сторону“.

რუსი ფუტურისტები მართლაც კრიტიკულად იყვნენ განწყობილნი მარინეტისადმი და ბოლოს მტრადაც გამოაცხადეს. მიუთითებდნენ, რომ მათთვის მთავარია რსფსრ, ელექტროფიკაცია და ინდუსტრიალიზაცია, იტალიელი ფუტურისტებისათვის — ნაციონალიზმი და იმპერიალიზმი; პირველი ომს უარყოფდნენ, მეორენი — კაცობრიობის ჰიგიენად მიიჩნევდნენ. „ლუფვლეში“ აღნიშნავდნენ რომ ბოლშევიზმსა და მენშევიზმს საერთო ძირი აქვთ, მაგრამ ამით მათი იგოევობა არ დასტურდება¹⁹. „მემატყებეებად“ იწოდებოდნენ, აგრეთვე, კუბისტები და კონსტრუქტივისტები, დადაისტები და სიურრეალისტები. კომუნისტური პარტიის წევრები იყვნენ პ. პიკასო, ფ. ლეჟე, ტ. ტარა, ა. ბრეტონი, ლ. არაგონი, პ. ელუარი...

ლენინს არ უყვარდა ფუტურისტები. რევოლუციის ბელადი წინადადებას იძლეოდა — წელიწადში ორჯერ დაებეჭდათ ფუტურისტები, „არამეტეს 1.500 ეგზემპლარისა“. სხვაც კრიტიკულად იყო განწყობილი ფუტურისტებისადმი /„ლიტერატურა და რევოლუცია“/, კურჩინისისა და ხლებნიკოვს პოეტებად არც თვლიდა. მაიაკოვსკისადმი გამოთქვამდა არაერთ შენიშვნას, თუმცა წერდა, რომ მაიაკოვსკის ერთი ფეხი უდგას მონბლანზე, მეორე — იალბუსზე; ვლ. მაიაკოვსკის პოეზიის კანონიებზე დაიწყო 1935 წლიდან, მას შემდეგ, რაც იგი სტალინმა ჩვენი ეპოქის უნიჭიერეს პოეტად გამოაცხადა. მაგრამ, ცხადია, ეს შეფასება არც ფუტურისმს, არც სხვა რომელიმე ავანგარდისტულ მიმართულებას არ ეხებოდა.

B. „H₂SO₄-ის“ პოეზიის მოდელი

ავანგარდისტული ხელოვნება მრავალმხრივ საგულისხმო მოვლენაა, განსაკუთრებით დღეს — სტრის ეპოქაში, თუმცა მისი ნიმუშების გაცნობა უფრო გონებაზე მოქმედებს, ვიდრე სულზე. ავანგარდისმი იმაზეც მიგვანიშნებს, რომ ტოტალურმა ცივილიზაციამ მიამიტურის გავლენა შეამცირა და იგი ლოგიკურით გააძლიერა, ოცნებას უფრო მეტად დაერთო ფიქრი და განსჯა, ბუნებრივ ბუნებას — რეალისტურული ბუნება გარემო. /საინტერესოა გავისენით ტკანტურის პოემა „მანქანა“ /ანუ უარყოფა თემისა „ცხენი“/. კატატროფაში დაღუპული გრმ 75—73 სსოვნას“/. ცნებითმა აზროვნებამ თანდათან დაიპყრო ადამიანი და შეასუსტა ხატოვანი აზროვნების ძალა, მნიშვნელობა და მოცულობა. არა და ადამიანისათვის სწორედ ეს არის სასიცოცხლო, თანდაყოლილი, სტიქიური, ბარბაროსული პერიოდიდან შემონახული. ხოლო მეორე — Homo sapiens-ის დროში გაჩენილი, მეორეული, ინტელექტისმიერი. მათი ურთიერთმიმართება ბუნებრივია ხან სინთეზი, ხანცა — კონფლიქტი. ავანგარდისმი მომეტებულად ენდო ამ მიმართულ საწყისს /თუმცა ინტუიციურის გამორიცხვა შეუძლებელია რამდენადაც უნდა ვეცადოთ/. მან ლოგიკურ კომპინაციად გაიზარა მხატვრული ქმნილება, შეეცადა თხზვის მოუხელთებელი ფენომენის ამოცნობას, შექმნის მექანიზმის დამორჩილებას, მთავონების გამოთვლით შეცვლას.

გონების როლის, ანალიტიკური ნაკადის გაძლიერებამ ნაწარმოებს შესძინა მეცნიერული ინფორმაცია, რაციონალიზმი, შესაბამისად — შენედა ემოცია, უფრო სწორად — გრძნობა აღიძვრება გაზარების, შეცნობის შედეგ. ამის მეშვეობით მხატვრული ქმნილება უხე მასალას იძლევა განსჯისათვის, თითქოს ხელოვანი იმიტომ ქმნის, რომ კომენტატორს რაც შეიძლება მეტის თქმის

საშუალება მისცეს, ეს მაშინ, როცა ბევრი კლასიკური შედევრი ასახსნელადაც ძნელია — ხელიდან გისხლტება, თითქოს მხოლოდ უნდა შეიგრძნო და განიცადო. ავანგარდისტული ხელოვნება რთული და მრავალმხრივი განსჯისათვის განგვაწყობს /ამიტომ წარმოშვა მან სპეციფიკური ხისნელი მეთოდებიც, მაგ., სტრუქტურალიზმი/. იგი თავისთავადაც საინტერესოა, უბრალო ნიმუშიც კი რაღაც ასპექტით საყურადღებო. მაგრამ არა უჭკველად კარგი, მომხიბვლელი, რომელიც გიყვარს და შენი სიცოცხლის თანამდევნი ხდება. ავანგარდისმი სიყვარულს არც მოითხოვს. იგი რიდით და პატივისცემით განგვაწყობს ადამიანის ინტელექტისადმი. პატივისცემას კი, ცხადია, უფრო მეტი იმსახურებს, ვიდრე სიყვარულს.

ამიტომ ავანგარდისტული ხელოვნება ერთმანეთისაგან განასხვავებს „კარგსა“ და „საინტერესოს“. საინტერესო არ ნიშნავს, რომ იგი სრულფასოვანია და ღირებული, მაგრამ უურადლებას უჭკველად იქცევს.

1. ლექსი, როგორც ყოველდღიური პროზა

„H₂SO₄“-ის პოეტების ერთ-ერთი სპეციფიკა ენობრივი, სტილური და პუნქტუაციური დაუდევრობა. ისინი განზრახ კეიდებიან საღებულო ფორმებს ტლანქად, წყნე თავისვფალი ლექსით, ნარევი შრიფტით, სარგებლობენ არა ზუსტი რითმებით, არამედ — დისონანსებით, ასონანსებითა და კონსონანსებით /ს.ჩიქოვანი — გარკვეონ-გოროკ, ცენტრიდანი — მტრედებით, ცილინდრით — დრო, რომანი — როზგოვით, მაღლობები — დილაძე, იშოვიდით — შორიდან/. თუმცა ზოგჯერ კეთილხმოვან, ზუსტ რითმებსაც ჩაურთავენ. ამას ახლავს მოულოდნელობის ეფექტი. ამდენად — მათი პრაქტიკისათვის გამართლებულია. თითქოს ცდილობენ პოეტური მეტყველების გამოწვევებს, ყოფითი მასალის გამდიდრებას. მაგრამ ზაუში, სახეთქმანდობა და დამსხვერუელი ტრადიციული ნორმები ბუნდოვანების ნისლით ბურავენ საგნებს.

„H₂SO₄“-ის ფურცლებზე დაბეჭდილი ლექსებში საერთოდ უარყოფილია კლასიკური ლექსი, რომლის სანაცვლოდ მოხმობილია ვერლიბრი, როგორც რითმისა და მეტრისადმი რეაქცია. მართალია, ახალგაზრდა ავანგარდისტების ვერლიბრი მეტწილად მოკლებულია გამოკვეთილ, სტიქიურ რიტმს და თითქოს პროზად აღიქმება. მაგრამ პროზისაგან განასხვავებს მეტაფორული აზროვნება, სენსაციური, ექსტრავეგანტური სახეებისავე სწრაფად /„ყურმენმა მირთოთა ცაცობრიობა“ — ბ.გორდეზიანი; „პირდაპირ ქუჩის გასწვრივ თოხივით ჩნდა ბეჭვების დღესასწაული“ — პ.ნოზაძე; „ჟანგომ თქვენ სახეზე აღმოაჩინა სავარძელი სავარძელში წვალებით ჩაჯდება პროზა“ — ე.დოლობერიძე; „როგორც ყვორილით დაბერილი ბულვარის ყბები იდგნენ სახლები სოველ პრობკებით“ — ბ.ბაულაძე; „ველოდით მერცხლებს იპოდრომზე როგორც კანცლერებს“ — ს.ჩიქოვანი; „თქვენ ხართ უძლევი გასტრონომიის ვიტრინებშე ღვრის თავივით“ — ნ.შენგელია/. ხოლო შემდეგ იწყება ტრადიციის „რესტავრირება“, უარყოფილი ფორმებისადმი მიბრუნება.

ნატივში ფრაზის ადგილს იჭერს უხეში გამოთქმა. ჭარბად შემოდის ურბანული გარემოს, ტექნიციზმის ამსახველი სპეციფიკური ლექსიკა /„ელექტრონის შადრევანი“, „მოტორი“, „აერობლანები“, „ფოლადის კუნთები“, „ცაცხლის ცეპელინი“, „ტელეფონი“, „ბეტონ-ბეტონი“, „ავტომობილი“, „დებუტი კრედიტი“, „პროსპექტი“, „ეკრანი“, „ტრესტი“, „ფაბრიკანტები“, „ტრატუარი“, „ტრანსპორტი...“/, რომელსაც მოაქვს შესაბამისი განწყობილება და რიტმი. რომანტიკული პათოსის წილ იწყება ცნებების, საგნების, სახელების გამიწეება, მათ შემოეცლებათ შარავანდედი. მაგრამ ჭარბი ნიჟილიზმი აბსურდამდე მიდის /„სააკაძის და სტალინის ულავები ერთმანეთს ჰგავდნენ“ — ა.ბელიაშვილი; „გიორგი ლაშა იყო დიდი მონარქი რადგან ერთ ზაქს სჭამდა“ — პ.ნოზაძე; „დასავლეთ ვეროპის ცხენების ყრილობა“ — ე.დოლობერიძე; „ისინიეთ ყველამ რომ საქართველო არის ქოთანი სააკაძე და მეწისქვილე“ — ბ.გორდეზიანი; „დედს ოხრაზუშის სახელია მაკედონელი“ — ბ.ბაულაძე/, რაც დადასტური მოსფლანცდის თვისებაა /იხ. „იდიოტიზმის აპოლოგია“/.

ერთი სიტყვით, ჩვენს თვალში იხატება კლასიკური ლექსის სტრუქტურისა და პარამნიის რღვევის პროცესი, რომლის შედეგია „შავი პოეზია“ — ტლანქი, ხორკლიანი, მძიმე, ხანაც — მხატვრულიც ყოველდღიური პროზა. ასეთ ორიენტაციას ჰქონდა გამართლებაც. პოეზიას უნდა მოეხდინა ახალ სივრცეთა ანექსია, გაეწია ტრადიციით დასაზღვრებული პორიზონტი, რათა ყოფილიყო არა მხოლოდ რეალობის, არამედ მომავალ დღეთა მჭვრეტელიც.

„ომი კაცობრიობის პიკიანია“ /შდრ — ს. ჩიქოვანი — „ომები აზრი — ომი ექიმი“/, „კუნთების პარადი“, „მოკლათ მთვარის შუქი“, „პისინელეტის გასროლა“, „ელექტრული ლექსები“, „მოტორების სიმღერა“, „ფოლადის ბულბული“ — სერაფდა სივრცეს ფუტურისტული პაროლები და მათი ქედრე ქართულ ავანგარდისტებსაც ესმოდათ.

„H₂SO₄“-ელები თავდაპირველად უფრო მარინეტის მიმდევრები იყვნენ, მაგრამ მას შემდეგ, რაც „შემატებენებად“ იქცნენ, მათი ორიენტირი გახდა ფუტურისტ-ლექსუელთა ჯგუფი, განსაკუთრებით — ელ. მაიაკოვსკი, რომელიც თანამოკალმეთ მოუწოდებდა:

„Бросьте!

Бросьте,

Забудьте,
Плюньте
И на рифмы,
И на арии,
И на розовой куст.
И на прочие меланхлюндии
Из арсеналов искусств».

ავანგარდიზმა ქართულ პოეზიას შესძინა სიმონ ჩიქოვანი. ამიტომ სწორედ იგია მოქცეული ჩვენი ყურადღების ცენტრში. გარდა ამისა, მან ყველაზე კარგად შეძლო „H₂SO₄-ის თეორიული თვალსაზრისის პრაქტიკული ხორცშესხმა.

შეიძლება ითქვას, სტილის თვალსაზრისით ს.ჩიქოვანი მოგვიანებით უფრო იყო კონსტრუქტივისტი, ვიდრე სიჭაბუკის წლებში. მაშინ იგი სწავლობდა ლექსის წერას, შეგნებულად ებრძოდა ლირიზმს, სევდას, მელანქოლიას, ბურუსს. ისწრაფოდა უხეში და მღვრიე ცხოვრებისაკენ, ყოფითი მასალისაკენ, რომლის ამტკვევლება უფრო ძნელი იყო სიმბოლისტურ-რომანტიკული სინატივით, დახვეწილი ენით. ამიტომ წერდა იგი: „დავარტყათ თავში ლირიკას ჩექმა და დავადინოთ ცისფერი სისხლი“. უნებურად იმსხვერვოდა მშობლიური ენაც. პოეტის სიტყვა ხორკლიანი იყო, არა მხოლოდ პროზაული, არამედ არცთუ იშვიათად — ცული მეტყველების ნიმუშიც. „ჩემს მძიმე ლექსებს, მძიმე ნაამბობს“, შენიშნავდა პოეტი. ხოლო თავის სიტყვაზე ამბობდა — ლოზუნგად ქმნიავო“. კონსტრუქტივისტი პოეტების, მაგ., ილია სელვინსკის დარად, ს.ჩიქოვანიც მიმართავდა ვარჯისს. ეს თუნდაც იმიტომ იყო აუცილებელი, რომ ინლუსტრია არ არსებობს მუშათა კლასის გარეშე. პროლეტარიატის მეტყველებისათვის უცხოა არისტოკრატიული სინატივე, რაც პოეტმა ასე გამოთქვა: „მუშას არ უყვარს ბუღბული, არც ბუღბულს უყვარს მუშის ხმა“.

ს.ჩიქოვანს თავიდანვე ჰქონდა უჩვეულო სახეებით აზროვნების უნარი და რაციონალიზმისაკენ მიდრეკილება. იგი მოვიდა პოეზიაში და ააყრიდა ძველი საგნები, დაარღვია დეკორაციები, რათა შეექმნა ნივთთა ახალი კომბინაცია. ეს უცებ ვერ მოხერხდა. გავიდა დრო და მან შეძლო ენის, სალექსო რიტმის, სახეობრივი აზროვნების მოწესრიგება, გახდა მართლაც რაციონალისტი, ხელვის პოეტი, სინამდვილის ვნებიანი მჭვრეტელი. გათვლის პირინიდან გამდიდრდა და შეივსო ლირიზმით, რომელიც იყო რეალურ საგანთა განსჯითა და გააზრებით, მათი ფრაგმენტების ხილვით წარმოქმნილი. ამიტომ პოეტის ემოცია სპეციფიკურია და მას სრულად განიცდის ის, ჰინც წიგნებზე აღიზარდა, ნაზიარებია კულტურას. ერთი სიტყვით, ს.ჩიქოვანის ემოცია ინტელექტუალურია და იგი პასუხობს ინტელიგენტის მოთხოვნებს. მისი ლექსი ტრიბუნიდან კი არ უნდა მოვისმინოთ, არამედ ვიკითხოთ ჩუმად, თვალთ, როგორც ხან ჩვენთა ფიქრთა გაგრძელება და დასრულება, ხან კიდევ — როგორც დასაბამი.

ს. ჩიქოვანის ლექსის კონსტრუქცია ავანგარდისტულ პერიოდში ჩამოყალიბდა. შემდეგ იგი დაიხვეწა, დახუსტდა, შეივსო ახალი გაცნებებითა და აზრებით, მაგრამ სისტემა, აზროვნების წესი თითქმის უცვლელი დარჩა. იგი, როგორც პირველმოდელი, საგანგებო ყურადღების ღირსია, რადგან მისი კვლევით დადგინდება როგორც გენეტიკური, ისე ტიპოლოგიური არვალი. განსაკუთრებით ხაზი უნდა გაესვას აზრის პრიმატს /ფუტურისტული „ზაუმის“ დროსაც/.

1929—1930 წლებში იწერება ლექსების ციკლი „მთაო, გადმეში“, სვანეთსა და ხევსურეთში მოგზაურობს დღიური, რომლითაც მკვიდრდება რეალიზმი ს.ჩიქოვანის პოეზიაში.

ვერც ერთი ჭეშმარიტი პოეტი ვერ ჩაეტევა რომელიმე მიმართულების ან სტილის რკალში, ვერ იქნება თეორიის /თუნდაც საკუთარი იყოს იგი/ შედარებითი აღმსრულებელი, რადგან იგი შემოქმედია და ქმნის პროცესში სტიქია მინც თავისას გაიტანს.

არც სიმონ ჩიქოვანი ყოფილა ორიენტოქსი ფუტურისტი ან კონსტრუქტივისტი.

2. ინდუსტრიისა და პრიმიტივის ანტინომია

ფუტურისტული პოეზია აერთებს ორ დაპირისპირებულ სფეროს — ინდუსტრიასა და პრიმიტივის. თითქოს ეს მოულოდნელი იყო. /მარინეტის პირველი მანიფესტის XI პუნქტი ინდუსტრიის ხოტბას მიეძღვნა/, რკინის, ელექტრონის, მანქანის აპოლოგური როგორ მიუბრუნდა სოფლურ ყოფას, ბუნების იდილიას. მაგრამ, ეტყობა, ფუტურისტებმა იგრძნეს, რომ სამყარო სრულიადც არ არის მხოლოდ მექანიკური ქვეყანა და მიწის ძახილი მათ სულშიც დარეკა. ალბათ საერთო ატმოსფერო — წარსულისკენ გაშვებული ტენდენციამაც იქონია ზეგავლენა. ხოლო დადასტური ბავშვის ლუღლუღი და იდიოტიზმის აპოლოგია მაინც ადამიანურობის სინაკლებით, მისი შევსების ცდად აღიქმებოდა, ოღონდ ეს „ადამიანური“, ცხადია, ტრადიციული არ იყო და არც უნდა ყოფილიყო.

„რა არის დღეს საერთოდ ადამიანი? ის წისკვილია ფიროსმანის თუ მოტორია ფუტურისტების?“ — კითხულობდა სიმონ ჩიქოვანი. „წისკვილი“ და „მოტორი“ ორი სამყაროს სიმბოლოა. პირველია პრიმიტივი, მეორე — ინდუსტრია. პოეტის მსოფლგანცდა მართლაც გაორებული იყო,

უფრო სწორად — გაორება ბადებდა დრამატისმს, როგორც ენერგიას: იგი განადიდებდა ქალაქს, ტექნიციზმს, მუშათა კლასს, მაგრამ მოვარესაც ვერ ელეოდა: „პოეტებში მებაძოხე და ურბანელი ჩემს უნებურათ ვინახავ მოვარეს, მოვარეს ავადმყოფს, ნაცრის ფიჭვიანს“; თავადაც გრძნობდა, რომ ასეთი დაპირისპირება მტკივნეული იყო: „მეუბნებიან — სამშობლოში მოტოვებმა ბარათა-შვილის მერანი მოკლეს“.

გულის სიღრმეში მაინც ცოცხლობდა იმ გარემოს სიყვარული, რომელშიც აღიზარდა. იგი ვერ წარხოცა ვერც მარინეტიმ, ვერც „ლეფმა“, ვერც ელექტრონის ელვამ, რადგან სტიქიური, თანდაყოლილი გრძნობა იყო. ამიტომ უნებურად აღმოხდებოდა ხოლმე: „ჩემი ნატვრაა მეგრული ფაცხა“, „მე შეგვენება, რომ ოთახთან მოდის სოფელი სახე ნაპობი მივეკრები...“ ამ მონატრებამ დააწერინა „ქარბორია“, „მეკამეკეების ურმული“, „ცირა“, „სანაპირო სიმღერა „ხაბო“, „მორღუ“, „სიღუ...“

გონებით იყო ნათქვამი ასეთი სტრიქონები: „ქალაქი იბრძვის, ჯდება სოფელი“, „მე, ფოლადით გამოვითაღე“, „მარხუ რადიო დაქრავს კამერტონს“. ხოლო გულს სდევდა, როგორც ნოსტალგია და მოვონება, კოლხური დამე, ნისლი, ქარის ზუზუნი, სიღუს კივილი, ზღვის გუგუნი...

ს. ჩიქოვანის ადრეული ლექსების ერთი ნაწილი ფუტურისტულია და ენათესავება ვახტანგ ნიკოვსისა და ა. კრუჩინიხის პოეზიას. მაგრამ სწორედ მათ მსგავსად ცდილობს ნაციონალური მისალის გააზრებას, ქართული სიტყვის სიღრმეში შეჭრას, კოლორიტის დაცვას. „იმპორტული მეთოდი“ მან გააქართულა იმდენად, რამდენადაც ეს შესაძლებელი იყო. პოეტი ორკესტრულ ლექსებად აღადგენს ბავშვობის შთაბეჭდილებებს, მესხიერებას ხმებად რომ შემორჩენია: მათ არქაულობის ელფერიც დაქრავთ, ბუნდოვანი სიტყვები ნისლივით ახვევიათ და როცა კარგად გაავიზრებთ — მელანქოლიურ განწყობილებასაც აღგვიძრავენ /რასაც ასე ჯიუტად უარყოფდნენ ფუტურისტების იდეოლოგები/.

განსაკუთრებული სიმწვავით და ამავდროს პოეტური ძალით განიცდება ს. ჩიქოვანის ლირიკაში კოლხური გარემო, საქართველოს წარსული, ნათესავ-მეგობართა ბედი, რაც იმისი დასტურია, რომ, მიუხედავად აზრის პრიმატისა, ხედავ-ჭვრეტის ქადაგებისა, შთავინება — გათვლის პრინციპისა, ინდუსტრიული და სოციალისტური ყოფის აპოლოგიისა, მას სულისა და სისხლის გენეალოგია ამეტიველებდა, რაც არაციზიკურად წარმართავდა გულსა და ფიქრს, ე.ი. ვლინდებოდა ღრმად პიროვნული საწყისი.

ს. ჩიქოვანს აკლდა ლირიკოსის ტემპერამენტი, მუსიკალობა. იქნებ ამიტომაც აღმოჩნდა ესოდენ მახლობელი ფუტურისტული „ზაუმი“. ეტყობა, მას ჰქონდა ძლიერი შინაგანი მოთხოვნილება სიახლეთა პოვნისა, სწრაფვის იმპულსი, რევოლუციურ-ბუნტარული სული. მას, როგორც პრაქტიკოს რევოლუციონერს, დაავიანდა, ან იქნება სულაც გვიან გაეცნა „ფასეულობათა გადაფასების“ თინი. ერთი რამ ცხადია, იგი შემთხვევით არ მისულა „H₂SO₄“-ამდე. მისი სულის იეროგლიფი სწორედ ამ ჯგუფის მიერ მოხმობილი და ნასესხები თეორიებით იშვირებოდა. პოეტის მძაფრი, მაძიებელი ფიქრი სიტყვის სფეროში მოექცა, სიტყვაში სცადა დაეცხრო ლტოლვა გარემოს გარდაქმნისა. ამიტომ ყოველთვის აყენებდა კითხვას — რა ფორმით, როგორი სტილით უნდა ამეტიველებულიყო ახალი დრო და პიროვნება. მასში თავიდანვე მძლავრობდა ინტელექტის, გონების პრიმატი. ეს იყო თანდაყოლილი თვისება, რომელიც ვერ შეიცვლებოდა. ამიტომაც გახდა რაციონალური პოეზიის ლიდერი, რომლის სიღრმე, სირთულე, რიტმული კონფიგურაცია გ. ტაბიძის უმაღლესად არტისტული, მუსიკალური ლირიკის საპირისპირო მდინარება აღმოჩნდა.

ს. ჩიქოვანი იყო ერთადერთი პოეტი, გ. ტაბიძის სიცოცხლეში რომ შექმნა არასიმბოლისტურ საწყისებზე აღმოცენებული ღიდი ვნებებით დამუხტული, ინტელექტუალის ფიქრის შესატყვისი პოეზია, რომელმაც საწყისი მისცა ე.წ. ინტელექტუალურ ნაკადს /ო. ჭალაძე და „ცნობიერების ნაკადის“ პოეზია, ვერლიორისტების თაობა და ა.შ./ . იგი ინტუიციურად აღმოჩნდა ტიპოლოგიური პარალელი თ.ს. ვლიოტის შემოქმედებისა, რომელშიც აისახა XX საუკუნის მოაზროვნე ადამიანთა ფსიქიკა და ცნობიერება. მართალია, ს. ჩიქოვანმაც დაიწყო რომანტიზმის უარყოფით /„მე რომანტიზმზე წავიკითხე ბოლო „რეკვიემს“/. მაგრამ საბოლოოდ მას მაინც ვერ გაექცა. ოღონდ ახლად დამკვიდრებული რომანტიკა იყო არა მოვარისა და ზმანებათა, არამედ ფიქრისა და გოლებისა. როგორც ჩანს, მთელი ხელოვნების ისტორია არის რომანტიკული აღმავრენის ნაირგვარი ტრანსფორმაცია. რაც უნდა გაურბოდნს ხელოვანი მას, ბოლოს მაინც დაუბრუნდება, როგორც ცისკლდ გატყოსცნილი ისარი მიწას.

შტრიხები პორტრეტისათვის

— „როგორ თუ სიუჟეტი ცოტაა? — გადმოგვცემს ჩეხოვის გამოხატუებას ნ. ტელეშოვი, — სიუჟეტი ყველგან არის, სიუჟეტი ყველაფერშია. აი, შეხედეთ ამ კედელს, თითქოს არაფერი საინტერესო მასში არ არის. მაგრამ დააკვირდით მას, იპოვეთ მასში რაღაც „სათქვენო“, ისეთი, რაც მანამდე სხვას არ აღმოუჩენია და აღწერეთ ეს. მერწმუნეთ, კარგი მოთხრობა შეიძლება გამოვიდეს. საერთოდ, მთვარეზეც შეიძლება დაიწეროს კარგად. მერე რა ვუყვით, რომ თემა გაცვთოილია?... ოღონდ საჭიროა მთვარეშიც კი დანახო რაღაც „შენებური“.

რატომ მაინც და მაინც ჩეხოვზე მოგონებით ვიწყებთ ჩვენს საუბარს რევაზ მიშველაძის შემოქმედების ზოგადი ნიშნების განხილვასთან დაკავშირებით? სად რუსულ პროზაში პუშკინად აღიარებული ჩეხოვი და სად ჩვენს მწერლობაში რაღაც ათიოდე წლის წინათ შემოსული „ახალბედა“?

მართლაც, დიდი კადნიერება იქნებოდა, თვით რევაზ მიშველაძეს შეეფერებინა ასეთი პირდაპირი ანალოგია.

მაგრამ ჩეხოვის შემოქმედებით ტრადიციებთან რევაზ მიშველაძის, როგორც შემოქმედის, კავშირზე მაინც აქედანვე, სწორედ ამ „ახალბედაობიდანვე“ მინიშნებულ უნდა იქნეს, მინიშნებულ უნდა იქნეს გაბედულოდ, როგორც მომავალი, საგანგებო კვლევისა და დაკვირვების საგანზე. სამი არსებითი მომენტია წინასწარვე მხედველობაში მიხადები: უნარიანობის, წერის მანერის და უზეთმიანობის.

მთუხედავად იმისა, რომ ნოველის და მოთხრობის ზღაპრებში ჩარჩოების ზუსტად დადგენა ლიტერატურის თეორიამ დღემდე ვერ შეძლო, მაინც მცირე პროზაული ნაწარმოებები, მინიატურისა და ესკიზის გარდა, ნოველის უნარს განეკუთვნება და მას თავისი სპეციფიკური ნიშნები განაპირობებს. მათ შორის მთავარია ადამიანური ხასიათის ისეთი შტრიხით, ისეთი ფრაგმენტით ჩვენება, რომლითაც ნათელი ხდება მისი მთლიანი ბუნების წინაგანი არსი. ყოველგვარ ამიღში კალმის ტარების ჩვევა ბელიკოვის ხასიათის ერთი შტრიხია; მაგრამ ეს შტრიხი ჩეხოვის ოსტატური ფუნჯით ხსნის ბელიკოვის მთელ ბუნებას. იგი მშინარაა, ეკვიანი, ბუზღუნა.

რევაზ მიშველაძემ ნოველებით დაიწყო და თავისი შემოქმედების ათი წლის ნაყოფი მხოლოდ ამ უნარის ერთ მოზრდილ ორმოც თაბიან წიგნში მოაქცია, რომელსაც „მწუხრი“ დაარქვა. ასე მოკლე დროში ამდენი რაოდენობის ნოველა დღემდე არცერთ ქართველ მწერალს არ შეუქმნია. ამასთან არც ერთი ქართველი მწერალი არ ჩარჩენილა მხოლოდ ნოველების „ბაღში“. თვით ყველაზე გამოჩენილმა და ქართული ნოველისტიკის ერთ-ერთმა ფუძემდებელმა შიო არაგვისპირელმაც კი გადაუხვია არჩევანს. რაც შეეძლება თემათა (სიუჟეტთა) „ხვანობის“ მხრივ საგრძნობ მსგავსებას, ეს უკვე წიგნში მოთავსებული ნოველების სათაურებიდანაც მკაფიოდ ჩანს, რომ არაფერი ეთქვათ მათ განხილვაზე.

მაშასადამე, რაღაც საერთო ტენდენციების არსებობა რეალურად არსებული ფაქტია.

მაგრამ რატომ არაფერი ეთქვათ განხილვაზე? სწორედ განხილვამ უნდა დაფაროს მინიშნებების ზედაპირულობა.

და სანამ ამ საქმის „აღმართს“ შევუდგებოდეთ, სჭირს ისევ თავიდან დავიწყეთ და გავიცნოთ რევაზ მიშველაძე — ჩვენი თანამედროვე ნოველისტიკის ეს თვალსაჩინო წარმომადგენელი.

ქმნიდა რევაზ მიშველაძის პორტრეტის ერთ „თარგმანს“ მოქცევა.

როცა ეს სტრიქონები იწერება, მას მხოლოდ ორმოცდახუთი წელი შეუსრულდა.

მუდამ მოუხეხნარი, მოძრავი, მოქმედი, ფიქრიანი სახით და მომღიმარ თვალებით გზაზე რომ შემოგვხვდება, სანამ ხელს ჩამოგართმევს, მერე უკვე სხვისკენ აქვს გაწვდილი, აგერ, გვირდით მოგყვება გგონია, როცა უკვე სხვას ეხალმება, სანამ შენსკენ მობრუნდება, გზად წამოწეულს ორ სიტყვას მოუგდებს, დადის ასე გატხილი, გარდი-გარდმო ნაბიჯებით, შეუწყვეტილ ოსუნჯობს და სახალისო გაწყობილებას ქმნის.

ასეთია რევაზ მიშველაძე ერთი შეხედვით. ჭირ კიდევ სტუდენტობის დროიდან მოქცეული იყო თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჟურნალისტიკის ფაკულტეტის დეკანოსა და პროფესორ-მასწავლებელთა საგანგებო ყუარაღების არეში. არავის ახლავს მისი აკადემი-

ური დავალიანება და სასწავლო დისციპლინის რაიმე სახით დარღვევა. აქტიურად მონაწილეობდა სასოციალისტური ღონისძიებებში. ლიტერატურული წრის ჯერ გამგეობის წევრი იყო, მერე მისი ხელმძღვანელი. აღმანახ „პირველი სხადის“ თანამშრომელი ადრე გახდა, ახლა მისი მთავარი რედაქტორია. წარჩინებით კურსდამთავრებული სპირანტურაში ჩაირიცხა. სამი წლის ვადაში საკანდიდატო დისერტაცია მოამზადა ქართული ეურნალისტიკის სპეციალობაში და პარაცა კიდეც 1966 წელს. მღელ დოცენტი გახდა და როგორც კი უახლესი ქართული ლიტერატურის ისტორიის კათედრა ცალკე გამოიყო, დატოვა თავისი აღმზრდელი ეურნალისტიკის ფაკულტეტი და ფილოლოგიის ფაკულტეტზე გადავიდა, როგორც ჩამოყალიბების დღიდანვე ამ კათედრის წევრი.

არ გასულა სულ რაღაც შვიდ-რვა წელი და მის წლისამ ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად კათედრაზე დისერტაცია წარმოადგინა თემაზე „ქართული საბჭოთა პოეზია“.

მე წლის რვაზე მიშველამდე ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორია, ხოლო, ერთი წლის შემდეგ, უკვე მან წლისა, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი.

ამით დამთავრდა მისი სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობის ერთი ეტაპი.

მეორე ეტაპი ამ მოღვაწეობის გაგრძელების პარალელურად მხატვრული შემოქმედებით დაიწყო.

ეს სასოციალისტურ-ორგანიზაციული საქმიანობის ერთი სფეროა.

მაგრამ ამ სფეროს იმდენი უჩინარი შტოები და შტრიხები აქვს, იმდენი დრო იკარგება და იქსპანდება, უკან მოხედვისას თითქმის არაფერი რჩება გარდა ერთი ჩაღიშებისა იმის დასტურად, რომ იყავი, ესწრებოდი, მონაწილეობდი...

რევაზე მიშველამდისაც იკარგება ბევრი დრო ასეთ რამეებზე.

ამით, უბრალოდ, იმის თქმა გვინდა, რომ იგი არ არის პროფესიონალი, ე. წ. თავისუფალი მწერალი — მთელი არსებით ჩაძირული მხატვრული შემოქმედებასთვის.

ასეთები იყვნენ, ასეთები ახლაც არიან.

რევაზე მიშველამდე არასოდეს შედის ლექციაზე „დაობებული საგნოთი“. იგი შენაწილად მიხსიერების პატრონია. სატოვან მასალებზე, მიხსიერებაზე ამახსენილი, საგნის ღრმა მცოდნე.

მაგრამ მთავარი ის არის, რომ მისთვის არ არსებობს სპეციალობა ვიწრო გაგებით, ლექტორი თავისი საგნის ნაქუშში ჩაკეტილი. მას ფართო დიპლომატი და ერუდიტა აქვს. ეს მუდუნდება ყველგან, მის გამოსვლებში „შინ“ და „გარეთ“.

ნაკლებად მოიძებნება ახლა მსოფლიოს ისეთი თვალსაჩინო კუთხე და ადგილი, სადაც სპეციალური მიწვევით მწერალთა დელეგაციები რევაზე მიშველამდე არ ყოფილიყო, ამერიკის შეერთებული შტატები ექნება ეს თუ საფრანგეთი, ინგლისი თუ გერმანია. ფედერაციული რესპუბლიკა, იაპონია თუ ვიეტნამი, რუმინეთი თუ იტალია: იაპონიას, რუმინეთსა და ვიეტნამში მოგზაურობის საინტერესო შთაბეჭდილებები გაქვთ „თბილისის“ პუბლიკაციით ცნობილია მკითხველებისათვის.

ერთხელ, ჩვენთან, უნივერსიტეტში, ქართული ენისა და ლიტერატურის კათედრათა გაშვების ერთკვირიანი რესპუბლიკური სემინარი ტარდებოდა. წინასწარ დაიბეჭდა სემინარის გეგმა. ვხედავ, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორი რევაზე მიშველამდე დაუბეჭდილი ჰქონდა მოხსენება თემაზე: „თვალსაჩინოების როლი ლექციების ხარისხის ამაღლებას საქმეში“. და, აი, ეს ახალგაზრდა პროფესორი გამოცდილ და ხანშიშესულ კათედრათა გაშვების წინაშე უნდა გამოვიდეს წმინდა მეთოდური ხასიათის პრობლემებზე მოხსენებით. „შეშა შეშმაპრო“. შეცდომაზე მომჩივდა. სანამ შევხვდებოდი, ერთი სული ჰქონდა. სემინარის დაწყებამდე ათი წუთით ადრე მართლაც შეხვდა პირველი კორპუსის მეორე სართულის კაბერზე ასვლისას. შემაჩერა და შეუბნება:

— ბატონო აკაკი რა მიქნეს, კაცო, მოხსენება დამავალეს. თვალსაჩინოება, ტექნიკური საშუალებების გამოყენება, რა ჩემი საქმეა ასეთი თემა, მიშველამ, თუ გიჟვარდნი, რა ვთქვა, ერთი ორი სიტყვით მაინც მოთხარო.

მე გულუბრყვილოდ მართლაც დავიჭერი მისი უმწეო მდგომარეობა და, რაც შემეძლო, იმ ათი წუთის განმავლობაში, სააქტო დარბაზში შესვლამდე, ვარიგებდი და ვარიგებდი, ეს საკითხი ასე გაშალე, ეს კიდევ სე-მეჭი.

თურმე რას იღლი თავს. დადგა მისი ქერი.

ლაპარაკობს დინჯად, მთელი სერიოზულობით პედაგოგიკა და მეთოდის საკითხების ისეთი ცოდნით, აქეთ-იქით თვალს ვაცდებ.

ბევრი რამ იხატება ამ პატარა დრეტალში. მას ყველაფერი ეხერხება, იგი ყველაფერს ეტანება, ყველაფერსკენ მიიწევს, ყველაფერს ასწრებს.

ნივს და უნარს ყველივით მოვლა, გაშლა და გაფურჩქნა უნდა.

რევაზე მიშველამდე ფუფუნებაში არ აღწრილია. პედაგოგ მშობლებს ოთხი შვილი ჰყავდათ და უკლებლივ ახლაც ჰყავთ.

— მოვიღოდი სკოლიდან დღიურში ჩაწერილი ხუთიანი და ერთხელაც არ მახსოვს მამას შე-

აპაპი თოფურია
შტრიხები კორტატიკისათვის

ვეტე ამისათვის. სხვა ნიშანს არც მოველოდით. შეტყუდა ისე, თითქმის ადვილი უოფილიუსს ხუთისნობა. — იგონებს რევანს ზოგჯერ მაშაზე, რომელიც არასოდეს ანტივიკრებდა შვილებს.

მაგრამ როგორც ყოველ მოკვდავს და ყოველ შემოქმედს, რევანს მიშველამისაც ახასიათებს ზოგიერთი ისეთი ნაკლი, რომელიც ზნირად ედება საფუძვლად მასზე ორმაგი, ურთიერთ საწინააღმდეგო შეხედულების წარმოშობას და გავრცელებას. ჭიჭურია, შემტევი. ერთი სიტყვით, რაინდული თავგამოდებაც იცის და... ამიტომ მოშურნეს ჰყავს, მტერიც და ნიჭიერების გულწრფელი დამფასებელიც

რევანს მიშველამის მოთხოვნების კრებული ცალკე წიგნად პირველად გამოიცა 1964 წელს, ხოლო 1969 წელს გამოვიდა მისი ლიტერატურული პარადიგმა სახელწოდებით „მე თვითონ მეცინებოდა“. ანოტაციაში ეწერა: „პარადია ლიტერატურის ერთ-ერთი უძველესი და ურთულესი ჟანრია. ლიტერატურული პარადიგმების კრებული ჩვენში პირველად ქვეყნდება. ახალგაზრდა მწერლის — რ. მიშველამის ეს წიგნი, ვფიქრობთ, თავისი სიმახვილით, ზომიერი და ხალასი იუმორით მიიპყრობს მკითხველის ყურადღებას, ავტორი კარგად იცნობს ქართველი მწერლების სტილს სპეციფიკას და ახერხებს კეთილი ღიმილით გადმოსცეს მათი თვითმყოფადი შემოქმედების შთამბეჭდავი, პარადიგმული ნიუანსი“.

შოთა რუსთაველის იგავი ორმოში ჩავარდნილი კაცის ამოყვანის თაობაზე, პოეტური, ეპისტოლარული და პროზაული რეზინისცენიკებით ნაჩვენებია დავით გუარამიშვილის, ნიკოლოზ ბარათაშვილის, ილია ჭავჭავაძის, აკაკი წერეთლის, ვაჟა ფშაველას, გალაკტიონ ტაბიძის, ირაკლი აბაშიძის, გრიგოლ აბაშიძის, კონსტანტინე გამსტრუდიაშვილის, ლევან გოთუას, ნოდარ დუმბაძის, სერგო კლიაშვილის, გიორგი ნატროშვილის, ოთარ ჩხეიძის, კონსტანტინე ლორთქიფანიძის, მერაბ ელიოზიშვილის, ბესარიონ უდენტის, იოსებ ნონეშვილის, დემნა შენგელიას, ჯანსუღ ჩარკვიანის, სერგი ჭილაიას, რევანს ჭაფარაძის შემოქმედებითი ნიმუშების, მოდერნიზებული პროზაიკოსის, არაღმწევი ჟურნალისტის და კანცელარიის მოხელის საოცარი სტილური მოდიფიკაციით, რაც მართლაც კეთილი იუმორის იერს ანიჭებდა მთელ პარადიგმას.

მაგრამ თქვენ უნდა გენახათ რევანს მიშველამე იმპროვიზატორის როლში მაშინ, როცა ამ პარადიგმას თვითონვე ანსახიერებდა თანამედროვე მწერლებისა და პოეტების ხმებისა და მტკიცეულებისთვის სრული მიმსგავსებით! იგი იმიტაციის საოცარი ოსტატია. შემთხვევითი არ იყო, რომ ჩვენს ტელევიზიაში მან პირველმა შემოიღო და დიდხანს უძღვებოდა კიდევ ახალ განყოფილებას „სიცილის საათი“.

ლიტერატურული კრიტიკისა და პუბლიცისტის დარგში რევანს მიშველამე უკვე მიახლოებულია გავლელ თავისი კვალი. აქ მოვლოდინა წიგნების ჩამოვთვლით: „კრიტიკა“ — (1970), „კრიტიკული მოლოდინები“ (1978), „ქართული საბჭოთა პოემა“ (1978), „ეპოქის ზღვრით“ (1978), „შენ ჩემთვის რა გატირებდა (1979) და „რომ უკეთესი ვიყო“ (1988). ისინი გამორჩევიან ლიტერატურის მცოდნეობის აქტუალური პრობლემების გახედულის დასმით, კრიტიკული ანალიზის ორიგინალობითა და სიღრმით, პუბლიცისტური სიმძაფრით და სიმხველით.

როგორია რევანს მიშველამის ნოველების საერთო ხასიათი, საერთო პათოსი? რომლის გამოყოფა შეიძლება საგანგებო განხილვის და განსჯის საგნად?

მითითებენ, რომ რევანს მიშველამის გამოსახვის ძირითადი ობიექტია ჩვენს სოციალურ სინამდვილეში არსებული ნაკლოვანებანი, რომ იგი დაუწელობდა, ე. წ. „შეუფერავი რეალიზმის“ მეთოდით ამხელს იმ შავ ლაქებს, რომლებიც მეოცე საუკუნის დამლევს, — აღარ ითქმის გადმოწაშების სახით — თან ახლავს ჩვენს საზოგადოებრივ ცხოვრებას. კრიტიკული პათოსი მთელი ჩვენი საბჭოთა ლიტერატურის საერთო დამახასიათებელი თვისებაა, ამდენად, ამ პათოსის გამოსახვა აშუალოდ არ წარმოადგენს რაიმე ორიგინალობას და სიახლეს. მათ უფრო, რევანს მიშველამე მისი დამწევი არ არის, ხოლო მიმბაძველობა და მიმდევრობა ვერ მოუხვეჭდა იმ სახელს, რომლითაც იგი ხარგებლობს არა მხოლოდ ქართველ მკითხველ საზოგადოებაში, არამედ საბჭოთა კავშირის და საზღვარგარეთის ფართო მკითხველ წერტილში.

რევანს მიშველამის ნოველები დიდი ხანია თარგმნილია რუსულ, უკრაინულ, სომხურ, აზერბაიჯანულ, ბელორუსულ, ბულგარულ, უნგრულ, პინდურ, ვიეტნამურ, იაპონურ, ჩინურ და სხვა ენებზე. აღიარება და დაფასება არასოდეს არ მოაქვს მართლოდენ პრობლემის ერთ ასპექტს — თემატურ აქტუალობას, მაშ, რა ანიჭებს რევანს მიშველამის ნოველებს ექსლენდ მიწოდებლობას?

ჩვენი აზრით, წარმატების უპირველესი და უმთავრესი ფაქტორი ადამიანთა საოცარი სახეების შექმნის ის უნარია, რომელსაც ამჟღავნებს რევანს მიშველამე თითქმის ყველა თავის ნოველში. ეს სახეები ნოველის ჟანრის სპეციფიკის შესაბამისად ფრაგმენტულია, იგი ყოველთვის ადამიანს გვიჩვენებს რაღაც ერთი შტრიხით, ერთი კუთხით, მისი ცხოვრების ერთ კონკრეტულ ფაქტთან თუ ეპიზოდთან კავშირში, მაგრამ იმდენად კოლორიტულად, იმდენად მოხდენილად და ზუსტად ახერხებს მწერალი პერსონაჟის ხასიათის მთლიანი ბუნების გამოკვეთას, ჩვენ, მკითხველებს, სხვა არაფერი დავ-

რჩენია, გარდა იმისა, რომ ვიწამოთ მოთხო-
ბილი ამის სისწორე, გავაწროთ იგი როგორც
სინამდვილის შემცენების საშუალება და ამ გზით
შევიშუშავოთ ჩვენი აზრი, ჩვენი შეხედულება
არსებულ სინამდვილეზე.

ამიტომ, ვფიქრობთ, არასწორი იქნებოდა რე-
ვაზ მიშველაძის ნოველების კრიტიკული ელფე-
რი მხოლოდ სოციალურ პრობლემატიკასთან პი-
რდაპირ მიმართებაში დაგვეხება. მისი განსა-
ზღვრელი ადამიანის სულის ის გაბზარული
ფსიქოლოგია, რომელიც თითქმის გაორებული
სამყაროშია მოქცეული. თავგზაბნეული ინდი-
ვიდუების „ნათვალადელიდან“ ყოველთვის ისმის
შენგანა ბოლშის თუ პროტესტის ხმა. რევაზ
მიშველაძის მხატვრული ოსტატობა ამ ხმის გა-
მოვლინების და მატერიალურ ბაზაშია. მა-
შასადაღმე, მის ნოველებში პირველ რიგში საყუ-
რადღებოა არა მხილების პათოსი, არამედ ადა-
მანური ხასიათების გამოკვეთის, ძერწვის ის
პოტენციური ძალა, რომელიც უშრეტად მოე-
დინება მწერლის წარმოსახვითი მდინარის იდუ-
შალი სათავიდან.

მაგალითისათვის ავიღოთ ნოველა „ქველი“,
როლითაც იხსენბა ნოველების ერთგვარული
— „მწუხრი“. იგი ადრე ორჯერ დაიბეჭდა, ჯერ
ჟურნალ „ციცქარში“, მერე 1981 წელს გამო-
ცემულ წიგნში „გალიაში რომ გაგზარდეს“. რა
სოციალურ ძალთა დაპირისპირება შეიძლება
ამოვიკითხოთ ამ ნოველიდან? მასში მოჩანს
ადამიანის სულის ისეთიარის დეგენერაცია, რო-
მელიც უპირისპირდება მთელს ჩვენს სულიერ
მეშვედროებაში დაგროვილ ფსიქოლოგებს, სა-
უფროვან ტრადიციებს, მუმანისტურ იდეებს,
მთელს ჩვენს მონაპოვარს და განძეულადს. და
ეს ყველაფერი სრულიად უბრალო, მარტივ და
თითქმის უმნიშვნელო დეტალშია გახსნილი და
განწყობადებული.

ნოველაში ერთი სოციალური მდგომარეო-
ბის ორი კონკრეტული პიროვნება ერთმანე-
თან შეერთებულნი თვისებებით დაპირისპირე-
ბული. ერთი შენარჩუნებული აქვს ტრადიცი-
ული ადამიანური ღირსებები, მეორეს კი არა
თუ დავიწყებული, გადაგებული და გადაყრი-
ლი აქვს იგი როგორც ნაკვით, რომელიც, დრო-
ზე თუ არ გაიწმინდა, შეიძლება აუროლდეს, გა-
დამდეგ ბაცილად იქცეს, მოედოს და მოწამ-
ლოს ჯერ მისი წარმომავლი უბანი, მიდამო, შე-
მდეგ მთელი ქვეყანა და კაცობრიობა. იმტომ,
რომ სიკეთეს არა აქვს არც კლასობრივი, არც
რამე სოციალური იარაღი, იგი ზოგადადა-
მანურია და, ამდენად, ზოგადკაცობრიული.

დაიბ, ასეთი ზოგადკაცობრიულია რევაზ მიშ-
ველაძის მერე „ქველი“ დახმული სიკეთის პრო-
ბლემა. ჩვენთვის მისი მხატვრული მოტივირებაა
საინტერესო.

ერთმა ცხოვრებაზე ხელჩაქნულმა მარტოე-
ლა კაცმა გადაწყვიტა ხელფასიდან წლების გა-

ნამდლობაში დაწავილი ორი ათასი მანეთი სა-
ჩუქრად გადასცეს ვინმე უცნობ წარმომადგენელს
ოჯახს. ეს ჩვეულებრივი ათასწლოვანი ქველმოქმედებაა,
სიკეთის ერთი გამოწვევა, რომე-
ლსაც ტრადიციულად მადლიერების გრძნობით
აღიქვამდნენ ხალხი. ერმინე სახამებრძოლ კი
წარმოდგენილ სიტუაციაში განვია გიგა ხაჩი-
ძე — მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის თანამშრო-
მელი. ჯერ მეტი მოითხოვა მისგან. მერე აღმა-
სკოში უჩივლა და ბოლოს ინსპექტორმა ისე
მოუშახმა გუნება-განწყობილება, სხვა არჩევანი
ვერ პოვა, გამწარებულმა კეთილისმყოფელმა
სიცოცხლეზე ხელის აღების მიზნით თეთრი ხე-
დიდან რიონში გადავარდნა გადაწყვიტა.

— რისთვის? — გებადებოთ კითხვა.

— სიკეთისათვის. — გარწმუნებთ ნაწარმო-
ები.

— რატომ? — ისევ გებადებოთ კითხვა.

და რომ ნაწარმოებიდან ამის სწორი პასუხი
მივიღოთ, საკმარისია ერთი პატარა ეპიზოდის
მოკანა.

— „რა ხნის ბრძანდებით? — ეკითხება აღ-
მასკომის ინსპექტორი გიგა ხაჩიძეს.

— ორმოცდათვრამეტის.

— მერე ამ ხნის კაცმა არ იცით, რომ თქვენს
უაზრო ხელგაშლილობას დღეს ვერაფერ ვერ
გაიგებს. ახლა სხვა დროა.

— რა დროა?

— რა დროა და ხალხსონური ქველმოქმედე-
ბა მოღაში აღარ არის. კაცისთვის ორი ათასი
მანეთის ჩუქებას დღეს დამცირების, შეურაც-
ხურობის ელფერიც ახლავს“. („მწუხრი“, გვ. 18).

ახლა წუთით უკან მოვიხედოთ და გიგა ხა-
ჩიძესთან ერმინე სახამებრძოლის საუბრის ორი
აღვლილიც მოვიტანოთ.

„... — სულ არაობას, რად უნდა ლაპარაკი,
ორი ათასი მანეთი სჯობია. მაგრამ...

— რა მაგრამ, ერმინე ბატონო? — მასპინ-
ძელი სმინად იქცა.

— რა და... კი არ უნდა ვამოზოდე, მაგრამ,
გითხრა სიმართლე, ცოტა მეტს ველოდი“. (ქვ-
30, გვ. 12).

... „ერთი ეს მითხარი, ჩემს ცოლს იცნობდი
ადრე?

— რომელ შენს ცოლს?

— რომელსაც მიუტანე ფული. აბა, სხვა, არ
მყავს მე.

— პისტის?

— ზო.

— არ ვიცნობდი, პირველად ვნახე — გიგა
ხაჩიძე მიხვდა საითკენ გადაუქაქუნა სტუმარმა,
— არ გრცხვენია, ერმინე? კაცი მგონისარ შენ
მე.

— ვინცა ჩვენს შორის კაცი, ამას გაარკვე-
ვენ, სადაც ადგილია, მე კაცი ვარ, თუ პრობა,
არავის საქმე არაა მაგი. არაფერი არ დაიმალბა
ქვეყანაზე, იცოდე ეს... არ დაიმალბა არაფე-

არი — გაცრით, სისინით, დაქადნებით ჩაილა-
პარაკა ერმინემ და სიბნელეს მიეფარა“ (იქვე,
გვ. 14).

სიკეთე მარადიულია, გვეუბნება მწერალი, იგი
დროის ცვალებადობას არ მისდევს. იგი ადამი-
ანთან ერთად წარმოიშვა და გაქრება მასთან
ერთად. მაშ, რა შეიცვალა?

თვით ადამიანმა დაკარგა სიკეთის შეგრძნების
ჩვევა. ყოფილ მძღოლს, დაწესებულების კა-
რისკაცს, რომელსაც მანქანის ავარიის გამო მისი
ტარების უფლება კანონიერად ჩამოერთვა, ვერ
წარმოუდგენია ახლანდელ დროში არსებობდეს
ისეთი გულუბრყვილო ვინმე, თავისი დანაშაუ-
სისთვის რომ გაიმეტოს. ხუთშვილიან სახამ-
ბერძენს ოჯახში მოტანილი ფული მთავრობის-
გან გამოგზავნილი ზღონია და მომტანის კეთილ-
სინდისიერებაში დაეყვებული მტეს მოითხოვს,
ვიდრე მიიღო (აქაოდა, „ხომ არის შემთხვევები,
ოთხასი მანეთი გამოუყვეს კაცს და ორასი მომ-
ტანა გადალუნა“). სახამბერძნის ახლო ნათესავმა
უშანგი ჭელიამ, ეს ამბავი რომ გაიგო, რაღაც სა-
ილუმო „ოპერაციით“ ფულის იოლად შოვნის
გზა „დაუწოხა“ და გიგა ხაჩიძეს ერთგულ კა-
ცად გამოცხადდა, რათა „მკედარი სულბის“
სიხი გაზრდაში დახმარებისათვის მოგების წი-
ლში ჩამდგარიყო.

ახე აიწეწა და აირ-დაირია გიგას გარშემო
მომეტყუელურად, სიკეთის ნაბიჯის გადადგმის-
თანავე ვითარება, რამაც იგი სასოწარკვეთი-
ლებამდე მიიყვანა. ეს თავისებური პრაქტიკის,
ალფოთების, ბოღმის გამოხატვაა. რით არის
განპირობებული ამ მდგომარეობაში მისვლა?
მწერალი მთავარი პერსონაჟის სულის მოძ-
რაობის არც ერთ ნიუანსს არ გვიტოვებს, „ლია
ცის ქვეშ“, რომ ჩვენი უკმარისობის გრძნობის
წამები წვიმის წვეთებივით ეხსურებოდეს. გიგა
ხაჩიძის ცხოვრების ტრაგიკული ბედი ერთ სი-
ტუვაშია გახსნილი — „რეაბილიტირებული“.
ნოველის ფაბულაც ამ სიტუციდან იღებს სა-
დინარს. გადასახლებიდან დაბრუნებულმა გიგა
ხაჩიძემ, რომელსაც და-ძმა არ ჰყავდა, მამა პა-
ტარაბაშვიც დაეღუპა, ხოლო დედა დაპატიმ-
რების მეორე წელს, გარდაეცვალა, ხელფასიდან
მცირე დანაშაულის დაგროვება იმ მიზნით დაი-
წყო, რომ ოჯახს მოკიდებოდა. მაგრამ თხუთმეტ
წელს ნაგროვებმა თანხამ დაარწმუნა, რომ ორი
ათასი მანეთით ვერც სახლს აიშენებდა, ვერც
მანქანას იყიდებდა, ხოლო რომელიღაც პირის
წლის კაცს უკვე ცოლის შერთვასაც ხელი
ჰქონდა აღებული.

ერთადერთი, რაც მის სიცოცხლეს აწრს ამ-
ლევდა, ეს იყო უიკრივ მიღებული გადაწყვე-
ტილება — „ერქუბება ეს ფული იმისთვის,
ვისაც წვირილშვილი ჰყავდა და ხელმოკლედ
ცხოვრობდა, ვისაც ზუსტად ეცოდინებოდა, რა-
ში დაეხარჯა. ამ ფიქრმა ისე გაახალისა და გაა-
მხნევა, — გვეუბნება მწერალი — სტენაც კი

დაიწყო. ეგონა, ყველაზე ჰკვიანური გზა ახლა
უბოვია წლების განმავლობაში კაპიკ-კაპიკ ნა-
გროვებს. ტანში ატროლებდა იმ სიამოვნებას, რა-
გან, რასაც ორი თასი მანეთის ჩუქებით გახა-
რებულმა კაცის სახე მოგვირედა“ („მწუხრი“,
გვ. 7).

„ქველი“ ის ნაწარმოებია, რომელსაც არა-
სოდეს გაცვითავს დროის უანგი. ამ მოსაზრების
დასადასტურებლად უნდა გავისინოთ „ლიტე-
რატურაშია გაზეტას“ 1988 წლის 26 ოქტომბ-
რის ნომერში (№ 48) გამოქვეყნებული ლია
გრაფოვას წერილი „სახაბალო საქმე“ („Mo-
rona“).

წერილი დაბეჭდილია რევას მიშველაძის ნო-
ველის გამოქვეყნებიდან თითქმის ორი წლის
შემდეგ. მაშასადამე, არა მწერალმა გამოიყენა
მოთხრობილი ამბავი სიუჟეტად, არამედ პირი-
ქით — ნოველის სიუჟეტის ძირითადი ქარგა
დაემთხვა დეტექტივის მსგავსი ბიუროკრატიზმის
ერთ ფაქტს, რომელშიც ზუსტად ასევე არის
გათვლილი და წაბიწვული სიკეთის ნდობა, სი-
კეთის ღვთაებრივი აქტი. წერილის შინაარსი
მოკლედ ასეთია:

ლენინგრაღელმა დოცენტმა, პროფესიით ფი-
ზიკის ლექტორმა დიმიტრი სიმონის ძე რომა-
ნოვმა, პარტიის წევრმა 1928 წლიდან, რომელ-
საც მეუღლის გარდა არავინ ჰყავდა, უაღრესად
თავმდაბლობა და უპრეტენზიო ადამიანმა მო-
ხუცებულობის უამს გადაწყვიტა, რომ მისი შრო-
მითი დანაშაუმი — თოთხმეტი ათასი მანეთი
საჩუქრად გადაეცა სსრ კავშირის ჯანმრთელო-
ბის სამინისტროსათვის პედიატრიის დარგში
ახლაგაზრდა ნიჭიერი სპეციალისტების დასა-
ჭილდობლად. მიზანი: ბავშვთა ჯანმრთელობი-
ნათვის ზრუნვა. 1975 წელს დაუწყია ამ საქი-
თხე „ხლადოროთი“ დ. ს. რომანოვმა და 1981
წელს ისე მომკვდარა, ფული შემნახველ სალა-
როში დარჩენილა მაინც. ერთგულმა მეუღლემ
ქმრის ანდერძის შესასრულებლად მიმოწერა გა-
ნახლა სსრ კავშირის ჯანმრთელობის სამინის-
ტროში, მაგრამ მთელი ორი წელიწადი მოუ-
ნდა წვალების, საქმე იქამდე მივიდა, რომ შე-
ურაცხულობის მიყენებაც კი დაუწყეს მიცვალე-
ბულს: „გამოწნა ნობელ“, „სახელის უკვა-
ცოფა მოუნდა“, „ჩვენ სახელმწიფოს კერძო
პირთა შეწირულობა არ სტირდება“ და ასე შე-
მდეგ. ხანდაშუალ ქვრივს დარჩენილი სიცო-
ცხედ ისე მოუწამლეს, ძვირფას მეუღლეს ხან-
დახან საუკეთესოთაც კი იხსენიებდა: „აჰ, დიმი,
დიმი, რა სათაბალოში ჩამაგდე!“.

ბიუროკრატიული მიმოწერებისა და საქმისად-
მი ფორმალური დამოკიდებულების „ალიაქოთში
არავინ იხსენებდა, რომ კანონით ყოველ მოქა-
ლაქს აქვს უფლება თავისი დანაშაუმი ანდერ-
ძით დაუტოვოს, ვისაც უნდა იმას. არც ის
აგონდებოდა ვინმეს, რომ საბჭოთა სახლის დი-
დი სამაშულო ომის პერიოდში კერძო შემოწი-

რულეტებისაგან ათასობით ტანკი და თვითმფრინავი შენდებოდა ფაშისმზე გამარჯვებისათვის, რომ წინაპართა ისტორიულ გზაზე ქველმოქმედება ყოველთვის ამშვენებდა ადამიანთა მოღვაწეს.

რას გვიჩვენებს ეს საგაზეთო მაგალითი?

პირველ რიგში იგი იმის მაჩვენებელია, რომ რევოლუციური მოქმედების ნოველაში „ქველი“ დასმული საკითხი ფართო, გლობალური ხასიათისაა, რომ მწერალს აქვს „იდეალიანი“ სიუჟეტების აღმოჩენის, დანახვის, მიგნების უნარი, სიახლის გრძნობა, რომლითაც ცალკეული, თითქმის შეუმჩნეველი ფაქტი თუ მოვლენა მხატვრული განწყოვლების ძალით იქცევა მწვერვალ სოციალური ხასიათის პრობლემად, საზოგადოებრივი ცნობიერების საგნად, ჩვენი მსჩველობისა და დისკუსიის ობიექტად, რათა გზაბნეულ ადამიანებს დაუბრუნდეთ კეთილშობილური გრძნობა, რათა სიხარბემ, სულმოკლეობამ და გაიფერობამ, სანამ დრო არის, სულ მთლად არ წაღეცოს სინდისი და პატიონება, რათა ყოველთვის, ყოველი დროისათვის პირნათლად შეიძლებოდეს შოთა არუსთაველის აფორიზმით ამაღლებული სულის უმტკივნეულოდ დაღადისი: „ბოროტსა სძლია კეთილმან, არსება მისი გრძელია“.

„ქველი“ პერსონაჟის ხატვის, მხატვრული სურათის შექმნის ფორმა აზრისა და ემოციის მთლიანობის მაღალ დონეს აღწევს. აქ პირველი სტრიქონებიდანვე გაპარობთ თხრობის უბრალო მანერა, საგნებისა და ნივთებისათვის სულის ჩადგმა, მათი ამეტყველება ცოცხალი არსებების მსგავსად, მოქმედ პირთა კილოვანის ნაირფერობა, დიალოგის ლოგიკურობა და ბუნებრიობა, ამბის გაშლის დინამიკურობა და სისხარტე, ხასიათთა და თვისებთა გამოვლენის სიცხადე, სიმკვეთრე და სისუბტი. და ყოველივე ეს თავსდება სულ რაღაც არამდინიერ გვერდზე, ნოველის კლასიკური ჩარჩოში.

ამავე ნიშნებით ხასიათდება გაზეთ „კომუნისტის“ 1984 წლის 8 სექტემბრის ნომერში (№ 208) გამოქვეყნებული მცირე მოცულობის ნოველა „დეტეშა“. იგი წარმოადგენს ერთგვარ ნოველა-რეკვირს საბჭოთა ხალხის დიდ სამამულო ომზე, გერმანული ფაშისმის წინააღმდეგ ბრძოლაში ჩვენს ძლიერაშობილ გამარჯვებაზე, რომლის ორმოცი წლისთავი ზეიმით აღნიშნა არა მხოლოდ ჩვენმა ქვეყანამ, არამედ მთელმა პროგრესულმა კაცობრიობამ.

სანამ ნოველას წაიკითხავდით, წუთით რომ შევეცოდნეთ და სკეპტიკურად ვაინწყუთ მისადმი იმ მოტივით, რომ ომზე რა უნდა დაქწერა, რაც არ ვიცით და რაც არ დაწერილაო, თქვენ შემცდარი აღმოჩნდებით. სწორედ რომ მოინახა თავისებური, სრულიად ორიგინალური ასპექტი მხატვრული ქვერებისა და განსოგადებისათვის.

ნოველაში ერთადერთი პერსონაჟი — თამარ შავჟურაშვილი, ერთადერთი ფრაგმენტია მისი

ცხოვრებიდან აღებული, ერთადერთი განცდაა გამოსახული და გამოშვერებული და ამჟამად ადრთი დეტალის „ნაკვეთებიდანაც“ შეგვაფიქვად მოჩანს დარღი და ლოღინით ნაადრევად დაბერებული თამარის სახე, მისი გამარჯვებული სულის სიდიადე და სილაშქვ, ხასიათის სიმტკიცე და გაუტეხელობა, მისი წუხილის, გულისტკივლისა და ტრაგიკული ზედის სიმძიმე, რომლებიც ერთიანად აღიქმება როგორც სახე-ქანდაკება, როგორც ოთარაანთ ქვრივის სიცოცხლის გაგრძელება, შთამაგონებელი მიმნი სიწმინდისა და ერთგულების მარადისობაზე და როგორც სულის შემძვრელი რეკვირები, ექო და გააომახლო ომისგან მიუენებული მოუარჩენელი ჭრილობისა.

დიახ, ღრმა და მოუარჩენელია თამარის სულში დარჩენილი, ორმოცი წლის „გვირაბში“ გამოვლილი ის იარა, რომელიც მოუტანა თამარის მსგავს მთლიანობით ადამიანს მეორე მსოფლიო ომში. მაგრამ ამ იარებს სხვადასხვა ასპექტი, სხვადასხვა „განსოვილება“ აქვთ. თამარის შიდა მონოლოგის სახით მწერლის მიერ ნაჩვენებია კიდევ ერთი შემადარწუნებელი სურათი, შექმნილია კიდევ ერთი უაღრესად ძლიერი ფსიქოლოგიური ეტიუდი, რომელიც ათასი ფუთი ბრალდების მსგავსად ზიზღით და სიძულვილით გავსებს სამშობლოს ყველა ჯურის მტრებისადმი. ნოველის ასეთი მებრძოლი სულისკვეთება გამომდინარეობს მისი მოქმედი პირის თანადროულობისა და ოპტიმიზმისაგან.

„სამი დღე ვიყავით ერთად ცოლ-ქმარი, შვილო, სამი პარასკევი არ გაუთენდა ომის მომგონსა და ჩვენს დამღუპელსა“. — გვიმხელს თავის ფიქრიან მონოლოგში თამარი წარსულის ეპიზოდს. და დაწყებული ამ „სამადლიან“ ცოლ-ქმარული სიყვარულიდან, თამარის არსებას არ მიჰყარება სხვა აზრი, გარდა ღევან სამადალაშვილის „მადლიანი“ დიმილის მოგონებისა. ორმოც დღესავით გაირბინა მის თვალწინ ორმოცდა წელმა და მთელმა სიცოცხლემ და თამარი მაინც ბედნიერად გრძნობს თავს. „ყველა თავისებურად ბედნიერია“ — გაასუფუბთ იგი თქვენს დაქვებულ მწერაზე და თან დამუბტებს: „განა ლოღინი არ არის ბედნიერება“.

სწორედ ამ ლოღინში წარმოიშვა ის ლამაზი ილუზია, რომელიც ივრესკიდან კოურთოში თამარის სახელზე დეპეშის მიღებასთან არა დაუკავშირებულ. ყველაფერი ეს მწერლის ფანტაზიის საუცხოო ნაყოფია. ამ დეპეშამ თითქმის ახალი სული ჩაუდგა დარღისაგან ჩამოშხმარ თამარს. მას აგონდება ღევანთან პირველი შეხვედრის, პირველი შეუღლების, სადგურზე „მიღეთ ხალხში“ ღევანის გაცილებების, ღევანისგან წერილების შეწყვეტის პირველი განცდები, შრომისა და ლოღინში გაღმართული წლები და თითქმის სიხარულით ემაღდე-

ბა ივრესკეში წასახვდილად, რათა მხოლოდ ერთხელ შეავლოს თვალი თავის ლეკვანს.

„უნდა ვნახო, — დაბეჭითებით ეუბნება თამარი თავის თავს, — რომ არ ვნახო, აჰ, სიწმირები მომშლის. რაც ეს დებეშა მივიღე, ყოველ ღამე ფანჯარასთან დგას და მეძახის: თამარა, ივრე რამ დაგაძინა, ქალო, ერთი რომ აღარ გამეპახსუხე, არაქათი გამოთავდა ძაბილითაო.“ წამებტები, ერთ გაიღიმებს თავისი ალღილი ღიმილითა, მწეკებაუკის ღიმილითა და ხანამ ფანჯარასთან მივფარვალდებოდე, გაიწევა და სიბნელეს შერევა“.

განუწვეტილი მოლოდინის ასეთი შემწარავი სურათის დახატვით რევაზ მიშველაძემ შეძლო ერვენებინა მკითხველებისათვის მისი მწერლური ამსლუას კიდევ ერთი მხარე — ადამიანის სულის იღუმამ ზვეულებში წვდომის, საქართველოს ყოველი კუთხის ზღაპრული მეტყველების ტონისა და ინტონაციის ზუსტად გამოხატვის, შინაგანი მოწოდების ფსიქოლოგიური სიღრმის გადმოცემის უნარი.

ეს ნიშნები კიდევ უფრო მძაფრად ვლინდება ქართული საბჭოთა დიქტატურისათვის არსებობად სრულიად ახალ თემატურ პრობლემატიკაში, რომელიც დასშულია გაზეთ „ლიტერატურული საქართველოს“ 1984 წლის 30 ნოემბრის ნომერში (№ 49) დაბეჭდილ ნოველაში „წაგა?“ ნოველა პირველად აღძრავს ჩვენს სინამდვილეში ფერადი ქართველების საქართველოში დაბრუნების და საქართველოდან გარკვეული ნაწილის კვლავ უკან წასვლის უაღრესად მახვილ პუბლიცისტური ჟღერადობის პრობლემას, რომელმაც მკითხველთა საზოგადოებრიობას დიდი ინტერესი გამოიწვია. ამ ინტერესის მკაფიო გამოხატულება იყო გაზეთ „თბილისის“ ფურცლებზე (1984 წლის 24 დეკემბერი, № 296) ფერადი ქართველის რევაზ მიქელაძის თითქმის პირდაპირი გამოხატულება კატეგორიული პასუხით „არ წავალ“, ნოველის ორი პერსონაჟი — ფერადიდან ჩამოსული სულხან მიქელაძის და რაიონული გაზეთის რეპორტიორის ლაშა ცარციძის დიალოგის სახით გახსნილია ფერადიდან თა-

ვიანთი ნებით ჩამოსული ქართველებისადმი განუზომელი ზრუნვის სოციალურ-პოლიტიკური საფუძვლები და ის მიზნებიც, რომლებმაც განაპირობეს მათი ნაწილის უკან დაბრუნება. მწერალმა საუცხოოდ შეძლო რთული, საბიჯათო, სარისკო თემის დაძლევა, ერთი მხრივ, გვიჩვენა სარწმუნოების და წინაგეულებების უდიდესი გავლენა ადამიანის ფსიქიკაზე, ხოლო, მეორე მხრივ, ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოების უტაქტო დამოკიდებულების ის საზიანო შედეგები, რომლებმაც, სამწუხაროდ, ბიძგი მისცეს და დააჩქარა ზოგიერთი, სულხან მიქელაძის მსგავსი უნიბისყოფი ადამიანების უკან დაბრუნება.

ეს მეტად სავალალო, დამაფიქრებელი და ამაღლებელი ფაქტია, რომელსაც ამოწურავად ნათელს ფენს თვით ფერადი ნოველიც ქართველი თავის ზემოთაღნიშნულ წერილში. „რატომ წავიდნენ?.. არ მოეწონათ ჩვენი ქვეყანა? დააკლდათ რამე? ცხადია, არა. მაგრამ ადამიანები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან: გულითაც, ხასიათითაც, ნებისყოფითაც. ყველას ყველაფერი ჰქონდა, არავის არაფერი არ გასჭირვებია. მაგრამ ვერ გაუძლო მორალურ დატვირთვას, ვერ აიტანეს ახლობლებისაგან დაცილება და თავის ძველ კერას დაუბრუნდნენ. საქართველოდან ფერადი ნოველა რამდენიმე ოჯახის ირანში უკან დაბრუნების შემდეგ ფერადი ნოველში საქართველოსკენ ღელავამ ახალი, უფრო ძლიერი ძალით იფეთქა, სიყვარული, რომელიც დაანახა ჩვენმა რესპუბლიკამ ფერადი ნოველ რეპარტიანტებს, ანდამატივი იწოდებს ახლებს“ („თბილისი“, 1984, № 296).

ამ დიდ პატრიოტულ მოძრაობაში თავის გარკვეულ როლს უკვე გამოქვეყნების დღიდანვე ასრულებს რევაზ მიშველაძის კითხვის მოგებით დასაბუთებული ნოველა „წაგა?“, რაც მოწმობს მწერლის კავშირს ცხოვრებასთან, სინამდვილესთან, მის აქტიურ საზოგადოებრივ პოზიციას.

ასეთია, ჩვენი აზრით, სამი ნოველის განხილვის ფონზე რევაზ მიშველაძის შემოქმედების ზოგადი ნიშნები.

დიადი მიზნის სათავეებთან

(არშუშა პიტიახვის ხელახალი რეაბილიტაციისათვის)

„ქუთაისი ვაჟ-კაცობა ეგე არნ: სად ღონეი ვერ ღონობს, იქაიდ ხერხს ემუდგნის“.

ი. შ ა ვ შ ა ვ ა ძ ე

ქართველ ისტორიკოსთა ძველი თაობა არშუშა ქართლის პიტიახვს (V ს.) ნაკლებად სწყალობდა: ერისა და ქვეყნის წინაშე მის ღვაწლს ან დუმილით უვლიდნენ გვერდს, ან საჭოჭმანოდ მიიჩნევდნენ. თანამედროვე ქართულმა ისტორიოგრაფიამ, ლიტერატურათმცოდნეობასთან ერთად, ინტენსიურად სცადა ამ დიდი პიროვნების რეაბილიტაცია. ხსენებული პროცესის წარმატებით დაგვირგვინებას ხელი შეუშალა ი. ლოლაშვილის მეცნიერულ-პოპულარულმა მონოგრაფიამ „ქართული წიგნისა და მწერლობის საწყისებთან“ (თბ., 1978, 112 გვ.), რომელშიც დაკნინებულია არა მხოლოდ არშუშას ღვაწლი, არამედ მისი მოღვაწეობაც.

წიგნის გამოქვეყნებიდან რამდენიმე წლის შემდეგ მისი ავტორი, რომელიც ნაყოფიერად მოღვაწეობდა ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიასა და მომხიჯნვე დარგებში, ტრაგიკულად დაიღუპა. ამიტომაც თავდაპირველად მისი დასახელება, ეთიკური მოსაზრებით, უხერხულად ვცანით, მაგრამ არც დუმილი შეიძლებოდა, რადგანაც ხსენებულ მონოგრაფიაში დაშვებული შეცდომები აწნელებს არა მხოლოდ არშუშა პიტიახვის პიროვნების, არამედ V ს. ქართლის, გარკვეულწილად მაშინდელი ამიერკავკასიის, ისტორიული სიტუაციის მართებულ გააზრებას. ვფიქრობთ, ამგვარი ხარვეზი არ უნდა გაპარულიყო ნაშრომში საზოგადო და განსაკუთრებით იმიტომ, რომ იგი ფართო შეითხველი საზოგადოებისთვისაა გამოწვეული და არა მხოლოდ სპეციალისტთა ვიწრო წრისათვის. ფართო შეითხველ საზოგადოებას არა აქვს დრო, შესაძლოა — სურვილი და გამოცდილებაც იმისათვის, რომ შეამოწმოს მიღებული ინფორმაციების სიზუსტე და, ამით, საბოლოოდ არასწორი შეხედულება განუშტკიცდეს ჩვენს წინაპრებსა და მათ სულიერ მემკვიდრეობაზე. ამიტომაც დიდი სიღრმეილედ ჰმართებს ქართველი ხალხის ის-

ტორიული წარსულის შესახებ დაწერილი მეცნიერულ-პოპულარული ხასიათის ნაშრომების ავტორებს. მხოლოდ ამგვარი სიღრმისა და საპირობის შეგნებამ გვიკარნახა წინამდებარე წერილის გამოქვეყნება, რასაც, იმედია, მიუკერძოებელი შეითხველი ნეტარხსენებული ავტორისადმი უპატივისმცემლობაში არ ჩამოგვართმევს, მით უფრო, როცა ეს წერილი დიდი ხანია დაიწერა — თვით მის სიცოცხლეში.

მკვლევარის კონცეპტუალური ხასიათის შეცდომა ვლინდება მკვეთრ, რადიკალურ დებულებაში: „შუშანიკი იყო ვარდან მაშეკონიანის ასული და ვარსკენ არშუშა პიტიახვის ძე. როგორც მათი მამები (ი. ი. ვარდან — ბ. კ.) განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისაგან, სარწმუნოების სიმტკიცითა და ხასიათებით, ასევე არ გვყავან ერთმანეთს შვილები — შუშანიკი და ვარსკენი: ქალი იყო აუღებელი საღი კლდე, უსაზღვრო პატრიოტი თვისი ქვეყნისა“ (იქვე, გვ. 88).

არშუშას ღვაწლის დასაქანებლად და რელიგიურ-პოლიტიკური მრწამსით ვარსკენთან მის გასათანაბრებლად მკვლევარი ლაზარ ფარაბეცის ცნობასაც იშველიებს. დიდი სომეხი ისტორიკოსი ამბობს: ქართლის პიტიახვი „ქკვიანი და ვამეშჩიქევილი კაცი“ იყო. „ქართველი მკვლევარი განმარტავს: „მისი საქმიანობა რატომღაც ამას არ ადასტურებს“ (იქვე, გვ. 88). ამ აზრის დამატკიცებელ საბუთებს მკვლევარი იმავე ლაზარ ფარაბეცის შრომაში ხედავს, თვლის, რომ ირანის შაჰის იაყერატის მეფე სპარსეთში გაწვეულმა არშუშამ, ვარდან მაშეკონიანისაგან განსხვავებით, უგვანო საქციელი ჩაიდინა, როცა რეული შეიკვალა და სხვებიც — სომეხი (და ალბანელი) დიდულებიც, დათანხმა ამაზე, შა-

მის განქარგულებით დიდხანს დარჩა სპარსეთში, ვახდა მისი ერთგული.

მკვლევარის მტკიცებით, ღირსეული პიროვნება არც არშუშას შვილი ჭოჭიკი ყოფილა. გვარწმუნებენ: იგი თვითონ უწოდებოდა თავის თავს „მცოცხე აჩაჲს“ (ჩქვე). რაც შეეხება მის მშის ვარსკვნეს, ის არის „შშშშარა და უნებისყოფა“, რომელმაც „მლიქნელურად მოიხარა ქელი სპარსეთის მფლობელების წინაშე“ (იქვე).

შოტანდის მსჯელობის ლოგიკური დასკვნა ასეთია: V საუკუნის ქართლის ერკვეული (ქართული) იდეალები მთავრად არიან ქართლის პიტიახშები, მამა-შვილი — არშუშა და ვარსკენი, ორივენი მხალნი, უნებისყოფანი, ეროვნულად სარწმუნოების, ქრისტის რჯულის გამყიდველი. შვილი (ვარსკენი) ამასთან ერთად მლიქნელიცაა და შშშშარაც, უნებისყოფი. უღირსი პიროვნება ქვეყნის დიდი მოხელის არშუშას მეორე შვილიც — ჭოჭიკიც, იგი არის მცონარა, უსაქმური. ამდენად, ქართლს განაგებენ (აღებათ; შეფუთვითა ერთად) ქვეყნისა და რჯულის, მთავრად, მლიქნელი და მცონარა, უნებისყოფი ქართველები. ასეთ შემთხვევაში ზუნებრივად დაისმის კითხვა: ამგვარ კრიტიკულ სიტუაციაში — ცივბლთაყვანისმცემელ სპარსთა ბატონობის უახ — ვინ იცავს ქართველთა ეროვნულ ინტერესებს? ქართველი მკვლევრის ნაწერების საფუძველზე ამ კითხვის ერთადერთი პასუხი ასეთია: ქართლის ეროვნულ ინტერესებს იცავენ სომეხი მამაკონიანები, უფრო კონკრეტულად, — „შოშანიკი, აუღებელი ხალიკლდე, უსაზღვრო პატრიოტი თავისი ქვეყნისა“.

დასკვნა შეტად დამაფიქრებელია, სავალალოც კი, იმდენად სავალალო, რომ ქართველ მკითხველს ოდნავადაც ვერ ანუგეშებს დიდი სომეხი მეცნიერის ნ. ადონცის არსებითად დასაბუთებული მოსაზრება იმის შესახებ, რომ თვით მამაკონიანები ქართველური, კერძოდ მეგრულ-განური, მოადგმისაა აჩიან *Н. Адонц. Армения в эпоху Юстиниана. С. Петербург, 1908, стр. 402-404*; ამავე აზრს ასახულებს ან აფიქსირებს ზოგი წარმადი მეცნიერიც. მისი ნუგეშისცემა და დამშვიდება მხოლოდ იმ ფაქტს აღნიშნით შეიძლება, რომ ქართველმა მკვლევარმა, სამწუხაროდ, ტენდენციურად, თითქმის ნიმილისტურად შეაფასა საქუთარი ხალხის წარსული, ან ძალაუნებურად დაუშვა მამე ფაქტობრივი შეცდომები.

ორხავე შემთხვევაში ვგმობთ ამ შეცდომების გამოვლენა, რაშიც ხელი არ უნდა შეგვიშალოს მისი ავტორის სახელისა და სულიერი

მემკვიდრეობის პატივისცემა-დაფასებინ უცხოელთა შეგნებაში.

მკვლევარის შეცდომა, იტყობა, განმარტებამ განსაზღვრა, რომელთაგან, ალბათ, უმთავრესია შემდეგი: 1) ქართლში პიტიახშთა ინსტიტუტის გენეზისისა და მისი მმართველობის ხასიათის გაუთვალისწინებლობა; 2) არშუშა პიტიახშისა და მის თანამდგომთა შესახებ არსებული სომხური წყაროების ტენდენციური ინტერპრეტაცია; 3) თანამედროვე ქართველ ისტორიკოსთა და ლიტერატურისმცოდნეთა თვალსაზრისების გაუთვალისწინებლობა; 4) არშუშას, ვარსკენისა და ჭოჭიკის პიროვნებათა დახასიათებისა უმნიშვნელოვანესი პირველწყაროს — „შოშანიკის წამების“ ჩვენებათა იგნორირება.

დავიწყოთ პირველი.

პიტიახშის ინსტიტუტის გენეზისისა და ხელისუფლების პირობების თეორიული (ზოგად-თეორიული) ხასიათის პირველხარისხიანი გამოკვლევები მოუძღვნეს უცხოელმა და საბჭოთა მეცნიერებმა. უცხოელ მეცნიერთაგან განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ა. პალიარისა და ფ. რუნდგერნის ღვაწლი. ამ მხრივ საბჭოთა მეცნიერების გამოკვლევათაგან, ალბათ, გამოირჩეულ ადგილს იჭერს თ. გასახურდიას სპეციალური ნარკვევი „პიტიახშის ინსტიტუტის საკითხისათვის“ (1970), ხოლო კერძოდ ქართლში პიტიახშთა ვინაობა-ხელისუფლების შესწავლას მიეძღვნა ა. ბოგვერძის, კ. გრიგოლიას და სხვ. ავტორთა შრომები.

ერთ დროს ჩვენი განმტკიცებული იყო აზრი, თანაც საკმაოდ მყარადაც, რომ „პიტიახში“, როგორც სამოხელეო ტერმინი, არა მხოლოდ ენობრივად უკავშირდება ირანულ სამყაროს, არამედ სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკურადაც. მოაჩნდათ, რომ ამიერკავკასიაში, კერძოდ ქართლში, პიტიახშის ინსტიტუტი შემოღებული იყო სპარსი მმართველების მიერ ადრე შუა საუკუნეებში და იგი თავისი გენეზისითა და, რაც მთავარია, მმართველობის თვალსაზრისითაც წმინდა სპარსული მოვლენა გახლდათ. ირანის შაჰები ამიერკავკასიაში, მათ შორის ქართლში, თავიანთი პოლიტიკის შენარჩუნება-განმტკიცების მიზნით, აქ პიტიახშებად იმთავითვე სპარსელებს ნიშნავდნენ, რომლებიც, როგორც ირანის ოფიციალური აგენტები, ადგილობრივ მეფეებს კონტროლს უწევდნენ თავიანთი მმართველის სასარგებლოდ. ამდენად, პიტიახშები თითქმის არა მხოლოდ წარმოშობით ყოფილან სპარსელები, არამედ თავიანთი საქმიანობითაც, თავიანთი „პოლიტიკური ვინაობითაც“ (ტერმინი იკუთვნის კ. გრიგოლიას). დამყარობებმა მხოლოდ მოგვიანებით ცნესო შესაძლებლად ქართლის დიდებულებს ალწევბა ქართველსავე პიტიახშებად ისე, რომ ამ გენეალოგიურ ცვლილებას არ მოჰყოლოდა დასახელებული ინსტიტუტის

მმართველობის ხასიათის ოდნავი ცვლილებაც კი, რასაც მოაღწევს კიდევაც, ამგვარი თვალსაზრისის შემუშავებაც, როგორც ჩანს, ისტორიულზე მეტად ფსიქოლოგიური ფაქტორით იყო განსაზღვრული. მეცნიერები ფიქრობდნენ: რაკი „პიტიაზში“ ეტიმოლოგიურად ირანულ ენობრივ სამყაროს უკავშირდება, ეს საშინელო ტერმინი ჩვენში დამკვიდრდა სპარსთა ბატონობის ქაზს, და, ამდენად, თუ შეიძლება ითქვას, იმთავითვე გენეალოგიური პოლიტიკური თვალსაზრისითაც სპარსული იყო გაშინაგარსებული. თითქმის ამის დამადასტურებელ კონკრეტულ ფაქტსაც პოულობდნენ უძველეს ქართულ საისტორიო და ლიტერატურულ წყაროებში. კერძოდ, „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ ავტორი ამბობს, რომ მირიანის შემდგომი მეოთხე მეფის ვარაზბაჲურის დროს „მოვიდა ჭამს ზუარ ბორზარდ სპარსთა მეფისა პიტიაზში ტფილისად ქალაქად, ციხედ, და ქართლი მისხა ხარკსა შედგა და სომხითი და სივნიეთი და გუასპურაგანი“. აქ პირდაპირა ნათქვამი, რომ პიტიაზში ჭამს ზუარ ბორზარდ წარმოშობითაც სპარსელი იყო და „პოლიტიკური ვინაობითაც“.

ცხადია, ისტორიული საბუთების სიმცირე და აგრეთვე თვით მოღწეულ პირველწყაროთა სიღრმისეული შრეების ანალიზის მაშინდელი დონე ქმნიდა ნაყოფი ნიადაგს პიტიაზის ინსტიტუტის გენეზისსა და ხელისუფლების ხასიათის შესახებ ზემოხსენებული თვალსაზრისის შემუშავება-განმტკიცებისათვის. და მაინც უნდა ითქვას, რომ, როგორც ჩანს, ამ მხრივ ზრუულიად განსაკუთრებული როლი იკავბ ზუცესმა შეასრულა. მან, ქართული სიტყვის შეუღარებელმა დიდოსტატმა, ათას ზუთას წლის წინათ შექმნა ირანის შამის ერთგული, რქულისა და ქვეყნის მოღალატე მძიმე-ვარე პიტიაზის უზადო ხატი, რომელიც დღესაც აძრწუნებს მკითხველს; ვარსკენის „ზახილი“ და „ჰვილი“, „ხრდლუნა“, მისი შმაგი და მომწუსველი ხაზ დღესაც არ ასვენებს მის სერნასა და შერას. იგი მთლიანად ეუფლება მკითხველის ცნობიერებას, ერთგვარად თრგუნავს მას კიდევაც იქამდე, რომ მის შეგნებაში თვით სახელდება „პიტიაზში“ ძალაუნებურად, ქვეცნობიერად სჯულისა და ქვეყნის გაჰყიდვის ებითებად განზოგადდება. ამდენად, ფარსქენის მხატვრული ხაზე ქმნის ერთგვარ ფსიქოლოგიურ ბარიერს, რომელიც, სანამ მიღებული ემოციებისაგან არ განვტვრთობით, აძნელებს მის წინამორბედ თუ მომდევნო პიტიაზთა სიკეთეზე, სათნოებაზე, ქვეყნის სიყვარულზე მსჯელობას.

პიტიაზის ინსტიტუტის გენეზისსა და ხელისუფლების რაობის გარკვევისას ზემოხსენებული ემოციებისაგან თავდაღწევის აუცილებლობა კარგად აქვს ნაგრძნობი და თანამედროვე ქართველ ისტორიკოსთა ერთ ნაწილს. მაგ-

რამ... აჯობებს, მსჯელობა თავიდან დაეწყო... როგორც ითქვა მითითებენ, რომ „პიტიაზში“, ვითარცა დღესიკური ერთეული აგრეთვე, როგორც სამხედრო ტერმინი, არანული სამყაროდან მომდინარეობს. მაგრამ ეს წინამძღვარი, ალბათ, გამოუსადეგარია ისეთი რადიკალური დასკვნის გამოსატანად, რომელიც პიტიაზის ინსტიტუტის გენეალოგიურად და მმართველობის ხასიათითაც უშუალოდ სპარსულ სამყაროს უკავშირებს. ამ აზრს ადასტურებს ქველი მსოფლიოს ხალხების, მათ შორის განსაკუთრებით ქართლის ერის, ისტორიის გამოცდილება. თითქმის მთელი შუა საუკუნეების მანძილზე ქართულ ენასა და ყოფაში მკვიდრდებოდა უამრავი უცხოური სამხედრო ტერმინი, მაგრამ მეტწილ შემთხვევაში ამ ტიტულების მატარებელნი გენეალოგიურად და „პოლიტიკური ვინაობითაც“ ქართველები იყვნენ. პარობლემის კვლევისას ამ ფაქტის გაუთვალისწინებლობა თეორიულად და კონკრეტულ-ისტორიული თვალსაზრისითაც მიზანშეუწონელი იქნებოდა. ასევე, ალბათ, მიზანშეუწონელია სპარსელი ჭამს ზუარ ბორზარდის მაგალითის განზოგადება და მასზე დაყრდნობით ქართლის პიტიაზის ინსტიტუტის გენეალოგიისა და „პოლიტიკური ვინაობის“ გაუცხოება. სწორად შენიშნა გ. გრიგოლიამ: პიტიაზის უცხოური წარმოშობისა და სპარსთა მხატვრების დასამტკიცებლად ვერ გამოდგება სპარსელი ჭამს ზუარ ბორზარდის ვინაობა და საქმიანობა, ვინაიდან იგი ტიპურა სპარსელი დამპყრობია და ფუნქციონალურად ქართველ პიტიაზებთან არაფერი აქვსო ხანთო („მნათობი“, 1955, № 3, გვ. 167).

ასეთ შემთხვევაში ბუნებრივად დგახმის კითხვა: თუ ქართლის პიტიაზებსა და პიტიაზში ჭამს ზუარ ბორზარდს შორის არაფერი იყო საერთო, მაშინ რამ გამოიწვია სპარსეთის შამის მოხელის ყოფნა ქართლში ქვეყნის განმგებლობა და მხედართმთავრის ხანდელთა, ვფიქრობთ, ამ კითხვაზე სწორი პასუხი გაცევა ვეოლაქმ. მისი აზრით, ჭამს ზუარ ბორზარდის საქმიანობა ქართლში განსხვავებული უნდა იქნეს მაშინდელი აღმოსავლეთის ისტორიულ-პოლიტიკური ვითარების კონტექსტში. მკვლევარი ყურადღებას აქცევს იმ ფაქტს, რომ ქართლში გაბატონებულ სპარსეთს დიდი საფრთხე ელოდა ჩრდილოეთ კავკასიიდან, კერძოდ დარაილის კარიდან. ამ საფრთხეს მშინდა თურქულენოვანი მოდგმის ხალხი — ჰუნთურქები. სპარსეთის შამმა საგანგებო მისიით გამოაგზავნა თავისი ერთგული მოხელე ჭამს ზუარ ბორზარდი და მის ნებას დაუქვემდებარა ქართლი, სომხითი, სივნიეთი და გუასპურაგანი. ირანელი პიტიაზში გახდა დასახლებული ქვეყნებქს განმგებელი (ეს ქვეყნები „მისხა ხარკსა შედგა“) და მხედართმთავარი. „ერთი

მოსილის ხელში ასეთი დიდი ძალების თავ-
მოყრა იმხანად (კუნ-თურქთაგან) ღარილის
ქარის დაცვა-ჩაქცევის განსაკუთრებული სა-
ჭიროებით უნდა ყოფილყო ნაპარნახევი. ეტ-
ყობა, ქართლში უშუალოდ სასანიანთა მმარ-
თველობის მისია ქრამ ხუარ ბორზარდის საქ-
მიანობით ამოიწურა, რადგანაც მის შემდეგ აქ
„ცალკე ირანელი მოხელე არ ჩანს“ (მაცნე,
ისტორიის... სერა, 1982, № 4, გვ. 106).

ვფიქრობ, შესაძლებელია წემოდასახელე-
ბული მოსაზრებების შემდგომი დასაბუთებაც
იმავე „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ ჩვენების სა-
ფუძველზე. ალბათ, ყურადღება უნდა მიექცეს
იმ ფაქტს, რომ ამ თხზულების ავტორს არა
აქვს ნათქვამი, ქრამ ხუარ ბორზარდ სპარსე-
თის შამხა ქართლს პიტიახშიდ დანიშნა, ან,
თუ გენებავთ, ქართლის პიტიახშიდ გამო-
გვანა. აქ მხოლოდ ისაა აღნიშნული, რომ
ქართლში „მოვიდაო ქრამ ხუარ ბორზარდ
სპარსთა მეფისა პიტიახში“. ასეთ შემთხვევაში
არა გვაქვს რეალური საფუძველი, უყუყუ-
ნოთ ვალიართო, რომ ბორზარდ დანიშნაო
ქართლის პიტიახშიდ. კონტექსტით უფრო სა-
ვარაუდებელია, რომ ქრამ ხუარ ბორზარდ აღ-
რევე, ქართლში მოსვლამდე, ფლობდა ამ ტი-
ტულს — ადრევე იყო „სპარსთა მეფისა პი-
ტიახში“ და არა მინცდამინც ქართლის, ან
საზოგადოდ თხზულებაში დასახლებულთ რე-
გიონის, პიტიახში. შეიძლება ვივარაუდოთ,
რომ იგი არც იქ იმდენი გამხდარა ქართლის პი-
ტიახშიდ ამ სიტყვის ნამდვილი მნიშვნელობით.
ალბათ, ამითაცაა განსაზღვრული ის ფაქტი,
რომ ამ მოხელეს ქართლის პიტიახშიმხაგან
სრულად განსხვავებული ფუნქცია აქვს. რა-
ვჯერ ჩანს, თავის დროზე ქართულ მეც-
ნიერებაში აქაც ფსქოლოგიურმა ფაქტორმა
იჩინა თავი: ქრამ ხუარ ბორზარდ სპარსთა მე-
ფის პიტიახშია, ამიერკავკასიაში შემოგვანნი-
ლი; ქართლს ჰყავდა პიტიახშიდ სპარსთა ბა-
ტონობის ფაშს, შამსადამე, ისინი თავიანთი
თანამდებობითა და საქმიანობითაც სპარსეთის
მოხელეები უნდა ყოფილიყვნენო. სწამდვლიე-
ში ეს იყო „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ თუ სხვა
პირველწყაროთა ჩვენების რამდენადმე ლა-
ლი, თავისუფალი ინტერპრეტაცია, რომელიც
არასწორ თვალსაზრისს ამკვიდრებდა ადრე
შუა საუკუნეებდს ქართლის შიდასახელმწიფო-
ებრივი წყობილების ერთ თითქმის ყველაზე
არსებით, ყველაზე მნიშვნელოვან პრობლემა-
ზე. ეს შეიძლება მოგვანებოთ გასწორდა, თუმ-
ცა, კაცმა რომ თქვას, მას საფუძველი გამოე-
ცალა ჯერ კიდევ ჩვენი საუკუნის 40-იან
წლებში, მცხეთის არქეოლოგიური გათხრების
დროს. არქეოლოგიურმა აღმოჩენებმა ქართველ
მეცნიერებს იშვიათად მასალა მისცა
ქართლში პიტიახშის ინსტიტუტის მანამდე
მიღებული ქრონოლოგიის გადასასინჯად და,
სხვათაშორის, აქედან გამოდინარე, მისი გე-

ნეზისის დასაზუსტებლად. „თუ მანამდე თუ-
რობდნენ, რომ პიტიახში IV ს. მეორე ნა-
ხევრიდან ჩნდებოდა მხოლოდ ქართლში და
ისდენი ირანის ქართლის მოხელეებს წარმოად-
გენდნენ, არქეოლოგიური ემის შედეგად
აღმოჩნდა, რომ უკვე I-III საუკუნეების იბე-
რიაში საქმოდ მრავლად ყოფილან ადგი-
ლობრივი, იბერიის მეფის პიტიახშიბი“ (ა. ბო-
გვერდი). ამდენად, უყუყუანოდ შეიძლება
ვთქვათ, რომ „ქართლის პიტიახშიბა აღმოც-
ნებულა ადგილობრივი ნიადაგზე და წარმოშო-
ბით უცხო ინსტიტუტის არ ყოფილა“ (ლ. ჯა-
ნაშია). ირანული ინსტიტუტის არ იყო იგი თა-
ვისი „პოლიტიკური ვინაობითაც“, თავისი
„სახელისუფლო მმართველობითაც“. ამ თვალ-
საზრისის საწინააღმდეგოდ ვერ გამოდგება
ვარსკენ პიტიახშის მოლატური პოლიტიკური
მოღვაწეობა. „ამ რენეგატის ნაბეჭი კერძო
შემთხვევის შთაბეჭდილებებს სტოვებს ქვემო
ქართლის პიტიახშიბა სავარაუდოდან“ (ა. ბო-
გვერდი). ეს არცაა გასაკვირი; ამგვარი ლაღ-
ტი საქართველოს ისტორიაში უამრავი იცის
თვით ქართველ მეფეთა მხრედაც კი, მაგრამ
არავის არ მოსვლია აზრად, რომ ამის გამო
მათი „პოლიტიკური ვინაობა“, ქართველი მეფის
ინსტიტუტის, უცხოურად გამოეცხადებინა. ამ
აზრით ვარსკენ ქართლის პიტიახშის საქციე-
ლი ვერ მოაწვევებს მისი „პოლიტიკური ვი-
ნაობის“, [თვით ქართლის პიტიახშის ინსტი-
ტუტის, უცხოურ (ამ შემთხვევაში — სპარსულ)]
წარმომადგენლის.

ამ ფაქტის გათვალისწინებაა საჭირო, როცა
ვარსკენის მამის, V საუკუნის შუა ხანების
ქართლის პიტიახშის — არშუშის პიროვნებას,
მის ღვაწლს ვახსიათებთ. სამწუხაროდ, ამჟ
საქიროება მოხსნილია დასახლებულ ნაშრომ-
ში, რის გამოც ფერმკრთალდება, კნინდება კი-
დეც დიდი სახელმწიფო მოღვაწის არშუშა
პიტიახშის სახე.

ალბათ, აქედან — ქართლის პიტიახშიბა ინს-
ტიტუტის გენეზისისა და მისი სახელისუფლო
მმართველობის ხასიათის გაუთვალისწინებლო-
ბედან — გამოდინარე მკვლევარი არშუშა პი-
ტიახშისა და მის თანამდგომთა შესახებ არსე-
ბული სომხური წყაროების ცალმხრივი ინტერ-
პრეტაციას სთავაზობს მკითხველს. შევიხსენოთ:
მას მოაქვს ლაზარ ფარპეცის ცნობა იმის შე-
სახებ, რომ ცურტავის მფლობელი არშუშა
პიტიახში (ვარსკენდს მამა) ითვლებოდა „უკვიან
და გამოჩენილ (გამომჩრეველ — ბ. კ.) კა-
ცად“, თუმცაო, — აგრძელებს მკვლევარი, —
„მისი საქმიანობა რატომღაც მასს არ ადას-
ტურებს“. დაისმის კითხვა: რატომ? პასუხი
ასეთია: არშუშამ უკვანო საქციელი ჩაიდინა,
როცა მიძღო მაზდეანობა და სხვებიც დათანხ-
მა ამაზე, დარჩა სპარსეთში და გახდა შამის
ერთგვლი.

ასეა ვითომ? ამ კითხვაზე პასუხის გაცემად

საჭიროა ერთხელ კიდევ გადავხედოთ სომხურ პირველწყაროებს და არშუშას შესახებ მათში დაცული ცნობები განვიხილოთ ეპოქის პოლიტიკურ-საარწმუნოებრივი კონტექსტში, რადგანაც არშუშას პიროვნება შესაცნობია მხოლოდ და მხოლოდ ამგვარ კონტექსტში და არა მისგან იზოლირებულად, განცალკევებით, ფრაგმენტულად.

არშუშა პიტახშის შესახებ ცნობები მოგონება კორიუნს, ლაზარ ფარბეცს, მოსე ხორენელს და სხვ.

აქედან პირველი ორი ავტორი V ს. მოღვაწეა, კორიუნი ალბათ არშუშას თანამოსაყვე, ლაზარი — უმცროსი თანამედროვე. ორივენი V ს. სომხეთისა და ქართლის სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკურ სიტუაციაში, აგრეთვე ალმოსავლელი დამპყრობთა სარწმუნოებრივ-პოლიტიკური აგრესიის არსში ღრმად ჩაბედული პიროვნებანი არიან. მეტის თქმაც შეიძლება; ლაზარ ფარბეცი არშუშა ქართლის პიტახშის (ვარსკენის მამის) სასახლესთან დიდად დაახლოებული პირი იყო. თავისი ქვეყნის ცნობებულობის უამს იგი აქ აღიზარდა, სწორედ არშუშას ოჯახმა მიიგება მას დიდი სათნოება, სიყვითე და სიყვარული, რის გამოც გამოჩენილი მადლიერების გრძნობა სიცოცხლის დასასრულამდე დაჰყვა დიდ სომეხ მოღვაწეს. ყოველივე ზემოაღნიშნულის გამო უნდა ითქვას, რომ ორივე ისტორიკოსი სანდოა, აღწერილი ფაქტებისა და მოვლენების თანამედროვე და მისი წედმიწევნით მცოდნე.

ახლა ვნახოთ, რას ამბობენ ისინი არშუშა ქართლის პიტახშის შესახებ. კორიუნი მიუთითებს, რომ არშუშა იყო სათნო, „პატიოსანი და ღვთისმოყვარი“, აღნიშნავს მის სრულიად განსაკუთრებულ წადიერებას ქრისტიანული სარწმუნოების განმტკიცებისათვის, აღწერს მის მედგარ ბრძოლას მწვალებლობის წინააღმდეგ. იგი ამ საქმეში დახმარებისათვის მიმართავდა მეზობელი ზალხების წარჩინებულ ქრისტიანებსაც, როგორიც იყო, მაგალითად, მეცროპ მაშტოცის კორიუნი ამბობს, რომ მაშტოცის ორჯერ გახლდათ ქართლში. მეორედ მოსვლისას „კაცმა პატიოსანმა და ღვთისმოყვარემ, რომელსაც ერქვა არშუშა, ჩააბარა მას თავი თვისი მთელი თავისი გავარით (ქვეყნით) და მისი ყველგან გავრცელებული მოძღვრება რაიმე დაკლებას (კრემ) ვაანდოდა, ვიდრე ყველა სხვა გავარში“ (ლ. ჯანაშია, „შუშანიის წამება“. ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი გამოკვლევა, I, თბ., 1980, გვ. 6). სწორედ აქ, ქართლში, მაშტოცის მეორედ მოსვლის აღწერამდე, კორიუნს მოთხრობილი აქვს მისი ბრძოლის შესახებ ბოროტობითი წინააღმდეგ, ამასთან დაკავშირებით სწორად შენიშნა ლ. ჯანაშიამ: „საფიქრებელია, რომ

მაშტოცის ქართლშიც იმავე მიზნით (წაღობა) ბასთან ბრძოლა და ქრისტიანობის ქაღალდი იყო მოსული“ (იქვე, გვ. 52-58). მაშტოცის ნულის დამადასტურებლად შეიჩინა მისი სორენელის მითითება, რომ „გუგარელთა ბღმშმა „არშუშამ“ თავისი სამფლობელოში — „ტაშირელთა გავარში (ქვეყანაში) [მაშტოცი] მიიწვია მწვალებლობასთან საბრძოლველად“ (იქვე, გვ. 58, 78-74).

კვლევის ამ ეტაპზე შეიძლება დავასკვნათ: კორიუნისა და მოსე ხორენელის პაგოგრაფიული-ისტორიოგრაფიული თხზულებებიდან ჩანს, რომ, წინააღმდეგ ქართველი მკვლევარის განცხადებისა, არშუშა ქართლის პიტახშის არათუ უგვანო საქციელი არ ჩაუდენია რელიგიის სფეროში, არამედ პირიქით, — იგი ყოფილა კაცის სათნო, პატიოსანი და, განსაკუთრებით, ღვთისმოყვარი, ქრისტიანობის მგზნებარი და მცველი, დაუძინებელი მტერი ყოველგვარი მწვალებლობისა და წარმართობისა.

არშუშას პიროვნების, მისი ღვაწლის შესახებ ყველაზე სრულ ცნობას გვაწვდის ლაზარ ფარბეცი თავის „სომხეთის ისტორიაში“. იგი ამბობს: ჰაზარბეტმა შიპრენერსსმა თავისი მბრძანებელი შამი იაყერტი დაარწმუნა დამპყრობილი სომხების „დაღუპულ სულთა მოპოვების“, ანუ მათი გამაზღვანების, აუცილებლობაში. შამმა დაუყვანებელი მისწერა წერილი ამის შესახებ თავის ქვემოვლად სომეხ „გვაგებს“ (დიდებულებს). ავაგნი შეიკრბენენ, ითაბიერეს და უარი შეუთვალეს. იაყერტმა მოაწყო სომეხთა წერილის საჩარო განხილვა: რისხვა მისი დაუტევნელ იყო პარსა წედა ქვეყნისას. სომეხთა უარით გამძვინარებულმა იაყერტმა უფრო მეტი მოინდომა, ვიდრე აქამდე სურდა — თვალი დაადგა მეზობელ ქართლსა და ალბანეთსაც, ბრძანა, მეცხელად მიეწერათ წერილი სამივე ქვეყნის „ტანუტერებისა და უხუცესი სეპუშისათვის“, რომ ისრნი „საჩქაროდ და დაუბრკოლებლად“ მისულებიყვნენ მის კარზე, „ხოლო ვინც დაიწარმა და დაიგვიანეს, ყოველგვარი პატიების გარეშე სცედილით დაისჯებოდა“, — იყო მუქარა შამისა (ლ. ჯანაშია, ლაზარ ფარბეცის ცნობები საქართველოს შესახებ, გვ. 216). ახლა შედრკნენ სომეხნი. ეს ბუნებრივად იყო, რადგან მჭვინვარი მბრძანებელი შეუსვენებლად მიმართ არავითარ გამონაკლისს არ უშვებდა — უკლებლივ ყველას დასჯით ემუქრებოდა უბრალო დაგვიანებებს შემთხვევაშიც კი და ამ მუქარის აღსრულებაში — ეს სომეხებმა ძალიან კარგად იცოდნენ — მას ზღოს ვერავინ შეუშლიდა. გაიმართა სამთა — ქართველების, სომეხებისა და ალბანელების — თათბარი. მოთათბირებმა გაითვალისწინეს მოახლოებული სა-

შეზღუდვის სიძიმე და წასვლა ამჟამინეს, ამასთანავე წინააღმდეგობად ცნეს შაბას კარზე ჩასვლის შემდეგაც ქრისტეს მცნებაზე დარჩენა (იქვე, გვ. 216-217).

თათბირის მოწოდებითა შორის იყვნენ „ქართველთა ქვეყნიდან ბედში აშუშა და იმ ქვეყნის სხვა ტანუტერები“ (იქვე, გვ. 218).

შაბა დაუფრთხილავს დაიწყო სამი ქვეყნის ღიებულთა დაკითხვა, უწინარესად სომეხი ღიებულთა, ბოლოს დაატანა: „ხოლო თუ რასმე სხვანაირად ფიქრობთ და ნამდვილად ჭიუტად დაიფინებთ იმ აზრს და მცდარ რაჟულს, რომლითაც აქამდის ცხოვრობთ სომეხნი, ქართველნი და ალბანნი... ცოლ-შვილითა და გვარითურთ დაგლუპავით“ (იქვე, გვ. 220). ეს უკვე მეთისმეტი იყო. ადრე შაბის მუჟარა მიემართებოდა უშუალოდ სომხის ავაგებს, ახლა კი არათუ ავაგებს არ დაესტრება, არც მათი ცოლ-შვილისა და მთელი გვარეულობის ამოწვევტას, არამედ, მისივე ბრძანებით, იგივე უნდა გარდახდებოდათ ქართველ და ალბანელ ღიებულებს, მათ ცოლ-შვილსა და გვარეულობას საერთოდ. ცხადია, აღნიშნულ იმ გარემოება გარდაუვალი კატასტროფის წინააღმდეგ აუტანებდა სამქვეყანას, სამი მეზობელ ხალხს. ჩანს, ღიებულთა ღიებმა ნაწილმა მაშინათვე თვალწინ გაისივრებოდა რეალურად მოსალოდნელი ეროვნულად საშიშროება და ცოტახნით გაჩუმდა, გაირინდა (იქვე, გვ. 220). ეს იყო სიკვდილის წინა გარდებ. სიჩუმე ვარდან მამიკონიანს დაარღვია. მან თქვა: ჩვენ აქამდე ერთგულად გმორჩილობდით, გემსახურებოდით, რაც კარგად უწყით თქვენ, იაჰერტ, ყველას უფალო, და აგრეთვე ყველა არილმა. ჩემდათვად „მე განმეზარა ახავეს ამერიიდან და შემდეგ მშით თუ შემეძლება, თავი ჩემი გავემარავლო (თქვენს მსახურებაზე). ამაზე მეთი ძალა და გულმოდგინება (გამოვიჩინო), საცხოვრებელი და მიკნება, რომელიც ერთთავად ჩემს ხელშია, თქვენად ვაჭიო,... მაგრამ რაჟული, რომელიც ბავშვობიდანვე ღმრთისაგან მისწავლია, მივატოვო და კაცის შიშით გამოვიცვალო, — შეუძლებელია“ (იქვე, გვ. 221). პირდაპირ უნდა იქნას: ესაა სიტყვა გაყვრებული მორწმუნისა, რომელსაც ქრისტეს მცნებაზე დარჩენა, რეალური სიტუაციის გაუთვალისწინებლად, თვითმონად უქცევია, რასაც შეიძლება მოჰყოლოდა უდიდესი ეროვნული უბედურება. ამ შემთხვევაში მას ვერ აღმოაჩნდა ის სიბრძნე, რაც მოგვიანებით, XIX სუკუნეში, ერთმა უბირმა ქართველმა ღიებულმა ილიამ დიდ ილიას აუწყა: „მკუთხანს ვუკაცობაი ეგე არნ: სად ღონი ვერ ღონობს,

იქაიდ ხერხს ემუდგნის“, ხოლო ჩვენს დროში, საქართველოს ისტორიის გამოცდილებაზე დაყრდნობით, კონსტანტინე გამსახურდიას ბრძანა: „დიდლომატია ყოველ დროში მოთხოვდა არა შუბლით კლდესთან შეხებებას, არამედ გონიერულ მანვერებებს... მე ახლა ვხედავ, თუ როგორ ჰქვანია ყოფილან ის პოლიტიკური მოღვაწენი ჩვენი წარსულის, მუსულმან მეზობლებთან დაწვევას რომ მოითხოვდნენ, რათა ქრისტეს ჭვარის გამო ბრძოლაში არ გაეწვევით ხალხი“. სამწუხაროდ, კონკრეტულ უმძიმეს პოლიტიკურ სიტუაციაში, ვიმეორებთ, — კონკრეტულ უმძიმეს პოლიტიკურ სიტუაციაშიც, ეს თვისება ვერ აღმოაჩნდა სომეხთა დიდ მხედართმთავარს ვარდან მამიკონიანს; მან დიდილომატიურ „გონიერულ მანვერებებს“ არჩია „შუბლით კლდესთან შეხებება“, ჭვარცმულის რწმუნის შენარჩუნებას წილ სომხების, საერთოდ მთელი კავკასიის, მოსისხლე მტერს იაჰერტს აღუთქვა ქვეშევრდომული „სამსახურის გამრავლება“, კიდევ უფრო მეტი ყმური „გულმოდგინების“ გამოჩენა, ჭკრეთვე ფეშაშად შესთავაზა მთელი თავისი უძრავ-მოძრავი ქოლხა.

ის, რაც ძნელბედობის უამს ვარდან მამიკონიანს ვერ გამოავლინა, საბედნიეროდ, საბოლოო ქვეყნის ღიებულებს აღმოაჩნდათ, მათ შორის უწინარესად არსუშა ქართლის პიტიახს. კერძოდ, ვარდანის სიტყვებმა განარისხა ირანის მბრძანებელი და იგი შეიძლება თავისი დანაშაულის აღსრულებასაც იქვე დაუყვანებლივ შეესდგომოდა, მაგრამ სამი ქვეყნის ღიებულებმა აუხსნეს გამძვინვარებულ ღიებულთაგანს, რომ ვარდანმა „დიდ საკითხი“, სიტყვა მიაგო „ჩაქრებით და განხილვის გარეშე“ (იქვე, გვ. 222), ითხოვეს მოთათბირების უფლება, შეგროვდნენ ერთ ადგილას და მცირე ხანში „ბევრი იფიქრეს“ და იმსჯელეს და იმ დასკვნამდე მივიდნენ, რომ „დადარჩენის არავითარი სხვა ღონე არ გააჩნდათ იმ მახისაგან თავდასახსნელად“, რომელიც დაუგო „ბოროტმა მონადირე სატანამ“ და რომელ-მეც „გააბა ისინი“, თუ არა მოჩვენებით, ფორმალურად მბრძანებლის ნების აღსრულება — დროებით გარეგნულად მივიღოთ მანდებანობა, შემდეგ წავიდეთო ჩვენს ქვეყნებში და იქ ვიცხოვროთო „ქრისტეს ჭეშმარიტი სარწმუნოების მსახურებით“ (იქვე, გვ. 223). ღიებულებმა სავანგოებზე იმსჯელეს სულის ძნელბედობაზე სხანაზეც, ე. ი. იმ პრპოდმასზე, რაც ასე აწუხებდა ვარდან მამიკონიანს. მათ, როგორც ღრმადმორწმუნე ქრისტიანებს, ვარდანზე ნაკლებ არ ესმოდათ საკუთარი სულის ხსნაზე ზრუნვის საჭიროება საზოგადოდ, მაგრამ მოციმუღ სიტუაციაში ამგვარი ზრუნვა მოუთქვებოდა ცოლად, „საუკუნო დაღუპვის მიზეზად“ მიიჩნიეს და სავსებთ კანონო-

მიერადაც. მათ თქვეს: მსგავსად ვარდან მამიკონიანისა, „თუკი ჩვენ სულთა ხსნაზე ვიფიქრებთ და წინააღმდეგობას გავუწევთ ამ მბრძანებლის უსამართლო ბრძანებებს, საუკუნო და დღუპვის მიზეზად შევიქნებით უამრავ კაცთა და ქალთა, მოხუცთა და ყრმათა, რომელთაც აქ გადასასახლებენ და სრულად დაუშვნიებენ ურჩულეობათა მსახურებზე და ნათესავთა ნათესავად“ (იქვე, გვ. 224). რასაკვირველია, პიროვნული სულის ხსნა ოდნავადაც ვერ გაუტოლდება ამ უდიდეს სახელმწიფოებრივ, უფრო სწორად — სახელმწიფოთაშორის ტრაგედიას. არაბთა ბატონობის უამს დიდი სამომავლო მიწმსაღვთის გრივალ ხანძრის საზრისი მოქმედების შესახებ ჩ. სირამის სიტყვების (თურქ. „პარათული ნინა და ლიტერატურა სკოლაში“, 1988, № 3, გვ. 80) პერიფრაზს თუ მივმართავთ, უნდა ვთქვათ: იმ კონკრეტულ სიტუაციაში ირანის ბრძანებელთან უშუალო დაპირისპირება უპერსპექტივო იყო. ირანის ძალმომერება მრავალ ქვეყანას მოედო, მათ შორის განსაკუთრებით ამქრეკავკასიას. აქ სპარსთა ძალმომერება ისე აღწევდა იყო, რომ იმუამად, იმ მომენტში, მათ წინააღმდეგ ბრძოლის მოწოდება ეროვნულ ლაღატს ნიშნავდა. ოღონდ ეს როდი გულისხმობდა სპარსელებისადმი სამუდამო შორილების შეგუებას. ძველთაძველად სწავლებით, არის უამი ბრძოლისა, უამი უკანდახევისა... და უამი პრინციპთა შინაგანი შენარჩუნებისა, არდავიწყებისა „მამულია ჩვეულებისაგერ სლვისა“.

სამი ქვეყნის დიდებულებმა მთელი სიგრძე-სიგანით გონივრულად განვიტრეს, რომ დაუდგათ უამი უკანდახევისა, „დიდი სამომავლო მიწისათვის“, პრინციპთა შინაგანი შენარჩუნებისა ისე, რომ ეს მტრისთვის შეუმჩნეველი დარჩენილიყო.

არშუშას სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ იგი ამ „ცალკეულ შემთხვევაში“ ჩინებულად გაერკვა.

ამიტომაც სამი მეზობელი ქვეყნის მესვეურებმა ძნტენსიურად სცადეს მისი გადარწმუნება. „ისინი ვარდანს არწმუნებდნენ: „თუ შენ გაიზარებ ჩვენს ამ განზრახვას და შეძლებ დროებით დააქერო შენი გული, ვიცით, რომ მრავალ წყალობას შევნიშნევით, ხოლო სამივე ქვეყნის ერთიანი ეკლესია აოხრებას არ მიეცემა და არც ტყვედ წაიყვანენ ამ ქვეყნების ყველა მცხოვრებს. რადგან წმინდა სარწმუნოება კი არ დაიძვრის თავის საფუძვლიდან, არამედ მხოლოდ დროებით შეირხება და მაშინვე მტკიცედ დადგება და გამყარდება... ეს ნამდვილად ასე იქნება, უკეთურ შეძლებ ჩვენს გამო დროებით დასწეულად“ (იქვე, გვ. 224). ვარდანმა არ იცნა „დროებით დასწეულებს“, პირიქით, განაცხადა: „ღმერთმა დამი-

ფაროს, რომ ცოლის, შვილისა და გვარის გაჭირვებაზე ვიფიქრო“ და არა საკუთარი სულის ხსნაზეო (იქვე, გვ. 225).

ეს მენტისმეტი იყო. ამიტომაც დიდ საგონებელში ჩავარდნილმა დიდებულებმა „საფრთხის საჭიროების გამო ვედრების სხვა ხერხები მოძებნეს“ (იქვე, გვ. 226). აქ ერთ-ერთი და ყველაზე გადაწყვეტი როლი შეასრულა არშუშა ქართლის პიტიახშმა. იგი „ყველას დაბეჯითებით და დაუცხრომლად აჩქარებდა“ გონიერი გადაწყვეტის მისაღებად და განსაკუთრებით ვარდანზე ზემოქმედების მოსახდენად, „არც თვითონ იხედა უკან მასთან ამაზე საუბრისაგან, განუწყვეტლად სთხოვდა და ხშირად ახედებდა ამ საქმეში, თუ შენ არ დაგვეთანხმები, სამივე ქვეყანა დაიღუპება“ (იქვე, გვ. 227). ვარდანს დაუწყეს დამოძღვრა კონკრეტული სიტუაციისთვის შესაფერისი ბიბლიური სენტენციებით, პირდაპირ მოახსენეს: „სიმათილის რწმენაში შენ ხომ უფრო დიდი და აღმტებული არა ხარ, ვიდრე ქრისტეს წმინდა მოციქული პავლე, ხოლო სომხეთის, ქართლისა და ალბანეთის ხალხები უფრო მტია და სათნო, ვიდრე ჯვარზე მცემლი ურიებიო“. ამ ეტაპზე საკუთარი სულის ხსნას ამჯობინეო „ქვეყნის (ქვეყნების) ხსნა“ (იქვე, გვ. 228-29). ბოლოს და ბოლოს ვარდანმა ძლივს „თავს იდვა დროებით გარეგნულად დაჭრილიყო სამივე ქვეყნისა და მათი კაცთა და ქალთა სიმრავლისათვის“ (იქვე, გვ. 299). ეს მოხერხდა უწინარესად არშუშა ქართლის პიტიახშის სიბრძნის, გონებაგამჭირაობის, აქტიური მოქმედების წყალობით. ჩანს, ამას კარგად მიხვდა იაკერტისა და ამიტომ სამივე ქვეყნის დიდებულები დააბრუნა სამშობლოში, მხოლოდ სინედიტის იშხანის ვასაკის ორ ვაჟთან ერთად არშუშაშიველად დატოვა, „რადგან მომავალში ხედავდა საქმეთა გაურკვევლობას, ეჭვობდა და ფრთხილობდა“ (იქვე, გვ. 284). ეს ფაქტი კარგად აშხელს არშუშას ღვაწლად მოლიტეკურ-სახელმწიფოებრივ მნიშვნელობას, ამასთანავე და ამითაც, ამ ეტაპზეც კი დიდების შარავანდედით მოსავს მის პიროვნებას.

არშუშასა და მის თანამზრახველთა ღვაწლმა მთელი გამოიღო უდიდესი ისტორიული შედეგი: მოჩვენებით გათადიანებული ვარდანმა მიმოიწიანა, და ამით უფრო სიკვდილს გადარჩენილი, მშვიდობით დაუბრუნდა თავის სამშობლოს, დროებითი უკანდახევის შემდეგ მას დაუდგა უამი შეტვისა. არც დაუყოვნებია (შეიძლება იჩქარა კიდეც) — ააჯანყა სომეხი ნახარბრები და, ნარაირის ვილეუ გმირულად დაცემული, ზვარაკად შეიწირა მშობლიური ქვეყნის თავისუფლებისათვის ბრძოლას. ამ ბრძოლაში ქართლს არ მიუღია მონაწილეობა, ალბათ, იმიტომ, რომ იმუამადც არშუშა

პიტიახში ჭირ კიდევ პოლიტიკურ მძევლად
ჰყავდა სპარსეთის მბრძანებელს. მაგრამ მოძ-
მე სომხეთის ეროვნულ-გამათავისუფლებელ
ბრძოლაში არშუშას ღვაწლის წარმოსაჩენად
საქმარისა ითქვას, რომ ნარბაჩის ველ-
ზე იაზურ ტრის პოლიტიკური
მძევლის სულიც ტრაილდება: აქ
გაიღო მსხვერპლად ვარდან მამი-
კონიანმა ბუნებისაგან ერთხელ
ნაბოძები სიცოცხლი, რომლის
საზრიანი დახარჯვის სიბრძნეს
სხვებთან ერთად, და სხვებზე
უწინარეს, სწორედ არშუშა ქართ-
ლის პიტიახშია აზიარა იგი. თუ
არა ამ სიბრძნის შეცნობა, შეიძ-
ლებოდა უდროოდ დასრულებუ-
ლიყო დიდი მხედართმთავრის
სიცოცხლე, ყველაზე საუკეთესო
შემთხვევაში მხოლოდ წმინდანის
გვირგვინი დაეღვა თავზე, თანაც
სამი ქვეყნის ტრაგედიის საწლ-
ურად.

სომხები ისტორიკოსი არშუშას ღვაწლის წარ-
მორჩენს ამით არ იფარგლებს. იგი ვარდან
მამიკონიანის მეთაურობით სომხების აჭა-
ყების დამარცხების შემდეგაც, და უფრო სწო-
რედ მის შემდეგ, გაულწრფელად გვიყვება არ-
შუშა ქართლის პიტიახში საოცარ ადამიანურ
კეთილშობილებაზე, მაღალგონიერებაზე, პო-
ლიტიკურ გამჭრიახობაზე, რომელიც მან მოძ-
მე სომხის ხალხის შეილებიან მწილბედობის
უამს გამოავლინა და რითაც ერთ-ერთი ყვე-
ლაზე ნათელი ფურცელი ჩაწერა ორი ხალ-
ხის სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკურ თუ პი-
რადლადამიანურ ურთიერთობათა ისტორიაში.
მის საზრიან, ზნირად თავგანწირვის მიჯნა-
დღე მისულ ქმედებაზე ისე უშუალოდ, ამა-
ღელვებლად გვიყვება სომხები, ისტორიკოსი,
რომ, ათას ზუთასი წლის შემდეგაც, თანამედ-
როვე მკითხველს ურუანტელი დაუვლის, თუკი
მას ისტორიული ადლო არ ღალატობს.

ღაზარ ფარქეცი ამბობს: ნარბაჩის ველზე
ვარდან მამიკონიანთან ერთად დეაცაო მისი
მეა მამიაკი, „ამ გვარის სხვა წევრებიც“, აგ-
რეთვე ბევრი სომხის ნაზარაი. დარწმუნე უმ-
კაცრები რეპრესიები. შაჰის ბრძანებით, ამო-
ხოცეს სომხები ეპისკოპოსები და მღვდლები,
დიდებულები. ცხადია, ირანის მბრძანებლის
მრისხანება დაუტყველო იყო განსაკუთრე-
ბით მამიკონიანა მოღვაწის, უწინარესად კი ვარ-
დანის ოჯახის წევრების მიმართ. მამიაკის „ძა-
ლიან ჩვილი ვაჟები“ — ვაჰანი, ვასაკი და არ-
ტაშესი, „როგორც სიკვდილით დასასჯელთა
შვილები“, წაიყვანეს სამეფო კარზე, „რათა
იქ მოეკლათ“ (იქვე, გვ. 240). მამიკონიანთა
ჩილაგს სრული „მოსპოვლის“ საშინაოება
კლდე რეალურად დაემუქრა იმ განსხვავებით,
რომ ამჟერად უფრო ღენსაზარი ფაქტი მხო-

დებოდა — აწამებდნენ „ჩვილ“ ბავშვებს.
ჩვილი მამიკონიანების დასა უშუალოდ მამიკონი-
ანების ნებას ექვემდებარებოდა. ამდენ-
ნად, მათი გამოსაჩენიდა უცხოელთა სიკვ-
დილის საფრთხეს უქმნიდა ნებისმიერ პო-
ლიტიკურს. ამიტომაც სასიკვდილოდ
განწირულ სომხს ურთიერ თვის-
ტომთაგან რეალურად ვერავინ
თანაუდგა. მხოლოდ ერთადერთმა
პიროვნებამ პირდაპირ თვალეში
შეხედა სიკვდილს განწირულ
ქმედათა სიცოცხლის სახელით. ეს
პიროვნება ისევ არშუშა ქარ-
თლის პიტიახში გახლდათ — დიდი
ზნის მძევალი მეფე იაზურტისა. არავის არ
სჭეროდა, თავდაპირველად სხვათა შორის
თვითონ არშუშასაც, რომ იგი შესძლებდა
უახლო ტყვეების გამოხსნას, მაგრამ მისმა
ხვეწნამ, მუდარაბამ, ურთიერ ქონების გაღა-
რებამ ბოლოს და ბოლოს გასჭრა — „დააჭრა
გული მიფისა“, რომელმაც მას, როგორც
„ფრთხად ღვაღლშოსილ კაცს“, აუსრულა „ყვე-
ლასათვის დაუჭერებელი მისი დიდი თხოვნა“ —
„უწყალობა“ ჩვილი ტყვეების სიცოცხლე.
„ყველასათვის დაუჭერებელი თხოვნის“ აღს-
რულებიან სიბარულით გაოგნებულმა არშუშა
პიტიახში არ იცოდა, რა ექნა იგი შოკირ-
ებული იყო. ადგა ეს დიდებული პიტიახში, ყვე-
ლასათვის „საყვარელი, ღვაღლშოსილი, გამო-
ჩრჩეული კაცი“ და „ყველას წინაშე კარავში
დავარდა მიწაზე, გორაობდა აქეთ-იქით და მი-
წას თავს სცემდა. როდესაც მეფემ და ყველამ,
ვინც იყო კარავში, ნახეს ეს, დიდად გაუ-
ვირდათ; რა ქნა ამ კაცმაო. მეფემ ჰკითხა
მას: „ქართლის ბელშო, რა რაის ეგ ახალი
საქმე, რაც დღეს გვიჩვენე?“ არშუშა უპასუ-
ხა და უთხრა: „კეთილმოქმედა მეფემ, თქვენ
მე ახლო საჩუქარი მომანიჭეთ, რომელიც
ჩემს სხვა მეგობართაგანს, (თქვენს) მსახურს,
თქვენგან არ მიუღია. მეც თქვენთვის ახლებუ-
რი თაყვანისცემით უნდა მეცა თაყვანი, რო-
გორიც თქვენ სხვა მსახურთაგან არასოდეს
გინახავთ“. როდესაც მეფემ და ავადთა მთელ-
მა სიმაჯვალემ მოისმინეს ეს სიტყვები არშუშა-
საგან, ძალიან აქეს ის კაცი, და დიდად გაოც-
დნენ“ (იქვე, გვ. 240-241).

უფრო საოცარი ის იყო, რომ არშუშა ქარ-
თლის პიტიახში სომხს ტყვექმნილთა, უკვე
ტყვეყოფილთა, დახმარების გზაზე აქ არ შე-
ჩერებულა. მან ამის შემდეგაც უდიდესი
მწარუნელობა გამოაჩინა ობლად შეთენი-
ლთა მიმართ, მიღწეულით გათამამებულმა დრო-
თა ვითარებაში იაზურტ მეფეს ახალი თხოვ-
ნით მიმართა — ერთქვინა ტყვეყოფილნი
მისთვის. იაზურტმა თხოვნა აუსრულა. არშუ-
შამ 45 წელს მამიაკ მამიკონიანის ქვრივი
ძვიკი და მისი სამი ვაჟი ქართლში ჩამოიყ-
ვანა და უდიდესი მწარუნელობა გული დაახ-

ვიდრა, რამდენიმე წლის მანძილზე უპატრონა, მოუპარა. სხვათა შორის, მან აქ თვით ლაზარ ფარპეციც ჩამოიყვანა და მასაც თავის ოჯახში დიდი სიბოძა და სიყვარული აგრძნობინა, რასაც უკვე ცნობილი ისტორიკოსი მშაიკის შევლებს მოაგონებდა.

სომეხი ნახარარის ობლებმა თავიანთი ერთადერთი მხსნელის არშუშა ქართლის პიტიახშის ოჯახში ჩინებული ალზრდა მიიღეს (რომ არაფერია ვთქვათ თვით ლაზარ ფარპეციც, რომელიც ცნობილი ისტორიკოსი დადგა) და მალე ისინი, ქართლში დაფრთიანებულნი, თავიანთ სამშობლოში, მთელ სომეხეთში, თვით სომეხი ისტორიკოსის ცნობით, „უკველადერში მოწინავენი და ცნობილი გახდნენ“ (იქვე, გვ. 242). ძმებს შორის, და სარტოლ სომეხთა მოდგმას შორის, უაღრესად კრიტიკულ უამს, V ს. 80-იანი წლების დასაწყისში, როცა მზადდებოდა დიდი აჯანყება დამპყრობ სპარსთა წინააღმდეგ, სომეხთა ერთ-ერთ უკველადერში გამორჩეულ, გონებაგამჭირაბ პირად სწორად მშაიკის შეილი ვამანი მოვევინა. იგი მეთაურობდა 482-484 წწ. ცნობილ აჯანყებას. მას გვერდში იდგნენ ოდესღაც სასიკვდილოდ განწირული, ობლად შეთნილი და მერმე არშუშა ქართლის პიტიახშის მიერ დახსნილი და მის სასახლეში პატივდიდებით ალზრდილი ძმები, ლაზარ ფარპეციც ამბობს, რომ ვამანი იყო ყოველგვარი ღირსებით შემკული ადამიანი, დიდი პატრიოტი და გონებაგამჭირაბი პოლიტიკოსი. ცხადია, ამგვარი პიროვნება მტერიც ბევრი ჰყოლია, რომლებიც მას შამათნ ნილაგ აბეზღებდნენ. ინტრიგათა ქსელი ისე დაიხლართა, რომ ვამანის ბედზე ბევრზე დაეკიდა. მაშინ მან თავის მფარველ-ალზრდილის არშუშა ქართლის პიტიახშის გონივრულ ხერხს მიმართა. უფრო მეტიც; მასზე დაჟრდნობით, გარეგნულად, ერთი შეხედვით, უფრო საეკოქმანო ნაბიჯი გადადგა: თავად ეწვია სპარსთა მბრძანებელს, უარყო ქრისტიანობა და მანდენობა მიიღო. როცა დამბეზღებლები ამასაც არ დასჭერდნენ, თავისი ერთგულების დასამტკიცებლად დიდძალი ოქროს მონათვაშას, ასეთი რამ თვით ვარსკენსაც არ ჩაუდენია, მაგრამ თუ ვარსკენის მოქმედება გარეგნულად, ფორმალურად და ფაქტობრივადაც საბასული ორიენტაციით იყო შთავსებული, მისი მოქმედება მხოლოდ ფორმალურად, მხოლოდ გარეგნულად იყო სპარსოფილური, ფაქტობრივად კი ღრმად ანტისპარსული, საკუთარი მრავალტანჯული ქვეყნის ინტერესებს დაქვემდებარებული. მანაც უკველადერ საზრიალად გამოიყენა „უამი უკანდახევისა და უამი პრინციპთა შინაგანი შენარჩუნებისა“ — გარეგნულად გამაზღვანდა, შას ურიცხვი ქონება უფშეპაშა, რასაც მისთვის „მელი არ შეუშლია... ირანელთა წინააღმდეგ აჯანყებუ-

ლიყო და სომეხთის ეროვნული გმირი გამაღარყო“ (ლ. ჯანაშია).

მკითხველმა იცნა, რომ ვარდან მშაიკის ნიანის, აგრეთვე სერთოდ სამი ქვეყნის დიდებულების, ხალხის, სიცოცხლის შესანარჩუნებლად უკველადერ აქტიურად არშუშა ქართლის პეტიახშმა იზრუნა, შემდგომ კი, უაზრო სასიკვდილო განაჩენს გადაარჩენილი სიცოცხლე, ვარდანმა თავის სამშობლოს ინტერესების დადაცას მოახმარა. მკითხველებმა ისიც შეიტყვეს, რომ ვარდან მამიკონიანის ძმისწულების — მშაიკ მამიკონიანის მცირეწლოვანი ვაჟების (სერთოდ მისი ოჯახის) სიცოცხლე უკვე ერთადერთმა არშუშა ქართლის პიტიახშმა იხსნა საშინელი საფრთხისაგან. მეტიც; მანვე უპატრონა ობლად შეთნილ ყრმებს, ღირსეულად აღზარდა, ხოლო ისინი ასევე ღირსეულად ემსახურნენ ქვეყნის ინტერესებს, ერთ-ერთმა მათგანმა კი, ვინც უკველადერ მეტად მისდია არშუშა ქართლის პიტიახშის სიბრძნის, — ვამანმა, — სომეხთის 482-484 წწ. აჯანყებას უწინამძღვრა და გახდა თავისი ქვეყნის ეროვნული გმირი. აქაც, ბატონად რომ ვთქვათ, ამ აჯანყებაშიც, არშუშას სული ტრიალებდა, მისი მოქმედება „დიდ სამომავლო მწიანს“ მოემსახურა, მისგან გადაარჩენილი მოძმე სომეხთა შეილები იბრძოდნენ და ეწირებოდნენ ეროვნულ საქმეს. ამდენად — ეს უკვე არაა ბატონი თქმა, — არშუშა ქართლის პიტიახში სომეხთის ორი დიადი ეროვნული მოძრაობის სათავეებთან დგას სომეხი გმირების ტვერდით; იგი მამიკონიანთა ნიჭიერი მრჩეველი, ახლოებილი და უერთგულესი მზრუნველია.

ვთქვამთ, ყოველივე ზემოაღნიშნულის შემდეგ მკითხველს არ გაუჭირდება იმ თვალსაზრისის გაზარება, რომ ქართველმა მკვლევარმა არშუშა ქართლის პიტიახშისა და მის თანამდგომთა შესახებ არსებული სომხური პირველწყაროების მონაცემები განმარტა ტენდენციურად, ცალმხრივად. დაბეჭდებით უნდა ითქვას, რომ სომეხი ისტორიკოსები (სრულდრე უმნიშველო გამონაკლისის გარდა) არშუშა ქართლის პიტიახშის სახელს დიდების შარავანდედით მსხავენ. ჩვენ მოვალენი ვართ, ეს შარავანდედი არ მოვაცილოთ მას.

როგორც აღინიშნა, მკვლევარმა ამ მხრივ არასწორად გადმოსცა ეროვნული პირველწყაროს „უშუნიკის წამების“ ჩვენებათ, აგრეთვე უახლესი ქართული ისტორიოგრაფიისა და ლიტერატურათმცოდნეობის მონაპოვარი. როგორ აფასებს იაკობ ხუციყის არშუშას სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკურ და საწმუნოებრივ საქმეობას? ამგვარი კითხვის დასმა და, მით უფრო, მასზე ვრცლად მსჯელობა არ იქნებოდა.

მკითხველის ინტელექტის დაფასება, იმდენად ცხადია „შუშანიკის წამებაში“ ავტორის პოზიცია არშუშას პიროვნების მიმართ: ის მისი სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური და სარწმუნოებრივი ღვაწლის უდიდესი დამფასებელია. მან თხზულება მთლიანად კონტრასტის სერისზე ააგო — „წამებას“ დასაწყისიდან დასასრულამდე მსჭვალავს სახე ქრისტეს რჯულის დამცველი შუშანიკისა, ასევე დასაწყისიდან დასასრულამდე მას უკიდურეს კონტრასტულ ფერებში უპირისპირდება სახე ქრისტეს სწულს უარშუყოფილი მოღალატე ვარსკენისა. ამ კონტრასტში ნათლად ჩანს სახე სათნოებით აღსავსე მამისა და მამამთილისა — არშუშა ქართლის პიტაბშისა, რომელმაც ცეცხლთაყვანისმცემელთა გარმოცეხისა და ქრისტიანთა დევნის ჯამს თურმე ქვეყანა ალაშენა და დაშვენა ცელისებრთა და სამარტვილებით, თავის ხალხში განამტკიცა რწმენა ქრისტეს სწულისა, ამდენად, უადრესად გონივრულად წარმართა უდიდესი ეროვნული საქმე. ეს იმას ნიშნავს, რომ მან, როგორც უნაბეიბრე მამა დიპლომატმა და პოლიტიკურმა მოღვაწემ, ირანის შაჰთან სარწმუნოებრივ-პოლიტიკური ორთაზრძოლა მოეცა, რომელიც სიკვდილ-სიკვდილის წელსავე გადაიღო ამის ცოდნა აქვს იაკობ ხუცესს და ამ ცოდნას გვიწიარებს ჩვენ ისე, რომ არც ახსენებს არშუშას იძულებითი, გარეგნულად გამოადგინების ფაქტს. პირიქით, მან დასაწყისშივე აუწყა მკითხველს, რომ არშუშა ტერშმარიტი ქრისტიანი გახლდათ. იგი ამბობს: ვარსკენი იყო „ნაშობი მამისა და დედისა ქრისტეანთა“ (მკითხველის ყურადღება შეიძლება იმასაც მივაქციოთ, რომ ავტორი აქ წმინდანის დედის ქრისტიანობაზე უწინარეს მამის ქრისტიანობაზე მიუთითებს). შეუწყნარებელი იქნებოდა დაშვება აზრისა, რომ იაკობს არ სცოდნია არშუშას გამოადგინების ფაქტი. ანეთ შემთხვევაში ლოგიკურად დაბნეის კითხვა: რატომ არ ახსენებს ქართველი ჰაგიოგრაფი ამ ფაქტს და აგერეგად რატომ უხვს ხალხს იგი არშუშას ღვთისმოსაობას? უზადოა ამ კითხვებზე გ. ფარულავას მიერ გაცემული პასუხი, (მხატვრული ხაზის ბუნებისათვის ძველ ქართულ პროზაში, თბ. 1982, გვ. 75; 128).

ქართლის დიდი მოხელის „პიროვნების ტერშმარიტი რაობის შესაგნებლად“ ქართველ ისტორიკოსთაგან თუ ლიტერატურისმცოდნეთაგან გაწეულ შრომასაც გვირდს უკლის მონოგრაფიის ავტორი. წინააღმდეგ შემთხვევაში აუხსენელი დარჩებოდა კითხვა, რატომ არ პოვა ანაზა მონოგრაფიაში თუნდაც კ. გრიგოლიას სპეციალურმა გამოკვლევამ — „V-VI საუკუნეთა ქართლის პიტაბშები და მათი ხა-

ხელის საკითხისათვის“ („მნათობი“, 1956, № 3), რომელშიც გარკვევითაა ნათქვამი, რომ დამწვენი ირკვევა, რომ არშუშა ქართლის პიტაბშის საშობლო ქვეყნის ერთგული შვილი და მისი ეროვნული კეთილდღეობისათვის მოშურნე მებრძოლი ყოფილა“, რომ „საშობლოს ღალატი ვერავითარი გზით არშუშას... ვერ მიეკრება“. ასეთ პიროვნებად თვლიან არშუშას მ. ლორთქიფანიძე (ქართლი V საუკუნის მეორე ნახევარში, თბ., 1979, გვ. 8), დ. ჭანაშია (ლაზარ ფარპეის ცნობები, საქართველოს შესახებ, გვ. 109-188; 228-248...), ა. ბოგვერადე (ქართლის პიტაბშთა ხელისუფლებისა და ვინაობის საკითხისათვის, მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკ. 85, 1968, გვ. 64) და სხვანი. არშუშას „ღვწაწმოსილი და ავტორიტეტულ“ პიროვნებად, რაც მთავარია, ირანელების წინააღმდეგ შეტანილ „გამჭირაბი პოლიტიკური აღლოს მქონე“ მოღვაწედ რაცხს ბ. ბარამიძე (ქართული ნერწლობის სათავეებთან, თბ., 1978, გვ. 14-15).

ამდენად, მოტანილი მასალები იძლევა სავსებით რეალურ საფუძველს, რომ გამოვლენოთ დასკვნა: V ს. შუა ხანებში ქართლში მოღვაწეობდა დიდად „უკვიანი და გამომრჩევილი კაცი“, გონებაშახვილი პოლიტიკოსი, სახელმწიფო მოღვაწე, პატრიოტი და მოქალაქე, ეროვნული სარწმუნოების ბურჯი არშუშა პიტაბშის. ქართლის მეფესთან ერთად უწინარესად ის იცავდა ქვეყნის ინტერესებს და არა სომეხი მამიკონიანები. მომე სომეხი ხალხის შვილები, კერძოდ მამიკონიანები, მაშინ უმძიმესი განსაცდლის წინაშე აღმოჩნდნენ და სწორედ იმ დროს იქით გაუწოდა მათ დახმარების ხელი არშუშა ქართლის. პიტაბშმა, ანეთ იგი საერთოდ ამიერკავკასიის მასშტაბის პოლიტიკურ მოღვაწედაც შეიძლება მივიჩნიოთ.

ამ დიდ მოღვაწეს ერთი უდიდესი შვილი ჰყავდა — ვარსკენი, რომელმაც უღალატა ქვეყნის ინტერესებს. მაგრამ ეს როდი გვაძლევს უფიქრებს, ღირსეულ მამას ავტოლოთ უდიდესი შვილს მამემ ცოდვა. იმბიტურობა მონთოვს, ისიც აღინიშნოს, რომ არშუშას ეს უდიდესი შვილი, „შუშანიკის წამების“ მიხედვით, სულაც არ ყოფილა „მშენიარა და უნებისყოფი“. პირიქით, ის იყო გულწრფელი, მჭევრმარე, შეუდრეკელი, ბოლოქარი სულის პიროვნება, რომლის „ბრძოლენა“, „სახილა“ და „ყვილი“ დღესაც, მის იმიერ სოფლად მიცვალებიდან 1500 წლის შემდეგაც, მძაფრად სწვდება ყურს. ამ მომცრო თხზულებაში ძლევე ეტევა მისი ვნება, ბორცვა მრისხანე სულისა, რამაც, სხვათა შორის, თავად დიდ რომანისტს კ. გამსახურდიას ათქმევინა: „შუშანიკის წამება“ პირველი ნამდვილი რომანი არისო ქართული ლიტერატურის ისტორიაში.

აქვე იშასაც აღვნიშნავთ, რომ ვარსკენს „სპარ-
ხეთის მფლობელების“ წინაშე კი არ მოუხრია
ჭიდი, არამედ მისი ერთი მფლობელის, პეროზ
შეფის წინაშე. „მცონარი“ არ ყოფილა
არშუშას მეორე შვილი ჭოჭიკი (სიტყვა
„მედგარს“ დამოწმებულ კონტექსტში ამგვა-
რი მნიშვნელობა არა აქვს). პირიქით, იაკობ
ზუცეს იგი გამოყვანილი ბყავს უაღრესად
კეთილშობილ პიროვნებად, რომელსაც ცდა
არ დაუტლია თავისი რძლის მძიმე მდგომარე-
ობის შესამსუბუქებლად (თხულებდაში ამის
დამადასტურებელი საკმაო მაგალითები მოი-
პოვება, რომელთა მოხმობით მკითხველს არ შე-
ვაწყენთ) და რომელიც ბაღდათი ტიროდა
ვარსკენის მიერ დატრიალებული ტრაგედიის
გაშო. ამიტომაც გულისხმობდა საყვარელ
რძალთან ნათქვამი მისი სიტყვები: „ჩვენ

თვნიერ შენსა ფრიად დავშუერთთ, გარნა არა
იყო სმენამ, არცა სიტყუამ“. მისი
ქმედება, ცხადია, მცონარეობისაგან შორს
დგას. ჭოჭიკის პიროვნულ ღირსებაზე ისიც
მიუთითებს, რომ მას თვითკრიტიკის, ზოგჯერ
გადაჭარბებული თვითმხილების, გამოორ-
ჩეული უნარიც აქვს. ასე რომ იგი, განსხვავე-
ბით ვარსკენისაგან, ღირსეული შამის უღირ-
სი შეფლი არ ყოფილა. პირიქით, ის თავისი
„უშუალობით, რაინდული კეთილშობილები-
თა“ და სხვა მაღალადაშიანური ჰუმანური თვი-
სებებით მკითხველზე „წარუშლელ შთაბეჭ-
დილებას ტოვებს“ (რ. ბარამიძე). სწორად შე-
ნიშნა მ. ლორთქიფანიძემ, რომ ჭოჭიკი „იდუ-
რად და პოლიტიკური განწყობილებით, მთელი
თავისი ქალაბით, შუშანიკის მომხრე იყო“
(მ. ლორთქიფანიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 8):

მსირა მოგონება დიდ პოეტზე

გიორგი ლეონიძის ჩემი უფროსი ძმის, პროფესორ ედუარდ ზაქარაიას სახლში 30-იანი წლების ბოლოს გავცანი. აქ ზშირად იკრებოდნენ ინტელიგენციის წარმომადგენლები. გოგლას გამოჩენას საღამოებზე სიხალისე და ერთგვარი სიცოცხლე შეჰქონდა. იგი თავისი ომანიანი ხმით, მართალი სიტყვით და განუმეორებელი იუმორით ყოველთვის ყურადღების ცენტრში იყო. უკანასკნელად ჩვენთან 1945 წელს იყო. იმ დღეს მასთან ერთად იყვნენ სიმონ ჩიქვანი, პროფესორები პეტრე ჭავჭავაძე და ალატონ შუშანია, ისტორიკოსი იური კაპარავა და სხვები. სუფრას სიმონი თამადაობდა, როგორც ოჯახის ახლობელი. გოგლა ამას ვერ შეურიგდა და ხელსაყრელ მომენტს არ უშვებდა, რომ მეგობრულად, სიცილში არ „ემბინა“ თამადასთვის. ვალში არც სიმონი რჩებოდა, სუფრა მზიარულობდა.

საუბარი ჩამოვარდა იმაზე, თუ საქართველოს რომელმა მხარემ ვინ და როგორი პიროვნება მისცა ქვეყანას. გოგლამ რუსთაველი უწყუპანოდ მოაქუთვნა კახეთს და ღიმილით დასძინა: „თუ არ ეყოფა, მეც დავემატებიო“.

ახლაც თვალწინ მიდგას მისი ანთებული თვალები, რადესაც ეშში შესული ლექსის კითხულობდა ნათო ვაჩნაძის სახლში, ე. წ. პოეზიის პატარა საღამოებზე. კითხულობდა და თან თვლებში ჩასჩერებოდა მსმენელებს, სიტყვით შეფასებას თვლებში ამოკითხული ერჩია.

გოგლა გატაცებული იყო საქართველოს გმირული წარსულით. ზშირად იტყუოდა: ჩვენ მამაპაათი ამაგი დაუფასდათ, მათი შრომა და თავდადება დღესაც წინ მიგვიძღვისო. მან დაწვრილებით იცოდა, თუ სად, რომელ მთაზე, რომელ ხეში რა მოხდა, სად გაგვიმარჯვა, სად დაიბოცნენ თავდადებული ქართველები.

გოგლას, საუკეთესო პოეტს და საზოგადო მოღვაწეს, იმდენად უყვარდა ქართველი ხალხის ძველი დიდების მაღწევბები ძეგლები, რომ ვერ ურიგდებოდა ხარვეზებს მათი დაცვის საქმეში. იგი ყოველ ტრიბუნას მარჯვედ იყენებდა ამგვარი საკითხების წინ წამოსაწევად. მან, როგორც საქართველოს უმაღლესი საბჭოს დეპუტატმა, არა ერთხელ მიუძღვნა სიტყვის დიდი ნაწილი სწორედ ძეგლების მოვლა-პატრონობას და შედეგაც შესამჩნევო ყოფილა.

სოფ. პატარძელის კოშკების რესტავრაციის

თაობაზე მან მიმართა სათანადო ორგანიზაციებს, მაგრამ როდესაც შედეგი ვერ ნახა, როგორც საფორტიფიკაციო ნაგებობების სპეციალისტს და ძეგლთა დაცვის სამმართველოს სამეცნიერო საბჭოს წევრს, გულდაწყვეტით მითხრა: სოფელ პატარძელის იმ უბანში, სადაც მე დავიბადე, ერთი კოშკი დგას, მეორე კი სოფლის გარეთაა. რამდენი ხანია ვშუამდგომლობ მათ რესტავრაციას და ვერაფერს ვერ შევალწიეო. სოფელში ჩასვლისა მრცხვენია, რადგან პატარძელელებს სურვილი ვერ შევუსრული. ახლა მზადა ვარ, საკუთარი ფული გავიღო, ოღონდ კოშკი აღადგინაო. მე დავპირდი, რომ, რაც ჩემზე იყო დამოკიდებული, ყოველ ღონეს ვიხმარდი.

მართლაც მივიღი სამმართველოში, ვნახე პასუხისმგებელი ამხანაგები და გაირკვა, რომ მთლად უყურადღებოდ არ მიეტოვებინათ თხოვნა. სავარაუდო გეგმაში შეტანილი იყო ე. წ. ბილანიშვილების კოშკის აღდგენა. საქირი იყო საქმის დაქარება, რესტავრაციის პროექტის შედგენა და სამუშაოების წამოწყება. ამ სამუშაოების შეფოხა მე ვიკისრე. ამხანაგები საქმეს გულისხმიერად მოეკიდნენ, სამუშაოებიც მარჯვედ წარიმართა და 1962 წელს ძეგლს თავისი პირვანდელი სახე დაუბრუნდა.

სამუშაოების დამთავრების შემდეგ ბატონი გიორგი გაბრწყინებული თვალებით შემხვდა და მითხრა: ასე კარგად თუ ვიმუშავებ, მალე საქართველოში არც ერთი ძეგლი არ დაგვრჩება აღუდგენელიო. დაფიქვით, წავსულიყავით ერთად, ერთხელ კიდევ გვენახა გაკეთებული და დაგვესაზა მეორე კოშკის აღდგენის გეგმაც.

წასვლა მაშინვე არ მოხერხდა. რამდენიმე ხნის შემდეგ დამირეკა და მითხრა, ზღალ ჩემს დედუღეთში, ნინოწმინდაში უნდა წავიდეთ, მერე კი პატარძელიც ვნახოთო.

მეორე დღეს, დაახლოებით 8 საათზე გამოვიარე მანქანით და გავუდევით კახეთის გზას. ვერც კი გავიგე, გზა როგორ დაიღო. ეს იშვიათი მოსაუბრე მანკივრებდა თავისი მრავალმხრივობით. საოცარი ის იყო, რომ გვერდზე მდგომი ყოველთვის ჩაბმული იყო საუბარში. ეს ხდებოდა თავისთავად, შეუმჩნევლად, რადგან მას სხვა ადამიანის აზრით აინტერესებდა; მოსაუბრე იყო და არა ქადაგი.

ნინოწმინდაში გვილოდნენ. ბლომად დაგვხვდ-

ნენ მისი შეგობრები და თაყვანისმცემლები. გა-
იმართა კახური ღვინო, ყველას სურდა გოგ-
ლასთვის ესიაშოვნებინა. თამადის არჩევა არც
უფიქრიათ. თამადაც ფეთოთნ იყო და მასპინ-
ძელიც. ვაიხარა და გაგვახარა. ერთმა გარემოე-
ბამ ჩემი ყურადღება მიიპყრო — დამხედურებ-
მა არა მარტო გოგლას ლექსები იცოდნენ ზე-
პირად, არამედ ბევრი სხვა პოეტის ლექსებიც.
სუფრის აშლის შემდეგ ეზოში გამოვიდით.
მონწმინდელ ცაზე მთავარ ანათებდა. ნინოწმინ-
დის სავსიანი კედლებიც ვნახეთო, გოგლამ.
ტაძრის ეზოში ყველანი თავის ფიქრებში გარ-
თულნი ლანდებივით დადიოდნენ. მე, როგორც
ეტყობა, ღვინომ სითამაშე შემმატა და სმადაბ-
ლა ჩემთვის დავიწყე:

ნინოწმინდა... პალატები მეფეთა...

გალავანში ჯამი აქაფებული,

შენი სახე რისთვის შემომეფეთა

ხატი იყავ — ვეფხვი დაქალებული...

რომ დავამთავრე, მოზოდისებით ვუთხარი:
რადღენა ათეული წელია ეს ლექსი ზეპირად
ვიცი, მაგრამ არასოდეს ვუფიქრებდი, რომ ავ-
ტორის დასწრებით აქ, სწორედ ნინოწმინდაში
წავიკითხავდი-მეთქი. გოგლა სახეგაბადრული
მიუხრებდა. მითხრა: სხვაც იციო? ვიცი-მეთქი:
ნალამურია.

მთვარემ გასცურა.

უკრავს დაირა გაღაქანცული;

ტაშის ძეგრაზე მუხამბაზურად

სმას აყყოლებს ნაზი ქალწული.

კიდევო!

მეც გავაგრძელებ:

„გადამაგდე და დამკარგე

როგორც ჩერქეზმა ისარი“,

ასე გავარდა სამგორში,

ცას დაეხალა ციკარი...

ძალზე გახარებულია თავისიანებს გადახედა
და გაეხედა: „ხედდაც კახელებო, ჩემი ლექსი
სამეგრელოშიც ჩასულა“.

მეორე დღეს პატარძელში ვიყავით. კვირა
დღე იყო. გოგლას საპატრიარქოებულად თანასოფ-
რელები გამოფენილიყვნენ. გული არავის დას-
წყვიათ, ყველას მღიარებსა. განცვიფრებულნი
ვიყავი — ყველას სახელი როგორ ახსოვდა!

დავთავთოიერეთ აღდგენილი კოშკი და აღსა-
დგენიც. ეს უკანასკნელი სოფლის გარეთ არის
და ფიცხელაურების კოშკს ეძახიან. იგი ცილინ-
დრული ფორმისაა და ძალიან დიდია. დაზიანე-
ბის მასშტაბი საკმაოა. მაგრამ ამის გამო უკან
ხომ არ დავიხევდით. სამწუხაროდ, ეს საქმე კი
წამოვიწყეთ, მაგრამ დღემდე არ დასრულებულ-
ლა. იმედია, სათანადო ორგანოები იზრუნებენ
კოშკის აღდგენაზე.

ცნობილია, გოგლა ბევრს მუშაობდა სხვადა-
სხვა წიგნსაცავებში და არქივებში. რუსეთის
საგარეო პოლიტიკის და ცენტრალურ სამხედ-
რო ისტორიულ არქივებში და სხვაგან მუშაო-
ბის დროს მიუკვლეია მეტად საინტერესო მა-
საღისათვის (საღ პოულობდა ამდენ დროს!).
ეს დოკუმენტები ძირითადად შედგებოდა საქარ-
თველოს ქალაქებისა და ციხეების გეგმებისაგან
და მათთან დაკავშირებული სხვა მასალისაგან
(მას ჰქონდა ფოტოპირები). ყველა ეს დოკუმენ-
ტი შედგენილი იყო XVIII ს.-ის ბოლოს და
XIX საუკუნის დასაწყისში.

ერთხელ გოგლა შეხვდა თბილისის საქარო
ბიბლიოთეკის კავკასიის განყოფილებაში და
მითხრა: ასეთი საინტერესო მასალა მაქვს და
კარგი იქნებოდა, თუ ერთად დავამუშავებდით
და გამოვეცემითო, მე საიშოვნებით დავთან-
მდი.

ამ ფოტო-პირების მოძებნა მას მგონი სა-
კუთარ სახლში უფრო გაუპირდა; ვიდრე მოსკო-
ვის არქივებში. ჩიოდა, პატარა ბინა მაქვსო.
წიგნები და ხელნაწერები, ყველაფერი ერთმა-
ნეთზე მიწყვია და რაიმეს მიკვლევა მიძნელ-
დებაო. ბოლოს, მგონი ღამის პირველი თუ ორი
საათი იქნებოდა, დამირეკა — ვიპოვნეო. დავ-
თქვით შეხვედრა.

დოკუმენტები ლიტერატურის ინსტიტუტში,
თავის კაბინეტში მაჩვენა. მერე გადმოშვა გულ-
დასმით გასაცნობად. მე გავეცანი. რამდენიმე-
ჯერ შეხვდით, როგორც თბილისში, ისე წუნეთ-
ში მის აგარაკზე. მასალა იმდენად საინტერესო
და მრავალფეროვანი იყო, რომ დამუშავებას
დიდი დრო და ენერგია ჰქონდებოდა.

წამოწყებულ საქმიანობას უფრო მეარი სა-
ფუძველი რომ ჰქონდა, საჭირო იყო მომავალი
ნაშრომისათვის გამომცემელიც გვეშოვნა (ჩვენ-
თან ხომ გამოცემის გეგმა რამდენიმე წლით
აღრე დგება). ვივარაუდეთ ჩვენი რეალური შე-
საძლებლობა დროის გამონახვის მხრივ და გოგ-
ლამ განცხადებით მიმართა ბეჭდვითი სიტყვის
კომიტეტს. დაბრუნებულმა მითხრა — დამპირ-
დენო, მხოლოდ ჩვენს მოთხოვნას გამაგრება
ესაჭიროება და ამ მიზნით მე ინსტიტუტში ან
სადმე ამ დოკუმენტებზე პატარა ინფორმაცი-
ას წავიკითხავ; შემდეგ კი საქმეს მივხედოთო.
გოგლა მეტად აღარ მიწაბავს. მალე ავად ვაბ-
და და გარდაიცვალა (მოხსენების წაკითხვა თუ
მოასწრო, ისიც არ ვიცი).

პოეტის დიდი გული ყველგან წვდებოდა. მას
საქართველოს წარსული უყვარდა არა განყენე-
ბულად, არამედ როგორც დღევანდელობის სა-
ფუძველი, მისი დასაყრდენი.

ახალგაზრდა კომპოზიტორების შემოქმედებითი პრობლემები

(ამირკავკასიის რესპუბლიკების ახალგაზრდა კომპოზიტორთა კამერული
ნუსხის ფესტივალი. — 1986)

ამირკავკასიის რესპუბლიკების ახალგაზრდა კომპოზიტორთა კამერული მუსიკის ფესტივალს უკვე ექვსი წლის ისტორია აქვს. პირველი ფესტივალი 1981 წელს ერევანში ჩატარდა, ხოლო თბილისში ფესტივალის მონაწილეებს პირველად 1988 წელს უმასპინძლა. წლები, რიგით მეექვსე ფესტივალი კვლავ ჩვენს დედაქალაქში გაიმართა.

ფესტივალი ხელს უწყობს ახალგაზრდებს საკუთარი შემოქმედებითი თუ მოქალაქეობრივი პოზიციების დანახვაში, ასწავლის მათ სხვისი ნიჭისა და შესაძლებლობების პატივისცემას. სხვისი მიღწევებით სიხარულს.

წლებიანდელი ფესტივალი ოთხ დღეს მიმდინარეობდა. სამი დღე დაეთმო სამი რესპუბლიკის — აზერბაიჯანის, სომხეთისა და საქართველოს ახალგაზრდა კომპოზიტორთა კონკერტებს, მეოთხე დღეს გაიმართა დისკუსია.

სამი დღის მანძილზე საკმაოდ ნათელი წარმოდგენა შეგვექმნა იმ რთული შინაგან პროცესებზე, შემოქმედებით ჩამოყალიბებას რომ ახლავს თან. ჩვენი წერილის მიზანია, თვალი გადავავლოთ ფესტივალის პანორამას, მიმოვიხილოთ იქ წარმოდგენილი ნაწარმოებები და გზადაგვა იმ შემოქმედებითი პრობლემებისა შევხვდეთ, რომლებიც ფესტივალში წამოჭრა.

პირველი დღე აზერბაიჯანელ კომპოზიტორებს დაეთმო. კონცერტის პროგრამა მხოლოდ ინსტრუმენტულ მუსიკას შეიცავდა. მასში სრულიად არ იყო წარმოდგენილი 'კამერულ-ვოკალური' ჟანრი. პროგრამაში შესული ერთდერობი ვოკალური ციკლი მიწეწა გამო არ შესრულდა. ბუნებრივია, დავინტერესდით, შემთხვევითია ეს გარემოება თუ იგი ერთგვარ ტენდენციას წარმოადგენს. ამიტომაც გადავფურცლეთ ანოტაციების რკეული, რომელიც

შეიცავდა ძუნწ ბიოგრაფიულ ცნობებსა და კომპოზიტორთა ნაწარმოებების ნუსხას. როგორც ამ ნუსხამ დაგვანახა, ანოტაციებში შესული ცხრა კომპოზიტორიდან ოთხს საერთოდ არა აქვს არც ერთი კამერულ-ვოკალური ნაწარმოები. სამი კომპოზიტორის შემოქმედებაში ვოკალური მუსიკა მხოლოდ თითო ციკლით არის წარმოდგენილი, ერთი ან ორი რომანსით. მხოლოდ ერთი კომპოზიტორის შემოქმედებაში გვხვდება საგუნდო და მუსიკალურ-თეატრალური ნაწარმოებები. კანტატა-ორატორიული ჟანრი საერთოდ არ ფიგურირებს.

ამგვარად, პირველივე კონცერტმა საჩინო ზეო უანრული პერიპეტეიების სივრცე, მისი ცალმხრივობა, ახალგაზრდა აზერბაიჯანელ კომპოზიტორთა ინტერესების შემოფარგვლა უპირატესად ინსტრუმენტული მუსიკის სფეროში (ამ სფეროშიც ნაკლებად იგრძნობოდა ჟანრული მრავალფეროვნება, მაგრამ ამაზე კვეთით), ხოლო წარმოდგენილმა ინსტრუმენტულმა ნაწარმოებებმა კი დღის წესრიგში დააყენა მუსიკალური ინტონაციის, როგორც ძირითადი სამეტყველო კომპონენტის მნიშვნელობის, მისი თვითმყოფადობისა და ეროვნულობის საკითხი. ინტონაცია ხომ მუსიკალურ-მხატვრული სახის გამოხატვის, მისი ბგერებში ხორცშესხმის ერთ-ერთი ყველაზე არსებითი საშუალებაა. თუ შეაფოი და გამოკვეთილია ინტონაცია, შეაფოი და დასამახსოვრებელია ის მხატვრული სახეც, რაც ამ ინტონაციით შექმნა. კონცერტმა ისეთი შთაბეჭდილება დატოვა, რომ აზერბაიჯანელი კომპოზიტორები ნაკლებ ინტერესს იჩენენ ეროვნული მუსიკისადმი, ეროვნული ტრადიციებისა და თანამედროვე მუსიკალური აზროვნების სინთე-

ზისადმი, ნაკლები აქტიურობით რთვენ სიღრმისეულს, ტრადიციულსა და ნიადაგობრივ თავიანთ მუსიკალურ შემოქმედებაში. გვეცოდა განწყობილებათა სიღრმით, მხატვრულ სახითა გამოკვეთილობით, პოეტური გამოხატულებით გამოჩენილი ინტონაციები. სამაგიეროდ, ნაწარმოებთა უმრავლესობაში დიდი რაოდენობით ელერდა ზოგადი, უმისამართო, ინდივიდუალობას, ეროვნულ იერსახეს მოკლებული ინტონაციები. შესაბამისად ერთობი პიური იყო ჰარმონია, ინტონალკა; ფაქტურა, დინამიური რესურსები. იგრძნობოდა მისწრაფება „ხმაშალა ლაპარაკით“ მხმენელის დინტერესებისა და ნაკლებად იყო გამოვლენილი კომპოზიტორების მიერ საკუთარი თავის უურის გდების, მოსმენის უნარი. ყოველივე ამის გამო, ნაწარმოებები სჭირად ძალიან ჰგავდნენ ერთმანეთს. ზოგჯერ არათუ შეუძლებელი ხდებოდა კომპოზიტორის ინდივიდუალური ზღწერის შეგრძნება, არამედ იმის განსაზღვრაც კი, თუ მუსიკალური კულტურის რომელ რეგიონს მიეკუთვნებოდა ესა თუ ის ნაწარმოები. ყოველივე ეროვნული ხმამ, უპირველეს ყოვლისა, საკუთარ ფსიქოლოგიურ წყობას, ტემპერამენტს, მსოფლშეგრძნებას, ცხოვრების წესს და კულტურულ ტრადიციებს გულისხმობს. თუ ნაწარმოებში ეს მომენტები არ ჰპოვენ გამოვლენას, ძნელია მის ეროვნულობაზე საუბარი. ახვე დროს, ცხადია, რომ მხატვრულ ფორმებში ეროვნულ-ღამახასიათებელი განუყოფელი უნდა იყოს შემოქმედის პირადული საწყისისაგან, მოვლენისა თუ პრობლემის მისეული გაგებისაგან, ყოველივე ამან კი გამოვლენა, პირველ რიგში, ინტონაციით უნდა ჰქონდეს. წარმოდგენილი მუსიკის იმ ხანმოკლე ეპიზოდებში, როდესაც ჩნდებოდა ეროვნულ ნიადაგზე აღმოცენებული ზატოვანი მუსიკალური აზრი, მუსიკა იმწამსვე ცოცხლდებოდა, ზუნთვას იწყებდა, მხატვრულ დამაქერებლობას იძენდა. მაგრამ, სამწუხაროდ, ეს ცოცხალი ინტონაციები მალევე იკარგებოდნენ და ითქვიფებოდნენ ზოგადში, უსახურში, ნეიტრალურსა და სტანდარტულში.

გარკვეული უარობრივი შეზღუდულობა იგრძნობოდა თვით ინსტრუმენტული მუსიკის სფეროშიც. შესრულდა ორი სიმებიანი კვარტეტი, სამი სონატა და ერთი სონატინა, პრელუდები ფორტპიანოსათვის. ერთის მხრივ მისასაღმებელია, რომ ისეთი რთული, ღრმა იდეებისა და კონფლიქტების გამოხატვის უნარიანი ფორმა, როგორიც სონატურ-ციკლიურია ფორმა, ახლავს და ზეზნაიქანელ კომპოზიტორთა გამახვილებული ყურადღებით სარგებლობს. მაგრამ რამდენად სწორად აიხსნა გაგებული ამ ფორმის ღრმა წარმოდგენილ სონატურ-ციკლიურ ნაწარმოებებში, ჰოვან თუ არა სათანადო გამოხატვა ყველა ნაწარ-

მოებში სონატური ციკლის ისეთმა არსებობამ შენარსობრივმა მხარემ, როგორიც არის ორი ძირითადი მხატვრული სახის დინამიზმის სპირებაში არსებობის მომენტი და სწრაფვა ამ შეპირისპირების მოხსნისაკენ. ცხადია, რომ ძიება, ექსპერიმენტი ფორმის სფეროში ტრადიციული მომენტების დაძლევის, ნაცნობისა და დამკვიდრებისაგან უცნობისა და დამკვიდრებელ სფეროში გადასვლას ნიშნავს, მაგრამ მისწრაფება სიახლისაკენ ფორმის შესაძლებლობათა ხელოვნურ დავწროვებას კი არ გულისხმობს, არამედ მის პოტენციურ შესაძლებლობათა გაფართოებასა და გამოვლენას. პერმარტად მხატვრულში ტრადიციული უცნობობადა აქტიური შემოქმედებითი საწყისის მატარებელია.

წარმოდგენილი სონატური ციკლებიდან ამ მხრივ განსაკუთრებით გაუგებარი დარჩა ალიალიზადეს სიმებიანი კვარტეტი. გაცილებით უკეთესად აქვს გამოყენებული სონატურ-ციკლური ფორმის შესაძლებლობანი ჩინავი ზეინალოც თავის სიმებიანი კვარტეტში, რომელიც ყარა ყარაგვის სსოვნას მიემდვნა. მასში გამოვლინდა თანამედროვე მუსიკისა და, აგრეთვე, მემორიალური უარებისათვის დამახასიათებელი ფსიქოლოგიური საწყისის გაღრმავების ტენდენცია. მართალია, ამ ნაწარმოებში ვერა ვგრძნობთ მუსიკალური სახეებისა და, გამომსახველი ზერხების განსაზღვრისადმი ავტორის განსაკუთრებულ სწრაფვას, მაგრამ ნაწარმოები აკადემიურად არის შესრულებული, დაწერილია უარისა და ფორმის შეგრძნებით, მასში ისმის ჩვენი დროის სუნთქვა. მართალია, ნაკლები ინტონაციური ორიგინალობის გამო სინამდვილისადმი ავტორის დამოკიდებულებამ სათანადო ასახვა ვერ ჰპოვა კვარტეტის III ნაწილში, მაგრამ პირველი და მეორე ნაწილები და განსაკუთრებით ეპილოგი, სადაც კომპოზიტორი ცდილობს თავისი თვალთახედვის კუთხიდან მოგვაწოდოს სათქმელი, ერთგვარად აბათილებენ ამ შთაბეჭდილებას.

სონატურ ციკლებს შორის უდავოდ გამოირჩა ნაწიმი გირშლის ორნაწილიანი საფორტპიანო სონატა. ნაწარმოებმა ყურადღება მიიპყრო მეაფიო მხატვრული ჩანაფიქრით, რომელიც გარკვეულ პროგრამულ ასოციაციებად იწყვის, ეროვნულ ნიადაგთან მყარი კავშირით, ინტონაციური გამოკვეთილობით, ევროპული და საბჭოთა მუსიკის ტრადიციების შემოქმედებითი ათვისებით. ავტორი მყარად დგას ეროვნული მუსიკირების ნიადაგზე. წერის იმპრესიონისტული ზერხები აქ დამკვიდრება და შეესატყვისა კომპოზიტორის იდეას, ოსტატურად და მხატვრულად დამაქერებლად აუღერდა I ნაწილის კულმინაცია, სადაც ბუნების ხმებს შეერწყა უარულ-საციკვო ინტონაცია; ნათელია სონატის II ნაწილის იდეური კონცეპტია, თუმცა იგი მხატვრულად

ისეთ ჭეშოვან დონეზე არ არის შესრულებული, როგორც I ნაწილი.

არამართკმერა ზერბაიჯანელ კომპოზიტორთა კონცერტის, არამედ მთელი ფესტივალის მკაფიო შეხედულებად იქცა მისი უფლება ახალგაზრდა მონაწილის აზნა მუსტაფა ზადეს გამოვლენა. იგი ჭეშოვან მხოლოდ ბაქოს სპეციალური სახელობის სკოლის მოსწავლეა, მაგრამ უკვე ქაზური მუსიკის რესპუბლიკური, საკავშირის და საერთაშორისო კონკურსებისა და ფესტივალების ლაურეატია. ქაზური სტილში შექმნილი აქვს ასზე მეტი საფორტეპიანო, ვოკალური და ინსტრუმენტული ნაწარმოები. თბილისელი მსმენელის წინაშე მან წარმოადგინა ახალგაზრდობისა და სტუდენტობის XII მსოფლიო ფესტივალისადმი მომდევნო სამი საფორტეპიანო პრელუდია, რომელთაც თვითონვე ასრულებდა. გოგონამ თავისი ასაკისათვის უჩვეულო ემოციური სიღრმით, რიტმის მახვილი გრძნობით, ტექნიკური თავისუფლებით შეასრულა თხზულებები, რომელთაც უზრაღდება მიიქციეს გაბედული ფანტაზიით და მკაფიოდ გამოვლენილი ეროვნული კოლორით, ჭაბუკური სწრაფვითა და ლირიკული გრძნობების მიწოდებით უშუალოდ. მის მუსიკაში გამოსჭვივდა ახალგაზრდული უზრუნველობა, საკუთარი ხელოვნებით გატაცება, თავდავიწყება. ა. მუსტაფა ზადეს ხელოვნებამ იოლად მონახა გზა მსმენელთა გულმოსახლას და გულწრფელი მოწონება დაიმსახურა. ვფიქრობთ, არ შეეცდებით, თუ ვიტყვით, რომ იგი ამიერკავკასიის ახალგაზრდა შემოქმედთა ერთ-ერთი ყველაზე ნიჭიერი წარმომადგენელია.

სომეხი კომპოზიტორების კონცერტი მეტი უანსობრივი მრავალფეროვნებით გამოირჩეოდა. განსხვავებით ზერბაიჯანელებისაგან, სომეხმა კომპოზიტორებმა უხვად სწორედ ვოკალური მუსიკა წარმოადგინეს. შესრულდა სამი ვოკალური ციკლი. ორი სიმღერა, ერთი საგუნდო პოემა და ერთი საგუნდო ციკლი. ინსტრუმენტულ მუსიკას საფორტეპიანო პიესების ციკლით, დიპლომატ ვიოლინოსა და ფორტეპიანოსათვის და კამერული სიმფონიით გავცანით. სამწუხაროდ, ანოტაციების უქონლობის გამო ჩვენთვის უცნობია, თუ რა უზრაღდება უთმობენ სომეხი კომპოზიტორები სხვა თანამედროვე, კერძოდ, კამერულ-ინსტრუმენტული მუსიკის ისეთ მნიშვნელოვან უანსებს, როგორცაა ტრიო, კვარტეტი, კვინტეტი და საფორტეპიანო სონატა. თუ წარმოდგენილი კონცერტის პროგრამის მიხედვით ვიმჩქლებთ, ახალგაზრდა სომეხი კომპოზიტორები მეტ ინტერესს ვოკალური მუსიკისადმი, კერძოდ კი ვოკალური ციკლებისადმი იჩენენ.

კონცერტზე გამოვლინდა კომპოზიტორების მისწრაფება გამოკვეთილი ეროვნული ინტონაციური აზროვნებისაკენ, მეტი ძიება და ფან-

ტაზია, მეტი მომთხზვნელობა ინტონაციის შერჩევის სფეროში. მსმენელებმა სიამოვნებით აღნიშნეს სომეხი კომპოზიტორების ინტონაციური აზროვნების ეროვნული საფუძველი და, ამავე დროს, მისწრაფება ამ ეროვნულის გაშუალეულებად, თავისთავად, ორიგინალურად გამოხატვისაკენ.

ამ მხრივ, პირველ რიგში, საგუნდო ნაწარმოებები მინდა აღნიშნო. ესენია დავით ალაჩიანის საგუნდო პოემა ლ. გუორიანის ლექსებზე და სტეფან ბაბატროსიანის საგუნდო ციკლი „სალამის სიმღერები“ მ. შეტარენცის ლექსებზე. ნაწარმოებებმა უზრაღდება მიიქციეს გუნდის კარგი ზმოვნებით, გამართული დრამატურგიით, დახვეწილი გეგმებით, ორიგინალური ინტონაციით, განცდების თავშეკავებით გადმოცემითა და ამაღლებული პოეტური განწყობილებით. ერთგვარი სიმკაცრით, ასკეტიზმით გამოირჩა ლ. ალაჩიანის პოემა. მასზე გამოვლინდა ავტორის უნარი, შეუნარჩუნოს ინტონაციის დამახასიათებელი არქაული კოლორიტი და, ამავე დროს, ჩვენი დროის ვნებათაღელვებით გამსჭვალოს. ლ. ალაჩიანი II კუთხის სტუდენტია. წარმოდგენილი ნაწარმოები საფუძველს გვაძლევს, ვიფიქროთ, რომ თუ მისი შემოქმედებითი ინდივიდუალობა სწორად განვითარდება, მას საინტერესო მომავალი აქვს.

ს. ბაბატროსიანის სამი ნაწილისაგან შემდგარი საგუნდო ციკლი არსებითად ხალხმოსლოცვებს წარმოადგენს. კომპოზიტორმა შეძლო იმ დისტანციის დაძლევა, რომელიც ამ უანსს თავისი ისტორიული თვალთახედვიდან დღევანდლობაზე აშორებს, რის წყალობითაც ნაწარმოებმა თანამედროვეობის პულსაცია შეიძინა. ციკლი გვხმობავს უშუალოდ, ლირიზმით, ფსალმოდირების ფორმის თავისებურებით. მასში ზომიერად და მიზანდასახულად არის გამოყენებული თანამედროვე წერის ტექნოლოგიური რესურსები. განსაკუთრებულ უზრაღდება ციკლის განაპირა ნაწილები იმსახურებენ. ქორალური ხასიათის ერთგანწყობილებიანი პირველი გუნდი სინატრესოა კილოური აზროვნების თვალსაზრისით. ეროვნული კოლორიტის გამოვლენა მასში იმდენად ინტონაციის საშუალებით არ ხდება, რამდენადაც კილოური შეფეროლობით. კილოს წყალობითეა მიღწეული უდერალობის არქაული ხასიათი. დასკვნით გუნდში გამოვლინდა ავტორის თავისებური დრამატურგიული აზროვნება. გუნდის დრამატურგია აგებულია ერთი ინტონაციის დაჟინებულ გამეორებაზე, რომელიც მეტყველების სხვა ელემენტების წყალობით რთულ მოდულირების განცდის და ნაწილდებით აღსავსე სულიერი განწყობილებიდან მძაფრ დრამატიზმამდე მიდის.

რაც შეეხება სომეხი კომპოზიტორების ვო-

კალურ ციკლებს, მათ ერთგვარად დაგეგმივებს უნარისა და ფორმის სწორი გაგების თვალსაზრისით. ვოკალური ციკლის ფორმა გულისხმობს სიმღერების გაქვეყნული საკომპოზიციო სისტემით განლაგებას, რომელშიც დრამატურგიულ სფეროთა მაქსიმალური სიახლოვე შეთავსებული უნდა იყოს განსხვავებულობის პრინციპთან. ამ მოთხოვნებს, ჩვენის აზრით, ყველაზე მეტად უახლოვდება ვაგარშაკ ჯაქარიანის ვოკალური ციკლი „შემოდგომის სიმღერები“ თანამედროვე სომეხი პოეტის რაზმი-ადვანიანის ლექსებზე. სხვა შემთხვევებში კი უმჯობესი გრძნობა გვეუფლება. იმალება კითხვა, რამდენად შეიძლება ჩაითვალოს ციკლად ს. ბაბატორიანის ორი სიმღერა მ. შეტარენცის ლექსებზე ან კიდევ ს. როსტომიანის „ტანკინერი“ იაპონელი ავტორების ტექსტებზე, მიუხედავად იმისა, რომ ეს უკანასკნელი სხუთ სიმღერას შეიცავს. გარკვეულად, ალბათ, გადახედვას მოითხოვს ვოკალურ ციკლებში ინსტრუმენტული თანხლებისა და ვოკალის დამოკიდებულების საკითხიც. თუკი ვოკალში აშკარად იგრძნობა მისწრაფება გმირის ინდივიდუალიზაციასა და პერსონაჟიკაციისაკენ, რაც გამოვლენას ფოლკლორულ წყაროებზე უფროდების გამახვილებაში ჰპოვებს, იგავს ვერ ვიტყვით ინსტრუმენტულ თანხლებზე, რომელიც, უმრავლეს შემთხვევაში, ძალზე ზოგადი და განუსაზღვრელია. უფრო მეტიც, თანხლების ფუნქცია იმდენად გაურკვეველი, დამოუკიდებელია, რომ უნებლით აკეთებ დასკვნას — ვოკალურ ციკლებში გამოშ. სახვედლობითი ფუნქცია მხოლოდ ვოკალს აკისრია, ხოლო თანხლება ისეთ ხელოვნურ, არაფრისმეტყველ დანამატს წარმოადგენს, რომ სხვა და სხვა ციკლებს თანხლება რომ შეუცვალოთ, შეიძლება შეუმჩნეველიც კი დარჩეს. ამ შემთხვევაში კვლავ საინტერესო გამოცდის წარმოადგენს ვ. ჯაქარიანის ვოკალური ციკლი. ნაწარმოები შთამბეჭდავია, როგორც დრამატურგიულად, ასევე ინტონაციურად, გამოირჩევა ვოკალისა და თანხლების აზრთან დამოკიდებულებით, სადაც ისინი სრულფასოვანი პარტნიორები არიან და ცალ-ცალკეც და ერთადვე გამოკვეთილი ფუნქცია გააჩნიათ, რომელიც კომპოზიტორის ერთიან მხატვრულ ჩანაფიქრს ემორჩილება.

ვოკალურ ნაწარმოებებს შორის ხალხის ინტონაციით, ავტორის ინდივიდუალობით, მკაფიო ეროვნული კოლორიტით გამოირჩა სტეფან ლუსიკიანის ორი კონტრასტული ხასიათის (I — უნარული, II — დრამატულ-ექსპრესული) სიმღერა ტკეპიანის ლექსებზე.

ვოკალურ მუსიკაზე მსჯელობისას ერთ-ერთი მნიშვნელოვან საკითხად გვესახება მუსიკისა და პოეტური ტექსტის ურთიერთობის საკითხი, როგორ ამოცანას ისახავს ავტორი, ცდილობს მუსიკის ენაზე უბრალოდ „თარგმნოს“

ლიტერატურული პირველწყარო თუ თავისებური ხედვით ეკიდება და თავისებურად წყვეტს მას, როგორ თვალისწინებს დეტალურ დელსამეტრულ ნორმებს, ენის ფონეტიკურ და სინტაქსურ ბუნებას და სხვა. სამწუხაროდ, მაგრამ ჩვენ ამ საკითხს ვერ შევხებით, რადგანც სომეხი კომპოზიტორების კონცერტის არ იყო ანოტირებული და არც კონცერტის წამყვანს, ჯარუი კაზარიანს გაუმახვილებია უფროდლება ვოკალური ნაწარმოებების პოეტურ შინაარსზე, თუმც მთლიანობაში კონცერტის პროფესიულად მაღალ დონეზე, შინაარსიანად წაყვანა. იგივე პრეტენზია გაუჩნდებოდათ ჩვენს სტუშრებს, ალბათ, ქართველი კომპოზიტორების ვოკალური ნაწარმოებების მიმართაც, რადგან ამ შემთხვევაშიც ნაწარმოებების პოეტურ შინაარსს მსმენელები შეიძლება მხოლოდ ზოგადად, დაახლოებით მიხვდარიყვნენ.

ინტერესით მოვისმინეთ სომეხი კომპოზიტორების ინსტრუმენტული ნაწარმოებებიც. თუკი ვოკალურ მუსიკაში აშკარა იყო ინტონაციური სიახლოვე ხალხურ ძირებთან, ინსტრუმენტულ მუსიკაში, კერძოდ, იური ვალსტანის საფორტეპიანო პიესების ციკლში გამოვლინდა კომპოზიტორის მეტი მისწრაფება ეროვნული წყაროების განზოგადებულად, გაშუალეზულად გამოყენებისაკენ. სამყაროს თავისებურთ ხედვა ვიგრძენით ს. ჯაქარიანის სხუთ დილოგში ვიოლინისა და ფორტეპიანოსთვის. დილოგებში სიმეტრიული აგებულების მინიატურებია, მათში გამოვლინდა სათქმელის ლაკონურად, სხარტად გამოთქმის უნარი, დროის კატეგორიის მახვილი შეგრძნება, ჰარმონიული სმენა. კომპოზიტორი, როგორც ჩანს, უხვად არის დაქილოდებული იუმორის გრძნობით (II და III მინიატურა), მაგრამ მისი იუმორი უბრალო ლაღობად არ აღიქმება. ნაწარმოები ცხოვრებაზე სერიოზული დაფიქრების, სამყაროს ღრმა წვდომის სურვილით არის შექმნილი, რამაც ციკლის გამართულ დრამატურგიულ აგებულებაში ჰპოვა გამოვლინა. ამ მხრივ დიდ როლს თამაშობენ სერიოზული განაპირა ნაწილები, განსაკუთრებით კი ღრმა სევდით გამსჭვალული ბოლო ნაწილი. კომპოზიტორმა შესძლო ადამიანის საწუხარზე განსხვავებული კილოთი და განწყობილებით, ხან სერიოზულად, ხან მსუბუქი იუმორით, ხანც გულსტკივლითა და ღრმა სევდით საუბარი ისე, რომ მთავარი სათქმელი, ის, რაც სხუთივე დილოგს აერთიანებს, მხედრიანად არ დასხლტომბა.

ტ. ტაქმიანიანა ფესტივალზე პრემიერად წარმოადგინა კამერული სიმფონია. ნაწარმოების თემატიკაში, რელიეფ ნაკლები ორიგინალობით ხასიათდება, ფიქრობთ, მსმენელებში ბუნებასა და პეიზაჟურ მომენტებთან დაკავშირებული აუღო-ვიწუღალური, კადრული ასო-

ციაციები აღძრა, სადაც ავტორისეული „მე“ მაჟიოდ ვერ იქნა გამოვლენილი. სამაგიეროდ ნაწარმოები საინტერესო იყო დრამატურგიის მხრივ, უფრო სწორად, იმ ძიებით სიახლისაკენ, დრამატურგიის სფეროში რომ გამოვლენდა. კომპოზიტორი შეეცადა პასუხები, სიურჟე გავარებინა, როგორც კონფლიქტური საწყისი, კონტრასტული მასალა, რომელიც წინ ეღობება მუსიკალური აზრის განვითარებას და ამ სიურჟისა და მისით შეწყვეტილი მუსიკალური აზრების დაპირისპირებაზე აავსო სიმფონიის ორივე ნაწილი. პასუხების, როგორც კონტრასტული მუსიკალური მასალის „უბოდიშო ჩარა“ მუსიკალური აზრის განვითარებაში, „წინააღმდეგობა“, რომელსაც ისინი უწყევდნენ მუსიკალურ აზრს, ავტორს, როგორც ჩანს, გააზრებული ჰქონდა, როგორც დამატულობის თანდათანობითი ზრდის საშუალება, ვიდრე მუსიკა არ გარადვილდა ამ ზღუდრულს, არ წაღვადგა ამ წინააღობას და არ დაიმკვიდრებდა თავის თავს, რაც, ცხადია, კულმინაციას შექმნიდა ნაწარმოებში. მაგრამ კომპოზიტორმა ამას მხოლოდ ნაწილობრივ მიაღწია, გადაგნაც ისეთი განსხვავებული კატეგორიების, როგორც პასუხები და ინტონაცია, ერთ დრამატურგიულ სიბრტყეში მოთავსება ვერ შეძლო.

ქართული კომპოზიტორების კონცერტი პრემიერების კონცერტი იყო. რვა ნაწარმოებიდან რვავემ პირველად გაიჟღერა საკონცერტო ესტრადაზე. განსაკუთრებული უაზრობრივო მრავალფეროვნებით იყო წარმოდგენილი ინსტრუმენტული მუსიკა, შესრულდა კონცერტო, კვარტეტი, კვინტეტი, საფორტეპიანო და სავიოლანო მინიატურები. საგუნდო მუსიკას ორი საგუნდო მინიატურისა და საგუნდო ციკლის სახით გავცვანით, კამერულ-ვოკალური ლირიკა ერთი ნაწარმოებით იქნა წარმოდგენილი.

ყველა შემოადინებულმა პრობლემამ მეტნაკლებად ქართულ კომპოზიტორთა კონცერტში იჩინა თავი. აქაც დაისვა ციკლურობის, ფორმისა და დრამატურგიის, ინტონაციის საკითხები.

ქართულ კომპოზიტორთაგან, უპირველეს ყოვლისა, გიორგი შავერზაშვილმა მიიქცია ყურადღება. გ. შავერზაშვილს საქართველოს მუსიკალური საზოგადოება იცნობს როგორც პიანისტს, ამირკავკასიის კონკურსების ლაურეატს. კონცერტზე იგი წარსდგა ორი უანრი: ორი საგუნდო მინიატურითა და საფორტეპიანო კვინტეტით. პირველმა გუნდმა „ხმალი გაღვსე, ძმობილო“ ისეთი შთაბეჭდილება დატოვა, რომ საგუნდო მუსიკის უანრი კომპოზიტორს თავისების პროცესში აქვს. ამავე დროს, იგრძნობოდა ავტორის პოტენციალ და უანრი, რაშიც მეორე გუნდმა — „ლოცვა“ დაგვარწმუნა. რაც შეეხება კვინტეტს, გადაუპარებ-

ლად შეიძლება ითქვას, რომ იგი კონცერტის პროგრამის საუკეთესო ნაწილი იყო. ნაწარმოებში გამოვლინდა კომპოზიტორის მრავალმხრივი მუსიკალური აზროვნება, ფორმის ადგიონალობა, დროის კატეგორიის მძაფრი აღქმა, მუსიკალური ფაქტურის შეგრძნება, ორიგინალური ინტონაციური აზროვნება. ნაწარმოებმა მკაფიოდ გამოიწვია როგორც ენისა და ტექნოლოგიის, ასევე მხატვრული შემოქმედების დონითაც. იგი დრამატულ-ეპიკურიული ხასიათისაა, ერთ სუნთქვაზეა აგებული, ემოციური, გულწრფელი და უშუალოა. განსაკუთრებული პოტენციით, მხატვრული დამაერებლობით, ინტონაციური სიხალისით გამოირჩევა კვინტეტის II — ლირიკული თემა.

ნანა გაბაშვილის კვარტეტში აღსანიშნავია II ნაწილის ფინალის მაღლებული, ზეაწეული განწყობილება და განაპირა ნაწილების თანაბრობითი ეპიკურობა. მაგრამ ნაწარმოებში მუსიკალური აზრის განვითარება ყოველთვის ლოგიკურ შთაბეჭდილებას ვერ ტოვებს, იგი ერთგვარი ფრაგმენტულობით ხასიათდება;

კახა ცაბაძის კონცერტმა აღტაცა და კამერული ორკესტრისათვის გარკვეული გრძნობები გამოიწვია. ამ ნაწარმოებმა ყურადღება მიიქცია თანამედროვე საბჭოთა მუსიკის მიღწევისა და მისი მუსიკალური აზროვნების თავისებურებებისათვის. თავისებურებას აქვს მისასალმებელი ტენდენცია, მაგრამ რამდენად ორგანულად არის თავისებური ეს თავისებურებანი და აღიქმება თუ არა იგი ეროვნული ტრადიციისა და ავტორისეულის ბუნებრივ გამოვლენად? კ. ცაბაძის აღნიშნულმა ნაწარმოებმა აჩვენა, რომ კომპოზიტორი კონსერტუარების, ინტონირებისა და ინსტრუმენტობის საბჭოთა მუსიკის მიღწევიდან ნასესხები ფორმებით უფრო სარგებლობს, ვიდრე ისწრაფვის მათი შემოქმედებითი ათვისებისაკენ, საკუთარს, ავტორისეულის პოზისაკენ. ვფიქრობთ, კომპოზიტორს სავარაუდოა მონაცემები გააჩნია იმისათვის, რომ მეტად ენდოს თავის თავს, თავის შესაძლებლობებს, უფრო გაბედულად და გულწრფელად გამოხატოს სათქმელი. თუკი მაჟიოდ იქნება ჩანაფიქრი, თავისებურად იქნება დანახული რეალობა, რომლის ასახვაც კომპოზიტორს სურს, იგი უდავოდ მიაგნებს შესატყვის მუსიკალურ ენასაც.

მარინე ადამიას მუსიკამ, უპირველეს ყოვლისა, ავტორის წინაშე მაჟიოდ დასახული ამოცანით ფორმისა და უანრის შეგრძნებით მიიქცია ყურადღება. მაგრამ, სამწუხაროდ, მისი მუსიკის ტექნოლოგიურმა ასპექტმა ვერ უზრუნველყო მხატვრული შედეგი, ის, რაც პირველ რიგში შემოქმედებითი პროცესის ობიექტურ-შინაარსობრივ მხარეს გულისხმობს. ამ-

გვარად, აქ შეუძლებელი ხდება ლაპარაკი იმაზე, თუ რამდენად შესძლო კომპოზიტორმა პრობლემის ახალი კუთხით დანახვა, მოვლენის ფარული კანონზომიერების გამოვლენა. მუსიკალურ მასალას, რომელსაც მ. ადამია მხატვრული ამოცანის გადასაწყვეტად მიმართავს, აკლია სიხასხასე; ინტონაცია ნეიტრალურია, იგი ბატვან მუსიკალურ სახეს ვერა ქმნის; არ არის მოკვლეული ის თავისებურება, რომელიც მხოლოდ ამ ნაწარმოებისათვის ან ამ ავტორისათვის დამახასიათებელ ემოციურ კლიმატს შექმნიდა.

საგუნდო მუსიკიდან, გარდა გ. შავერზაშვილის ორი საგუნდო მინიატურისა, შესრულდა ვახტანგ კახიძის ვაჟთა ვოკალური ოქტეტისთვის ხალხურ ტექსტებზე შექმნილი საგუნდო ციკლი „ნარკელი“. ვ. კახიძის შემოქმედებას სხვა ახალგაზრდებზე უფრო ფრთოდ იცნობს ქართველი მსმენელი, რადგანაც სხვა და სხვა დროს წარმატებით შესრულდა მისი საფორტეპიანო კონცერტი და კონცერტი ორკესტრისათვის, სიმებიანი კვარტეტი, კანტატა „იმედის ყვავილი“, ვ. კახიძეს ვიცნობთ აგრეთვე, როგორც თეატრისა და კინოსათვის შექმნილი მუსიკის ავტორს. დასახელებული ნაწარმოებებიდან საფორტეპიანო კონცერტმა და სიმებიანმა კვარტეტმა, 1950 წელს, შესაბამისად, საკავშირო და რესპუბლიკურ კონკურსებზე I და III პრემიები დაიმსახურა.

ვ. კახიძის საგუნდო ციკლმა დისკუსიაზე კამათი გამოიწვია. ჩვენი აზრით, კომპოზიტორის ჩანაფიქრი თავისთავად ძალზე საინტერესოა. მან მიზნად დაისახა ნაწარმოებში ექვნიებისა, აერეკლა (აქედან ციკლის დასახელება — „ნარკელი“) ქართველთა ყოფაში მიმდინარე მუსიკალური პროცესები. ჩანაფიქრის შესაბამისად თითოეულ მინიატურას კონტრასტული ინტონაცია დაეძღო საფუძვლად. თუ პირველი გუნდი ხალხური კილო-ინტონაციების არქაულ ფორმებს მოგვაგონებდა, მეორე სასულიერო მუსიკის წყაროებთან ბპოვება გამოძახებს. ევროპული და, კერძოდ, იტალიური ხელფენების და შემდეგ კი რუსული რომანსის შემოჭრამ მე-18 საუკუნის დასაწყისის ქართულ მუსიკალურ ყოფაში ასახვა ბპოვა ციკლის მომდევნო ნაწილებში, ხოლო თანამედროვე საესტრადო მუსიკით გატაცებამ კი ციკლის ბოლო ნაწილში.

სამწუხაროდ, ამ საგუნდო ციკლში ვ. კახიძემ ვერ მიაღწია ციკლისათვის აუცილებელ პირობას — განსხვავებულობის შეთავსებას დრამატურგიულ სფეროთა შაქსიმალურ სიახლოვესთან. ამიტომაც თითოეული ნაწილი ციკლ-ციკლე იქნა აღჭურვილი და გაუგებარი დარჩა, თუ რატომ არსებობდა ერთმანეთის გვერდით ისეთი განსხვავებული მასალა, როგორიც არის, ვიკვათ, ძველი ქართული სიმღერა და რუსული რომანსი. როგორც ჩანს, ავტორ-

მა ვერ გაითვალისწინა ის მთავარი დრამატურგიული კომპონენტი, რომელიც კონტრასტულ მასალას ერთ მხატვრულ ჩანაფიქრს მდებარეობდა, გაერთიანებდა, ავტორისეული დამოკიდებულების კუთხიდან დაგვიანებდა და ფოლკლორულის შინაგან პოტენციალს ახად, მოცემული ნაწარმოებისათვის დამახასიათებელ ვითარებაში გამოავლინდა.

ფესტივალის მონაწილე ქართველ კომპოზიტორთა შორის ყველაზე ახალგაზრდაა ნინო ჯანღავა. იგი II კურსის სტუდენტია. ჯარჯი ფხოველის სამ ლექსზე შექმნილ ნაწარმოებში სოპრანოსა და ფორტეპიანოსათვის გამოვლინდა კომპოზიტორის მიერ პოეტური აზრის არა უბრალოდ მუსიკაში გადატანის, არამედ მუსიკალურ ფორმასა გარდასახვის უნარი. ნაწარმოებმა სასიმღერო შთაბეჭდილება დატოვა ცოცხალი ინტონაციით, გამორჩა კერძოატი ახალგაზრდული უშუალობითა და ლირიზმით.

ფესტივალმა ბევრი საფიქრალი, ბევრი გადასაწყვეტი ამოცანა დაგვიტოვა. ცხადი გახდა, რომ სამივე რესპუბლიკის ახალგაზრდა კომპოზიტორების შემოქმედებაში არსებობდა ერთიდაიგივე პრობლემატიკა იჩინეს თავი, ოღონდ მეტ-ნაკლები სიმწვავეთ.

ასე მაგალითად, ინტონაციის პრობლემა ყველაზე უფრო გლობალურად და მტკივნეულად აზერბაიჯანელთა კონცერტზე წამოიჭრა, თუმცა საკმაოდ მძაფრად შევიტყვენეთ იგი ქართველი კომპოზიტორების ნაწარმოებების გარკვეულ ნაწილშიც. ინტონაციის პრობლემაში ჩვენ ვგულისხმობთ იმ თემატურა მასალის, სამეტყველო ენის იმ თავისებურებების უქონლობას, რომელიც მუსიკის ცოცხალ პულსაციას ქმნის, მხატვრულ აზრსა დამაქერებლობას ანიჭებს. ამის მიზეზი კი, ჩვენი აზრით, ინტონაციური ლექსიკის ეროვნულ ძირებთან კავშირის შესუსტებაში უნდა ვძიოთ. მხატვრული ქმნადობის პროცესში სუბიექტური საწყისის მონაწილეობა ეროვნული ელემენტის გამოვლინის გარეშე შეუძლებელია, ხოლო ნაწარმოების მხატვრული ზემოქმედების ძალა კი სხვა მრავალ კომპონენტთან ერთად სინამდვილის ინდივიდუალური ხედვით განიზომება.

ცხადია, ყოველივე ეს არ გამორიცხავს ინტონაციონალურობის მოშენს. პირიქით, ეროვნული ტრადიციების სინთეზი თანამედროვე მუსიკალურ გამოცდილებასთან შემოქმედების არსებითი მხარეა, რომელიც თანამედროვე ინტონაციური ლექსიკის თამამ გამოყენებასა და თანამედროვე ტექნოლოგიის დაუფლებას გულისხმობს. მაგრამ თანამედროვე სამეტყველო ენის მოშოქმედებისა და ტექნოლოგიური კონცეპციის გამოყენება მაშინ არის გამართლებული, როდესაც ისინი თვითმიზანს კი არ წარმოადგენენ, არამედ კონკრეტულ მუსიკალურ ამოცანას ექვემდებარებიან და ორი-

ვე ელემენტის ქმნალობაში ეროვნული მომენ-
ტი არსებით მონაწილეობას იღებს.

მეორე პრობლემა, რომელიც სამივე კონ-
ცერტის მსვლელობაში მკაფიოდ და მწვავედ
გამოიკვეთა, სონატურ-ციკლური ფორმის პრო-
ბლემაა. კერძოდ, ახალგაზრდების შემოქ-
მელებაში თავი იჩინა ინსტრუმენტული მუსიკა-
ალური აზროვნების ამ ურთულესი ფორმის
გამომსახველ შესაძლებლობათა ხელოვნური
გამარტივების ტენდენციამ, მისი არსისა და
დანაშნულების არასწორმა გაგებამ ან არას-
რულყოფილმა ცოდნამ, რაც მეტ-ნაკლებად,
ფესტივალზე წარმოდგენილ ამ ჟანრის საუკე-
თესო ნიმუშებშიც შეიგრძნობოდა.

ჟანრული ინტერესების სიფიწროვე შეიგრძ-
ნობოდა სამივე კულტურულ რეგიონში.

აღნიშნულ პრობლემებთან ერთად ფესტივა-
ლმა ნათელყო, რომ მსმენელს მოსწონს და
სჭირდება ისეთი მუსიკა, სადაც გრძნობები
დაუფარავად, ემოციურად არის მოწოდებული.
შემოქმედს არ უნდა ეშინოდეს უშუალობისა,
თუკი მას სათქმელი ღრმად აქვს ნაგრძნობი
და დანახული. მაგრამ მხოლოდ ეს როდია სა-
კმარისი, რადგანაც ჩანაფიქრის მსმენელამდე
ჭეროვანი მიტანისათვის აუცილებელია სათა-
ნადო პროფესიული ოსტატობა, რაც კარგ
საკომპოზიტორო ტექნიკას, ჟანრისა და ღრა-
მატურგის საკითხებში ღრმა წვდომას, ორ-
კესტრობისა და პარმონიის და მრავალი სხვა

აუცილებელი კომპონენტის სრულყოფილ ფორ-
მას გულისხმობს.

ფესტივალმა თავისი მისია წარმატებით შეა-
სრულა. მან გაგვაცნო ამიერკავკასიის რესპუბ-
ლიკების ახალგაზრდა კომპოზიტორთა ახალი,
აქამდე ჩვენთვის უცნობი სახელები, წამოჭრა
მტკივნეული შემოქმედებითი პრობლემები
განხორციელდა შემოქმედებითი კონტაქტი
სამი რესპუბლიკის ახალგაზრდებს შორის და
ფესტივალის მუშაობის ფორმების შემდგომი
გაუმჯობესებისა და სრულყოფის გზებიც და-
ისახა. საქართველოს კომპოზიტორთა კავშირის
პირველმა მდივანმა გ. ჟანჩელმა წამოაყენა წი-
ნადადება, ფესტივალები გახანგრძლივდეს და
ჩატარდეს ქალაქგარეთ, კომპოზიტორთა შე-
მოქმედებით სახლებში, სადაც მუშაობის უფ-
რო ძალდაუტანებელი ატმოსფერო იქნება და
კომპოზიტორების, მუსიკისმცოდნეებისა და
შემსრულებლების შემოქმედებითი დაახლოებ-
ისათვის უფრო ბუნებრივი პირობები შეიქმნე-
ბა. ეს საშუალებას მისცემს ფესტივალის მონ-
აწილეებს მუშაობაში ჩართონ საინჟინერო
ფორმები, ყოველი კონცერტის მერე მოაწყონ
„მრგვალი მაგილები“ და, ეგებ იმის საშუალე-
ბაც შეიქნას, რომ ახალგაზრდების შემოქმედ-
ების ჩვენება გასცდეს კამერული მუსიკის
ფარგლებს. ვფიქრობთ, ფესტივალის მუშაო-
ბაში საინჟინერო ფორმების ჩართვა ხელს შე-
უწყობს ახალგაზრდებს, მათ შემოქმედებაში
არსებული ხარვეზების დაძლევაში.

გურამ ფანჯიკიძე

მ პ რ ა დ ო ნ ა რ მ ი *

ეს იყო თექვსმეტი წლის წინათ:

1970 წლის 21 ივნისს მეზიკოში, „აქტივას“ დიდებულ სტადიონზე დამთავრდა ოქროს ქალღმერთის ისტორია. მექსიკის რიგით IX ჩემპიონატი იყო უიულ რიმეს თანის დასასრული. ბრაზილიელებმა იგი მესამედ და საბოლოოდ დაისაკუთრეს.

ფიფამ მეორე დღესვე გასცა განკარგულება მსოფლიო საფეხბურთო ჩემპიონატებისათვის შეეკეთათ ახალი თან.

ვიდეკი მსოფლიოს საუკეთესო სტადიონის ტრიბუნაზე დიდი საფეხბურთო ფიესტით ატაცებული და გადაცემკეროდი მოზეიმ ბრაზილიელებს.

სტადიონი უზარმაზარი ვულკანის კრატერს ჰგავდა, ოღონდ იქიდან ლავის ნაცვლად მუხიკის ჭრიალი და 115 ათასი კაცის შეძახილების, სროლისა და ტაშის ხმა იფრქვეოდა.

რას წარმოვიდგენდი მაშინ, თუ გაივლიდა კიდეც თექვსმეტი წელი და კვლავ აღმოვჩნდებოდი დიდებულ „აქტივაზე“, კვლავ ვიქნებოდი დიდი საფეხბურთო ფიესტის დამსწრე და მონაწილე.

ბუნებრივია, მღელვარებამ შემოიპყრო, როცა თექვსმეტი წლის შემდეგ კვლავ დავაბიჯე ფეხი მექსიკის მიწას.

აეროპორტ „ბენიტო ხუარესის“ ნაცნობი კონტური მსოფლიოს მეცამეტე ჩემპიონატის ემბლემებით იყო დამშვენებული.

თექვსმეტი წელი...

მაინც რამდენი რამ მომხდარა ახალი ამ თექვსმეტი წლის განმავლობაში მეზიკოს ცხოვრებაში.

მაშინ იგი რვა მილიონიანი ქალაქი იყო, მსოფლიოში ერთ-ერთი უდიდესი ქალაქი.

ახლა მისი ჩილანგოსი (მოსახლეობა) შეადგენს... თვრამეტ მილიონს და იგი გახდა მსოფლიოში ყველაზე დიდი ქალაქი!

თექვსმეტი წლის მანძილზე ქალაქის მოსახ-

ლეობა 10 მილიონით გაიზარდა! დღემდე მსოფლიოს არ ახსოვს ასეთი რაში!

ვარაუდობენ, რომ საუკუნის ბოლოს, ესე იგი, თოთხმეტ წელიწადში მეზიკო გახდება 30 მილიონიანი ქალაქი!

ძნელია თქმა, ქალაქის ასეთი ზრდა აღტაცებას უფრო იწვევს თუ კოშმარულ განცდებს.

თექვსმეტი წლის უკან მეზიკოს უდიდესი ურთიერთგადაშვეთი პროსპექტების „რეფორმას“ და „ინსურენტების“ სიგრძე იყო შესაბამისად 30 და 27 კილომეტრი. ამჟერად მათი სიგრძეა 47 და 40 კილომეტრი!

მაშინდელმა ღარიბმა ჭეყანამ ნავთის სახადოების აღმოჩენის შემდეგ ენერგიულად გაშალა ფრთები.

მეზიკოს ცენტრში აღმართულია ლათინურ ამერიკაში ყველაზე მაღალი (ამას განსაკუთრებით უსვამენ ხაზს მექსიკელები), ორმოცდათორმეტ სართულიანი შენობა, რომელიც ეკუთვნის კომპანია „პომეკს-ს“, სახელმწიფო სანავთობო მონოპოლიას „პეტროლეს მეზიკანოს-ს“.

ამ კომპანიის შენობის სიმაღლეს სიმბოლური მნიშვნელობაც ენიჭება. მექსიკის ინდუსტრიული ბუმი სწორედ „პომეკსთანა“ დაკავშირებული.

მაგრამ... 1970 წელს ერთი დოლარის ექვივალენტი იყო 12 პესო.

დღეს კი ერთი დოლარი მერყეობს 625-დან 636-მდე პესოს შორის. ყოველ შემთხვევაში, ასე იყო მსოფლიო ჩემპიონატის დღეებში.

მექსიკური პესოს დევალაცია, ვფიქრობ, ბევრის მტკუველია.

და კიდეც ერთი პარადოქსი.

მიუხედავად ასეთი სანავთობო ბუმისა, უკანასკნელ რამდენიმე წელიწადში მექსიკის საგარეო ვალმა გადააჭარბა 100 მილიარდ დოლარს.

აი როგორ განმარტავს ამ შეუსაბამო მოვლენას მექსიკის ეროვნული ავტონომიური უნივერსიტეტის პროფესორი, ეკონომისტი ფერნანდო კარმონა: „სხვა ჭეყნების ვალეები ძველი

* მეფე მარადონა.

ავადმყოფობაა, მაგრამ ბოლო წლებში იგი მტისმეტად გამწვავდა. ქვეყნის განვითარების მიზნით მექსიკის მთავრობამ გადაწყვიტა ნაირ-ნაირი პროექტი და სოციალური პროგრამა უცხოეთის ძალებით დაეფინანსებინა, იმიტომ რომ აშკარად არ ჰყოფნიდათ ეროვნული შემოსავალი, რაც ძირითადად ნავთობის სახელმწიფო კომპანიას „პომექსს“ შემოაქვს.

ოთხმოციანი წლების დასაწყისში კაპიტალიზმის სამყარომ იწვნია მორიგი კრიზისის დარტყმები, რომელიც კიდევ უფრო გააღრმავა ენერგეტიკული და ფინანსური ხასიათის სიძნელეებმა. მექსიკაში ნავთობის ბუმი იდგა და ქვეყანა კაპიტალდაზანდების სტაბილური ბაზარი გახდა.

უზარმაზარი ვალი ღდეს ჩვენი ქვეყნიდან კაპიტალის ამოქაჩვის ძირითად საშუალებად, უფრო სწორად, ჩვენი სიმდიდრის ყველაზე მტაცებლური ექსპლოატაციის ფორმად იქცა. ამერიკის შერითული შტატებისათვის ღდეს ადვილია მექსიკის შევიწროება, რადგან მექსიკა ამჟამად უფრო მეტად არის დამოკიდებული საერთაშორისო სავალუტო ფონდზე, რაც მშრომელთა ხარჯზე მკაცრი პოლიტიკის გატარებას მოითხოვს“.

თქვსმეტად წლის წინ მექსიკა სავსე იყო უცხოეთის ქვეყნების, კერძოდ, ამერიკის შერითებული შტატებისა და კანადის ნაწარმით. ახლა ყოველმხრივ უღობავენ ზღას უცხოეთის ფირმებს, განსაკუთრებით ამერიკისა და იაპონიის კომპანიებს. ცდილობენ, მხოლოდ საკუთარი ნაწარმით ივაჭრონ, რომ როგორმე გადაფარონ ამოღენა საგარეო ვალი.

მაშინ მეზიკოში ექვსი სატელევიზიო არხი მუშაობდა.

ამჟამად ტელეპროგრამათა რაოდენობა რვა-მდე გაიზარდა, თუმცა შინაარსობრივად და თვისობრივად არაფერი შეცვლილა, გადაცემათა დროის თითქმის ორმოცი პროცენტი რეკლამას მიაქვს.

წელან ვთქვი, მთავრობამ მტაცებელ გადაწყვიტა-მეთქი ქვეყანაში უცხოეთის ფირმის ნაწარმის შემოტანის აკრძალვა. იაპონელებს ფარხმალი მაინც არ დაუყრიათ. ჩემპიონატის დღეებში მთელი მექსიკა სავსე იყო „ჩეი ვი სის“ სარეკლამო პლაკატებით და რეკლამებით. პრესცენტრის მოწყობაც ტელეტექნიკით და ვიდეო-აპარატურით მთლიანად ამ ფირმამ იკისრა და ყოველ სტადიონზე „ჩეი ვი სის“ წარწერა, თუ არ ვცდები, „ოკა კოლას“ მსგავსად ოთხ გამორჩეულ ადგილზე გვხვდებოდა თვალში.

ყველაზე უფრო კი მაინც გაშალა იაპონიის საავტომობილო ფირმის „ნისან-ის“ რეკლამამ. მექსიკის ტელევიზიასაც აქვს ისეთი სოლიდური გადაცემა, როგორცაა ჩვენი „ერემა“ და „მოამბე“. მთელი ამ ორმოცწუთიანი გადაცემის მანძილზე ორი დიქტორის წინ, ჩარჩოში

მოჩანს წარწერა „ნისან-ი“. შედარებისათვის მინდა შეგახსენოთ, რომ წუთნახევრიანად გადაცემაში ფილმის ჩართვა პირველი პროგრამის გადაცემებში ღირს 200 ათასი დოლარი.

გაუძლებს მექსიკა უცხოეთის კაპიტალის ასეთ შემოტევას?

ძნელი სათქმელია.

გამოკვეთილად არ ამბობენ, მაგრამ ჩანს, რომ მექსიკას უნდა მოიპოვოს ლიდერობა ლათინურ ამერიკაში. მათი წარმომადგენლების გამოსვლებიც გაერთიანებული ერების ასამბლეაში კრიტიკულია ამერიკის შეერთებული შტატების მთავრობის პოლიტიკისა და პოზიციის მიმართ. საინტერესო ფაქტია, რომ გაერთიანებული ერების ასამბლეაში მექსიკის წარმომადგენლების პროტესტი და უარყოფითი ხმები ამერიკის შეერთებული შტატების მიერ წამოყენებულ წინადადებებზე პროცენტებში გამოსახული შეადგენს 83,5-ს.

არც ისაა შემთხვევითი, რომ მექსიკა ერთ-ერთი აქტიური წევრია „დღელის ექვსეულისა“, რომელიც იბრძვის „ვარსკვლავეთის ომის“ და თერმობირთვული იარაღის აკრძალვისათვის.

მსოფლიო ჩემპიონატის შემდეგ „დღელის ექვსეულში“ მექსიკის ქალაქ სიუატანგოში შეიკრიბა. ქალაქის ერთ-ერთ მოედანს ექვსი სახელმწიფოს შეხვედრის (მექსიკა, ინდოეთი, შვეიცია, ტანზანია, არგენტინა, საბერძნეთი) წინა დღეს დაერქვა ამ ექვსეულის აქტიური წევრის, „დღელის ექვსეულის“ შექმნის ერთ-ერთი ინიციატორის, ვერაგულად მოკლული შვეიციის პრემიერ-მინისტრის ოლოფა პალმეს სახელი.

ამერიკელებს არ მოეწონათ მათ მეზობელ ქვეყანაში ჩატარებული სამშვიდობო თავყრილობა.

შესანიშნავმა კოლუმბიელმა მწერალმა გარბალ მარკესმა აიხს თაობაზე თქვა: „ვაშინგტონი ძალიან შეაშფოთა ამ შეხვედრამ. მართალია, იქ კონკრეტულად არ გაუკრიტიკებიათ ამერიკის პრეზიდენტი და მის მიერ ამოჩემებული „ვარსკვლავეთის ომი“. მაგრამ შეშფოთება გამოიწვია თვით ფაქტმა, რომ ამერიკის ყურისძირში ჩატარდა ასეთი შეხვედრა“.

მეზიკოში, მიწისძვრიდან რამდენიმე დღის შემდეგ, საგანგებოდ ჩამოფრინდა პრეზიდენტ რიგვანის მეუღლე ნესი რიგვანი და მექსიკის მთავრობას საუქრად გადასცა ერთი მილიონი დოლარის ჩეკი მიწისძვრით დაზარალებულთა დასახმარებლად. ეს იყო საკუთარი თანხა, რომელიც პრეზიდენტმა გაიღო. ამერიკის შეერთებულ შტატებს აღაშფოთებს ის სწორი პოზიცია, რომელიც მექსიკელებს უპირავთ ნიკარაგუასა და, საერთოდ, ლათინურ ამერიკის საპირობოროტო პრობლემების მიმართ. ამიტომაც ცდილობენ მათი გულის მოგებას, მაგრამ, მაღლობა ღმერთს, მეოცე საუკუნის დასასრულ-

ლისათვის მანაც ისწავლეს ჰვეყნებში მტრისა და მოყვრის გარეგნად.

აი, ჩვენი ავტობუსი აეროპორტიდან მიემართება ცენტრისაკენ, სადაც უნდა დაგვანიშნავონ სასტუმრო „რომანოვ დიანაში“. ფანჯრიდან გატაცებით ვათვლიერებ ჭურჭებს, ვეძებ ნაცნობ შენობებს და აშკარად ვგრძნობ რაღაც ცვლილებას. ოღონდ ვერ მივხვდარვარ, რა შეიცვალა ქალაქის ცხოვრებაში. უცებ გონება მინათდება, მივხვდი, მეზიკოსათვის უჩვეულოდ მეჩვენებოდა, რომ ყურს აღარ მჭრიდა მანქანათა მუსიკალური სიგანეები. ადგილობრივ ხელი-სუფლებას დედაქალაქში აღუკმალია ხმოვანი საყვირები. უფინ ყველა მანქანას მუსიკალური სიგანელი ჰქონდა დაყენებული. ჭურჭებში ყურთა-სმენა აღარ იყო, ერთმანეთში ირეოდა ათას-გვარი მელოდია. მანქანით გადატანილი ჭურჭები თითქმის უზარმაზარ ორკესტრს ჰგავდა, რეპეტიციის წინ ყოველი მუსიკოსი თავისთვის რომ ამუშავებს მუსიკალური ნაწარმოების რომელიღაც პასაჟს.

„რომანოვ დიანას“ მეთორმეტე სართულიდან, სადაც ჩვენი ნომერი იყო მოთავსებული, დიდხანს გადავჩერებოდი ქალაქს.

მინდოდა კარგად დამეზახსოვრებინა, ცაში აჭრილი მაღალი შენობების კონტურები, რომლებიცაა ორიენტაცია უნდა ამეღო ვაკეზე გაშენებული ქალაქისათვის. ვცდილობდი მეზიკირებოდა ამდენი ნაცნობი ჭურჭები და ცალკეული შენობებიც კი.

თვალი უმაღლეს მომტაცა „პეტროლიუმ მეზიკოსის“ უზარმაზარმა შენობამ, ხოლო უფრო შორს და ბელმარცხნივ, იქით, სადაც მეზიკოს სახელგანთქმული პარკი ჩაუტლები იწყებოდა, ჩვენმა ფირმის წარმომადგენელმა დამანახა ნისლში გახვეული მაღალი შენობა, ოტელი „პრესიდენტი ჩაუტლები“, რომლის გვერდითაც მდებარეობდა ჩემპიონატის პრესცენტრი.

ფეხბურთის გულშემატკივრებმა კარგად იცო-ან, მსოფლიოს მეცამეტე ჩემპიონატი კოლუმბიაში უნდა ჩატარებულიყო. რაც დრო გადის, ჩემპიონატის ორგანიზაციისადმი მოთხოვნები უფრო და უფრო იზრდება. მაგალითად, შემდეგში მსოფლიო ჩემპიონატის მასპინძელი ჰვეყანა ვალდებულია 14 სტადიონი იქონიოს ფიფას განკარგულებაში. მათი ტევადობა 40 ათასიდან 100 ათასამდე უნდა იყოს. ფინალი, როგორც კანონი, უნდა გაიმართოს სტადიონზე, რომლის ტრიბუნებიც დაიტევს 100 ათასზე მეტ მაყურებელს. სტადიონის პრესლოჟა და ტელე და რადიო კომენტატორთა ლოჟა-კაბინეტები უნდა აკმაყოფილებდნენ თანამედროვე მოთხოვნებს. სტადიონის პრესლოჟიდან და ფიფას პრესცენტრიდან თავისუფლად, ყოველგვარ

არ დაბრკოლებისა და გაუგებრობის გარეშე უნდა დაუკავშირდეს მსოფლიოს ნებისმიერ ჰვეყანას. ჩემპიონატში მონაწილე გუნდებისთვის უნდა არსებობდეს უსაფრთხო, დამოუკიდებელი, ფეხბურთელთა დასვენებისა და ვარჯიშისათვის საუკეთესო პირობების მქონე ბანები. სახელმწიფომ გარანტია უნდა მისცეს ფიფას, რომ ტელეგადამცემთა ხარისხი იქნება უმაღლესი დონისა.

მკითხველს მინდა შევახსენო, რომ არგენტინაში მსოფლიო ჩემპიონატშივე არ იყო ფერადი ტელევიზია. ფიფას დაუნიშნული მოთხოვნით არგენტინამ კონტრაქტი დადო გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკასთან, რომელმაც ბუენოს აირესში სულ მოკლე დროში დაამონტაჟა ფერადი გადაცემისათვის საჭირო სტუდიები და რეკლამის მიზნით, სიმბოლურ ფასში, თითქმის უსასყიდლოდ დაუთმო მასპინძლებს სათანადო ტელეპარატურა.

მსოფლიო ჩემპიონატის მასპინძელ ჰვეყანას უნდა ჰქონდეს საუკეთესო საერთაშორისო აეროპორტი, შიდა აეროპორტები, საუკეთესო საავტომობილო გზატკეცილები, დღევანდელი დღისთვის შესაფერისი სატურისტო ინდუსტრია, სასტუმროები, დიდი ტურინიების ორგანიზაციის პრაქტიკა და, რაც მთავარია, უნდა შეედგომოდ დაიცვას ფეხბურთელები, ჩემპიონატის ორგანიზატორები, პრესის, ტელევიზიის მუშაკები და ტურისტები ყოველგვარი გაუგებრობისაგან.

და კიდევ ერთი, ცოტა არ იყოს, უცნაური პირობა, გარანტირებული უნდა იყოს ამინდი. თუმცა უცნაური ერთი შეხედვით. ფინალური თამაშები თითქმის ყოველთვის ივნისის თვეში ტარდება. ამიტომ ნებისმიერ ჰვეყანას წლების მანძილზე ელემენტარული მეტეოროლოგიური მონაცემების ანალიზით შეუძლია თითქმის ზუსტი პროგნოზი გააცეთოს მოსალოდნელი ამინდის.

საოცარია, მეზიკოში, ყოველდღე, ზუსტად ოთხ საათზე, ისეთი სიზუსტით, რომ საათსაც კი გაასწორებდით, იწყებოდა წვიმა, უფრო სწორად, თავსება, ღვართაფი. ამ დღეებში თამაშები ყოველთვის 12 საათზე იყო დაინიშნული. რასაკვირველია, 12 საათზე თამაშები მართო მოსალოდნელი წვიმის გამო არ ინიშნებოდა, თუმცა უამინდობა მაინც ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი გახლდათ მატჩების ასე ნაადრევად დაწყებისა. ითვალისწინებდნენ, რომ თუ თამაში გვიან დაიწყებოდა, ევროპის ჰვეყნები მხოლოდ მეორე დღეს ნახავდნენ გადაცემულ მატჩებს, თანაც მაშინ, როცა პრესიდან და რადიოდან შედეგები უკვე ეცოდინებოდათ. თან, როგორც ტელეკომპანია ამტკიცებდა, 12 საათზე მატჩის დაწყება გარანტია იყო უმაღლესი ხარისხის ტელეგადამცემებისა.

და აი, ერთხელ, კერძოდ, 25 ივნისს, როცა

ერთმანეთს ზედებოდნენ არგენტინა და ბელგია, თამაში საღამოს 8 საათზე დაიწმინდა. წინასწარ გაგვიფუტა გუნება, ბუნებრივია, წვიმა თამაშს გააფუტებდა. მაგრამ, არ ვიცო, მთელი თვენა-ხვერთი წინ, როცა ამ მატჩის დაწყების დრო განსაზღვრეს, იცოდნენ, რომ 25 ივნისს წვიმა ჩვეულებისამებრ 4 საათზე კი არა, მატჩის დამთავრებიდან ზუსტად ერთი საათის შემდეგ მოვიდოდა? ფაქტი ერთია, რომ იმ დღეს, როგორც გამოაკლესი, წვიმა საღამოს ცხრა საათზე მოვიდა, როცა უკვე უმშვიდრიერეს პრესცენტრში ვიყავით და ვიდეოდ მარადონის დიორ გატანოდ გოლებს წაღმა-უკუღმა ვატრიალებდით.

ერთი ხიტყვით, როგორც ვხედავთ, ჩემპიონატის მოწყობა და მსოფლიო საფეხბურთო ორმოტრიაციის მასპინძლობა არ უფოილა იოლი საქმე.

ეტყობა, ეს დროულად იგარძნო კოლუმბიის მთავრობამ და ფიფასათვის სასურლიად მოულოდნელად, მსოფლიო ჩემპიონატის ჩატარებაზე უარი განაცხადა.

ჩემპიონატის მასპინძლობის სურვილი უმაღლესე გამოთქვეს ბრაზილიამ, ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა და მექსიკამ. მალე ბრაზილიამაც უარი განაცხადა, ქვეყნის ეკონომიური მდგომარეობა საშუალებას არ გვაძლევს დარჩენოდ დროში ჩემპიონატისათვის მოვემზადოთ.

ვითომ გულწრფელები იყვნენ ბრაზილიის მესვეურები? იქნებ ზედმეტად სჭეროდთ თავისი გუნდისა, სწამდათ, რომ ბრაზილიის ეროვნული ნაკრები მეზიოში გაიმეორებდა 1970 წლის ჩემპიონატის წარმატებას? იქნებ შინ გამარჯვების შანსი მომავლისათვის შემოინახეს? ძნელია რაიმეს თქმა.

ახე იყო თუ ისე, დარჩა ორი კანდიდატურა, ორი ქვეყანა, ამერიკის შეერთებული შტატები და მექსიკა.

საფეხბურთო სამყარო დარწმუნებული იყო, რომ მსოფლიოს მეცამეტე ჩემპიონატი ამერიკაში ჩატარდებოდა. იქ ყველა პირობა გააჩნდათ ჩემპიონატის მასპინძლოდ. თანაც ერთი რამ არ უნდა დაგვავიწყდეს, ამერიკის შეერთებულ შტატებში მსოფლიო ჩემპიონატი იქნებოდა ფეხბურთის პოპულარიზაციის მართლაც მასშტაბური ღონისძიება. ასეთ ღონისძიებას კი ეთვალისწინებს ფიფას პროგრამა. ამიტომაც, რომ აველანემა მეზიოში ერთ-ერთ კონფერენციაზე განაცხადა, დროა ევროპისა და ამერიკის კონტინენტების გარდა შეკრებება აზიისა და აფრიკის ქვეყნებშიც ჩატარდეს.

ამ ორ სახელმწიფოს შორის არჩევანისას თუნდაც თანაბარი პირობების დროს, ისიც უნდა გაეთვალისწინებინათ, რომ მექსიკაში ერთხელ უკვე ჩატარდა მსოფლიო ჩემპიონატი.

ფიფას არჩევანი მაინც მექსიკაზე შეჩერდა. ჟურნალისტები და სპეციალისტები უნდობლად შეხვდნენ ამ გადაწყვეტილებას. დიდი იმედი, და იქნებ არც თუ უსაფუძვლო, რომ აველანეს ძალიან სურდა ჩემპიონატი მექსიკაში ჩატარებულიყო.

ჩემპიონატის დღეებში ერთ-ერთ პრესკონფერენციაზე ფიფას პრეზიდენტს უცერემონიოდ ჰკითხეს, მართალია თუ არა, რომ მექსიკა ჩემპიონატის მასპინძლოდ თქვენი მიზნებისათვის და პირადი გეგმებისათვის აირჩიეთ.

ჟოაო აველანემა მხრები აიჩეხა, ვერ მივხვდი, რას მეკითხებიო. მაშინ შეკითხვა უფრო დაუკონკრეტეს, თქვენ თურმე მჭიდრო საქმიანი კავშირი გქონია. მექსიკის კერძო სატელევიზიო კომპანიებთან და მათი თხოვნა გაითვალისწინეთო, თანაც პრესაში, კერძოდ, გერმანულ „შპიგელში“ გამოაქვეყნეს, რომ მატჩების გადაცემის დროს რეკლამების ჩართვის უფლები-სათვის მექსიკის ფირმებიდან მილიონი დოლარი მიიღეთო. მინდა ჰკითხველს ვუთხრა, რომ თვით მექსიკაში, მატჩების გადაცემის დროს ყველაზე დრამატულ მომენტებში ეკრანზე რეკლამას უჩვენდნენ „კოკა კოლას“, „ჩეი-ვი-სის“, „უილდ-ტის“, „ქემალისა“ და სხვა ფირმების ნაწარმს.

ჟოაო აველანემა ჟურნალისტებს უპასუხა, არავითარი ინტერესები არ მაქავეზირებს მექსიკის ტელევიზიასთან, არც ბრაზილიაში მაქვს რაიმე ინტერესები. თუმცა, მე, როგორც ბიზნესმენს და ბრაზილიაში საავტობუსო კომპანიის მფლობელს, სულაც არ მიმჩნია საძარხნად და დანაშაულად რაიმე საქმიანი კავშირების გაბმაო. შეკითხვის მეორე ნაწილზე კი, სადც მატჩების დროს ტელევიზიით რეკლამების გადაცემის უფლებაში ერთი მილიონი დოლარის აღებას აბრძლებდნენ, აველანემა თქვა, ამ შეკითხვაზე პასუხის გაცემაც არ მსურს, იგი მხოლოდ ღიმილს იმსახურებსო.

შეიძლება აველანე გულწრფელი იყო და უნდა გვეჩვენებინა კიდევაც მისი სიმატითე, მაგრამ ფაქტი ერთია, მსოფლიო საფეხბურთო ჩემპიონატი აღარ არის სუფთა სპორტული სანახაობა.

ჩემპიონატის მასპინძელი ქვეყანა ცდილობს ოთხი წლის და, განსაკუთრებით, ბოლო ერთი თვის მანძილზე მსოფლიოს ყურადღების ცენტრში მოექცეს. ამ ყურადღებას განაპირობებს თვით ფეხბურთის პოპულარობაც.

ჩემპიონატის დღეებში მასპინძელი ქვეყნის თუ სხვა სახელმწიფოების უმსხვილესი კომპანიები ცდილობდნენ გლობალური რეკლამა გაუწიონ საკუთარ პროდუქციას, მილიონობით ადამიანის გონებაში მტკიცედ და საბოლოოდ ჩაბეჭდონ თავიანთი ფირმების სახელები, რომ შეიდელებმა მაღაზიებში სხვა ფირმის ნაწარმისაგან არც კი გაიხედონ. ამავე დროს მასპინძელმა ქვეყანამ მსოფლიოს თვალში უნდა და-

იმედიდროს ორგანიზებული, ძლიერი, საიმედო პარტიის სხელი. ყველა ფრმას როდი შესწევს უნარი იყიდოს ჩემპიონატის დღეებში სტადიონზე რეკლამის გამოფენის უფლება. თანაც, კერძოდ, „კოკა კოლაში“ და, თუ არ ცდებიან, „ქეი-ვი-სიმ“ უფლება მოიპოვენ ოთხ ადგილზე ყოფილიყო მათი რეკლამა. საერთოდ კი რეკლამების გამოფენის უფლება მოიპოვენ „კოკა კოლაში“ (რასაკვირველია, პირველ რიგში), „ქეი-ვი-სიმ“, „ქემალი“, „ფილიპსმა“, „კანონმა“, „ფუჯიში“, „სიგეომ“, „ჟილტმა“, „ბატა“, „ოპელმა“, „ჩინზანომ“. რატომღაც ჩემპიონატის მეორე ნახევრიდან „ჩინზანოს“ რეკლამა ყველა სტადიონზე მოხსნეს.

პრესცენტრი მთლიანად „კოკა კოლასა“ და ჯეი-ვისის“ ხელში იყო. თუმცა აქვე ჰქონდა გახსნილი წარმომადგენლობები ყველა ჩამოთვთვლილ ფრმას.

პრესლოუსს კი „ატკას“ სტადიონზე „კოკა კოლა“ და „ქემალი“ შეურვებდა. მატჩის მანძილზე საგანგებოდ შერჩეულ ულამაზეს გოგონებს ჩვენთვის მოჰქონდათ ჩაცმული სასმელები, ყავა, სიგარეტი „ქემალი“.

ფეხბურთელებს ძირითადად „ადილასის“ ნაწარმი ეცვათ, თუმცა „ადილასის“ რეკლამა არ ყოფილა გამოფენილი სტადიონებზე. და, საერთოდ, „ადილასი“ არასდროს არ ფენს თავის რეკლამას.

რატომ? იქნებ თავისთავად ესაა რეკლამა, რომ რეკლამას არ ვსაუბრობო? არ ვიცი, ვერაფერს გეტყვით. ერთი კია, „ადილასმა“ საგანგებოდ მიგვიწვია თავის რეზიდენციაში და ძალზე გულუხვად გაგვიმასპინძლა.

ოტელ „პრეზიდენტი ჩაულტებების“ ვარდისფერ დარბაზში (ამ ოტელს კიდევ რამდენიმე დიდი დარბაზი აქვს) სამას ჟურნალისტზე მეტი მიგვიწვია ბარსელონას მერმა. მოგახსენებთ, რომ 1992 წელს ბარსელონა უმასპინძლებს ოლიმპიურ თამაშებს. ამ ოლიმპიადის რეკლამაზე კი დღესვე წარუწავნა ქალაქის მერიცა და ოლიმპიადის საორგანიზაციო კომისიის წევრები. მასპინძლებმა ესპანეთიდან საგანგებოდ ჩამოიტანეს საუკეთესო ღვინოები. ერთი სიტყვით, მშვენიერი პურმარილი გავიშალეს. წვიულები მშვენება იყო კატალონური ცეკვები და, რაც მთავარია, ცეცხლოვანი ესპანური „ფლამენკო“.

თვით მსოფლიოს სახელგანთქმულ საფეხბურთო კლუბმა ემსარინ როდი იყვნენ გულუხვად დაკრული. მატჩებიდან მატჩებამდე პერიოდებში ჩუმად დამკრებოდნენ ფეხბურთელებთან და მომავალი წლიდან მათ გადაბირებას ცდილობდნენ. მექსიკელ მანუელ მეგრეტეს, მაგალითად, მადრიდის „ატლეტიკომ“ შესთავაზა ესპანეთში გადასვლა. გერი ლინეკერი სათამაშოდ მიიწვია ერთბაშად ესპანეთის ორმა კლუბ-

მა, „რეალ მადრიდმა“ და „ბარსელონამ“. ბელგიელი ენცო სკიფო იტალიელებამც მიიწვიეს და ესპანელებმაც. ურუგვაელმა რუბენ პასტორსმა უკვე ხელი მოაწერა ხელშეკრულებას მილანის „ინტერთან“. მეორე ურუგვაელი ენცო ფრანცესკელი კი პარიზის „რესინთან“ გააფორმებს კონტრაქტს, ფრანგი ჟან პიერ პაენი იქვე მარსელის „ოლიმპიკში“ ფიქრობს გადაბრძანებას. ბელგიელ მცველს შტეფან დემოლის სამმა კლუბმა შესთავაზა ხელშეკრულება, თუმცა მას არ დასცემდა არცერთი კლუბის სახელი. ევროპაში გადაბრძნულ არგენტინელებზე კი ქვემოთ ვილაპარაკებთ.

ერთი სიტყვით, მექსიკაში, სტადიონებზე და კულისებში, კომპანიებსა და საქმიან წრეებში მასშტაბური სერიოზული მოლაპარაკებები მიდიოდა.

მძიმე, დამანგრეველი მიწისძვრის შემდეგ ჩემპიონატის მონაწილე ქვეყნებმა, პრესამ, რადიომ და ტელევიზიამ უმაღლეს საეჭვოდ მიჩინეს მექსიკაში ჩემპიონატის ჩატარება.

იმდენად დიდი იყო მექსიკელთა სურვილი ყოფილიყვნენ ჩემპიონატის მასპინძლები, იმდენ საქმიან გარიგებებზე ამყარებდნენ იმედს, ჩემპიონატის წყალობით რომ უნდა მოეგვარებინათ, მექსიკის მთავრობამ და პირადად მისმა პრეზიდენტმა მიგელ დე ლა მადრიდმა მიწისძვრიდან რამდენიმე საათში გააკეთეს განცხადება, ვერავითარი მსხვერპლი და მიწისძვრა ხელს ვერ შეგვიშლის ჩემპიონატის ორგანიზებულად ჩატარებაში.

ვინც მაშინ საკუთარი თვლით ნახა მეხიკოს დანგრეული ცენტრი, ექვთ ეპარებოდათ, რომ დღედაღლა იოლად მოიშუშებდა ქრილობებს და მიუხედავად თავს დატყბილი უზღებურებისა, შესძლებდა საკადრის მასპინძლობას.

მაშინ კი არა, ახლაც, ჩემპიონატის დღეებშიც შემაძრწუნებელ განცდას იწვევდა ჩამონგრეული, ჩონჩხადქცეული შენობები. მიწისძვრის ეპიცენტრი, თითქმის საგანგებოდ, მეხიკოს ცენტრში მდებარეობდა. განსაკუთრებით დანგრეული ის შენობები, რომლებიც მიწის ტალღული მოძრაობის დროს უშუალოდ ტალღის ქედებზე მოხვედრილა. ერთი სასტუმრო, რომელიც ოპერის თეატრის მახლობლად მდებარეობდა, მთლიანად დანგრეულა, ვერცერთი ადამიანი ცოცხალი ვერ გადარჩენილა. იმ სასტუმროს ადგილზე ახლა მხოლოდ აგურის წითელი ფეხვლითი მოშნადაკეპული ადგილი ჩანდა. პირველ რიგში ცენტრი და მთავარი პარსექტები მოუწესრიგებიათ მექსიკელებს, როგორც კი ცენტრიდან ქუჩებში გადაუხვევდი, თვალწინ საშინელი სანახაობა იშლებოდა, ჩამონგრეული, ზოგან გადაბრუნებული შენობები, ბეტონის გაშლილი საყრდენები და რკინის არმატურა გულსაკაავ სურათს ქმნიდა. არანაკ-

ლებდ უსიამო შეგრძნებას იწვევდა დატალღული და დამსკლარი ნიადაგი.

ოფიციალური ცნობით მეზიკოში 40 ათასი კაცი დაღუპულა, თუმცა ამბობენ მსხვერპლთა რაოდენობა გაცილებით დიდია იყო, ნახევარ მილიონამდეო. თითქმის და ის უსახლკარო მექსიკელები, მეზიკოში რომ ყოველდღიურად ჩამოდან ლუკმაპურის საშოვნელად, დაღუპვის შემდეგ არც არავის გახსენებია და არც არავის დაუთვლიათ.

ჩემის აზრით, დაღუპულთა რაოდენობის ასეთი გაზვიადება ბოროტ აღმინათა ფანტაზიის ნაყოფია.

ჭარ ერთი, მექსიკის გაწეობით თუ არა, სხვა გაწეობით მაინც გამოაქვეყნებდნენ ზუსტ ცნობებს. მეორე და უმთავრესი ისაა, რომ მიწისძვრა ცენტრში მოხდა, სადაც ხალხი (მით უმეტეს, დედაქალაქში ჩამოსახლებული გლეხობა) მასიურად არ ცხოვრობს. ძირითადად დაინგრა აღმინისტრაციული შენობები და სასტუმროები.

მიწისძვრა დილის 7 საათზე მოხდა, როცა აღმინისტრაციული შენობებში მუშაობა არ იყო დაწყებული, თორემ მსხვერპლი ორჯერ და შეიძლება სამჯერაც მეტად უოფილიყო, — ამბობენ მექსიკელები.

ჩემიონატი მართლაც ჩინებულად იყო ორგანიზებული. მექსიკელებმა ამ უდიდეს ასპარეზობასთან დაკავშირებული ყველა პრობლემა წარმატებით გადაჭრეს. არ მომხდარა არცერთი ინციდენტი. მხოლოდ ერთხელ, არგენტინა-ინგლისის მატჩზე ინგლისელმა გულშემატიკრებმა არგენტინელებთან მუშტი-კრივი გააჩაღეს, ისიც დროულად აღკვეთა პოლიციამ. ეს იყო და ეს.

თვითონ ჩვენც კი, პრესის აკრედიტებული წარმომადგენლები, ჟურნალისტთა ლოგებში რომ საკუთარი შესახველიდან შევდიოდით, სამჯერ გვჩხრიკავდნენ, ორჯერ კი, როგორც აეროპორტში, სპეციალური აპარატურის ქვეშ გვატარებდნენ.

ცალკე მოხსენიების ღირსია საგანგებოდ აშენებული პრესცენტრი. ოთხსართულიანი ულამაზესი და მოხერხებული შენობა მსოფლიოს ყველა კუთხიდან ჩასულ 5 ათას ჟურნალისტს ემსახურებოდა. ემსახურებოდა მართლაც სანიშნოდ; პრესცენტრის შენობა სპეციალურად შეუერთეს სასტუმრო „პრეზიდენტ ჩაპულტეპეს“ და, ფაქტობრივად, მომავლისათვის მის ორგანულ ნაწილად აქციეს. პრესცენტრის ქვეშ ოთხი ავტოსადგომი იყო მანქანებისათვის. ყველა ოთახში რვა-რვა ტელეფონი იხე მქონდათ პერსონალს ჩამოყიდებული, რომ ნებისმიერი წერტილიდან მოხერხებული უოფილიყო მათი ცქერა. ცალკე ოთახში 15 ვიდეოაპარატურა იდგა, სადაც შეგძლოთ სტადიონიდან დაბრუნებისთანავე გენახათ იგივე

მატჩი, და, საერთოდ, ნებისმიერი ჩემიონატისათვის ცალკეული კლუბების მატჩები, რომლებიც თავის დროზე აღუბეჭდიდით კინოფირმებში, ხალხი შემდეგ გადაუწერიათ ვიდეოფირმებზე.

იმ მატჩებზე და ჩემიონატებზე, რომლებიც ვერ შემოგვინახა კინოფირმებმა (მოგეხსენებათ, ვიდეოჩანაწერებს არა აქვს დიდი ხნის ისტორია), იმ ცალკეულ ფეხბურთელებზე, რომელთა ირგვლივაც რაიმე გვიანტერესებდა (თუნდაც წონა და სიმაღლე), პასუხს იძლეოდნენ კომპიუტერები. სხვათა შორის, ვიდეოკასეტებთან ერთად გვაძლევდნენ სქემასაც, რომელზეც მეტრულს მიხედვით იყო მითითებული ყველა საინტერესო ეპიზოდი.

მეორე საერთოზე განლაგებულ ოთახებში ჟურნალისტებს შეეძლოთ მყუდროდ და მოხერხებულად ემუშავნათ. მათ ემსახურებოდა 80 ტელექსი, თუ არ ვცდები, 120 საერთაშორისო ტელეფონი, საიდანაც ორიოდვე წუთში პლანეტის ნებისმიერ ქვეყანაში შეგეძლოთ ღარეკვა, 350 თუ 400 საბეჭდო მანქანა ძირითადად ესპანურ, ინგლისურ, გერმანულ, ფრანგულ ენებზე. აქვე იყო გადაბეჭდილი ფურცლების გასამრავლებელი და ასაქინძი აპარატურა.

პრესცენტრში მუშაობდა მექსიკის ეროვნული ბანკის „ბანკა მექსიკანას“ განყოფილება, ტურისტული ბიურო, ავტომანქანების გაქირავების ბიურო და ვინ მოთვლის კიდევ რა.

პრესცენტრის იარუსების სისტემით გადაწყვეტილი ოთხსართულიანი შენობა, რომლის საერთო ფართობი 17 ათასი კვადრატული მეტრი უოფილა, მექსიკის დიპლომატიის მინისტრისა და რომელიმე გეოგნების იყო მოწყობილი და მორთული. საერთო კომპლექსიში სრულიად შეგნებულად აცტეპური მოტივები სჭარბობდა.

აი აქ კი ოდნავ გადავხვევთ თემიდან და ერთ საყურადღებო მოვლენაზე შევაჩერებ თქვენს ყურადღებას: მექსიკაში ჭირ კორტესმა და შემდეგ ესპანეთის ინკვიზიციამ თითქმის მთლიანად გაანადგურეს ადგილობრივი მკვიდრი, აცტეკები. ვინც გადარჩა, ისინიც ესპანელებში აითქვიფნენ. მხოლოდ მიუვალ სოფლებშია შემორჩენილი აცტეკების რეზერვაციები. მექსიკელ ინდიელთა ცხოვრება დღესაც საკმაოდ და უნდევსოა.

მეზიკოს ცენტრშია შეხანიშნავი არქიტექტურული ანსამბლი სკალო, სადაც განლაგებულია პრეზიდენტის სასახლე, ქალაქის მუნიციპალიტეტი და კათედრალური ტაძარი. ეს უნიკალური მოედანიც და მიმდებარე ქუჩებიც წარმოადგენენ კოლონიური არქიტექტურის ნაწარმოად ნიმუშებს.

ამჟამად მექსიკელი არქიტექტორები ცდილობენ ახალ შენობებს აცტეპური იერი მისცენ და, საერთოდ, ყოველგვარი აცტეპური წინა პლანზე წამოსწიონ.

ჩემპიონატის დღეებში სოკალზე ააშენეს ბუტაფორული მზისა და მთვარის პირამიდები, იმ პირამიდების ასლებზე, რომლებიც მეზიკოდან მან კილომეტრის დაშორებით მდებარეობენ. ფერადი პოლექტორების შუქით გაჩირაღდებული წარმოადგენს ატმოსფერული წარმოსახველი სურათები მოსავლის ზემოთ დაწეხული და ადამიანის მსხვერპლად შეწირვის ცერემონიალით დაშავებული. ატმოსფერული დამახასიათებელი სტილითაა აშენებული მეზიკოს მხარეთმცოდნეობის დიდებული მუზეუმი, სადაც, ფაქტობრივად, მხოლოდ ატმოსფერის ისტორიაა გადმოცემული.

რა არის ეს?

იქნებ ნავიანევი ბოლიში წარსულ საუკუნეებში ესპანელების მიერ მოწყობილი ატმოსფერის მასიური ხოცვა-ჟლეტისათვის?

არა მგონია, ამ მოვლენების ირგვლივ ჩემს ვარაუდებს და მოსაზრებებს რაიმე პოლიტიკური ან მეცნიერული ღრეხულობა გააჩნდეს; ამიტომაც ისევ ფეხბურთის დავუბრუნდები.

შინდა კიდევ ერთი საგულისხმო ფაქტი გავიხსენო და ამით დავაშთავრო ლაპარაკი ჩემპიონატის მართლაც ჩინებულ ორგანიზაციაზე.

ყველაზე კარგატული გუნდისათვის დაწესებული პრიზი მიიღო... მექსიკელმა ხალხმა. ასეთი რამ პირველად მოხდა მსოფლიო საფეხბურთო ჩემპიონატების ისტორიაში და ფეხბურთელებს ღირსია ის ადამიანი, ვისაც პირველად მოუვიდა თავში ეს მართლაც დიდებული აზრი, ამ პრიზით ჩემპიონატის მონაწილე გუნდებმა, მათმა ხელმძღვანელებმა, მსოფლიოს თიქმის ყველა ქვეყნის უფროსობებმა, რადიო და ტელეკომენტატორებმა, თვით ფიფამ და მისმა მესვეურებმა მადლობა გადაუხადეს მექსიკელ ხალხს მართლაც სანიშნუო სტუმართმოყვარეობისათვის, მუდამ მომღიზიარე სახეობისათვის, იმ დიდი სიბოძისა და უფროსადღესობისათვის, რასაც ყოველ ფეხბურთის მაიჭე გრძნობდნენ მექსიკის სტუმრები.

„რატომ ჩაატარეს ჩემპიონატი მექსიკაში, სხვა უფრო ნორმალური ქვეყანა ვერ იპოვეს?“ — ამ სიტყვებს ხშირად გაიგონებდით გულწრფელად ვართა შორის ჩემპიონატის დაწყების წინ და ჩემპიონატის დღეებშიც.

რით იყვნენ უკმაყოფილონი ისინი?

ბუნებრივია, პირველ რიგში მექსიკურ სიცხესა და მაღალ მდებარეობას ვულისხმობდნენ.

გაუთებში ბევრს წერდნენ და ტელევიზიაში ბევრს ლაპარაკობდნენ მექსიკის გაიშვიათებულ პაჩრზე, უანგუბადის უქმარიობაზე, საშინელ სიცხეზე.

აღმოჩნდნენ „თეორეტიკოსებიც“, სამწუხაროდ, სპეციალისტებს შორისაც, რომლებიც უპრობაზმად მისულ თეორიებს გვთავაზობდნენ,

ჩემპიონატის დაწყებამდე ორი თუ სამი დღით ადრე მსოფლიო ჩემპიონის, იტალიის ნაკრებ გუნდის მწვრთნელმა ენცო ბეარზოტმა ტრატატო ჩამოაყალიბა მექსიკის გაიშვიათებულ პაჩრზე, ბურთის ჩვეულებრივზე უფრო სწრაფად მოძრაობაზე და, აქედან გამომდინარე, გრძელი პაჩრების უაზრობაზე.

სულ ცოდილო და მაშინვე მივხვდი, რომ იტალიის ნაკრების საქმე ვერ იყო კარგად.

თავს ნებას მივცემ, ვრცელი ციტატა ამოვწერო ჩემი წიგნიდან „მექსიკა ბურთით და უბურთოთა“, რომელიც მექსიკის ამ უბადალებულ სიცხეს და გაიშვიათებულ პაჩრს ეძღვნება. ბოდიშს კი იმითმ უფრო ვხიბი, რომ ზუსტად იგივე ციტატა ამოვწერე ესპანეთის ჩემპიონატისადმი მიძღვნილ წიგნშიც, განა, ესპანეთის ჩემპიონატზე ნაკლები განჯაში ატეხეს დიდი სიხისა გამო? ამ ციტატას მეორედ მოტანას ის აზრით აქვს, რომ დავინახოთ როგორი სიზუსტით მეორეხა ერთი და იგივე მოვლენები პრესაში, რადიო-ტელევიზიაში და სპეციალისტებს შორის: „როდესაც მექსიკიდან დავბრუნდი, მთელი ჩვენი სპორტული პრესა გადავთვალაიერე, სადაც გაუქმებული იყო მსოფლიოს მეცხერი ჩემპიონატი. გაცილებით დავრჩი იმ გავიადებული ფაქტებით, ზოგიერთი ჩვენი უფროსობის წერილებსა და ინფორმაციებში რომ წავიკითხე, ზოგიერთ სტატიაში იგრძნობოდა რაღაც პანიკური ტონი „საშინელი მექსიკური სიხის“, აკლიმატიზაციისა და სიმაღლის მიმართ. არავითარი განსაკუთრებული სიხე მექსიკაში არ გვიგრძნობია. სტადიონზე ხშირად პაჩრაც არ გვეცია. შედარებით ცხელადა იმ მატჩებზე, დღის 12 საათზე რომ იწყებოდა (280 ჩრდილში), მაგრამ არაფერი იმაზე უჩვეულო არ უოფილა, რაც თბილისში, ბაქოში ან ტაშკენტში გვინახავს.

არც ამ უბადალებულ სიკვდილზე მოუხდენია რაიმე საშინელი გავლენა ჩემპიონატზე. მატჩების აბსოლუტური უმრავლესობა იყო სწრაფი, აზარტული, სპორტულად საინტერესო. ფაქტი ერთია, არც „საშინელ სიხეს“ და არც „თავბრუდამხვევ სიმაღლეს“ ბელი არ შეუშლია მექსიკის ჩემპიონატისათვის, ყოფილიყო ყველაზე წარმატებული და დაძაბული ოქროს ქალღმერთის მოსაპოვებლად ჩატარებულ ყველა ჩემპიონატს შორის. ზოგიერთი უფროსობისტი, კერძოდ, საედისის კორესპონდენტი ან. კაჩალოვი რაღაც შეშფოთებული წერდა: „ურუგვაის ნაკრებს წინა აქვს ექვსას კილომეტრიანი მოქანცველი მოგზაურობა“ (იგულისხმება მანძილი მეზიკოდან ვადალახარამდე, როცა ურუგვაელი ფეხბურთელები ვადალახარაში გაემგზავრნენ ბრაზილიელებთან შე-

გურამ ფანჯიქიძე
ბარადონა რიი

სახელმწიფო. ზოგი იმასაც კი წერდა, მექსიკის მოედნებზე ჰაერი გაიშვიათებულია, ბურთი უფრო სწრაფად მოძრაობს და ფეხბურთელებს თამაში უჭირთ.

ამ სტატიის ავტორები რატომ მაშინ არ არიან ასეთი მგარძნობიერანი მეტეოროლოგიური, გეოგრაფიული თუ კლიმატური პირობების მიმართ, როცა სხვა პირველობა, თუნდაც საბჭოთა კავშირის პირველობა ტარდება? რატომ მაშინ არ აგონდებთ, რომ საბჭოთა ფეხბურთელები ყოველი მატჩის წინ არამცთუ ექვსას, ორათას და უფრო მეტ კილომეტრს ფრენენ? რატომ მაშინ არ ითვალისწინებენ კლიმატურ და გეოგრაფიულ პირობებს, როცა სამხრეთელი ფეხბურთელები ჩრდილოეთში, ყინვასა და ქარბუფში თამაშობენ მოუწინავე მოედნებზე, ან პირიქით?

პრესას, ობიექტურ, საქმიან წერილებსა და სტატიებს საკმაოდ დიდი წვლილი შეაქვს ფეხბურთის განვითარების საქმეში, სჯობს ნაწილზე გულახდილად ვილაპარაკოთ და სინამდვილეს თვალი გავუხსნათ. ჩვენს წარუმატებლობას კი მექსიკის გაიშვიათებულ ჰაერს ნუ დავაბრალებთ.

კიდევ ერთხელ ვიხილ ბოდიშს ამ გრძელი ცტატის მოუვანისათვის. იგი 1970 წელს დაიწერა. ახლა, 1986 წელს მინდა კვლავ გავიმეორო, არავითარი სულთამბუთავი სიცხე მექსიკაში არ უოფილა. მართალია, მე თამაშები ძირითადად მეხიკოსა და პუებლაში ვნახე, სადაც ტემპერატურა 27 გრადუსზე მაღლა არ ასულა, მაგრამ არცერთ ზღვისპირა ქალაქში უფრო მეტი სიცხე არ უოფილა, ვიდრე თუ ჩვენთან, მშობლიურ თბილისშია ხოლმე ივლისსა და აგვისტოში.

ჩემი პოზიციის გასამაგრებლად რინატ დასაევისა და არგენტინელთა ყოფილი მწვრთნელის ლუის მენოტს სიტყვები მინდა მოვიტანო.

„როგორ შეეგუეთ მექსიკის კლიმატურ პირობებს? — ჰკითხა საბჭოთა კავშირის ნაკრების მესამე კორესპონდენტმა.

„უნდა მოგახსენოთ, რომ შეეგუება არ გამოიკრებოდა“. — უპასუხა რინატ დესაევი.

ახლა ლუის მენოტის მოვსმით:

„მსოფლიო ჩემპიონატის დაწყებამდე ბევრს ვილაპარაკებდნენ მექსიკის ერთულ კლიმატურ პირობებზე. ჩემი აზრით, სიცხე იმას უშლის ხელს, ვინც ნამდვილ ფეხბურთს ვერ თამაშობს. ეს გამოვლილი პრობლემა ყველამ უნდა უარყოს. ვინაიდან იგი ფიზიკურად კი არა, ფსიქოლოგიურად უფრო თრგუნავს მოთამაშეს. კარგად მახსოვს დიდ სიმაღლეზე თამაში არავითარ ზეგავლენას არ ახდენდა პელებს, ბეკენბაუერისა და ბობი ჩარლტონის გამოსვლებზე“.

მეხიკოში მოწუხობდნენ ერთ-ერთ პრესკონფერენციაზე ჟურნალისტებმა ბევრი საუვედური წარმოთქმის მატჩების დაწყების დროზე (12 სა-

ათზე), იგივე ტემპერატურაზე და ზოგიერთი ქალაქის უჩვეულო სიმაღლეზე.

ფიფას გენერალურმა მდივანმა სწორი პასუხი გასცა ამ შეკითხვებს. კერძოდ, მან თქვა, რომ ჩემპიონატში მონაწილე ქვეყნებისათვის ყველაფერი ძალიან ადრე იყო ცნობილი.

მართლაც და, განა პირველად ჩატარდა მექსიკაში ჩემპიონატი? განა 1970 წელსაც ივლისის თვეში არ გათამაშდა ფინალური მატჩები? განა მაშინაც იგივე დროს არ იწყებოდა ორთაბრძოლები?!

და თუ ამ პრეტენზიების ავტორების ვინაობას გავითვალისწინებთ, აღმოჩნდება, რომ ისინი იმ ქვეყნის წარმომადგენლები არიან, ვინც დღის წერტილს და ხელმძღვანელები არიან, ვინც მოსალოდნელზე გაცილებით ცუდ შედეგებს მიაღწიეს.

ბუნებრივია, ჩემპიონატის შემდეგ ხომ ყველანი შინ უნდა დაბრუნდნენ. ჩემპიონატის შემდეგზე კი ბევრად არის დაშოკებული მათი შემდგომი კარიერა. ახა გადავხედოთ რა ხელი ეწია მექსიკის მსოფლიო ჩემპიონატში ხელმოკარული გუნდების მწვრთნელებს! 15 ივლისისათვის დაახლოებით ასეთი სურათის მოწმენი გავხდით:

მწვრთნელის პოსტი დათმეს (ან დათმო ბინეს) ალფირის ნაკრების მწვრთნელმა ბრაზილიელმა პესედამ, ალფირელმა საადანმა, პოლონელმა პენინიკმა, უნგრელმა მესიემ, ბულგარელმა ვუცოვმა, პორტუგალიელმა ტორესმა, კანადელმა უეიტერსმა, შოტლანდიელმა ფერგუსონმა.

ბრაზილიელი ტელე სანტანასათვის უნდობლობა არ გამოუცხადებიათ, დადებითად კი შეაფასეს მისი მუშაობა, მაგრამ თვითონ აპირებს მიატოვოს ბრაზილიის ნაკრების მწვრთნელის პოსტი. რას იზამ. ძალზე ძნელია იყო მწვრთნელი იმ ქვეყანაში, სადაც ყველას სჯერა, რომ არავისზე ნაკლებად არ ესმის ფეხბურთი.

გაცილებით ეშმაკურად მოიქცა ფრანც ბეკენბაუერი. მან ინტერვიუებში თუ პირად საუბრებში არაერთხელ უთქვამს, რომ მექსიკის ჩემპიონატის შემდეგ სამუდამოდ აპირებდა ნაკრებთან გამოთხოვებას. ახლა კი იგი ღუმს და გუნდიდან წასვლაზე კრინტასაც არ ძრავს. ბეკენბაუერი გერმანელ ფეხბურთის მესვეურებს და გულშემატკივრებს დააირად, რომ გუნდს აუცილებლად მოახვედრებდა ოთხეულში. ჩვენს ფაქტიურად განახლებულ ნაკრებისთვის ოთხეულში მოხვედრაც დიდი წარმატება იქნებოდა, ამბობდა იგი და ამ აზრს ენერგიულად ახევედა თავს საზოგადოებას. ეტყობოდა, შინაგანი შიში მაინც ჰქონდა, ვაითუ ოთხეულში ვერ მოგვდებოდა. იცოდა, უარეს შედეგს არ აპატიებდნენ და ამიტომაც იზღუევდა წინასწარ თავს.

ახლა კი, როცა გერმანელებმა მეორე ადგილი დაიკავეს, რატომ უნდა წავიდეს გუნდიდან? კაიფერმა, როგორც ბეცინბაუერს გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში ეძახიან, კიდევ ზომოთხი წლით გაინაღდა იმპერატორობა. მომდევნო ჩემპიონატზე კი ვინ იცის, რა მოხდება. აღმნიანი იმედით ცოცხლობს.

პრესკონფერენციებზეც და პრესაშიც ბევრმა მწვრთნელმა, ჟურნალისტმა და ფეხბურთელმა გაილაშქრა საუბარო ანგარიშით დამთავრებული მატჩის ბედის პენალტების სერიით გადაწყვეტის წინააღმდეგ. გალაშქრებით კი გაილაშქრეს, მაგრამ სამაგიერო წინადადება ვერ წამოაყენეს. ეკნისურას კი, რომელიც მხოლოდ ბრმა შემთხვევითობაზეა დამყარებული, ისევ პენალტები სჯობია. აქ ნერვების ჭიდილი და კარში დარტყმის ოსტატობა მაინც შეიძლება დაუპირისპირდეს ერთმანეთს. თუმცა, მეც ვუერთდები საუკვეთთა აზრს, რომ პენალტებით მატჩის ბედის გადაწყვეტა უსამართლობაა. შეჭიბვრების ჩატარების რეგლამენტი კი საშუალებას არ იძლევა მატჩები გადაითამაშოს.

პენალტების თაბაზე უკვლავ რეალური წინადადება მაინც ბრაზილიელებმა წამოაყენეს. ბურთი უნდა დაიდოს კარიდან 40 ან 50 მეტრზე. სასტენის მიცემის შემდეგ ფეხბურთელი დრიბლინგით მიემართება საჭარბო მოედნისკენ. თავის მხრივ, მეკარეს უფლება აქვს იმოძრაოს მთელს საჭარბო მოედანზე.

თუ ფიქსა დამტკიცებს ასეთ წესს, ფეხბურთელს უკვე საშუალება აქვს კარის დალაშქრის უამრავი ვარიანტი გამოიხატოს: მოკრძოლი დრატყმა, ოსტატური დრიბლინგი, ფინტი, ბურთის თავზე გადაგდება, მეკარის გამოტყუება და სისწრაფის ხარჭზე გარღვევაზე გახვლა.

ერთი სიტყვით, ბრაზილიელები ამტკიცებენ, რომ ასეთი საჭარბოების შესრულების დროს უფრო გამოჩნდება ფეხბურთელების, და აქედან მთელი გუნდის შესაძლებლობანი. მაჟურერბენელი კი გაცილებით კმაყოფილი დარჩებაო.

სპეციალისტები ფიქრობენ, რომ ბრაზილიელთა წინადადება ნამდვილად იმსახურებს ყურადღებას. თუმცა მთავარი ისაა, ამ წინადადებაზე რა აზრისაა თვით ბატონი აველანეო.

პრესკონფერენციაზე, სამწუხაროდ, მრავალ წვრილმანზე იყო საუბარი. ძირითადად კი, მაინც და მაინც, ხმა არავის ამოუღია. არავის არ უთქვამს, რომ გათამაშების ასეთი სისტემა უსამართლო და უეარგისია.

ბრაზილიის ნაკრებმა ზუთი თამაშიდან ოთხი მოიგო და ერთი უაიმით დამთავრა (წაგო პენალტები), ათი ბურთი გაიტანა, ერთი გაუშვა და... ტურნირს გამოეთიშა.

გერმანიის ფედერაციულმა რესპუბლიკამ შვიდი თამაშიდან ორი წაგო, ერთი უაიმით დამთავრა, რვა ბურთი გაიტანა, შვიდი გაუშვა და... მეორე ადგილზე გავიდა.

ბელგიის ნაკრებმა შვიდი თამაშიდან სამი წაგო, ერთი უაიმით დამთავრა და... მეოთხე ადგილზე გავიდა.

ისიც უნდა დავძინო, რომ ანგარიშში არ ჩავითვლია პენალტებით მოგებული მატჩები, რომლებიც ფაქტიურად უაიმით დამთავრდა. მათი გათვალისწინება კიდევ უფრო გააუარესებდა გერმანიის, საფრანგეთისა და ბელგიის ეროვნული ნაკრები გუნდების მაჩვენებლებს.

ვფიქრობ, სურათი ნათელია. სამწუხარო კი ისაა, რომ მომავალ ორ ჩემპიონატზე ალბათ არაფერი არ შეიცვლება.

ერთადერთი, რაც შეიძლება შეიცვალოს, ესაა ტურნირის რეგლამენტი. როგორც ფიქვას გენერალურმა მდიანმა ბლატერმა განაცხადა, იტალიის მსოფლიო ჩემპიონატისათვის შეიძლება რეგლამენტის შემცირებაზე ვიფიქროთ.

როგორც ვხედავთ, არც მომდევნო ჩემპიონატები არ არის დაზღვეული იმ შემთხვევითობებისაგან, როცა, ბრაზილიის მსგავსად, კარგი გუნდები ნაადრევად გაემგზავრებიან შინსაკენ.

მექსიკის მსოფლიო საფეხბურთო ჩემპიონატის დაწყების წინ საქართველოს რადიოს სპორტული რედაქციიდან ჩემთან კორესპონდენტი გოგონა მოვიდა და ინტერვიუ მთხოვა. უფრო სწორად, გვინდა ჩვენს მაჟურებლებს თქვენი პროგნოზები გავაცნოთ.

ხვათა შორის, ესპანეთის მსოფლიო ჩემპიონატის წინაც საქართველოს ტელევიზიის სპორტულმა რედაქციამ ჩამომართვა ინტერვიუ. შინაც ჩემი პროგნოზები აინტერესებდათ.

პირადად მე მიმაჩნია, რომ პროგნოზების გამოთქმა ბევრ სირთულეებთან არის დაკავშირებული. ამიტომ არაკომფორტულია და ცი უფრო მეტიც, არასერიოზულობადაც კი მიმაჩნია იმ სპეციალისტთა თუ ჟურნალისტთა კატეგორიული, ხაზს ვუსვამ, კატეგორიული პროგნოზები, რომლებსაც საჭაროდ გამოთქვამენ ხოლმე და პრესაშიც კი აქვეყნებენ.

რას ეყრდნობა მათი პროგნოზები?

პირველ რიგში, რასაკვირველია, საქუთარ სიმართლებს და სურვილებს. ზოგჯერ კოლიგების ჭიბრით თამაშობს ხოლმე გარკვეულ როლს პროგნოზების გამოთქმისას.

უმთავრესად კი სპეციალისტთა და ჟურნალისტთა უმრავლესობა ითვლისწინებს ეროვნული გუნდების სახელოვან წარსულს და მათ ავტორიტეტს. მაგალითად, ვინც კი დაასახელა ჩემპიონობის მომავალი კანდიდატები, თითქმის არავის არ გამოუტყუებია ბრაზილიის ნაკრები. სენსაციური კანდიდატიც არავის დაუსახელებია. სპეციალისტებისა და ჟურნალისტების წინასწარმეტყველური ფანტაზია მხოლოდ ბრაზილიას, არგენტინას, საფრანგეთს, იტალიასა

და გფრ-ს აუცილებლად წარმოსახვად მომავალი ჩემპიონების კანდიდატებად. ამ ეროვნულ ნაკრებებთან ერთად მეტნაკლებად ახახელებდნენ ინგლისს, ურუგვაის და მასპინძელი ჰვეყნის მექსიკის ეროვნულ ნაკრებს. ჩემპიონატის მოახლოებისას გაიზარდა უნგრელთა ავტორიტეტიც, რომლებმაც ბრაზილიისათვის უჩვეულო, გამანადგურებელი ანგარიშით დაამარცხეს ტელე სანტანას გუნდი.

სამწუხაროდ, ბევრი სპეციალისტის, სპორტული ჟურნალისტის და, პირველ რიგში თვით უნგრელების ფეხბურთის მესვეურთა პროფესიონალიზმშიც მაშინ შემეპარა ეჭვი, როცა გულწრფელად დიჟერეს, რომ ბრაზილიელებთან მოგებულის მატჩი ამ გუნდების ძალთა თანაფარდობასაც შეესაბამებოდა.

რას უნდა ემუარებოდეს პროგნოზი? რასაკვირველია, არა გუნდის წარსულ დიდებას, არა თუნდაც ჩემპიონატის წინა წლის წარმატებებს.

ხომ ვიცით, როგორი ეფემერულია გუნდის სიმძლიერე.

მშვენივრად ითამაშა იტალიის ნაკრებმა ესპანეთში, დაამარცხა ბრაზილიის, აგრენტინის და გფრ-ის უძლიერესი გუნდები და მსოფლიო ჩემპიონის სახელიც მოიპოვა. მომდევნო წელს კი თითქმის აღარ შეიძლებოდა მათი ცნობა.

მსოფლიო ჩემპიონატში ოცდაოთხი გუნდი მონაწილეობს. სუსტი გუნდები თითქმის აღარ არიან. ყოველ შემთხვევაში, ყოველგვარ მოულოდნელობას უნდა ელოდე ნებისმიერი გუნდისაგან. მსოფლიო ჩემპიონობის პრეტენდენტები მაინც ის გუნდები არიან, რომლებიც ზემოთ ჩამოვთვალეთ. ზუსტი პროგნოზი რომ გააკეთო პირველი ოთხი გუნდი გამოიცნო, აღარაფერს ვამბობ იწინასწარმეტყველო ფინალის მონაწილე ორი გუნდი და ამ ორ გუნდს შორის გამარჯვებული მსოფლიოს ახალი ჩემპიონი, კარგად, უფრო მეტად, საფუძვლიანად უნდა იცნობდე ყველა გუნდის შესაძლებლობებს კონკრეტული, წინასწარმეპიონატო დღეებისათვის.

მით უმეტეს, უაზრობად, მკითხაობად მიმაჩნია მატჩების ანგარიშების გამოცნობა. გავოცდები, როცა გაზეთებმა გამოაქვეყნეს ლუის მენოტის ძალზე დაუოკრებელი პროგნოზები, კერძოდ, მეოთხედფინალური მატჩების თაობაზე აი რა იწინასწარმეტყველა აგრენტინის ნაკრების ყოფილმა მწვრთვებელმა, ხოლო მექსიკაში აგრენტინის რადიოს, აგრეთვე ბრაზილიისა და გფრ-ის სპორტული ჟარნალ-გაზეთების კომენტატორმა ლუის მენოტამ: ბრაზილია-საფრანგეთი 2:1, გფრ-მექსიკა 2:1, აგრენტინა-ინგლისი 1:0, ესპანეთი-ბელგია 3:1.

როგორც ვხედავთ, არცერთი ეს პროგნოზი არ გამართლდა: ლუის მენოტიმ მარტო ანგარიშები კი არა, ზოგიერთი გამარჯვებულიც ვერ

გამოიცნო. იქნებ მან იფიქრა, ან ამ ანგარიშებით სიმბოლურად გამოხატა მოწინააღმდეგეთა ძალთა თანაფარდობა?

არ ვიცი.

ის კი ვიცი, რომ ისეთ სპეციალისტს, როგორიც ლუის მენოტია, მეტი სიფრთხილე მართებს. მით უმეტეს, რომ მისი შემდგომი პროგნოზები საოცარი სიზუსტით ახდა. მან კატეგორიულად განაცხადა, რომ გფრ აუცილებლად დაამარცხებდა ფრანგებს, ხოლო ჩემპიონები გახდებოდნენ აგრენტინელები.

ამოდენა შესავალი იმიტომ გადაკეთე, რომ მე საქართველოს რადიოს კორესპონდენტთან საუბრის დროს თავი შევიკავე პროგნოზებისაგან. შევიკავე იმიტომ, რომ ჩემპიონატის მონაწილე გუნდებზე მეც ზუსტად, ის ცნობები გამაჩნდა, რაც საქართველოს რადიოს ყველა სმენელს ჰქონდა. ოღონდ ძალზე ვრცლად და კატეგორიულად გამოვთქვი ჩემი აზრი საბჭოთა კავშირის ნაკრების თაობაზე, რადგან ვთვლიდი, რომ კარგად ვიცნობდი საბჭოთა ფეხბურთელებს და მათ შესაძლებლობებს.

დასაწყისში ვთქვი, ესპანეთის მსოფლიო ჩემპიონატის წინაც ჩამომაოთვის-მეთქი ინტერვიუ. მაშინაც მხოლოდ საბჭოთა გუნდის მოსალოდნელ წარმატებებზე, უფრო სწორად, მოსალოდნელ წარუმატებლობაზე ვილაპარაკეთ. ჩემი წინასწარმეტყველება (დარწმუნებული ვარ, რომ ჩემგან დამოუკიდებლად უამრავ ადამიანს ექნებოდა იგივე აზრი) საოცარი სიზუსტით ახდა.

სამწუხაროდ, ასე მოხდა ამჟერადაც. მე შევეცადე დამესაბუთებინა მექსიკაში რატომ ვერ გაიმარჯვებდა ჩვენი გუნდი. თან ჩემი გამოსვლა შემდეგი სიტყვებით დავამთავრე: დარწმუნებული ვარ მე და საბჭოთა კავშირის ნაკრები გზაში შევხვდებით-მეთქი ერთმანეთს. მე როგორც მექსიკის ჩემპიონატის მეორე ნახევარზე მიმავალი, ისინი — ჩემპიონატს გამოთიშულნი და სამშობლოში მომავალნი.

კიდევ ვიმეორებ, სამწუხაროდ, ზუსტად ახდა ჩემი წინასწარმეტყველება. როდესაც მეხიკოში, „ბენიტო ხუარესის“ აეროპორტის საბაჟო განყოფილებიდან საზეიმოდ მორთულ უზარმაზარ დარბაზში გავდი, პირველსავე წუთზე აღექსნადრე ჩივაძეს მოკვარი თვალი. საბჭოთა ფეხბურთელები იმ თვითმფრინავით მოემგზავრებოდნენ სამშობლოში, რომლითაც ჩვენ ჩავფრინდით მეხიკოში.

მაინც რატომ ვიყავი ასე დაჭერებული ჩვენი ფეხბურთელების მოსალოდნელ წარუმატებლობაში?

დავიწყეთ თანმიმდევრულად.

1. საბჭოთა კავშირის ნაკრები არ იყო... ნაკრები. ის გახლდათ რამდენიმე ფეხბურთელი გაძლიერებული კიევის „დინამო“.

2. ვალერი ლობანოვსკი არ იყო საბჭოთა კავშირის ნაყრების მწვრთნელი. იგი მექსიკის მსოფლიო ჩემპიონატზე იყო კვლავ კიევის „დინამოს“ მწვრთნელი, რომელმაც თავისი გემოვნებით და შეხედულებებით რამდენიმე ფეხბურთელით გააძლიერა საკუთარი გუნდი.

3. ტუულია, რომ ვალერი ლობანოვსკი იყო მსოფლიო ჩემპიონატზე ყველაზე პატარა სტაჟიანი მწვრთნელი, რომ მისი სტაჟი მხოლოდ ერთი თვის განისაზღვრებოდა. ღია, ტუულია, რადგან საბჭოთა კავშირის იმ ნაყრებთან, რომელიც ლობანოვსკიმ მექსიკაში ჩაუვანა, ანუ რამდენიმე ფეხბურთელით გაძლიერებული კიევის „დინამოსთან“ იგი საკმაოდ დიდხანს მუშაობდა. ამიტომაც ვერ დავთანხმებით ი. როსტის მიერ ლობანოვსკის ერთთვიანი მწვრთნელობის თაობაზე გამოთქმულ მოსაზრებას, რომელიც მან „ლიტერატურაშია გაზეტაში“ გამოაქვეყნა.

მისი საეჭვო, ჩემის აზრით კი მცდარი, მოსაზრება ერთმა ჩვენმა ვასეთმა უმაღლეს გაღმობეჭდა რუბრიკით „ციტატა“. არა მგონია ი. როსტის გამონათქვამში იმდენი სიბრძნე იყოს, რომ იგი ასე, ციტატის სახით იმსახურებდეს გაღმობეჭდას. უფრო კარგი კი იქნებოდა პასუხი გაცეით იმ დაუმსახურებელ და უსამართლო შეურაცხყოფისათვის, იგივე წერილში ამხანაგმა არსტმა რომ მიაყენა კოტე მაზარაძეს. ვფიქრობ, აჯობებდა შეეხსენებინათ მოსკოველი კოლეგისათვის, რომ ასეთი გამოხდომა ყოველგვარი ეთიკური და ჟურნალისტური ნორმების მიღმა დგას.

4. გუნდის მწვრთნელი, რომელსაც მსოფლიო ჩემპიონატზე ნაყრების მარკით თავისი გუნდი მიჰყავს, ფსიქოლოგიურად მაინც გუნდის მწვრთნელად რჩება, ჩემპიონატის სრულიად განსხვავებული სტრატეგიული ბრძოლის დროს საკუთარი გუნდის აღფასა და ომეგას შორის ტრიალებს და ფსიქოლოგიურადაც ვერ მალდება ნაყრების მწვრთნელის მასშტაბებამდე. ამიტომაც რთულ სიტუაციებში იგი იაზროვნებდა არა როგორც ნაყრების, არამედ როგორც კიევის „დინამოს“ მწვრთნელი. ე. ი. იაზროვნებდა ერთი რანგით დაბლა.

5. გუნდი, რომელიც ნაყრების მარკით თამაშობს, მაინც ვერ გამოდის საკლებო მატჩების შედარებით დაბალი მასშტაბის ფსიქოლოგიური თავისებურებებიდან და ვერ გრძნობს მსოფლიო ჩემპიონატის დონეზე ნაყრების ფსიქოლოგიური დატვირთვის მასშტაბებსა და ძალზე განსხვავებულ თავისებურებებს. ერთი სიტყვით ნაცნობმა გუნდურმა სიტუაციებმა მთელი სიცხადით ვერ შეიგრძნო ქვეყნის ნაყრების ფსიქოლოგიურად აბსოლუტურად განსხვავებული გარემო.

ყველა ეს მიზეზი მოსალოდნელი წარუმატებლობისა, მაინც განეკუთვნებოდა ორგანიზა-

ციულ სფეროს. მაგრამ იყო ერთი მთავარი მიზეზი, მე ხაზს ვუსვამ, მთავარი, რამაც ყველაზე უფრო განმაწყო სკეპტიკურად. მაშინაც მჭერდა და მით უმეტეს ახლა; მექსიკის მსოფლიო ჩემპიონატის დამთავრების შემდეგ მჭერა, რომ ჩვენი ფეხბურთის საერთო დონე ჯერ კიდევ ჩამოუვარდება მსოფლიოს მოწინავე საფეხბურთო ქვეყნების დონეს. ჩამორჩევა იმდენად, რომ თვით მსოფლიო ჩემპიონატის უზიერო სისტემის პირობებშიც კი, როცა მრავალი გაუგებრობა შეიძლება მოხდეს, და ამ გაუგებრობათა შორის ბელგიაზე იხე გაიპარა მაღლა, რომ ქვემოთ მოიტოვო ბრაზილიისა და დანიის მაგვარი გუნდები, ჩვენ მაინც არ უნდა გვქონოდა წარმატების იმედი.

მაინც როგორი სიუხებით მეორდება მოვლენები. 1970 წლის მექსიკის ჩემპიონატის შემდეგ ვწერდი: „მართლაც და ვთქვათ ჩვენს მწვრთნელებს არ მოსვლიდათ შეცდომები, ვთქვათ, ყველაფერი ისე წასულიყო, როგორც საჭიროდ მიგვაჩნდა, უნდა გვქონოდა თუ არა წარმატების იმედი?“

არაერთად შემთხვევაში!

საბჭოთა ნაყრებს შეეძლო გაცილებით უკეთ ეთამაშა, მაგრამ ესეც არ იქმარებდა დიდი წარმატების მისაღწევად. საქმე ისაა, რომ ჩვენი ნაყრები მსოფლიოს უძლიერეს გუნდებს ჩამორჩება როგორც ტექნიკურად, ისე ტაქტიკურად.

ამ ჩამორჩენას თავისი საფუძვლიანი და არც თუ იოლად დასაძლევ მიზეზები აქვს, რომელზეც არა ერთხელ და ორჯერ გვილაპარაკებია და დავიწყებია. არა ერთი და ორი წერილი წავგიკითხავს ცნობილი საბჭოთა სპეციალისტების მიერ დაწერილი. გავისსეთო ოთხდაც თვითონ ვალერი ლობანოვსკის მშვენიერი ინტერვიუ „პრავდის“ კორესპონდენტთან, რომელიც ჩემპიონატის წინა დღეებში გამოქვეყნდა. მან, უკვე საბჭოთა კავშირის ნაყრების მწვრთნელმა, რამდენი სწორი მოსაზრება გამოთქვა საბჭოთა ფეხბურთის მომავალი თაობის აღზრდის საჭირობოტო საკითხებზე!

მოდით ახლა ყველა წვრილმანი გონებაში აღვადგინოთ და თვალთ გავადევნოთ საბჭოთა კავშირის ნაყრები გუნდის თამაშს.

პირველი მატჩი უნგრელებთან გვქონდა. ბრაზილიის ნაყრების დამაჯერებელი დამარცხების შემდეგ უნგრელები დიდი იმედებით და ზარზეიმით ჩავიდნენ მექსიკაში. ეტყობა, ამ მატჩმა ბევრ სპეციალისტზე და ჟურნალისტზე მოახდინა დიდი შთაბეჭდილება. რომელიდაც ქვეყანაში კომპაუტური ისეთი მომაცემებით დაპაროვარგმეს, რომ მანქანამ ფინალში ერთ-მანეთს ინგლისი და უნგრეთი შეახვედრა, ხოლო ჩემპიონატის ტიტული უნგრელებს მოაპოვებინა.

მე იმ აღმართა რიცხვს ვეკუთვნოდი, რომ-
ლებსაც არ სჭეროდათ უნგრელების ბრაზილი-
ელებთან გამარჯვების კანონზომიერება. ამიტო-
მაც იგი არ ჩამოთვლია სავარაუდო ჩემპიონე-
ბის სიაში. ერთი კი მჭეროდა, უნგრელებთან
აუცილებლად გაიმარჯვებდით. გაიმარჯვებ-
დით... ტრადიციულად. ასეთ ანგარიშს ნამდვი-
ლად არ ველოდი. არ ველოდი თუნდაც იმი-
ტომ, რომ 6:0 მოგება თითქმის თანაბარ გუნდ-
თან, ისიც ჩემპიონატის პირველ ტურში, სულ
რბილად რომ ვთქვათ, სატურნირო ბრძოლაში
გამოუცდებლად მიმჩნია, უფრო მაქარი სი-
ტუკა, არაპროფესიონალიზმი რომ არ ვიხმარო.

უნგრელებთან მატჩს ჩვენმა ფეხბურთელებ-
მა იმდენი ენერგია შეაღიეს, როდესაც მეორე
ტაიმში ი. ბელანოვი შეცვალეს, ფეხის კუნთებ-
შეკრულმა ძლივს დატოვა მწვანე მოედანი.

სამით ნოლის შემდეგ აუცილებელი იყო თა-
ვის მოკლვა?

ასე იყო თუ ისე, მართლაც სწრაფი და ლამა-
ზი თამაში დიდი შთაბეჭდილება მოვახდინეთ.

უცებ გაჩნდა ილუზიებიც, რომ არამეტო-
ოხეულში მოხვედრა, იქნებ ჩემპიონობის მო-
პოვებაც არ გაგვიკრებოდა.

შემდეგ აქა-იქ თავი იჩინა ყოვლად ლოგი-
კურობას მოკლებულმა „ლოგიკურმა“ მსჯელო-
ბამ: უნგრეთმა მოულო ჩემპიონატის ერთ-ერთ
უმთავრეს ფაქტორს ბრაზილიას 6:0, ჩვენ კი
უნგრეთს მოუუგეთ 6:0, ე. ი....

არ გაითვალისწინეს, რომ მეორე და მეოთხე
წუთზე გაშვებული ორი გოლის შემდეგ უნ-
გრელები შოკში ჩავარდნენ და 6:0-იც ნაწი-
ლობრივ აშან განაპირობა.

არ გაითვალისწინეს, რომ თამაში თუ გინ-
და, და თუ თანაც ჩემპიონობის იმედიც გიჭია-
ტებს გულში, შვადი თამაშიდან ზუთი აუცი-
ლებლად უნდა მოიგო, თანაც ბოლო ოთხი მატ-
ჩი ზედოწედი!

ამდენი მატჩის მოგება კიევის „დინამოს“,
რომელიც, როგორც უკვე ვთქვით, საბჭოთა
კავშირის ნაკრების სახელით გამოვიდა, საბჭო-
და კავშირის ჩემპიონატზეც კი უჭირს, სა-
დაც გაცილებით ნაკლები სიმძლიერის გუნდები
გამოდიან, ვიდრე საფრანგეთი, ბრაზილია, გერ-
მანია და არგენტინაა.

დაღლილობის ნიშნებმა უკვე საფრანგეთთან
იჩინა თავი, თუმცა თამაში კვლავ ენერგიუ-
ლად დაიწყო. თუ ო. კუჩერენკოს დაუჭე-
რებთ, მაშინ უთქვამს პლატინს ჟორესისათვის,
გაუშვო, რაკ ასე უნდათ სირბილი, ირბინონო.
ფრანგები, იგივე პლატინის სიტყვებიდან გა-
მომდინარე, რუსები ჩვენ თუ არ შევაჩერეთ,
არ ვიცო, შემდგომ ვინ შეაჩერებსო, საქმოდ
შეუფიქრიანებულები გამოვიდნენ მოედანზე.
პირველმა თამაშმა, თანაც მსოფლიო ჩემპიონა-
ტისათვის საქმოდ უჩვეულო ანგარიშმა 6:0,

პრესის მაღალმა შეფასებამ ფრანგებს რისკე-
ხელი ააღებინა. თავიდანვე ჩანდა, ისინი უაზ-
რულად იყვნენ თანახმა იქნებოდნენ. ნამდვილმა პროფესი-
ონალებმა მატჩისაღმის ნამდვილი პროფესიული
მიდგომა გამოამჟღავნეს და დასახული ამოცა-
ნაც წარმატებით გადაჭრეს.

ფრანგებთან თამაშისას უკვე იგრძნობოდა,
რომ ჩვენი გუნდის მოტორი იგივე სიმძლავ-
რით აღარ მუშაობდა, როგორც უნგრელების წი-
ნააღმდეგ. დაკვირვებულ თვალს არ გამოეპა-
რებოდა, რომ დაღლილობის გამო გუნდმა შე-
სამჩნევად დაკარგა მოქნილობა, ის სილადე,
რითაც უნგრელებთან თამაშისას ყველას მოწო-
ნება დაიხსნებოდა.

და აი, დადგა მესამე მატჩის დღეც. მოედანზე
ჩვენი გუნდი სრულიად ახალი შემადგენლობით
გამოვიდა. ვალერი ლობანოვსკიმ გადაწყვიტა
ძირითადი შემადგენლობა დაესვენებინა. დას-
ვენება საქმოდ ხანგრძლივი გამოსდიოდათ —
10 დღე.

კარგი იყო ეს თუ ცუდი?
რასაკვირველია, ამოდენა შესვენებას გუნდი-
სათვის მხოლოდ ვნების მოტანა შეეძლო.

მაშინ, როცა გუნდი აჩვენებს თავის ოპტიმა-
ლურ შესაძლებლობებს, მაშინ, როცა საჭიროა
ფორმის არაშარტო შენარჩუნება, არამედ გაუმ-
ჯობებება, მაშინ, როცა საჭიროა რიტმულობის,
პერიოდულობის შეგუება, ათდღიანმა ინტერ-
ვალმა შეიძლება ყველაფერი წყალში გადაყა-
როს.

განა თვითონ ვალერი ლობანოვსკიმ არ იცო-
და რომ ამოდენა შესვენებას ვნების მოტანის
გარდა არაფერი მოაყვებოდა?

იცოდა, მშვენივრად, ჩვენზე კარგად იცოდა,
მაგრამ რა უნდა ექნა, ბიჭები ისე იყვნენ გა-
მოფიტულნი, შესვენების გარეშე, მეოთხე თა-
მასზე ალბათ სასტიკი კრახი ელოდათ.

მოსახლეობის მაინც მოხდა, ბელგამ 4:3 მოგ-
ვიტო. მე მოსკოვიდან მეორე დილით გადავფ-
რინდი მეხიკოში. თვითმფრინავში დიდხანს
ვფიქრობდი ამ წაგებაზე. მიუხედავად იმისა,
რომ ჩვენი გუნდი ბელგიასთან თამაშში თით-
ქმის ყოველთვის გამარჯვებული გამოდიოდა,
მაინც მჭეროდა, რომ საბჭოთა ფეხბურთელები
ბელგიის კი არა, მეოთხე მატჩის მომენტში აღარ
იყვნენ, ვინც არ უნდა ყოფილიყო მათი მოწი-
ნააღმდეგე.

საბჭოთა ნაკრებს, ე. ი. ფაქტიურად კიევის
„დინამოს“, დაღლილობა საბჭოთა კავშირშიც
ჩამოეყვანა. ახა გავიხსენოთ მათი მატჩები მოს-
კოვის გუნდებთან, „სპარტაკთან“ და „ტორპე-
დოსთან“. აი, რას წერს იგორ ნეტო „სოვეტსკი
სპორტში“ (გ. VIII. 86).

„ახლა ორიოდ სიტყვა ვთქვათ კიევის „დი-
ნამოზე“. ამ სერონს იგი გასაგები მიზეზების
გამო უჩვეულო რეჟიმით ატარებს. ძნელია

გამოვიცნოთ როგორები იქნებიან კიეველები შემოღობაზე, როცა ქვეყნის ნაქრები ევროპის ტურნირის შესარჩევი მატჩების თამაშს დაიწყებს, როცა განახლება თამაშები ევროპის თასზე. ივლისში, ჩემპიონატზე რომ გამოდიოდნენ, დინამოელებს დადლილობა ეტყობოდათ. გუნდი აშკარად ვეღარ თამაშობს ისე ცოცხლად და გამოკვეთილად, როგორც უწინ თამაშობდა. ფეხბურთელები ჩვეული სისწრაფით კედარ დაჰქრან. კიეველები ჭერ კიდეც ვერ ამოძრავდნენ ისე, რომ ძველებურად მინაგრ-მონაგრიონ მოწინააღმდეგე, მაგრამ მაინც ეფიქრობ, რომ კიეველები ქვეყნის ჩემპიონატში თავის საქმეს წარმატებით დაავტორვინებენ. ჩემი რწმენა კი, უპირველეს ყოვლისა, იმას ეფუძნება, რომ წლებანდელ სეზონში კიეველებს არა ჰყავთ სერიოზული კონკურენტები“.

ეფიქრობ, უნდა დავეთანხმოთ. იგორ ნეტოს ნოსაზრებებს.

მსახს თამაშგარე პოზიციიდან გატანილი ორი გოლი რომ არ ჩათვალა... ვკითხულობდი, შემდგომ, პრესაში. იგივე ფრაზა მესმოდა და დღესაც მესმის მოკამათეთა შორის.

ჭერ ერთი, კიდეც ვიმეორებ, თამაშგარე პოზიციიდან მხოლოდ პირველი გოლი გაიტანეს ბელგელებმა.

მეორე გოლის თამაშგარე მდგომარეობიდან გატანის ილუზია ტელევიზიამ შექმნა (ამას, სხვათა შორის არც ვ. ლობანოვსკი არ უარყოფს). შორიდან დარტყმულ ბურთს ტელეპერატორმა კამერის ობიექტივი ჰაერში დააღვეს და როცა იგი ბურთთან ერთად დაბლა დაეშვა, ბელგელი თავდასხმელი უკვე წინ იყო. ბურთის დარტყმის მომენტში იგი თამაშგარე პოზიციიდან არ იმყოფებოდა.

თვითმფრინავში 1970 წლის მექსიკის ჩემპიონატზე ურუგვაელთა მიერ ჩვენს კარში გატანილი ბურთი გავისხენე. მაშინ ბევრს კამათობდნენ გადაკვეთა თუ არა ბურთმა ხაზი მანამ, სანამ მას ურუგვაელები ჩამოაწვდიდნენ. ამ ჩამოწოდებას კი გოლი მოჰყვა ჩვენს კარში. რა კარგად თქვა მატჩის შემდეგ საბჭოთა ფეხბურთის ფედერაციის უფროსმა გრანატკინმა: სამწუხაროა, რომ ასეთი ბურთი გავიდა ჩვენს კარში. ახლა მხოლოდ ამ ბურთს დააბრალდებენ ჩვენს წარუმატებლობას და არ გაიარკვევა ის ნამდვილი მიზეზი, რომელმაც დამარცხებამდე მიგვიყვანაო.

შესანიშნავადაა ნათქვამი.

დიახ. გამახსენდა ეს სიტყვები და უმაღლეს გავიფიქრე, ვაი თუ საბჭოთა ნაკრების დამარცხება ბელგიასთან მხოლოდ თამაშგარე პოზიციიდან გატანილ ბურთს დააბრალონ-მეთქი.

კიდეც კარგი, ღიარებს, რომ ბელგიელებმა თანდათან დაეჭვებნენ, ხოლო დამატებით დროში მთლიანად მათ ჩაიგდეს ხელში თამაშის სადავეები. არც ის უხეში შეცდომები იყო შემ-

თხვევითი, საბჭოთა ნაკრების მცველებს რომ მოსდიოდათ. სწორი აღმოჩნდა ბელგელები მწვრთნელი გი ტისი, რომელმაც წინასწარ განაცხადა, მე ვხედავ ნაპრალბს საბჭოთა გუნდის დაცვაშიო.

ობიექტურად შეაფასეს ჩვენი ნაკრების ამოსვლა ბ. ფედოსოვმა და ლ. ფილატოვმა თავის დიალოგში „იწვესტიის“ ფურცლებზე. მოვიტან მათ სიტყვებს მთლიანად:

„ბ. ფედოსოვი: ჩვენმა ნაკრებმა მხოლოდ ოთხი მატჩი ჩაატარა. სიმართლე თუ გნებავთ, იგი მზად არ აღმოჩნდა უფრო სანგრძლივი ბრძოლისათვის. ტუუილად კი არ შედრკა მისი დაცვა ბელგელებთან მატჩში, განსაკუთრებით დამატებით ტაიმში. მთავარი ჭკუის სახწავლებელი ალბათ ისაა, რომ მას გამოწოპილი დრო ჰქონდა, არ ეყო დრო, ფუნდამენტურად მომზადებულიყო“.

„ლევ ფილატოვი: იქნებ ამას რომ მიხედნენ, იმიტომაც თავიდანვე ფიცხლად მოეკიდნენ საქმეს, მაშინ როცა უფრო გამოცდილი გუნდები და გულმოდგინეთ მომზადებულებიც არ ჰქონდნენ თავის გამოჩენას, თანდათანობით შედიოდნენ ფორმაში“.

დამეთანხმებით, აბსოლუტურად სწორი მოსაზრება გამოთქვს ბ. ფედოსოვმა და ლ. ფილატოვმა.

და ხაერთოდ, არ მიმაჩნია სწორად ასეთი მსჯელობა: „აი, გვერდით მსაჯ ვიქტორიო სანჩეს ჩვენი გუნდის კარში თამაშგარე პოზიციიდან გატანილი გოლი რომ არ ჩათვალა, წიკოს ფრანგებთან თავის ცხოვრებაში პირველად რომ არ გაეფუჭებინა პენალტი, ნაპოლეონს ვატერლოის ველზე დროულად რომ მიშვედებოდა არმია... ისტორიას ფაქტები ქმნიან და არა მოსალოდნელი ვარიანტები.“

რასაკვირველია უიღბლოა იყო, არის და იქნება, მაგრამ უიღბლობით არ უნდა დავშალოთ ის, რაც კანონზომიერია და მოსალოდნელი.

საქმისთვის სჭობია, რომ სიმართლეს თვალი გავუსწოროთ და ვაღიაროთ, რომ საბჭოთა ევროპის ნაკრები აშკარად ჩამოუვარდებოდა იმ გუნდებს, რომლებმაც განსაუღვრეს მექსიკის ჩემპიონატის სახე. ესენი იყვნენ პირველ რიგში არგენტინა, ბრაზილია, საფრანგეთი, გერ, დანია, ესპანეთი. ვარსკვლავებზე არაფერს ვამბობ. ჩამორჩებოდნენ როგორც ტექნიკით, საშემსრულებლო ხელოვნებით, ასევე სატურნირო ბრძოლის გამოცდილებით.

აქვე მინდა გავისხენო ცნობილი ბრაზილიელი საფეხბურთო მიმომხილველისა და ერთ დროს ბრაზილიის ნაკრების მწვრთნელის ეუოო სალდანიას სიტყვები, რომელთაც შემდეგ უფრო ფართედ მივუბრუნდები.

კერძოდ, ჩემპიონატიდან ბრაზილიის ნაკრე-

ბის გამოთქმის შემდეგ მან თქვა: „ბრაზი-
ლიელთა მარცხს ტელე სანტანას ნუ დავაბრა-
ლებთ, მწვრთნელი არაფერ შუაშია. ბრაზი-
ლიურ ფეხბურთს უფრო სერიოზული და ღრმა
სენი შეეპარა.“

დიან, მარტო ვ. ლობანოვსკი, კიევის „დინა-
მო“ და საბჭოთა კავშირის ნაკრები არაფერ
შუაშია. საერთო წარუმატებლობის მიზეზები
უფრო სხვაგან უნდა ვეძებოთ. თუმცა იგი,
ძნელი მოსაძებნი არაა.

ჩვენი ფეხბურთის ჩამორჩენის თაობაზე
ბევრჯერ გამოუთქვამთ თავისი აზრი სპეცია-
ლისტებსაც და ყურნაღმსმელთაც. მათ შორის,
თუ კადნიერებად არ ჩამოშორდებით, მეც. თუნ-
დაც ესპანეთის მსოფლიო ჩემპიონატის შემ-
დეგ. მოვიტან სულ პატარა ნაწყვეტს ჩემი მა-
შინდელი მოსაზრებიდან:

„საბჭოთა ფეხბურთის წარუმატებლობის მი-
ზეზები უფრო სიღრმეებში უნდა ვეძებოთ.

საბავლიანოვსკისა და წერის ვიქტორ პონე-
დელნიკი, რომ საბჭოთა კავშირის ნაკრები
არის იმ დიდი პირამიდის მახვილი წვერი, რო-
მელსაც საბჭოთა ფეხბურთი მკვიდა.

ყველაფერი ფუნდამენტიდან იწყება, ამ დი-
დი, გრანდიოზული პირამიდის ფუნდამენტიდან
ფუნდამენტს კი ბავშვები წარმოადგენენ,
როგორც ჩვეულებრივი სკოლების, ასევე სპე-
ციალიზებული საფეხბურთო სკოლების მოს-
წავლენი. რამდენად სწორად მიმდინარეობს
მუშაობა ბავშვებთან? რამდენად დახვეწილია
მათი პროგრამა და რამდენად შეესაბამება იგი
დღევანდელ დონეს?

ვინ არიან ის აღამიანები, ვინც ხელმძღვა-
ნელობენ ბავშვთა საფეხბურთო სკოლებს?

რა კრიტერიუმებით ფასდება მათი მუშაობა?
ეტყობა, მხოლოდ საკავშირო შეჯიბრებებზე
წარმატებით.

ტარდება კი ეს შეჯიბრებები სათანადო დონე-
ზე? რა კი ამ შეჯიბრებებზე წარმატება ქცეულა
ერთ-ერთად, ალბათ, უმთავრეს კრიტერიუმად,
ბავშვთა მეტრიკული ამონაწერების გადა-
კეთება, ჩვეულებრივ, ყოველდღიურ ამბადა
ქცეული.

ხშირად ბავშვის მეტრიკული ამონაწერი იმ-
დენჯერაა ზოლმე გადაკეთებული, რომ ზოგჯერ
აღარც თვით ბავშვმა და აღარც მისმა მშობ-
ლებმა აღარ იციან, სინამდვილეში როდისაა
ბავშვი დაბადებული. ამას ვინ დაეძებს, პატა-
რა ფეხბურთელი უკვე თვითდასვე ეჩვენა სპორ-
ტულ მაინაციაებს.

როგორია სპორტული ინვენტარი, სადაც მო-
მავალი ფეხბურთელები უნდა აღიზარდონ?

აქვთ თუ არა ბავშვებს სათანადო მოედნები?
რას აკეთებენ ამ მხრივ ჩვენი არქიტექტორები
და ქალაქმშენებლები?

მკვდრ თუ არა კლუბებს თავისი სელექციონე-
რები, რომლებიც დადიან ქალაქიდან ქალაქში,

სკოლიდან სკოლაში ნიჭიერი ფეხბურთელები
შესარჩევად?

ან რა პრინციპით ხდება მათი ჩარიცხვა-
ველი და უშაღლესი ლიგის კლუბებში?

აი, რას წერს დნეპროპეტროვსკის „დნე-
პრის“ მწვრთნელი ვლადიმერ იმეცო: „დღევან-
დელ დღემდე არავის განუსაზღვრია, როგორ
ტექნიკურ ილეთებს უნდა ფლობდეს ფეხბურ-
თელი უმაღლეს, პირველ ან მეორე ლიგაში.
ოსტატთა კოლექტივებში არ არსებობს ასეთი
ნორმატივები. სამაგიეროდ, ადგილიდან ხუთმა-
გი ხტამები შეტანილი საკონტრაქტო ნორმა-
ტივებში. და ხტუნაობენ ჩვენი ფეხბურთელები
წელიწადში ორჯერ. საკითხავია, რაში სჭირდე-
ბათ ფეხბურთელებს ეს ხტამები, თუ მათ არ
შეუძლიათ, უშეცდომოდ გაჩერდნ ბურთი, ან
არ შეუძლიათ დროზე გადაწოლონ ბურთი პარ-
ტნიორს ან გაგზავნონ მიწაში?“

საოცარია, რომ დღეს, მსოფლიო ჩემპიონა-
ტის შემდეგ, ასეთ საკითხებზე გვიხდება მსჯე-
ლობა საკავშირო პრესის ფურცლებზე.

სამწუხაროა, მაგრამ ფაქტია, რომ არა გვაქვს
ისეთი ბავშვები (იგულისხმება მთელი კავშირის
მასშტაბით), როგორც აქვთ უცხოეთის მოწი-
ნავე საფეხბურთო ქვეყნებს. არ გვაქვს არც
მათი მსგავსი საფეხბურთო ორგანიზაცია უფ-
რო ამსოფს უნდა გავცნოთ საფეხბურთო
კლუბების სტრუქტურას, ალბათ, ბევრი რამ
შეგვეძლება გადმოვიღოთ მათი მუშაობის პრა-
ქტიკიდან.

თუ დღესვე არ ჩავდით ყველაფერს ბოლომ-
და, დღესვე არ გავანალიზებ წარუმატებლო-
ბის მიზეზები და დღესვე არ მივიღებ სათანა-
დო ზომები, 1986 წლის მსოფლიო ჩემპიონატის
შემდეგ (რასაკვირველია, თუკი მოვიპოვეთ იქ
გასამგზავრებელი საგზური) წესტად ისეთსავე
დღეში აღმოჩნდებით, როგორშიც დღესა
ვართ.“

სამწუხაროდ, როგორც ხედავთ, დღესაც წეს-
ტად შეიძლება გავიმეოროთ ის, რაც ოთხი
წლის წინ და, სხვათა შორის, 16 წლის წინ
იგივე მექსიკის მსოფლიო ჩემპიონატის შემ-
დეგ დაწერი.

ამ ოთხი წლის მანძილზე ბევრი რამ შეიცვა-
ლა საერთოდ და, კერძოდ, ფეხბურთში. შეი-
ცვალა მსოფლიო ჩემპიონატი. ოდნოდ არაფე-
რი შეცვლილა საბჭოთა ფეხბურთის სტრუ-
ქტურაში.

განა თვითონ ვალერი ლობანოვსკი არ ამბო-
და ჩემპიონატის წინ „პრავდის“ კორესპონდენ-
ტისთვის მიცემულ ინტერვიუში, პოლანდის
„აიაქსთან“ პატარა ბიჭუნებს ავარჯიშებენ, ამ
ბიჭუნებიდან კი კრუფი და ფეხბურთის სხვა
დიდიანტები გამოიზარდეს. ჩვენ კი კიევისა
და უკრაინაში მრავალი საფეხბურთო სკოლა
გვაქვს, სადაც უამრავი ბავშვი სწავლობს, მა-
გრამ მათგან ჯერ ერთი ჰაბუკიც კი ვერ შემირჩე-

ვია, თუნდაც სათადარიგო შემადგენლობისთვის.

დამაფიქრებელი მდგომარეობაა. მაშ რისთვის არსებობენ ეს სკოლები, ან როგორ არჩევენ ბავშვებს იქ მისაღებად?

დასასრულს მინდა კვლავ დავუბრუნდე ერთ ჩემს მოსაზრებას, რომელიც რამდენჯერმე წამიშალეს ჩემს სტატიაში, მაგრამ ვინაიდან ცოტა ადრე აზრი გამოთქვა ვ. პონედელნიკმა და იგივე მოსაზრება „პრადის“ ფურცლებზე განაცრცოვ. ლობაივსკიმ. იმედია, მეც გამომათქმევინებენ ჩემს მოსაზრებას. უკვე დროა და აუცილებელია ჩვენში შეიქმნას დამოუკიდებელი საფეხბურთო კლუბები. საბჭოთა ფეხბურთელები ორკოფულ მდგომარეობაში არიან: ისინი პროფესიონალები გახლავან, ვინაიდან თავს ფეხბურთით ირჩენენ, ამავე დროს პროფესიონალებიც არ არიან, რადგან არც ფსიქოლოგიით, არც გონებით ისინი შეგუებული არ არიან ამ აზრს. არ გრძნობენ საქონსად რომ პროფესიულ დამოკიდებულებას. საბჭოთა კია, რომ ერთხელ და სამუდამოდ ყველაფერს დაერქვას თავისი სახელი, ამით საქმე მხოლოდ მოიგებს და წარმატებაც არ დაახანებს. ამ მხრივ ძალზე საგულისხმოა მოძმე ბულგარელების მაგალითი, რომლებმაც მოახდინეს საფეხბურთო სისტემის ძირითადი რეორგანიზაცია და ჩამოაყალიბეს კლუბები.

ჩემი აზრის გასამაგრებლად, მინდა მოვიშველიო ისეთი საფეხბურთო ავტორიტეტის მოსაზრება, როგორც ნ. სტარიოსტინია. იგი თავისი წერილის დასაწყისში („ოგანიოკის“, № 27, 86 წ.) სამართლიანად აღნიშნავს, რომ საბჭოთა ფეხბურთის ყოველთვის ბუკავდა უმაღლესი კლასის ფეხბურთელები, მაგრამ მნიშვნელოვან წარმატებებს ვერა და ვერ მივაღწიეთ. ამიტომ ჩვენი წარუმატებლობის საიდუმლო სხვაგან უნდა ვეძიოთო.

კერძოდ, იგი წერს:

„აბა, რატომღა არ გვაქვს მნიშვნელოვანი და მუდმივი წარმატებები საერთაშორისო ასპარეზზე? ჩემპიონატის წინ „ოგანიოკის“ ფურცლებზე გამოქვეყნებულ წერილში „ჩემი საფეხბურთო წლები“ შევეცადე დამეხატა ჩვენი საქმის ვითარება. ახლა, ჩემპიონატის შემდეგ (ივლისისმება მექსიკის ჩემპიონატი — გ. ფ.) კიდევ უფრო განმტკიცდა აზრი, რომ ჩვენ ზედს გვიშლის არაორგანიზებულობა, რის გამოც საგუნდო კლუბებს არა აქვთ საშუალება გეგმავშიერად იმუშაონ, ითამაშონ და მიადწიონ სრულყოფას. ჩვენ კალენდრით ვცხოვრობთ, ის კი თავგზას გვიბნევს. ფეხბურთის ამგებში საკმაოდ კარგად ვერკვეით, გვყავს ნიჭიერი მოთამაშეები, მაგრამ ეს ყველაფერი ითქვიფება ორგანიზებულ ამორფულობასა და ათეულ-დარეულობაში. უკველივე ამის გამო ჩვენი წარმატებები შემთხვევითია და არა მუშაობის შედეგი.“

ალბათ ძნელია არ დაეთანხმოთ ნ. სტარიოსტინს.

დაახლოებით იგივე აზრი გამოთქვა „მოსკოლია პრადის“ საფეხბურთო მიმოხილველმა ა. ჩურკინმა ჭერ კიდევ მექსიკაში, სადაც ერთად ვიყავით. ხოლო შემდეგ თავისი აზრი დამაქრებლად ჩამოაყალიბა „კომსოლსკია პრადის“ ფურცლებზე (12. VIII, 86):

„ყველაფრის მიმტეველობა ჩვენს ფეხბურთს უზარმაზარ ზიანს აყენებს, ფეხბურთელები გადაჩვივნენ თავდაუზოგავ ბრძოლას გამარჯვებისათვის, სულაც არ არის შემთხვევითი, საბჭოთა გუნდები გადაწყვეტენ მატჩებს რომ ვერ იგებენ. ბიჭები მოგებას არ არიან მიჩვეულნი. იქნებ ვინმე შემოგვედავოს, კიევლებმა ხომ გაიმარჯვეს თასების თასის გათამაშებაში? კი, ისინი ჩინებულად თამაშობდნენ, მაგრამ მათი წარმატება სულაც არ მოწმობს დანარჩენი გუნდების ძალას, ჩვენი საქლუბო ფეხბურთის აუვაებას. ჩვენ ევროპის თასების ტურნირებში 1965 წლიდან ვმოწმობთ. ამ ოცი წლის მანძილზე საბჭოთა ფეხბურთელებმა მხოლოდ სამჯერ გაიმარჯვეს ფინალურ მატჩებში. სამივე გამარჯვება თასების თასზე, შემადგენლობით ყველაზე არათანაბარ ტურნირშია მოპოვებული: ჩვენი ფეხბურთელები არასდროს არ გასულან ჩემპიონატთა თასის ფინალში, ან უფას თასის ნახევარფინალში. შედარებისათვის გიტყვით: ინგლისურმა კლუბებმა დროის ამავე მონაკვეთში 20-ჯერ დაიხაჯურეს ამ სამიდან რომელიმე საპატიო ნადავლი, დასავლეთგერმანელებმა 10-ჯერ, ესპანელებმა — 7-ჯერ, იტალიელებმა, მოლანდიელებმა 6-6-ჯერ. აი, როგორია სტატისტიკა.

„ძლიერი კლუბები ძლიერ ნაქრებს იძლევა“. ამ საფეხბურთო ჰერმარიტების უარყოფას არავინ ცდილობს. აი, რატომღა შემთხვევითი ის სიტუაცია, როცა ქვეყნის ჩემპიონი ლამის ჩემპიონატის ეკვატორზე ვლინდება, ისევე როგორც ის ამბავი, მექსიკაში ძირითადი დატყობოვა ერთი კლუბის ფეხბურთელებზე რომ მოდიოდა. გვეგონა ამ საკითხზე გაიმართებოდა პრინციპული საუბარი საბჭოთა კავშირის ფეხბურთის ფედერაციის პრეზიდიუმზე. ვაგლახ, რომ ჩვენი ფეხბურთის ზელმძვანელები კვლავ უპრინციპოდ მიუდგნენ თავიანთ საქმიანობას. მსოფლიო ჩემპიონატზე მოპოვებული მეათე ადგილი მათ „დამამაყუფოებლად“ შეაფასეს. გამოდის, რომ იგივე შეფასება დამსახურა მთელმა ჩვენმა ფეხბურთმა. ისე, რომ იყოფი, ფეხბურთის ფედერაცია ჭერჯერობით საიდუმლოდ ინახავს თავის გადაწყვეტილებას. ალბათ იცდიან, სანამ არ დაცხრება მექსიკური ვნებათაღელვანი.

ჯანდაბას, შეინახოს ჭერჯერობით თავისი საიდუმლო გადაწყვეტილებანი. ალბათ ოდენლაც

გავიგებთ ამ გადაწყვეტილებებს და ნიქ-
სიკის ჩემპიონატთან გამოტანილ დასკვნებს.

ვიქონიოთ იმედი, რომ საბჭოთა ფეხბურ-
თის მესვეურებმა სწორი დასკვნები გააკეთეს
და, აქედან გამომდინარე, ჩვენი ფეხბურთის
საკეთილდღეოდ რადიკალურ და არსებით ნა-
ბიჯებს გადადგამენ.

ნათქვამია, ერთი ცვრისკენ და ერთი მგლის-
კენო. ისე არ გამომივიდეს თითქოს ჩვენს ნა-
კრებზე მხოლოდ კრიტიკული შენიშვნები გამო-
ვთქვი რას იზამ, სიმართლეს თვალი უნდა გა-
ვუსწოროთ. ილუზიები ახლავე უნდა მოვიშო-
როთ. მექსიკაში სულ ოთხი თამაში ვითამაშეთ.
აქედან ორა მოვიგეთ, ერთი „ჩემპიონატის“ უკე-
ლაზე სუსტ გუნდთან“ უნგრეთთან. სამწუხა-
როდ, ასეთი შეფასება მისცეს იქ უნგრელთა
გამოსვლას. მეორე მოვიგეთ კანადის ეროვნულ
ნაკრებთან, გუნდთან, რომლის სამშობლოში
არავითარი საფეხბურთო ჩემპიონატები არ ტარ-
დებოდა, ჩემპიონატის მონაწილე ერთადერთ გუნ-
დთან, რომელსაც არცერთი ბურთი არ გაუ-
ტანია. ფრანგებთან თამაში ფრედ დავამთავ-
რეთ, ბელგიელებთან კი წაგავთ. სამწუხარო
უფრო ის იყო, რომ ჩვენი ნაკრების თამაში
მატჩიდან მატჩამდე კი არ უმჯობესდებოდა,
უარესდებოდა.

მიუხედავად ამისა, საბჭოთა ნაკრებმა მექ-
სიკაში დიდი მოწონება დაიმსახურა, უფრო
დიდი, ვიდრე მსოფლიოს რომელიმე ჩემპიო-
ნატზე და, კერძოდ, ინგლისში, სადაც მეოთხე
საპრილო აღვილი მოიპოვა. გაზეთებმა გამოა-
ქვეყნეს საქებარი სიტყვები. მარტო ერთი ფრა-
ზა რად ღირს, უნგრეთთან მოგებული მატჩის
შემდეგ რომ გამოქვეყნდა — რუსებმა ოცდა-
მეერთე საუკუნის ფეხბურთი იითამაშესო. ბე-
ლანოვა და იაკოვენკო მსოფლიოს სიმბოლურ
ნაკრების ერთ-ერთ ვარაიდტში შეიყვანეს. სო-
ლო ამერიკის შეერთებულ შტატებში გამარ-
თულ მატჩში ამერიკა და დანარჩენი მსოფლიო,
მრავალი ქვეყნის გამოჩენილ ფეხბურთელებთან
ერთად რინატ დასაევი და იგორ ბელანოვიც
მიიწვიეს.

რასაკირველია, ყოველი ჩვენი შექება სა-
სიამოვნო მოსასმენი იყო. გვიხარია, რომ საბ-
ჭოთა ფეხბურთმა მოიპოვა დიდი სიმამათია
სპეციალისტებს, ფურხალისტებსა და მკურნე-
ლებს შორის, მაგრამ არც ის ვაწყყენდა, სასურ-
ველი შედეგისათვის რომ მიეღწიათ.

გულწრფელად რომ გითხრათ, გაცემა ვერ
დავმალე, როცა „სოვეტსკი სპორტში“ ჩვენი
შესანიშნავი ფეხბურთელების იგორ ბელანოვის
მიერ გაზეთის კორესპონდენტისადმი მიცემულ
ინტერვიუში ასეთი სიტყვები ამოვიკითხე:

„გულახდილად რომ ვთქვა, მექსიკის ჩემპი-
ონატისაგან მეტს მოველოდი. მარადონას, ცხა-
დია, არც ვგულისხმობ, ის ყველაზე მაღლა
დგას. დანარჩენები კი, ჩემი აზრით, დაახლო-

ებით თანაბარნი არიან. მაგრამ იმას კი ვისურ-
ვებდი მენახა, ერთი როგორ ითამაშებდა მს-
რადონა კიევის „დინამოში“. მშვენიერად მეს-
მის, რომ შეიძლება სასაცილოდ არ ვეყო ვინ-
მეს, მაგრამ იმ მოთხოვნებს რომ გავისენებ,
რასაც ჩვენ გვიყენებენ, ფეიქრობ, რომ დღე-
ხინებული ვერ იქნებოდა. პლატინისაც ძალიან
გაუწირდებოდა. ის ხომ სუფთა ბურთებზე
თამაშობს, თავისუფლად ადგოლზე, თან მინიმალუ-
რი მოძრაობისას, რა თქმა უნდა, ჩანს, დიდი
ოსტატი რომაა, მაგრამ ამ ჩემპიონატზე მაინც,
მას ვერც იაკოვენკოს და ვერც ზავაროვს ვერ
შევადარებდი. მე, მაგალითად, მექსიკაში უფრო
მიადვილდებოდა თამაში, ვიდრე ქვეყნის ჩემ-
პიონატში. ჩვენთან მცველები ბურთს მშვიდად
არ მიგაღებინებენ, იქ კი, ინებე, გინდა მიიღე,
გინდა არა. მეტი რა უნდა თავდაშხმელს?“ (სო-
ვეტსკი სპორტ“. 27. VIII. 86).

მე ბოდიშს ვიხდი ისეთი საფეხბურთო ავტო-
რიტეტის წინაშე, როგორც იგორ ბელანოვა,
მაგრამ გულწრფელად მეგობა, რომ მსოფლიო
ჩემპიონატის ირგვლივ უფრო ღრმა დასკვნებს
გააკეთებდა. როგორც წაიკითხეთ, თვითონვე
წერს, მსოფლიო პირველობაზე რა ადვილი ყო-
ფილა ბურთის მიღება, აბა ჩვენთან ასე თავი-
სუფლად ბურთთან ვინ მიგიშვებსო. ბელა-
ნოს ბრაზილიის წინააღმდეგ რომ ეთამაშა,
კიდევ უფრო დიდი იქნებოდა მისი გაცემა,
რადგან კიდევ უფრო თავისუფლად მიიღებდა
ბურთს. უხელოება ისაა, და ამას რატომღაც
ვერ ხვდება ჩვენი სახელოვანი ფეხბურთელი,
რომ სწორად ჩვენთან არ განებებენ თამაშს.
დაბა, არ განებებენ, ნებადართული ხერხებს
ვინ დაეძებს, ნებისმიერი აკრძალული ხერხით
ცდილობენ როგორმე ბურთთან არ მიგიშვან,
ნერვებზე მოგშალონ, თამაში არ დაგანებონ.

უნებურად ბერნარდ შოუს სიტყვები გამაზ-
ნებდა: „ისტორიის გაკვეთილები პირველ რიგ-
ში ისაა, რომ აღამიანები ვერ იღებენ ისტორი-
დან გაკვეთილებს“.

ზემოთ საუბარი მსაჯობაზე ჩამოვარდა. ეს თე-
მა იმსახურებს ცალკე მსჯელობას და მეც მინ-
და გამოვთქვა ჩემი ორიოდ მოსაზრება.

როდესაც ფიფას კომისიამ უველა პრეტენზია
და საჩივარი გააანალიზა, მივიდა იმ დასკვნამდე,
რომ თელი ჩემპიონატის მანძილზე მსაჯებმა
17 უხეში შეცდომა დაუშვეს. ამ უხეში შეცდო-
მებიდან კი უმთავრესი მაინც სამი შემთხვევა
იყო: ეხანელთა მიერ გატანილი გოლი ბრაზი-
ლიელთა კარში, რომელიც მსაჯმა ვერ შენიშნა
და, ბუნებრივია, არ ჩათვალა, (ეს მათ დანაშაუ-
ლისაგან არ ანთავისუფლებს. გვერდით მსაჯს
მაინც უნდა შეეფიქრა, როგორ დაეშვა ბურთი
ხაზს იქით), დანიელთა მიერ ჩვენს კარში თამაშ-
გარე პოზიციიდან გატანილი პირველი ბურთი

(რომლისთვისაც შეგიბრებიდან მოიხსნა გვერდითი მსაჯი ვიქტორინო სანჩისი) და, მარადონას მიერ ხელით გატანილი გოლი ინგლისელებთან მატჩში.

საოცარი, მაგრამ მაყურებელთაგან თითქმის ვერცან ვერ შენიშნა, მარადონამ რომ ბურთს ხელი გაარტყა. პრესცენტრში დაბრუნებულმა ლამის ასევე დავატრიალეთ ვიდეოფირი. ორი პოზიციიდან იქმნება შთაბეჭდილება, რომ მარადონამ აწეული ხელით გზა გადაუღობა ინგლისელთა მეკარე შილტონს და ბურთს კეფა დაარტყა. შესაძრე პოზიციიდან კი აშკარაა, რომ ბურთს ხელს ურტყამს. მეორე დღეს თითქმის ყველა გაზეთმა გამოაქვეყნა მარადონას უკვე მთელს მსოფლიოში გახმაურებული მომენტის ზეკრი ვარიანტი. ფოტოებშიც მარადონა ბევრგან აშკარად თავს ურტყამს ბურთს, ბევრგან კი აშკარად ხელს.

რომელია რეალობა და რომელი ვიზუალური ეფექტი?

პირადად მე მივიჩნის კატეგორიულად აზრის გამოთქმა. და თუ მაინც ვიტყვი, რომ მან ბურთს ხელით გაიტანა, უბრალოდ, ვუჭერებ უმრავლესობას.

სინამდვილეში კი მხოლოდ ღმერთმა და მარადონამ იციან, როგორ გავიდა გოლი. აკი თვითონ მარადონამ თქვა, მე ბურთისათვის ხელი არ გამოიტყამს, მაგრამ იმ გოლის გატანაში ალბათ ღმერთის ხელი ერიაო.

როგორც პრესამ ახლახან გვაცნობა, მარადონას უთქვამს, ბურთი ხელით გავიტანეო.

დავუბრუნდეთ ჩვენს თემას.

ჩვიდმეტი უბეში შეცდომა მთელ ჩემპიონატში.

ცოტა თუ ბევრი?

ვფიქრობ, ამ რანგის ჩემპიონატისათვის, სადაც საგანგებოდ იწვევენ მსოფლიოში საუკეთესო მსაჯებს, ბევრია.

თანაც არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ უბეში შეცდომაში შეიძლება მატჩის ბედიც გადაწყვიტოს.

ცუდი მსაჯობა შეიძლება ორმა მიზეზმა განაპირობოს.

პირველი, ყველაზე საშინელი და დასაგმობი — მიყრდნობა და ანგარიხი.

მეორე — არაკვალიფიციურობა.

პირველი მიზეზი ისეთ ავტორიტეტულ ჩემპიონატში, როგორიცაა მსოფლიოს პირველობა, უნდა გამოვრიცხოთ.

მსაჯთა პროფესიონალიზმი კი აშკარად იმსახურებს მეტ ყურადღებას.

ფეხბურთი სწრაფად ვითარდება. სამწუხაროდ, ვერ ვიტყვი, რომ მსაჯთა პროფესიონალიზმაც შესაფერისი ტემპით ვითარდებოდეს.

მსაჯთა უმრავლესობა ძირითადად მოვლენათა ფიქსატორები არიან. თვით მოვლენებში კი ვერ ერკვევიან. ამიტომ ისინი აღარ არიან

მატჩის წარმმართველნი ამ სიტყვის ფართო გაგებით.

ყვითელ ბარათთა უმრავლესობას სუნი უფრო უღიოდა, მსაჯები დაუსჯილად არ ტოვებდნენ მათთან შეპასუებას იყო შემთხვევები, როცა ფეხბურთელს უბედალ ეთამაშებოდა მცველი. წააქციეს ერთხელ, მეორედ, მესამედ... მსაჯი კი მხოლოდ საჭარბოს მიცემით კმაყოფილდებოდა. როცა ფეხბურთელი მეოთხედაც მოცდელს და გაგულისებულმა მსაჯს მიმართა, დამნაშავეს რატომ არაფერს ეუბნებო, პასუხად ყვითელი ბარათი დაიხსახურა.

რა უნდა დავარქვათ მსაჯის ასეთ გადაწყვეტილებას? რასაკვირველია, სიტუაციაში სრული გაურკვევლობა და თავნებობა.

როგორც წესი, მსაჯთა უმრავლესობა ვერ არგულობს მატჩს. ორიოდ წუთის დამატების გარდა ვერაფრით ვერ იბძვს დროის გაყვანის ყოვლად გაუმართლებელი საშუალებების წინააღმდეგ.

ზხირად ისინი ვერ აფასებენ სიტუაციებს და ნაადრევად ძღვევენ თამაშის შეჩერების სიგნალს. გავიხსენოთ, როგორ შეიპრა მარადონა გფრის საჭარიშო შოედანსე. ტრიბუნებზე ხალხს უკვე გუგუნებდა მოსალოდნელი მაინც მოლოდინში. ზედ საჭარიშოს ხაზთან მცველმა, მეტი რომ ვეღარაფერი მოახერხა, ფეხი დაუდო. მარადონა წაბარბაცდა, მაგრამ არ წაქცეულა და ბურთს კვლავ დაეწია. უცაბედად მას ფეხებში ჩაუვარდნენ შუშახერი და მეორე მცველი. არგენტინელი თავდაშისმელი მაინც რომ ვერ შეაჩერეს, შუშახერმა ხელით, ხოლო მცველმა ფეხით მოცდელს პირისპირ დარჩენილი მარადონა.

პენალტის მოლოდინში ფეხზე წამომდგარი ბლალა 180 ათასი კაცი.

თურმე სულ ამაო ყოფილა ჩვენი ვნებათაღელვა. მსაჯს ჯერ კიდევ მაშინ მიუცია სიგნალი, როგორც კი საჭარიშოს ხაზთან ფეხი დაუდეს არგენტინელს, მაგრამ ღრიალცელში არც ფეხბურთელებს და არც მაყურებლებს არ გაუგიათ სასტყენი ხმა.

რატომ იქარა მსაჯმა? ზომ იცოდა, რომ არც ისე იოლაა დაკუნთული და ძლიერი მარადონას წაქცევა?

ფაქტობრივად ვის დაეხმარა მსაჯი, არგენტინელებს თუ წესრიგის დამრღვევ გერმანელებს?

ამ საქციელისათვის მსაჯს ოფიციალურად ვერაფერს ეტყვი. მცველმა თავდაშისმელს ფეხი დაუდო ე. ი. ჭარიშა მოიქცა ისე, როგორც საფეხბურთო წესდების მიხედვით უნდა მოქცეულიყო.

დაიხს, ამ შემთხვევაში მსაჯს ვერ დაადაშნა უღებ, მაგრამ არაპროფესიონალიზმს, სიტუაციაში გაურკვევლობას კი აუცილებლად უსაყვედურებ.

უბეში შეცდომები ყველა რანგის ჩემპიონატ-ზე იყო და იქნება, მაგრამ, ეტყობა, იმდენი საყვედურისა და პრეტენზიის შემდეგ, რაც ფიფას სამსახრო კომისიის მიმართ გამოითქვა, აუცილებლად მოჰყვება გადამწყვეტი ზომები.

უკვე მერამდენედ დისვა საკითხი მსაჯობის დროს ვიდეოჩანაწერის გამოყენების თაობაზე. მართლაც, ეს რომ წესდებით ყოფილიყო გათვალისწინებული და მსაჯებს იქვე ჰქონოდათ საშუალება ტელევიზორზე ყურადღებით შეე-მოწმებინათ ესანელთა მიერ დარტყმული და ძელზე არეკლილი ბურთი დაეშვა თუ არა ხაზს იქით, კარში, ყველაფერი ნათელი გახდებოდა და სამართლიანობაც იჩინებოდა. ამ ერთი ეპი-ზოდისათვის იქნებ გამართლებულიც ყოფი-ლიყო ასეთი პრაქტიკა, მაგრამ მეც, სხვებთან ერთად მიზანშეწონილად არ მიმაჩნია მსაჯო-ბის დროს ვიდეოჩანაწერის გამოყენება. ვფიქრობ, სრულიად სამართლიანი იყო უკვე აველანუის კატეგორიული განცხადება, როგორც კი ამ გადაწყვეტილებას მივიღებთ, ფეხბურთი იმავე დღეს მოკვდება.

მსაჯობის დროს ვიდეოჩანაწერის გამოყენე-ბა გამოიწვევს გაუთავებელ დავას და ვინ იცის, მატჩის მანძილზე თამაშის რამდენჯერ შეჩე-რებას. ყოველი შეჩერება კი როგორ იმოქმე-დებს მატჩის ხარისხზე, ყველას კარგად მოეხ-სენება.

დაიხ, მსაჯთა შეცდომები მართლაც იყო მექსიკის მსოფლიო ჩემპიონატზე. ამ შეცდო-მათა შორის კომისიის წევრებმა (ზემოთ უკვე ვთქვით), ჩვიდმეტი უბეში შეცდომა გამოაჩინეს. ამ ჩვიდმეტი შეცდომიდან კი სამი მართლაც მეტისმეტად უბეში იყო: ერთის მიზეზით ნამ-დვილი გოლი არ ჩაითვა, ხოლო ორ შეც-დომას ორი უსამართლო გოლი მოჰყვა.

ეს ყველაფერი მართალია. მაგრამ გაოცებუ-ლი დავრჩი, როცა ამის თაობაზე „ხოვტბსკი სპორტში“ ოლეგ კუჩერენკოს წერილი წავი-კითხე. იგი სრულიად სამართლიანად ლაპარა-კობს მექსიკის მსოფლიო ჩემპიონატის მსაჯთა შეცდომებზე.

აბა რაღამ გაგაოცაო, იქითავენ ალბათ ფეხ-ბურთის გულშემატკივრები. ახლავე მოგახსე-ნებთ, გამოცა ოლეგ კუჩერენკოს გაკვირვე-ბულმა და აღშფოთებულმა კილომ, თითქმის ჩვენში არ ხდებოდეს მსგავსი შეცდომები. ალა-რაფერს ვლასარაკობ პირველ და სხვა ლიგებ-ზე. თვით ისეთი ავტორიტეტული შეჯიბრე-ბების დროსაც კი, როგორიც ქვეყნის უმაღლე-სი ლიგის პირველობა და საბჭოთა კავშირის თასი, ჩვენს მსაჯებსაც არანაკლები შეცდომე-ბი მოხდით და თანაც... ზოგჯერ ამ შეცდო-მებს ანგარების სურვილს ანდის.

კარგი იქნება თუ მათ წინააღმდეგაც დაეწერთ კატეგორიულ წერილებს. არ უნდა დაგვაიწყე-დეს, რომ ფეხბურთის განვითარებას მაღალ-

კვალიფიციური და სამართლიანი მსაჯობაც არანაკლებ უწყობს ხელს.

თუ მექსიკის მდიდართა კასტის წარმომადგე-ნელი ხარ, აუცილებლად უნდა გქონდეს ორი რამ, საკუთარი ღოფა ატეკაზე და აგარაკი აკაპულკოში.

ჩემპიონატის დამთავრების შემდეგ აკაპულ-კოში გავემგზავრეთ და სამი დღე დავისვენეთ. არც თუ სასიამოვნოა ღამის აღუღლებელ ოკეა-ნეში ცურვა, მაგრამ თვითონ კურორტი კი მართლაც დიდებული რამ გახლავთ. წყნარი ოკეანის ყურე შეჭრილია უზარმაზარ ამფი-თეატრში, რომლის კალთებზე შეყვნილა უმე-შვენიერესი სახლები. სანაპიროზე აგებული მრავალსართულიანი თეთრი ვერტიკალები ნა-ხევარწრედ შემოჭარულან ყურის ირგვლივ. ვიწრო ყელში, სადაც ყურე ოკეანეს უერთდებ-ბა, დაუსახლებელი პატარა მწვანე კუნძული ამოზრდილა, კიდეც უფრო რომ ალაშაუებს და ამუღრობებს იქაურობას.

აი, პატარა საექსკურსო გემით ნელ-ნელა მივუყვებით აკაპულკოს კლდოვან სანაპიროს. აგარაკები, უფრო სწორად, სასახლეები, საკმა-ოდ მაღლაა აშენებული. ოკეანის სანაპიროზე ჩამოსვლა ისიც ისეთ სიცხეში, აკაპულკოში და, საერთოდ, სამხრეთ მექსიკაში რომ იცის, დი-დი ვერაფერი სიამოვნებაა. ამიტომაც ბევრს ესტაკადებით საკუთარი სავტომობილო გზა აქვს პლაჟამდე ჩამოყვანილი, ბევრს საკუთარი ფუნიკულიორი ან საბაგრო გზაც კი აუგია. თუმცა ისინი არც კი ჩამოდიან პლაჟზე. ყვე-ლანი ოკეანიდან საკუთარ აუზებში ჭაჩავენ წყალს და საკუთარ ეზოებში ნებივრობენ.

გემის ექსკურსიამოღობა საგანგებოდ დაგ-ვანახა ის ვილა, სადაც ჭონ და უაქლინ კენე-დებმა თავლობის თვე გაატარეს. საგანგებოდ დავვანახეს ჭონ ვაისმიუღერის, ფრენკ სინატ-რას, ო'ნილისა და სხვათა ვილები. ვილაო, ვამ-ბოზ და გულში მიღიმება. განა შეიძლება ვი-ლა უწოდო ფრენკ სინატრას დიდებულ სასა-ლეს, რომელიც, თუ ვიწუალური შეგარდება არ მღალატობს, ჩვენს ფილარმონიისოდენა თუ არა, პატარა მანც არ იქნება? ან შეიძლება ვი-ლა უწოდო მექსიკის გაზეთების ერთ-ერთი მეპატრონის სასახლეს, რომელიც სანაპიროს ყველაზე მაღალ კონცხზეა აგებული თავისი საკუთარი სავტომობილო ესტაკადებით და ატეკას სტადიონს მოგვაგონებს?

შეჩერებისარ ამ დიდებულ სასახლეებს, აღ-ტაცებული ხარ მათი ხუროთმოძღვრული ღირ-სებებით, მაგრამ მთავარდება ექსკურსია და უმაღლე სევდა გიპყრობს:

განა ამის შემყური კიდეც დაიჭერებ ქვე-ყნად ადამიანთა თანასწორობას?

უმაღლე მახსენდება მეხიკო, რომლის ისედაც

თვრამეტმილიონიან მოსახლეობას უოველდღე ემატება ათას ხუთასი უმუშევარი გლეხის ოჯახი სხვადასხვა პროვინციიდან. ისინი გაჟირების გამო სტოვენ მშობლიურ კუთხეს და მიიწროვან ამ უზარმაზარი ქალაქისაკენ, რომ იქ როგორმე იშვონ სამუშაო.

არავითარ ძალას არ შესწევს მათი შეჩერება. მილიან მეხიკოში და იკარგებიან იმ გაჟირებულითა უზენაში, ადგილობრივი მკვიდრნი „დაკარგულ ქალაქებს“ რომ უწოდებენ.

აკაპულკოდან მეხიკოში საღამოს ჩამოვფრინდით. ერთი აუჩქარელი სილამაზე გადაიშალა ჩვენს ქვემოთ. უზარმაზარი გაჩირადებული ქალაქი, კილით კიდეზე გაქიმული პროსპექტები, პარკები, მოედნები... ლამის შუბლებით მივესრისეთ თვითმფრინავის ილუმინატორებს. მე აღრეცე გადამფრენია დამით მეხიკოს თავზე (ჩემი აღრინდელი შთაბეჭდილებანი დაინტერესებულ მკითხველს შეუძლია წაეითხოს წიგნში „მექსიკა ბურთით და უბურთოდ“), მაგრამ მაშინდელი უზარმაზარი რვა მილიონიანი მეხიკოც კი პატარა ქალაქად გამოჩნდებოდა დღევანდელ მეხიკოსთან შედარებით.

ილუმინატორებს აკრული მგზავრები აღტაცებას ხმამაღლა, თითქმის უკრილით გამოხატავდნენ.

რამდენი ძნელად გადასარეული, უფრო მეტიც, თითქმის გადაუტრელი პრობლემა იმალება ამ სილამაზის საბურველში. მეხიკოს მოსახლეობა უოველწლიურად ერთი მილიონი კაცით იზრდება. ქალაქში უოველწლიურად 860 ათასი ბავშვი იბადება. გავისტეოთ, რომ ქალაქს უოველდღიურად ათას ხუთასი გლეხის ოჯახი ემატება. ოჯახები კი მექსიკაში მრავალშვილიანია. ერთი სიტყვით, ქალაქის მოსახლეობის ასეთი გაუგონარი, არნახული ზრდა ქალაქი და, საერთოდ, სახელმწიფოს მესვეურებს უზარმაზარი და გადაუტრელი პრობლემების წინაშე აყენებს.

„მეხიკოს მოსახლეობის ასეთი საშინელი ტემპით ზრდა აზროვნების უოველგვარი ჩარჩოებიდან გამოდის“, — შეფოთებული ამბობს მექსიკის პრეზიდენტი მიგელ დე ლა მადრიდი.

მეხიკოს ყოფილი მერი კარლოს გონსალესი მეხიკოს მართვას ადარებს პაერში მკოფი დაზინებული თვითმფრინავის რემონტს.

მეხიკოში 80 ათასი ქარხანა და ფაბრიკაა, რომელთა მიერ უოველდღიურად, გამოყოფილი 11 ათასი ტონა ტოქსიკური გაზები და შხამიანი ნარჩენები წამლავენ იქაურობას. თუმცა გარემოს დანაგვიანების დიდი წილი (70 პროცენტი) მინც თურმე ტრანსპორტზე მოდის. უოველდღე სამო მილიონი მანქანა და ავტობუსი გამოდის მეხიკოს ქუჩებიში.

ქალაქი 1986 წლამდე, რაც არ უნდა საკირველებად მოგვეჩვენოს, სტიქიურად შენდებოდა. ადვილი მისახვედრია, რა დამატებითი და

თითქმის გადაუტრელი პრობლემების წინაშე დგებოდა ქალაქის მუნიციპალიტეტი. წინაშე
გარეგნული
სამშრომლობა

1980 წელს ქალაქის განვითარების ხელშეწყობის დირექტორის ხავერ კარავოს ხელმძღვანელობით შეიქმნა ახალგაზრდა არქიტექტორთა დიდი ჯგუფი, რომელიც ფინანსურ თუ სხვა მრავალ გაჟირებათა მიუხედავად, წარმატებით წყვეტს ქალაქის წინაშე მდგარ მრავალ პრობლემას.

ამ პრობლემათა შორის ერთ-ერთი უმთავრესია ქალაქის წყლით მომარაგება.

მეხიკო ერთადერთი ქალაქია მსოფლიოში, სადაც დინარე არ ჩამოდის. იგი დამშრალი ტბის ფსკერზეა გაშენებული, საიდანაც ათეული წლების მანძილზე კაჩავდნენ გრუნტის წყლებს, რომელთა მარაგი, როგორც თვითონ ამბობენ, პრაქტიკულად თითქმის ამოწურეს. ამიტომაც, რომ ქალაქი ნელ-ნელა ჯდება, უველწლიურად თითქმის 25 სანტიმეტრით მიწაში „ძირება“.

მეხიკოს მუნიციპალიტეტის დაკვეთით შემუშავდა მეხიკოს სახმელი წყლით მომარაგების გეგმა „კუცამალა“. მექსიკის დედაქალაქი წყლით უნდა მომარაგდეს დაახლოებით სამასი კილომეტრით დაშორებული წყაროებიდან. პროექტი ითვლისწინებს აგრეთვე მეხიკოდან საკმაოდ დაშორებული მდინარის ტერმოლკას გაწმენდა-გადამუშავებას. „კუცამალა“ ძალზე ფინანსირებული პროექტია, ვინაიდან, მართალია, მეხიკო ზეგანზეა გაშენებული, მაგრამ თვით ეს ზეგანი 2.240 მეტრის სიმაღლეზეა. წყაროები და მდინარეები კი, საიდანაც მეხიკოში წყალსადენები უნდა გაიყვანოს, გაცილებით დაბლა მდებარეობენ.

ქალაქის წყლის მომარაგებაზე დღესდღეობით იხარჯება რვა მილიარდი პესო. ამ თანხის 70 პროცენტს სახელმწიფო იხდის, დანარჩენი 30 პროცენტი კი ქალაქის მოსახლეობაზე ნაწილდება.

ქალაქის ცხოვრებაში თანდათანობით მნიშვნელოვან ადგილს იჭერს „ღარიბების ტრანსპორტი“ მეტრო. 1989 წელს მისი სიგრძე სულ რაღაც 12 კილომეტრი იყო. დღეს მეხიკოს მეტროს სიგრძე 104 კილომეტრია. ჩემპიონატის დღეებში გაიხსნა კიდევ ერთი ახალი სადგური მეხიკოს სახელმწიფო ქალაქმდე. მეტროთი მგზავრობის ფასი, შეიძლება ითქვას, სიმბოლურია. ბილეთი ღირს ერთი პესო. ჩვენი მანეთი კი უდრის დაახლოებით შვიდს პესოს (ასევე იაფია ავტობუსის ბილეთიც, სულ რაღაც სამი პესო).

ერთი რამ მომეწონა მეხიკოს მეტროში. პიკის საათებში ქალებისა და ბავშვებისათვის ცალკე ვაგონებია გამოყოფილი, რომ მამაკაცებთან ერთად საერთო რიგში და ხშირად შედახორაში მათი ქალური სინაზე და ღირსება არ შეილახოს.

თუმცა მარტო ერთი რამ როდინ მომეწონა

მეხიკოში და, საერთოდ, მექსიკაში. მსოფლიოს ყველა კონტინენტზე ვფიქრობ, ზოგიერთ სახელმწიფოში კარგად და მეტაქრად მიმოგზაურია, მაგრამ იშვიათად შემხვედრია ისეთი გულთბილი, ყურადღებანი ხალხი, მექსიკელები რომ არიან.

ერთხელ ოტელ პარეზიდენტი ჩაუღლებიერებოდა გავიანდებოდა. მეხიკოს უცნობ რაიონში მოხვდით და გზა ვერ გავიგეთ. იქვე ბენზინის გასაშარი პუნქტი იყო. გადავიდით და ერთ ოცდაათი დღე წლის მექსიკელს ვკითხეთ, სასტუმრომდე გზა როგორ უნდა გავგეგოთ. მას მანქანაში შეუღლე უჭდა. ალბათ სადღაც ეჩქარებოდათ კიდევ. ჩვენი ლაპარაკი ექსტრემულია და თითო-ორი სახელდახელოდ ნაწევრი ესპანური სიტყვებით და ფრაზებით მიდიოდა.

მან მიგაზვედრა, პარეზიდენტი ჩაუღლებიერებოდა. შვიდი კილომეტრია, გზას ვერ გავიგეთ და მე წავიყვანით. როცა მივიყვანა, მაღლობა გადავუხადეთ და გამოვეშვიდობეთ, იგი კვლავ უკან გაბრუნდა. შევწუხდით, მივხვდით, რომ მექსიკელმა გზაც გაიმრუდა, დროც დაკარგა, მაგრამ მეხიკოს სტუმრებს მაინც სცა პატივი. და მათი ასეთი ყურადღება ერთი დღის შემთხვევები რომ იყო!

ერთხელ ა. გოგელიას და ა. ბიშოვეცს დავინიჭავე, ამოდენა ქალაქში თუ გაბრუნებულ მექსიკელს დამანახებთ, ვინმეს რომ გაგულისებულ ელაპარაკება, რასაც გინდათ ვიცისრებ. მეოქი. საოცარია მათი თავდაპერილობა, სიმშვიდე. ყურადღება, გულმისხიერება. და ეს თვისებები მით უფრო დასაფასებელია, როცა გავისხენებთ როგორი ემოციური და ტემპერამენტური არიან საერთოდ მექსიკელები.

კიდევ ერთი ნიშნავი დავუდე მექსიკაში კახი ასათიანს. სასმელების ერთ ფარდულს ან სასაუშემს თუ აღმოაჩენ მთელს მექსიკაში, სადაც გეტყვიან, რომ სასმელის კარგად გაციება ვერ მოვაწვრითო. ამოდენა ცხელ ქვეყანაში, თვით მივარდნილ სოფლებშიც კი, გთავაზობენ ყინულში ჩაციებულ დაფიჭულ ბოთლებს, სახელგანთქმულ მექსიკურ ლუდებს „სუპერ კორონას“ და „სუპერ მეხიკანას“, „კოკა კოლას“, „ოასგვარ წველებს...

უწარმავარი ქალაქებისათვის, ჩვეულებისამებრ, დამახასიათებელია ბანდიტიზმი, ქურდობა, ათასგვარი დანაშაულობანი. მეხიკო ამ მხრივაც გამოწკარვნილია. წვრილმანი ქურდობა და მცირეოდენი უფრო დიდი მასშტაბის დანაშაულების პროცენტი სახსენებელიც კი არ არის ნიუ-იორკის, ტოკიოს და მსოფლიოს სხვა დიდი ქალაქების დანაშაულებრივი საშუალო ნაშთად.

მექსიკელებს თითქმის თავისუფალი მიმოსვლა აქვთ ამერიკის შეერთებულ შტატებთან, ხოლო რვა მილიონი მექსიკელი ყოველ წელს გადა-

დის საზღვარს სეზონურ სამუშაოებზე მცირეოდენი ფულის მოსაგროვებლად და მაინც, რაკილებმა ვერ მოახდინეს მექსიკელებზე შეგავლენა „სექსუალური რევოლუციის“ სფეროში. მექსიკის ეკრანებზე აკრძალულია პორნო და სექსუალური გაშვება. მექსიკის საგარეო კოსმოსში არამცთუ უფარყნილეს პერნოგრაფიულ უფრანგებს ვერცაღ ნახავთ, შერადებით „აქადემიურ“, „პლემი ბოისა“ და „პენტაჰუსაიც“ კი ვერსად წააწყდებით.

აკაპულკოში, სადაც ძირითადად უცხოელები, მეტწილად ამერიკელები ისვენებენ, ადგილობრივი ტელევიზიის სამი არხიდან ერთი ინგლისურ, ხოლო მეორე ფრანგულ ენებზე მუშაობს. მხოლოდ ამ არხებით თუ გადმოსცემენ შედარებით „თავისუფალ“ კინოფილმებს. თუმცა, კაცმა რომ თქვას, არც იმ ფილმებში შემხვედრია გასაწითლებელი და საჩოთირო ეპიზოდები.

ნარკომანია მექსიკაში და საერთოდ, ლათინურ ამერიკაში, თითქმის არ არსებობს. და მაინც, მექსიკა ითვლება იმ ქვეყნად, რომელიც ამერიკას „ამარაგებს“ მარიუხანით და ოპიუმის, ყაჟახის თესლით.

წელან ვთქვით, მეხიკოს დანაშაულებრივი სამყარო სახსენებელიც კი არ არის სხვა დიდი ქალაქების ორგანიზებული ბანდიტიზმის სინდრომებთან, მით უმეტეს, რომ სხვა ქალაქებში თითქმის ვერ ნახავთ ისეთ სოციალურ საჭრელებს, როგორც მეხიკოში. აქ, უსახლკარო მექსიკელები ცხოვრობენ მეხიკოს ირგვლივ კლდეებსა და გამოქვაბულებში. ამავე დროს მდიდრების უბან „ლომასში“ მექსიკელი მილიონერები ევროპაში დააქირებენ საკუთარ წმინდა სისხლს უღაყებს, საგანგებო საქმეებს ურჩვენ ათასგვარი ჭიზის ძაღლებს, ნებებობენ საკუთარ საცურაო აუზებში, დაქირავებული მოტოციკლისტების ექსკორტირებაში გამოსვლას ქუჩაში უახლესი მარკის ძვირადღირებული ლიმუზინებით. ასეთი სოციალური უთანასწორობა თვრამეტ მილიონიან ქალაქში ნოყიერ ნიადაგს უნდა შექმნიდეს დანაშაულებრივი საშუალო ნაშთად, ორგანიზებულ ბანდიტიზმს. მეხიკო კაპიტალისტური სამყაროს ერთ-ერთი (თუ ერთადერთი არა) ისეთი ქალაქია, სადაც შეგიძლია დამე მშვიდად ისეირნო ქუჩებში.

ამ მოვლენას ორი გარემოებით ხსნიან მექსიკაში. პირველი და უმთავრესი ფაქტორია თვით მექსიკელთა კეთილი, კაცთმეფიერ ბუნება. მეორეა მექსიკის პოლიცია, რომელსაც დიდი ავტორიტეტი აქვს მოსახლეობაში. თან, საკითხის მეტი სიცხადისათვის დასძენენ ხოლმე, პოლიციაში ხაზაო პოლიციას, ამ ნამდვილ გამოძაღვლებს არ ვგულისხმობთ.

ისიც უნ წარმოვიდგენთ, თითქმის მეხიკოში სრული სიმშვიდე სუფევდეს. აქაც არიან ორგანიზებული ჯგუფები, ზეგმა ბანკის და მაღალიების გატეხვა და ძარცვა, მაგრამ ამ ქვეყ-

ნაწე ვინაიდან ყველაფერი შედარებითა, მექ-
სიკის დედაქალაქი მართლაც ძალზე გამოირ-
ჩევა კაპიტალისტური სამყაროს დიდი ქალაქე-
ბისაგან.

მეხიკოს ქუჩებში იყიდება საპოლიციო ლა-
ტარიის ბილიტები. აქ მოგებული ფული უნა-
წილდება იმ პოლიციელთა ოჯახებს, რომლებიც
სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების
დროს დაიღუპნენ. ამ ფაქტიდან ერთი დასკვნა
შეგვიძლია გამოვიტანოთ, რაკი პოლიციელები
სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების
დროს იხოცებიან, ესე იგი, არც ისე ყოფილა
საქმე, როგორც ერთი შეხედვით ან მექსიკელ-
თა ნაამბობიდან ჩანს.

სავალალო და სამწუხარო ისაა, რომ თითო-
ორჯოლა შემთხვევის გარდა პოლიციელები იქ
იხოცებიან, სადაც მოქმედებს ამერიკის შეერ-
თებული შტატების მაფია.

წელს მოგახსენეთ, მექსიკა ამარაგებს-მეთქი
ამერიკის შეერთებული შტატებს ღა, ალბათ, ნა-
წილობრივ სხვა ქვეყნებსაც ოპიუმის უაუაროთი
და მარიხუანით.

მარტო 1984 წელს, ოფიციალური ცნობით,
ამერიკის შეერთებული შტატების ნარკოტიკე-
ბით მოვაკრეთა მაფიამ გაასალა (ცწერ და თვი-
თონვე მიჭირს დავიჭირო თანხის ამ რაოდენო-
ბის რეალობა) 110 მილიარდი დოლარის მარი-
ხუანა და ოპიუმი!

უკანასკნელ წლებში, მარტო სინალოას შტა-
ტის ჯუნგლებში ასობით პოლიციელი და ჯარის-
კაცი შეეწირა მარიხუანასა და ოპიუმის პლან-
ტაციების განადგურებას, მაფიოზებთან დაუნ-
დობელ ბრძოლას. ამ ბრძოლებში ყოველთვის
ზარალდებიან ადგილობრივი მცხოვრებლები,
რომლებიც დიდი გასამჩრელოს ფასად ჩაითრიეს
ბინძურ ბიწნესში ამერიკელმა მაფიოზებმა.

ოპიუმის უაუაროსა და მარიხუანას დიდი პლან-
ტაციებია აგრეთვე შტატ ზალისკოს მიუვალ ჯუნ-
ლებში. იგი ეკუთვნოდა ნარკომანიის ერთ-ერთ
დიდ ბოსს რაფაელო კარლო კინტეროს. მას-
თან ბრძოლა იყისრა მექსიკური წარმომადგენის
ამერიკელმა მოქალაქემ ენრიკე კამარენამ. მან
მექსიკელ მფრინავ სავალსთან ერთად აღმოა-
ჩინა მარიხუანას პლანტაცია და განადგურა
რვა ტონა მარიხუანა.

სულ მალე კინტეროს თანამშრომელებმა მო-
იტაცეს კამარენა და მისი თანამებრძოლი
მფრინავი. ორთავენი ჯერ აწამეს, მერე ცოც-
ხლად დამარხეს.

აღშფოთებამ მოიცვა მთელი მექსიკა. ამერი-
კის ხელისუფლებამ ზალისკოს შტატის დედაქა-
ლაქის გვადალაზარას პოლიციას მიაწვდინა ცნო-
ბები კინტეროს ყველა მარშრუტის თაობაზე.
იგი მაინც ვაგაბრაუ სხვისი გვარით კოსტა-რიკა-
ში და თან გაიყოლია იმ დღეებში გატაცე-
ბული ცნობილი მექსიკელი პოლიტიკოსის ძმის-
წული.

სკანდალმა იმოღენა მასშტაბები მიიღო, რომ
კინტერო ვერ გადაურჩა მართლმსაჯულებას.
იგი სან ხორხე დაპატიმრა კოსტა-რიკის პო-
ლიციაში.

1988 წლიდან დღემდე მექსიკის მთავრობამ
ჯუნგლებში განადგურა ოპიუმის უაუაროსა და
მარიხუანას 80 ათასი ჰექტარი პლანტაცია. ამ პლა-
ნტაციაში მოსაწევი მოსავალი შეფასებულია
თითქმის ორ მილიარდ დოლარად. პლანტაციითა
მფლობელების ხელში იყო 14 თვითმფრინავი,
700 საბარგო და მსუბუქი მანქანა, ამოღებულია
7742 ცეცხლმსროლელი იარაღი, დაპატიმრებუ-
ლია 10 816 მექსიკელი გლეხი და 40 უცხოე-
ლი მაფიოზი. უბედურებან ისაა, რომ ამ ოპიუმს
მაფიოზს შორის არ არიან ისინი, ვინც ფაქტიუ-
რად ამერიკის შეერთებულ შტატებში განაგებენ
„თეთრი სიკვდილით“ ვაჭრობის სინდიკატებს.
ისინი, ვინც ორ, სამ ან ოთხ მილიარდად შე-
ფასებული „მოსავალი“ 100 და მეტ მილიარდად
უნდა აქციონ ნარკოტიკების ბაზარზე.

თავში ვთქვით, რომ მექსიკის საგარეო ვალ-
მა რამდენიმე წელიწადში 100 მილიარდ დო-
ლარს გადააპარბა. ამერიკის მონოპოლიები მზად
არიან „ხელი გაუმართონ“ მექსიკელებს, გან-
საკუთრებით კი მექსიკის სანაფთხო კომპანიას
„ბეტრელეოს მეხიკანას“, მზად არიან რაც შეი-
ძლება მეტი ფული ახსნონ, რომ მომავალში
კიდევ უფრო დაუჭვემდებარონ თავიანთ გავ-
ლენას არა მარტო ცალკეული კომპანიების, არა-
მედ მთელი ქვეყნის ეკონომიკა.

მექსიკელებს დიდი გამოცდილება აქვთ ამე-
რიკელთა „კეთილმერზობილი და უანგარო“ და-
ხმარებისა. ისიც კარგად ახსოვთ, ამერიკელთა
ელჩმა მექსიკაში (1927-80 წლებში) დუაიტ
მორლომ ქვეყნის მმართველობას 1917 წლის
კონსტიტუციის შეცვლა რომ შესთავაზა. ამ კონ-
სტიტუციის თანახმად მიწა ერის კუთვნილებად
იყო გამოცხადებული. თუკი მიწა კერძო პირ-
თა და კომპანიათა საკუთრება გახდებოდა,
ამერიკელებს მაშინ უფრო გაუიოლდებოდათ,
ამ კომპანიათა, განსაკუთრებით ნავთის სახადო-
თა თავის კაპიტალზე დაქვემდებარება. ხედავთ,
თურმე როდღან სპერიათ ამერიკელებს მექსი-
კის ნავთობზე თვლი. მაშინ ხომ მექსიკელებმა
არც კი იცოდნენ, თუ ასეთი მდიდარი საბა-
დოების პატრონი იყვნენ.

მექსიკაში არც ინდუსტრიის განვითარება ეხა-
ტებოდათ გულზე ამერიკელებს. ან კი რად უნ-
დოდათ გვერდზე მშლავრი ინდუსტრიული ქვე-
ყანა, როცა თვითონ შეეძლოთ მექსიკის სამ-
რეწველო ბაზარზე ყოველგვარი პროდუქცია
შეიტანათ და მათ ეროვნულ შემოსავალში ხე-
ლი შეუზღუდავად ეფათურებინათ.

სპეციალური მეცნიერულ-ფილოსოფიური
თეორიაც კი შექმნეს მექსიკელებზე.

ამ თეორიას, რომლის ავტორიც პროფესორი
 ჯ. ფელანი გახლავთ, ალბათ ვერც კი განახვე-
 ვებთ რასობრივი თეორიისაგან. პატივცემული
 ჯ. ფელანი და მისი თეორიის გამწიარებლები
 ამტკიცებდნენ, რომ მექსიკელები უთავმოყვა-
 რო, მხდალი, გულჩახვეული, სენტიმენტალური,
 ფიცხი და აპათიურები არიან, დიდი მიდრეკი-
 ლება აქვთ ფატალიზმისა და ცრურწმენისაკენ.
 თანაც, მექსიკის ინტელიგენცია უფროთხის (კარ-
 გად დააკვირდით — გ. ფ.). სახელმწიფოში ინ-
 დუსტრიის განვითარებას, რადგან თურმე ეში-
 ნათ ინდუსტრიის განვითარებამ ხალხის სული-
 ერა სიღატაკე არ გამოიწვიოს. ამიტომაც, თურ-
 მე, მექსიკელებს სურთ თავიანთი ქვეყანა ამე-
 რიკის შეერთებული შტატების ნედლეულის
 წყაროდ გადააქციოს!

კოლონიურ პოლიტიკას რომ თავი დავანე-
 ბოთ, ცინიზმი ამაზე შორს ვერ წავა!

პასუხი დრომ გასცა ჯ. ფელანსა და მის
 მსგავს ფილოსოფოსებს!

მე ათასი ქარხანა და ფაბრიკა მხოლოდ მეზი-
 კოშია აშენებული.

სანიშნოა მექსიკელთა ხანავთობო კომპანიის
 მასშტაბური საქმიანობა.

მთელ მსოფლიოში გაითქვეს სახელი მექსი-
 კელმა არქიტექტორებმა და მშენებლებმა. თვით
 ულამაზესი მეზიკო თავისი გიგანტური პროს-
 პექტებით, ულამაზესი ცათამბჟენებით, ოლიმპი-
 ური კომპლექსებით, საუნივერსიტეტო ქალაქით,
 პარკებითა და შადრევნებით, და ბოლოს მსო-
 ფლიოში ულამაზესი სტადიონით, „ატლანტიკა“
 არის გამანადგურებელი პასუხი იმ ფილოსო-
 ფოსთა შენიღბულ თუ შეუნიღბავ რასობრივ
 თეორიებზე, კაცობრიობის, ადამიანის სამწუხა-
 როდ და სასირცხვილოდ, ჭერ კიდევ, რომ არ
 დასამარდა საიმედოდ და სამუდამოდ!

დასასრული იქნება

ჩვენ მიხმართ: თბილისი, 280007, დადიანის ქ. № 2.
 ტელეფონები: მთავარი რედაქტორი — 99-85-81, მთ. რედაქტორის მოადგილე — 72-26-32,
 პასუხისმგებელი მდივანი 72-43-75, მდივანი — 72-44-78, განყოფილებათა გამგეები — 72-26-85,
 პრინის — 72-26-80, „ცისკრის“ დამატება — 72-17-01, ხაერექტორი — 72-47-62.

გადეცა ასაწყობად 5. 09. 86 წ. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 4. 11. 86 წ. ქალაქის ზომა
 70x108, ფიზეკურ ფორმათა რაოდენობა 10. პირობით ფორმათა რაოდენობა 11. სააღრსაგ.
 თაბახი 15,85. შეკვ. 2069 უე 04826. ტირაჟი 60.000.

ს ი მ ლ მ რ ა

ვეძღვნი ახალგაზრდა მგოსნებს

არც-რა ტანთ მცვია, არც ფეხთა,
დავდივარ დედი-შობილა;
მეც იმათ ჯოგიდამა ვარ,
ვინც სიღარიბით ცნობილა.
ამ წუთისოფლის თორნეში
ბევრი სხვა გამოცნობილა.
ჩემს გარდა, ასეთს ყოფაში
მრავალი სხვაცა ყოფილა.
ყველას სამარე მიგველის,
ვინც დედის მუტლით შობილა.

საგმობიც ვიყო, თავს არ ვხრი,
თავი მდიდარი მგონია,
ისეთი, თქვენმა ძმობამა,
ჯერ არვის გაუგონია.

მთლად მე მეკუთვის ქვეყანა,
მთაში — მთა, ბარად — ბარია,
ზღვა და ხმელეთი ერთიან,
ცას — ვარსკვლავების ჯარია,
დილით მზე მანათობელი,
ლამის გუშავი მთვარია,
მდიდართ სიმდიდრით ღიღინი,
ბეჩავთ ქვითინი მწარია,
ავდარი, ჟინელი, ცის ქცევა,
ცა მოწმენდილი, დარია.
დილით გაფურჩნა ვარდისა,
მთელი იმისი გვარია;
ია, უღრანს ტყეს მოსული,
თალხ-კაბა, ენა-მტკბარია,
კლდის თავს გაშლილი პირიმზე, —

მთის სასახელო ქალია;
მარგალიტით მდებოზე
ბრჭყვიალა დილის ცვარია...
ზამთრის ზეავების ქუხილი,
გაზაფხულს წვიმის ღვარია,
იქ ჯოჯოხეთი, სამოთხის
თუ დამიკეტეს კარია.

ხარს ვგვევარ ნაიალარს,
რქით მიწასა ვჩხვერ, ვბუბუნებ;
ღმერთო, სამშობლო მიცოცხლე,
მძინარეც იმას ვდუღუნებ;
საწყალთ საწყლობა რო მესმის,
იმათ ვარამზე ვწუწუნებ,
არცროს უსაქმო არა ვარ,
მუდამ ვკოწიწობ, ვჩუჩუნებ.

ცოტა მაქვს, ცოტას ვჯერდები,
ბეჩავთაც გავუზიარებ.
სიკეთისათვის სიკეთეს
არავის დავუგვიანებ.

ავის თქმით, ავის ქცევითა
გულს არვის დავუზიანებ.

ხარს ვგვევარ ნაიალარს,
რქით მიწასა ვჩხვერ, ვბუბუნებ,
ღმერთო, სამშობლო მიცოცხლე,
მძინარეც ამას ვდუღუნებ.
საწყალთ საწყლობა რომ მესმის,
იმათ მაგივრად ვწუწუნებ,
ხანდახან ჟინი ამიღებს,
სიმღერას დავაგუგუნებ.

ვაჟა - ფშაველა

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-
ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ И
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ

«ЦИСКАРИ»

ИЗДАТЕЛЬСТВО
ЦК КП ГРУЗИИ